

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD LAW LIBRARY

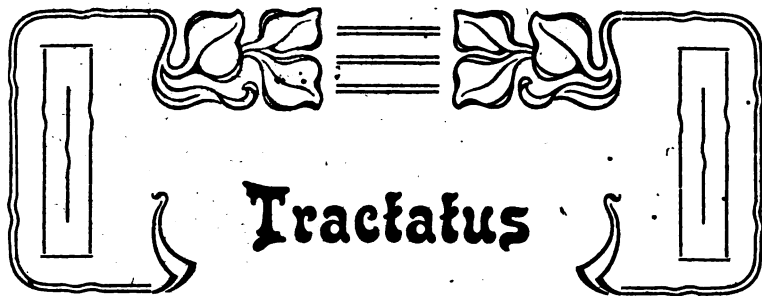

3 2044 097 728 562

**HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY**

~~Handy~~

Dogmaticus, Moralis et Canonicus

DE

Matrimonio Christiano

AUCTORE

PETRO PACATI

In Seminario Bergomensis
Theologiae moralis Professore

BERGOMI ♪ ♪ ♪

Ex Typ. Episcopali Natali

D. SECOMANDI ♪ ♪

1906 ♪ ♪ ♪ ♪ ♪

Telefono N. 4-29

*Viaggio
dell'autore*

CANON
903
PAL

TRACTATUS

us, Moralis et Canonicus

DE

nonio Christiano

AUCTORE

ETRO PACATI

Bergomensis Theologiae Moralis Professor

BERGOMI

Ex Typographia Episcopali Natali

D. SECOMANDI

1906

7. c

TRACTATUS

Dogmaticus, Moralis et Canonicus

DE

Matrimonio Christiano

AUCTORE

PETRO PACATI

In Seminario Bergomensi Theologiae Moralis Professore

BERGOMI

Ex Typographia Episcopali Natali

D. SECOMANDI

1906

7

Quum opus quod inscribitur: « Tractatus Dogmaticus, Moral-
ralis et Canonicus de Matrimonio Christiano », auctore Petro
Pacati, in Seminario Bergomensi Theologiae Moralis Professore,
diligenter legerim, non modo illud nihil contra fidem aut mores
continere, sed valde utile ac sacerdotibus commendandum, iudico.

Can. Joseph Pezzoli, Cens. Eccl.

IMPRIMATUR

Datum Bergomi, die 16 Octobris 1906

Can J. SIGNORI, Pro Vic. Gen.

IUS PROPRIETATIS SIBI VINDICAT AUCTOR.

❧ PRAEFATIO ❧

Non viris eximiis, multa lectione eruditis ac longa experientia doctis, quos audire magis, quam docere exopto, hoc opus offero, sed imprimis theologiae candidatis, ut habeant, quo integram, sub triplici respectu dogmatico morali et canonico, doctrinae summam de christiano conjugio addiscere et potiores saltem casus matrimoniales extricare valeant; tum iis sacerdotibus, quibus prolixiora opera legendi tempus vix est, ut ex hoc compendio quae ad regimen animarum in hac scientia necessaria vel valde utilia se produnt, facili negotio ac satis complete recollere ac in mentem revocare possint.

Hinc non tantum summa doctrinae lineamenta ob oculos ponere studui, sed necessarium insuper duxi ad particularia quoque seu ad praecipua consecraria descen-

dere, imo, prout natura quaestionum. expostulabat, hac illac etiam ad casuistica, ut dicitur, excurrere, quin tamen in controversiis mere scholasticis vel in quaestionibus critices hystoricae immorarer, quippe quae in hoc manuali minus aptae visae sunt.

Appendicem porro addidi, qua ea, quae ad matrimonium civile spectant, breviter complexus sum, quum eorum cognitio in praxi non solum opportuna sed necessaria sit.

In opere exarando nullam conclusionem proferre mihi proposui, nisi quae simul gravibus auctoribus probetur et solidis rationibus fulciatur. Caeterum si quid erratum aut minus recte dictum inveniatur, benignus lector indulgeat et corrigat.

TRACTATUS

Dogmaticus, Moralis et Canonicus

DE

MATRIMONIO CHRISTIANO

DE MATRIMONIO CHRISTIANO

Obiectum, utilitas et divisio tractatus.

Obiectum. — Ipso titulo proditur obiectum tractationis: matrimonium nempe, quod inter humanas societates est omnium prima et caeterarum quasi parens et fundamentum; quodque inter Xstianos veris connumeratur Sacramentis; ideoque spectat *in sua natura* scientiam dogmaticam, moralem et ius canonicum, *in suis accessoriis* ius civile.

Utilitas. — Sicut natura ac nobilitas cuiuslibet scientiae primario a proprio obiecto desumitur ac mensuratur, ita et praesens studium *praestantiam* ac *necessitatem* suam ab eodem derivat ac metitur.

1. *Praestantiam* perspicies ex matrimonii origine, significatione et fine.

A) *Ex origine matrimonii* quae considerata venit prout idem est vel *contractus*, vel *sacramentum*.

a) Uti *contractus* ipsum Deum immediatum habet auctorem. Etenim non solum est matrimonium de iure naturae sicut aliquid ad quod natura inclinatur, et mediante libero arbitrio perficitur, sed positivam quoque suam institutionem ante hominis lapsum in paradiso terrestri a

Deo proxime repetit. Gen. 1, 2, 7, 28. Insuper solemniter Deus benedixit protoparentum nuptiis; iterumque benedictionem suam renovavit nuptiis Noë ac patriarcharum.

b) Christus vero, non solum matrimonium ad pristinam revocavit perfectionem, eiusdem proprietates essentielles proclamans ac auctoritate sua firmans (Matth. c. 10, v. 4-9), sed matrimonialem contractum ad Sacramenti quoque dignitatem evexit; quod ita pulcherrime describit Cyrillus Alexandrinus in Commentario Evangelii Ioannis L. XI, v. 2: « Christus ipse cum discipulis suis invitatus »
« venit ad nuptias, non tam epulaturus, quam ut miraculum faceret, ac praeterea generationis humanae principium sanctificaret, quod ad carnem nimirum attinet. »
« Conveniebat enim ut, qui naturam ipsam hominis relevaturus erat, non solum iis, qui iam in ortum vocati »
« erant, benedictionem impertiretur, sed et iis quoque, »
« qui postea nascituri essent, gratiam praestitueret, et »
« eorum ortum sanctum efficeret ».

B) *Ex fine.* — Proles est prima, naturalis ac legitima nuptiarum causa. (S. August. l. 2 De coniug. ad n. 13). Ideo Romani cum matrimonium contrahebant, publice testabantur, liberorum quaerendorum causa illud celebrare. Nec vero ad solam sobolis procreationem matrimonii primarius finis restringitur, sed ad educationem quoque ac disciplinam, qua filii ad pietatem erudiuntur, necessario se protendit; imo, cum apud Christianos matrimonium dignitate Sacramenti essentialiter donetur, quam maxime ob finem suum ulterius nobilitatur; namque sicut baptisma homines deputat ad eum cultum qui per Christi mortem dedicatus est, ita coniugale vinculum in eum finem (educationem scilicet prolis ad Ecclesiae propagationem ac conservationem) virum et uxorem ordinat, qui iam eiusdem ordinis est ac finis Incarnationis.

C) *Ex significatione.* — Matrimonium, ex hoc quod rationem Sacramenti accepit, effectum est :

a) signum in seipso sacrum atque inviolabile;

b) signum non modo prognosticum, sed et demonstrativum praesentis unionis Verbi cum humana natura et Christi cum Ecclesia;

c) signum conformans Christianos huic mysterio, et ex consequenti appellans atque exigens, si obex non adsit, sanctificantem gratiam. Billot pag. 332.

Ex quibus omnibus supereminens matrimonii christiani dignitas, ac praestantia derivat ac consistit.

2. *Necessitas* tibi apparebit, si Matrimonium inspexeris tum in seipso, tum respectu societatis, tum quoad errores, quibus continuo deturpari attentatum est.

A) *In seipso*. — Matrimonium uti est in officium naturae non solum rationem induit medii ad finem qui intenditur (idest propagationem generis humani), sed etiam absolute necessarium se pandit in ipsa ratione medii, quod aliter suppleri nequit. Insuper vir et mulier per matrimonium fiunt peculiari modo ministri Christi (Cf. Conc. Florent. in decreto pro Armenis), quorum adminiculo Ipse suam in fide et charitate indesinenter aedificat Ecclesiam. Etenim matrimonium, virum et mulierem coniungens in unum completum generandi principium, Christo et Ecclesiae inseritur per characterem baptismalem, ac subinde fit principium secundum et causa instrumentalis seu materialis, qua Christus suum corpus mysticum iugiter servat extenditque.

B) *In ordine ad societatem*. — Ex modo dictis elucet quae et quanta sit habitudo matrimonii ad societatem sive civilem sive religiosam; matrimonium enim est familiae fons; est origo totius humanae societatis; et, perturbato et corrupto fonte, necesse est et corrupti evadant rivuli ex ipso scaturientes. Sicuti ideo a soliditate fundamenti firmitas pendet aedificii; sicuti in scientiis oportet genuina servare principia, ut ad rectas continuo perveniatur conclusiones, ita quam maxime interest, ut perturbatio et corruptio in societate non pullulescat, matrimonium integrum illibatamque servare, prout Deus illud instituit.

C) *Ex erroribus.* — Iam inde ab ipsis Christianae Religionis primordiis haeretici (ut Gnostici, Manichaei, etc.) fuerunt, qui matrimonium impugnarunt tamquam pessimum et a spiritu malo inventum. Neque decursu temporis catholici nominis oppugnatores cessarunt rectam matrimonii doctrinam impetere, ipsum ab omni sanctitate deiicere contententes, coniugum iura ac officia denegare aut pervertere attentantes, idemque ab omni auctoritate Ecclesiae de facto subtrahentes; quod numquam tam acute, ait Rosset, quam nostra aetate forte locum habuit; quippe vix reperire fas est aliquod civile gubernium, quod ius divinum et Ecclesiasticum in re matrimoniali non impetatur tum legibus, tum iudiciis et omni sua agendi ratione, ita ut fere ubique systema praevaleat dictum *saecularisatio matrimonii*.

Ex quibus collucet quanta cura oporteat hanc scientiam addiscere, quam pervicaci animo versare matrimoniales quaestiones, quae aliunde ipsi Augustino (1. De Coniugiis adult.) obscurae et implicatae visae sunt.

Divisio. — Materia huius tractatus commode ita dispescenda esse videtur, ut I de *natura* matrimonii Xstiani; II de *regimine* matrimonii; III de *bonis ac officiis* e matrimonio resultantibus sermo instituat.

PARS I.

De natura Matrimonii Xstiani

Praemissis quae Matrimonii notionem spectant, triplici capite quaestionem exsolvemus, quorum 1.um erit de *existentia* seu *institutione* Matrimonii; 2.um de *essentia* Matrimonii; 3.um de eiusdem *proprietatibus*.

Definitio nominalis Matrimonii.

Tripliciter matrimonium considerari potest, nempe secundum se, seu in sua essentia, in sua causa efficiente, ac demum in suo effectu. Hinc

A) Matrimonium dicitur *coniugium* (unde et nomen *coniuges*), quia ob vinculum, in quo consistit essentia eius, vir et uxor quasi communi iugo coniunguntur. Arcissima autem est talis coniunctio, nam propter eam *relinquet homo patrem* etc.

B) Matrimonium appellatur *connubium* seu *nuptiae* a *nubo*; quia in ipsa solemnitate desponsationis, qua matrimonium perficitur, capita nubentium solebant velari (in signum pudoris ac modestiae, quam servare tenentur inter se) velo rubri seu ignei coloris. Communius tamen nomine nuptiarum indicantur caeremoniae et convivium, quae sponsae traductionem comitantur.

C) Proprio inspecto effectu, coniunctio maritalis viri et mulieris, vocatur *matrimonium*, nam circa prolem, quae est illius effectus, magis est officiosa mater, ut ait D. Thomas in Supplem. 9, XLIV, a. 2, quam pater; *matri*

maxime incumbit officium educandae prolis. Deinde mulier ad hoc principaliter facta est ut sit homini in adiutorium prolis et non vicissim, unde magis pertinet ad rationem matrimonii quam pater.

Haec maritalis coniunctio dicitur quoque *consortium*, quia per matrimonium una fit sors viri et mulieris.

Definitio realis Matrimonii.

Clarum est matrimonium spectari posse ac debere prout est *in officium naturae* et uti *Sacramentum*.

1. Matrimonium quatenus est in officium naturae sic ab iureconsulto. Ulpiano definitur: « *Coniunctio viri et mulieris individuam vitae consuetudinem retinens* »; et aliquantulum enucleatius a Magistro sententiarum, quem omnes sequuntur Scholastici: « *Viri et mulieris coniunctio maritalis inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens* ».

Dicitur: « *coniunctio* » i. e. vinculum aut nexus, quo sponsi invicem conligantur; « *maritalis* » tum ut distinguatur ab alia quavis coniunctione; tum ut finis ac obiectum huiusce contractus, significetur, mutua nempe relatio moralis quam nomina *mariti* et *uxoris* exprimunt, et secundum quam vir et mulier constituuntur unum adaequatum principium huius generationis;

« *Viri et mulieris* », quibus verbis subiectum ac unitas matrimonii designatur; « *inter legitimas personas* » i. e. nullo impedimento irretitas; « *individuam* (seu indivisam) *vitae consuetudinem* » non quidem quoad actus singulares utriusque coniugis, sed quantum ad communicationem coniugalem (S. Th. IV Dist. XXVII Quaest. I a. 1, Quaest. III a. 3); « *individuam.... retinens* » ut significetur matrimonii vinculum perfectum esse et indissolubile, quod nec solvi potest mutuo consensu partium, ut *in aliis contractibus*, nec per humanam potestatem, sed sola morte unius coniugis.

2. Matrimonium uti sacramentum realiter considerata nihil aliud est quam ipsum matrimonium, ut est in officium naturae, ad dignitatem ac efficaciam Sacramenti evectum; nam Xstus Dominus, dignitate Sacramenti auxit matrimonium; matrimonium autem est ipse contractus, dummodo sit factus iure (Leo XIII in Enc. « *Arcanum* »); scilicet voluit ac instituit Xstus, ut hic contractus, qui usque tunc virtute carebat gratiam producendi *ex opere operato*, eam haberet quoties, a quolibet inter Ecclesiae filios per baptismum cooptato, rite iniretur.

Quare matrimonium Christianum (seu quatenus etiam ratio Sacramenti attenditur) recte definitur: « *Viri et mulieris coniunctio maritalis inter legitimas personas individuum vitae consuetudinem retinens gratiam coniugibus conferendam significans* »; aut brevius: « *Coniunctio maritalis sanctificantis gratiae collativa* ». Schmalgr. tit. I, n. 228. — Verum, ut hoc rite intelligatur, adnotandum est, coniunctionem maritalem considerari posse sive *causaliter* et *efficienter*, sive *formaliter*.

In primo sensu non est nisi ille actus quo vir et mulier in statu coniugii constituuntur, seu ille contractus, quo legitimae personae mutuo consensu expresso sibi invicem tradunt ius in corpus, seseque vicissim obligant ad vitae societatem individuum et vocatur matrimonium *in fieri*; in secundo est ipsa individua vitae societas quae resultat, ac proinde status permanens consistens in illa obligatione ac nexu, quo mutuo ac perpetuo coniuges adstringuntur, et dicitur matrimonium *in facto esse*.

Matrimonium dignitate Sacramenti insignitum *proprie et stricto sensu* est matrimonium active sumptum, seu in fieri; matrimonium autem in facto esse *latiori tantum sensu* Sacramentum dici potest, quatenus perpetuo seu pro tota vita significat unionem Christi cum Ecclesia. Proprie igitur Sacramentum Matrimonii est: « *Sacramentum N. L., quo per consensum contrahentium legitime praestitum gratia coniugibus confertur ad Matrimonii officia adimplenda* ».

Quotuplex distinguatur Matrimonium.

1. Dividitur in *legitimum*, *ratum* et *consummatum*.

Legitimum dicitur matrimonium, si in eius celebratione ea omnia servantur, quae a lege naturae vel positivo-divina, imo, iuxta plures, et civili, ad eiusdem validitatem praescribuntur. Si huic accedit ratificatio Ecclesiae seu ratio Sacramenti, matrimonium dicitur *ratum*. *Illud* locum habebat in lege naturae et mosaica, ac etiam nunc obtinet inter Iudaeos et Gentiles; *hoc* est *omne et solum* matrimonium inter Christianos celebratum. Antiquitus non eadem fuit significatio harum vocum legitimi et rati; de quo cf. can. 17.

Si legitimum, vel ratum copula perficitur, matrimonium vocatur *consummatum*. Duo ergo ad matrimonii consummationem requiruntur, nempe:

a) copula et quidem perfecta, seu ex se sufficiens ad generationem;

b) consensus legitimus inter personas habiles ante copulam expressus.

2. In *verum*, *praesumptum* et *putativum*.

Matrimonium dicitur *verum*, si omnibus stipatur conditionibus ad validitatem requisitis, et ut tale aliqua ratione probari potest, sicut et caetera negotia probari solent.

Dicitur *praesumptum* quod ab Ecclesia propter factum aliquod obiective existere praesumitur sive praesumptione iuris, sive praesumptione iuris et de iure. Praesumptum, in triplici casu potissimum contingere poterat (nam hodie per decretum Leonis XIII editum organo S. U. I. a. 1892 sublatum est); nempe quando:

a) sponsalibus absolutis ac validis, aut

b) matrimonio conditionate inito voluntaria subsequatur copula, vel

c) quando sponsalia de praesenti ab impuberibus invalide contracta, pubertate adepta, quaedam sequeban-

tur signa consensus ratihabitionem arguentia. Haec tamen valebant pro iis locis, ubi non viget Trident. decretum, vel saltem praecisione facta ab eodem decreto.

Dicitur *putativum* quando specietenus est validum, utpote coram Ecclesia contractum, sed in se et a parte rei est nullum ob aliquod latens impedimentum ab alterutra saltem parte bona fide ignoratum. Tali matrimonio conceditur favor iuris, imo proles ex eo suscepta reputatur legitima.

3. Dividitur in *publicum*, *clandestinum*, *conscientiae* et *morganaticum*.

Matrimonium coram Ecclesia publice contractum (i. e. praemissis denuntiationibus, aut iis legitime dispensatis, ac statuta forma servata) est *publicum*.

Si aliquid e publicitate omittitur, matrimonium vel clandestinum vel conscientiae appellatur. *Clandestinum* dicitur si absque forma Tridentina contrahitur; si hac quidem substantialiter servata, at parocho et testibus praesentibus, secreti lege obstrictis, vocatur matrimonium *conscientiae*.

Matrimonium *morganaticum* vero nihil aliud est, quam legitima coniunctio viri cum muliere inferioris conditionis eo pacto inita, ut uxor et liberi inde nati, dono nuptiali vel alia certa portione, tempore sponsalium statuta, contenti sint et a coeteris bonis avitis ac paternis, una cum titulis, dignitatibus et insignibus abstineant. Ita Ball. ib.

4. Dividitur in *canonicum* et *politicum* seu *civile*.

Canonicum seu *Ecclesiasticum* dicitur matrimonium, in quo, quidquid a ss. Canonibus praescribitur, invenitur; si illud quoque, quod a lege civili statuitur, vocatur *politicum* (1).

(1) Nomen matrimonii *civilis* hodie usurpatur praesertim ad designandum pactum nuptiale, inter Xstianos coram magistratu civili secundum normam quidem lege civili praescriptam initum, abstractione facta ab Ecclesiae legibus, sive servatis, sive non servatis. (Cf. Sasse De Sacramento Matrimonii Sect. III, Cap. III). Quid de ipso a Xstiano tenendum sit, apparebit ex inferius dicendis.

5. Tandem dividitur in matrimonium *validum* et *invalidum*. Res per se patet.

Matrimonium *invalidum* dicitur *attentatum* si utraque vel alterutra pars incapacitatis conscia illud ausa sit contrahere; *attentare* enim est scienter ponere actum lege prohibitum, *praesertim invalidum*. Insuper matrimonium invalidum distinguitur in matrimonium *irritum* vel *nullum* prout aliquo laborat vitio, aut sua substantiali forma caret. Forma vero *substantialis* matrimonii, ubi viget decretum *Tametsi* (Conc. Trid. Sess. XXIV, Cap. I de Ref. Matr.) est forma Tridentina; ubi non viget, est expressio consensus, quae iure naturae ex se satis sit ad matrimonii validitatem, quamvis illud invalidum evadat ob aliquod dirimens impedimentum.

CAPUT I.

De Matrimonii Xstiani institutione.

Matrimonium Xstianum spectari debere vel ut est in officium naturae vel ut Sacramentum res in plano est. — Porro *de illo* investigabimus num matrimonium originem seu institutionem suam repetat sive *a iure naturae*, sive *a iure positivo divino*; *de hoc* quaeremus an et quando tanta dignitate a Xsto Domino donatum sit.

Art. 1.

De institutione Matrimonii ut est in officium naturae.

Assertum I. — *Matrimonium est de iure naturae.*

Ad perspicuitatem probationis inveniit ex S. Thoma praemonere aliquid dupliciter posse dici naturale: uno modo sicut est principiis naturae ex necessitate causatum, ut sitim vel famem experiri, etc.; alio modo aliquid dici naturale, ad quod natura inclinatur, sed mediante libero

arbitrio completur, sicut actus virtutum vel virtutes dicuntur naturales. Hoc secundo sensu matrimonium dicitur naturale.

Quo praemisso, ita veritatem propositionis probamus:

Quando natura inclinatur ad aliquid *tamquam finem*, consequenter movetur et ad ea sine quibus ille finis obtineri nequit. Atqui fines, quos matrimonium per se spectat et ad quos natura inclinatur, sine maritali coniunctione eaque stabili obtineri nequeunt. Ergo.....

Probo minorem. — Duplex est finis ad quem matrimonium per se ordinatur, qui quidem reipsa non differt a duplici effectu ipsius matrimonii. — Primus ac praecipuus est humanae sobolis susceptio et educatio. Alter et secundarius est. mutuum adiutorium profluens e strictissimo foedere amicitiae, quod maritalis vinculum per se gignit.

1. Quod ad finem primum attinet, res evidentissime constat, nam, ut ait S. Thomas (Suppl. quaest. IXL, a. 1), non intendit natura solum generationem prolis, sed etiam traductionem et promotionem usque ad perfectum statum hominis, in quantum homo est, qui est virtutis status. Unde, secundum Philosophum (l. 8, ethic., c. 11 et 12), tria a parentibus habemus; scilicet *esse*, *nutrimentum* et *disciplinam*. Filius autem educari et instrui nequit, nisi determinatos et certos parentes habeat, quod non est, nisi aliqua existat obligatio viri ad mulierem determinatam, quae matrimonium facit. Ad confirmationem legantur ea quae habet idem Angelicus Doctor in l. 7 contra Gent. c. 122.

Nec obstat quod in coeteris animantibus natura movetur ad coniunctionem sexuum absque matrimonio; nam finis (seu procreatio prolis) in natura humana coniunctionem sexuum stabilem requirit. Libido enim, quae ad procreationem ordinatur et quae in animalibus instinctu regitur, in homine debet ratione regi. Verum, ut adeo vehemens libido intra ordinem rationis contineatur, opus est aliqua regula obiectiva stabili et clara, qua usus venereorum determinetur; sed nisi coniunctio sit stabilis, iam nulla

adest eiusmodi obiectiva et universalis regula. 2. Etsi finis etiam in brutis requirit ut proli provideant parentes usquedum sibi sufficere queat, nullo modo tamen matrimonium exigit, cum iidem parte careant rationali; contra accidit in homine, nam proles humana, utpote ratione donata, qua homo speciem suam sortitur, et alia requirit, quae absque matrimonio intelligi nequeunt, nempe educationem, instructionem et perpetuas necessitudines quibus parentes et filii ad invicem adstricti maneant per sensus reverentiae, amoris etc. qui in cordibus eorum suapte natura pullulescunt et radicantur.

2. Quod ad finem secundarium spectat, exigentia maritalis ac stabilis coniunctionis pariter manifesta fit; nam, prosequitur S. Th. (I. c.), sicut homo sibi non sufficit in omnibus quae ad ipsam vitam pertinent; ita etiam eorum, quibus indigetur ad humanam vitam, quaedam opera sunt competentia viris, quaedam mulieribus; unde natura movet, ut sit quaedam viri ad mulierem associatio, in qua est matrimonium.

Assertum II. — *Matrimonium, uti contractus, positivam quoque institutionem ante hominis lapsum in Paradiso Terrestri a Deo proxime repetit.* — Constat:

a) *Ex Scriptura.* — In Genesi I, 27-28 legimus: « *Deus masculum et foeminam creavit eos, benedixit illis Deus, et ait: Crescite et multiplicamini* ». Item 11-18: « *Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi, etc.* ». Insuper formata Eva, ac contractu inito, postquam Deus ipsam ad Adam adduxerat, hic spiritu prophetico dixit: « *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea..... Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una* ».

Unde Christus (Matth. XIX, 6) ait: « *Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet* ».

b) *Ex doctrina Ecclesiae.* — Innocentius III (ep. 219 1. III) ait: « *Matrimonium ante peccatum in Paradiso a Domino institutum est* ». Item Pius VI in epist. ad Ep. Agriensem: « *Matrimonium est contractus divino iure ante omnem civilem societatem institutus et firmatus* ». Leo XIII in Encicl. « *Arcanum* » postquam fusius ostendit veram Matrimonii originem ex *Dei institutione* sumendam esse, docet: « *Matrimonium non voluntate hominum sed auctoritate nutuque Dei fuisse initio constitutum* ».

Scholion. — *Necessitas Matrimonii.* — Aliquod adesse praeceptum matrimonium ineundi *ipsa et sola* pandit *necessitas propagationis generis humani*. Ipsum ergo urget respectu habito ad speciem non vero ad singulos homines; ratio est, quia si natura ad aliquid inclinatur quod est necessarium (uti matrimonium) ad perfectionem multitudinis, cum multa sint huiusmodi quorum unum impedit aliud, ex tali inclinatione non obligatur quilibet homo per modum praecepti; alias quilibet homo obligaretur ad agriculturam, ad artem aedificatoriam etc., quae sunt omnia necessaria communitati humanae. (Cf. D. Th. in IV d. 26, q. I, a. 2 in corp.). — Ideo in exordio generis humani, vel statim post diluvium praeceptum matrimonii obligavit etiam *singulos*; nam secus non bene consultum fuisset communitati ac perpetuitati generis humani. Item et aliis temporibus obligare potuit et potest, *per accidens* tamen, quaedam individuum in particulari, ex. gr. ob infirmitatem carnis.

Art. 2.

De institutione Matrimonii uti Sacramenti.

Errores. — Novatores saeculi XVI, dum uti licitum matrimonium praedicarunt, ita eiusdem excellentiam exaggerarunt, ut statui virginitatis praeferrent, et omnino ei denegarent dignitatem Sacramenti. — Melancthon, Kemnitius alique pauci matrimonium Sacramentum

per aequivocationem dici posse fatentur. Protestantes nostrae aetatis unanimi sensu negant matrimonium esse Sacramentum.

Quidam catholici e contra in errorem prorsus contrarium prolapsi sunt et docuerunt matrimonium non esse Sacramentum *proprium N. L.*, sed iam in *V. L. extitisse*. Ita Alphons. a Castro, Petrus Soto et alii quidam.

Prop. *Matrimonium Xstianum est vere et proprie Sacramentum N. L.*

Praenotanda. — 1. *Matrimonium* hic intelligitur active sumptum, seu ille actus, quo vir et mulier fiunt coniuges; dicitur autem *Xstianum* quia solum ac semper quum hic idem actus a Xstianis rite ponitur, ex institutione Xsti habetur Sacramentum.

2. Veritas est *de fide*. Constat ex can. 1. Sess. 24 Conc. Trid. « *Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum e septem legis evangelicae sacramentis a Xsto Domino institutum, sed ab homine inventum, neque gratiam conferre A. S.* »

Demonstratio. — Veritatem propositionis probat traditio; innuit Scriptura; confirmat ratio.

I. *Probat Traditio.* — Sensus traditionis duplici ratione nobis innotescit, modo nempe indirecto seu argumento praescriptionis et modo directo seu testimoniis positivis.

A) *Praescriptione.* — Quando saeculo XVI Novatores suam haeresim spargere coeperunt, matrimonium Sacramentum esse universalis tenebat Ecclesia. Atqui ita esse non potuit ex aliqua doctrinae innovatione quovis tempore inducta post apostolicam praedicationem. Ergo doctrina qua Ecclesia universa tenebat Matrimonium esse Sacramentum est ab ipsis Apostolis et consequenter a Xsto.

Probo maiorem. — Quoad Ecclesiam Latinam res adeo evidens est ut illam fateantur ipsi Protestantes. Sed non minus luculenter constat pro Ecclesia orientali, ut patet tum ex Euchologiis istius Ecclesiae; tum ex Sinodo Constantinopolitano a. 1630 celebrato, in qua damnatus est Cirillus

Lucar, post Calvinum, dogmatizans septem non esse Sacramenta; tum ex eo quod inter Graecos et Latinos nunquam ea de re exorta sit controversia.

Probo minorem. — 1. Si qua extitisset mutatio, hoc factum fuisset vel subito et repentina subversione vel paulatim et sine sensu. Porro neutrum admitti potest. *Non prius*: absurdum est enim dicere cunctos universi orbis Xstianos fidem avitam uno instante eiurasse, et errorem hactenus inauditum admisisse unanimes; ergo, etc. *Non posterius*: nam ea est erroris conditio (simul testantibus natura rei et historia) ut sua novitate rem publicam Xstianam commoveat, rumores ac reclamaciones undique excitet. Profertur nomen auctoris, cognoscitur ipsius patria, scinduntur animi, scripta hinc inde militantia proferuntur, consulitur Apostolica Sedes, congregantur Concilia, varias in partes abeunt fideles et Doctores; verum horum omnium deberet extare aliqua memoria eo vel magis quod ageretur non de re parvi momenti, sed de re tam practica et publici usus et ad fidem spectante; porro si revolvantur hystoriae monumenta, scripta Patrum et Doctorum etc., nil invenitur per quod avitae fidei circa Matrimonium mutatio innotescat; ergo etc. 2. Imo eiusmodi mutatio impossibilis est, alias Ecclesia universa defecisset a fide quam Xstus tradidit ei in perpetuum conservandam; perperam Xstus dixisset, se esse cum ea omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi; frustra se tradidisset pro ea ut illam sanctificaret, sibi que gloriosam exhiberet sponsam; falso quoque S. Paulus scripsisset Timotheo, Ecclesiam esse columnam et firmamentum veritatis.

B) *Positivis testimoniis.* — Documenta omittimus quibus sensus nobis innotescit Ecclesiae saeculis pseudoreformatores immediate praecedentibus, cum perspicua et non pauca his temporibus extent fidei catholicae testimonia (cf. Conc. Florent. (a. 1439-1445), Conc. Lateran. sub Alexandro III (a. 1179), Conc. Lugdun II (a. 1274) Conc. Veronae habitum sub Lucio III (a. 1184), ut ipsi Novatores fatentur;

argumentum ideo restringimus primis Ecclesiae temporibus. Iamvero veritas constat:

1. *Ex Patribus.* — Patres etiam antiquiores a) dicunt cum Matrimonio *divinam gratiam cohaerere*. Ita Cirillus Alexandrinus (*In Ioann. 1-4*); Ambrosius (Ep. LVI *ad Siriac.* u. s.); S. Epiph. (Haer. LI, c. 30); S. Aug. (*in Ioan. tract. IX*, n. 2); Tertull. (*ad Uxor.* l. II, c. 7); Maximus Taurin. (*Hom.* 23 n. 7); Innocentius I (in Ep. *ad Probum*).

b) Matrimonium ut Sacramentum *tractant*. Ita Aug. (*De nuptiis et concup.* c. X, et in lib. *De bono coniugali* c. XXIV) Matrimonium comparat Baptismo et Ordini; docet Matrimonium producere indissolubilitatem (vinculi) sicut baptisma imprimit characterem; loquitur *de re Sacramenti* (seu de Sacramento proprie dicto) quae habetur in matrimonio Xstiano; et tandem asserit in Matrimonio Xstiano haberi *sanctitatem* Sacramenti, ob quam coeteris praestat matrimoniis. Ita Siricius Papa (*Ep. I*, cap. 4) qui violationem Matrimonio a sacerdote benedicti *sacrilegium* vocat.

c) Matrimonium Sacramentum *appellant*. Ita Ambros. (*De Abrahamo* l. I, c. 7); Aug. (*De bono coniug.* c. 24, n. 32); Tertullianus (*ad Valent.* c. 30 *De praescr.* c. 20) Cf. possunt testim. apud Perrone (De Matr.) et alios.

2. *Ex Ritualibus, Sacramentariis, euchologiis* omnium Ecclesiarum in quibus referuntur ritus et preces ab Ecclesia adhibiti in collatione Sacramentorum. Porro in ipsis matrimonii celebratio inter illos refertur ritus, qui sunt Sacramenta, et subinde in illis matrimonium Sacramentum nuncupatur. Apud Latinos conferri possunt praesertim Sacramentarium S. Gregorii Magni, et Sacramentarium S. Gelasii (a. 496), quod, teste eodem S. Gelasio, confectum fuit ex S. Leone Magno et ex eius praedecessoribus Romanis Episcopis. Apud Orientales conferri possunt Liturgia Armena, Euchol. Graecorum in officio coronationis, etc.

3. *Ex monumentis*, quibus expressa reperitur nuptiarum celebratio; in ipsis enim vir et mulier e. g. repraesentantur.

tantur dexterās iungentes; inter eosdem sistitur vel Xstus vel eius monogramma, veluti Ipse adsit coniugii auctor; imo extat numisma graecum ad saec. V vel VI spectans, in quo Xstus inter sponsum et sponsam medius adest ut coniuges iungens, eisque gratiam impertiens, nam haec legitur inscriptio *θεοῦ Χρισ* (gratia Dei). Cf. Garrucci (Vetri etc. tab. 26, *Martigny Dict. des Antiquités*).

II. *Innuīt Scriptura*. — Principale testimonium desumitur ex epistola ad Ephes. V, 22-32, Apostoli Pauli: « *Mulierēs viris suis subditae sint sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae; ipse salvator corporis eius..... Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea ut illam sanctificaret mundans lavacro aquae in verbo vitae..... quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Xsto et in Ecclesia* ».

Extra omne dubium est verba « *Sacramentum hoc* » referri debere ad id quod proxime praecessit, sunt enim demonstrativa eius rei de qua agitur; proxime autem praecedunt verba: « *relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae* etc., quibus unio viri et mulieris seu Matrimonium exprimitur. Dein Paulus graece dixit *in Xstum et in Ecclesiam*; quod, cum arguit motum, ex una parte significat Sacramentum seu mysterium, de quo agitur, referri (sicut ad rem significatam) ad Xsti et Ecclesiae coniunctionem, ex alia excludit vocem *Sacramentum* sic intelligi posse, ut sit ipsa unio Xsti et Ecclesiae. Haec autem significatio, ut arguitur ex contextu, non refertur solum ad coniunctionem, quatenus Verbum assumpsit humanitatem, sed etiam ad coniunctionem, quatenus per gratiam et charitatem Xstus unitur Ecclesiae; nam debent viri diligere uxores suas, sicut Xstus diligit Ecclesiam; uxores debent revereri viros, sicut etc. Sed hoc nequit esse, nisi auxilium

praesupponatur *supernaturale* et quidem *stabile* ; nam Matrimonium tamdiu signum erit rei sacrae, quamdiu permanebit res significata et ratio significationis.

Dices: Verba Apostoli bene omni coniugio aptantur; ergo vel quodvis matrimonium est Sacramentum, vel nulum. R. Apostolus, licet verba referat quae per se coniugio generatim sumpto ac proinde omnibus indiscriminatim Matrimoniis applicari possint, reapse tamen in mente habuit coniugia Fidelium, nam ea connectit nexu causali (propter hoc) cum praecedentibus, in quibus non loquitur nisi ad Xstianos quibus epistola scripta fuit; nam loquitur de Matrimonio, ut ex contextu eruitur, quod annexam habet gratiae singularis promissionem: *gratiae scilicet*, inquit Colletus, *per quam coniuges adimpleant impositam sibi obligationem eadem se charitate diligendi, qua Xstus dilexit Ecclesiam*, quaeque sane magna et supernaturalis obligatio solos Fideles, ut qui soli Xstum norint, respicere potest.

III. *Confirmatur* ex rationibus congruentiae: duae praesertim assignantur, nempe

a) Perfectio N. Legis, quae sicuti in omnibus aliis praefulget, ita decuit ut praestaret etiam in Matrimonio;

b) Omnimoda unitas et indissolubilitas oc officia matrimonii Xstiani.

NB. — Ad difficultates praecavendas, quae, attentis sive agendi ratione quorundam Patrum, sive doctrina quorundam Scholasticorum, sive tandem praxi Ecclesiae impedimenta matrimonium dirimentia statuendi, fieri possunt, iuverit sequentia animadvertisse:

1. Si Patres, ut S. Iraeneus, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Tertullianus etc., quandoque contra Manichaeos et Gnosticos honestatem Matrimonii defendentes diserte recursum non fecerunt ad rationem Sacramenti N. L., prudentia ipsa ad id eosdem adegit, nam non fausto exitu contra haereticos certassent ex Sacramenti presse sumpti ratione, dum illi nec eam admittebant, imo repel-

lebant uti horrendam blasphemiam. Caeterum praedicti Patres, si non explicitis, aequipollentibus tamen verbis passim in suis scriptis veritatem catholicam complete tradiderunt, uti ex gr. de Epiphanio ac Tertulliano, ex eorumdem allatis testimoniis, apparet. Item

2. Ad quosdam Doctores catholicos quod attinet, ut eorum verba recte apprehendantur, sedulo attendenda est circumstantia temporis, in quo scripserunt, et differentia, quae intercedit saltem in eorum mente, inter quaestionem de existentia et de natura eiusdem efficaciae quoad gratiam; nam dum quidam aperte profitebantur Matrimonium esse Sacramentum N. L., ei denegabant gratiam, vel saltem asserebant *eam principaliter, esse medicinalem*, quae quidem materia nondum erat disputationibus enucleata, sicut factum est postea.

3. Ecclesia vero, dum impedimenta matrimonium dirimentia statuit, nullo modo materiam proprie mutat, aut mutare potest, sed potius eam subtrahit, seu ineptam efficit ad matrimonium ineundum; nam Xstus Dominus, ut fusius dicemus infra, non quemlibet contractum matrimoniale ad dignitatem Sacramenti evelit, sed contractum *legitimum*; porro ad legitimitatem contractus non solum ius naturae, sed leges quoque publicae auctoritatis conferre possunt.

Scholion. — *Quando institutum sit Sacramentum Matrimonii.* — Quidam, sicut innuimus initio praesentis quaestionis, ut Alph. a Castro, Petrus Soto, etc., censent matrimonium Sacramentum institutum fuisse in paradiso terrestri, a Xsto vero potius confirmatum quam institutum fuisse.

Verum haec doctrinā ex dictis et ex eo quod probatur in tractatu de Sacramentis in genere, scilicet sola Sacramenta N. L. esse signa efficacia gratiae, demonstratur falsa.

Quod tamen non excludit quod matrimonium etiam in V. L., ut ex pluribus constat argumentis (Cf. Rosset), dici possit ac debeat signum speculativum et nudum coniunctionis Xsti cum Ecclesia.

Quando autem Xstus matrimonium ad dignitatem Sacramenti N. L. elevaverit, dubium est.

Alii dicunt quod fuerit in Cana Galilaeae; alii quando matrimonium reduxit ad primaevam indissolubilitatem (Matth. 19); alii post resurrectionem.

Coroll. 1. Subiectum Sacramenti Matrimonii sunt omnes et soli baptizati, cum solum per Baptisma homines fiant capaces Sacramenti N. L. percipiendi.

Coroll. 2. Sacramentum Matrimonii non secus ac alia Sacramenta *gratiam* confert *ex opere operato*, obicem non ponentibus.

Gratia vero, quam producit, cum sit Sacramentum vivorum, non est prima gratia sanctificans, nisi forte *per accidens*, sed secunda gratia quae auget iustitiam.

Huic altera gratia accedit, quae gratia *sacramentalis* appellatur, per quam ius acquiritur ad recipienda tempore opportuno auxilia, quibus fines huius Sacramenti obtineri queant.

CAPUT II.

De essentia Matrimonii Christiani.

Claritatis causa, quaestionem de essentia Matrimonii distincte, uti contractus scilicet et Sacramenti, perscrutabimur. « Quoniam gratia naturam perficit (neque prius *quod spirituale*, sed quod animale deinde spirituale: *1. Cor. XV, 46*): rei ordo postulat, ut de Matrimonio, ut natura constat, et ad naturae officium pertinet, prius agendum sit: tum vero quae illi, ut sacramentum est, conveniunt, explananda erunt. » *Catechism. Romanus*, 11 p. cap. VIII, n. 9. His accedet quasi complementum quaestio de Matrimonii bonitate et dignitate.

Art. 1.

De essentia Matrimonii prout est in officium naturae.

Ut adaequate essentia matrimonii percipiatur, non solum de intrinsecis, sed de omnibus causis disse-

remus, quae in Matrimonio concurrunt; nempe a) de finibus, b) de causa efficiente, c) de materia et forma coniunctionis matrimonialis.

Assertum I. — *Procreatio et educatio prolis est finis primarius Matrimonii; mutuuum obsequium et subsidium coniugum ac remedium concupiscentiae sunt fines secundarii.*

Declaratio. — 1. *Finem* intelligimus *finem operis*, ad quem per se illud est ordinatum et quem sui ipsius constitutione parere potest. *Primarium* vero illum dicimus qui natura prius consequitur ex matrimonio et pro quo idem prae coeteris necessarium est.

2. Duo affirmamus: Matrimonium nempe natura sua ad fines ordinari, quos assertum indicat; inter eos vero procreationem ac educationem prolis primarium esse.

Prob. I pars. — 1. Matrimonium per se ad procreationem prolis ordinari demonstrat tum connaturalis utriusque sexus differentia sive physiologica sive moralis una cum vehementi inclinatione ad utriusque coniunctionem; tum ipsa necessitas Matrimonii uti medii, quod aliter suppleri nequit, ad eandem consequendam.

Matrimonium vero ipsa sua natura educationem quoque prolis expetere, huius indigentia satis prodit. Et sane per se infantes ita egeni nascuntur, ut, absque parentum auxilio, nec vivere nec intellectuales facultates per se perficere valerent; eorum status ipsa conditione bruti deterior esset. At natura nequit tam miseram propagationem prolis per coniugium intendere, quae immo eius intentioni plane adversaretur.

2. Alius finis, quem natura sua intendit Matrimonium est unio viri et foeminae, seu amicitia et communicatio operum mutuumque obsequium et auxilium. Quae amicitia non est ea, quae inter caeteros quoque haberi potest, sed *propria* Matrimonii; etenim fundatur in mutua potestate in corpus alterius, quo fit proinde ut sit etiam arctior et perennior (cf. Palm. th. II de Matr.).

Sane: illud omne dicendum est intendi a natura, quod per se consequitur ad id quod est de lege naturae.

Atqui ipsa in diverso sexu societas seu amicitia per se enascitur e maritali unione, quae, ut iam demonstravimus, est de lege naturae. Ergo.

3. Tertiū finis est remedium seu refraenatio concupiscentiae intra limites honestatis. Quae refraenatio (cf. c. a. l. c.) in eo sita est ut concupiscentiae quidem indulgeatur, sed solum cum ea persona quae potestatem habet in corpus alterius, cui fides in coniugio debetur; ut proinde actus sit legitimus et etiam debitus; ex quo fit ut, sedato ardore concupiscentiae, animus ad illicita non excurrat, peccatumque vitetur. Ipsum quoque esse finem matrimonii non difficile eruitur ex naturali aptitudine matrimonii ad ipsum attingendum. Hoc esse bonum coniugii docet et Apostolus (1. Cor. VIII. 2). *Qui se non continent (h. e. nequeunt continere) nubant. Propter fornicationem (scilicet vitandam) unusquisque uxorem suam habeat et unaquaeque suum virum.*

Verum duo priora bona non solum in praesenti statu naturae lapsae, sed et in statu naturae integrae habuissent locum, adeoque sunt absoluta; postremum autem, cum remedium praebeat contra vulnus peccati, *institutum fuit post peccatum tempore legis naturae* (cf. S. Th. Suppl. 9. 42. a. 2.). Quare esse in remedium concupiscentiae, essentiae matrimonii est *extrinsecum* et *accidentale*.

Prob. II pars. — Proles primum esse finem matrimonii apparet, non solum si coniugium spectetur in suo usu, quod patet, verum etiam universim.

Et sane: a) Matrimonium situm est in iure mutuo (radicali) coniugum in ordine ad carnalem copulam; at ex hoc iure immediate sequitur et natura prius potestas habendae prolis, imo per se ex ordinatione naturae, etsi identidem per accidens deficiat, eadem est potestas ad copulam et potestas habendae prolis; dum e contrario societas utriusque supponit hanc potestatem saltem radicaliter; ergo.

b) Matrimonium etiam absque remedio concupiscentiae

perfectum esse potest, ut in statu innocentiae; non in ipso ergo sistit matrimonii primarius finis.

c) Potestas alterius in alterum ad carnalem copulam magis necessaria est ad prolem quam ad caetera bona; ergo (cf. Palmieri l. c.).

Assertum II. — *Causa efficiens matrimonii est contrahentium consensus.*

Declaratio. — Duplici modo nuptiale vinculum a sua causa efficiente dependere concipitur, nempe *directe quoad esse* et *quoad fieri dumtaxat*. Primo modo procedit a solo Deo immediate matrimonium instituyente; nec ideo contrahentes ulla ex parte valent immutare quae ad ipsius substantiam pertinent, cuiusmodi est ex. g. unitas et indissolubilitas, quas per se exigit. Alio modo causam proximam habet in mutuo consensu coniugum, nec dici potest a Deo immediate procedere. De *hac altera* causa in praesenti tantum agimus, cum *illa* satis pateat ex dictis et ex dicendis.

Demonstratio. — 1. Ex Scriptura: « Mulier, ait Apost. Paulus (1. Cor. VII. 39), alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit; quod si dormierit vir eius liberata est; *cui vult nubat*, tantum in domino ».

2. Ex Conc. Florentino: « Causa *efficiens* matrimonii, regulariter est *mutuus consensus* per verba de praesenti expressus ».

3. Ex ratione: a) In potestate cuiusque est a nuptiis abstinere, ut supra ostensum est; requiritur ergo, ut Matrimonium contrahatur, propria uniuscuiusque voluntas; b) ex Matrimonio vinculum perfectae amicitiae per se oriri debet; in statu coniugali gravissima onera, quae eidem per se insunt, subire oportet. Porro praeter liberam voluntatis optionem, quatenus alia congrua causa inveniri potest ut eiusmodi foedus ineatur?

Assertum. III. — *Causae essentiam intrinsece constituentes, nempe materia (proxima) et forma, Matrimonii in fieri consistunt in mutuo consensu nubentium in proprium obiectum formale; matrimonii in facto esse in vinculo, quod ex ipso efficitur.*

Declaratio. — 1. Cbiectum formale matrimonii in fieri ipsa constituitur essentia matrimonii in facto esse, i. e. vinculo matrimoniali.

2. Ratio autem propria vinculi matrimonialis in eo consistit, quod vir et mulier *indissolubiliter coniunguntur in unum et individuum prolis generandae et educandae principium.*

Utrum vero tale vinculum sit reapse distinctum necne ab ipsamet mutua potestate corporis in ordine ad copulam, mutuaque obligatione unius ad alterum ad individuum vitam, controvertitur: negant Salmanticenses, Palmieri, aliique; affirmant Sanchez, Billuart, aliique plures.

Prob. I pars. — Matrimonium in fieri, ut ex hactenus dictis eruitur, mutuo constituitur nubentium consensu, quo vir et mulier sibi invicem tradunt ius in corpora, et coniunguntur in unum et individuum prolis generandae et educandae principium. Materia igitur *remota* seu *circa quam* versatur, est potestas seu ius in corpora, et ideo mutuum eorundem corporum dominium in ordine ad prolis generationem. Materia vero *proxima* seu *ex qua* conficitur contractus, simulque *forma*, consistunt, non secus ac in caeteris contractibus, in *traditione* et *acceptatione* dicti iuris, ita ut *traditio* se habeat sicut *materia*, et *acceptatio* sicut *forma*.

Prob. II pars. — 1. *Directe* ex Matrimonii fine. Matrimonium enim, utpote medium aliquod, illis constituitur tamquam materia et forma, quibus efficitur medium completum in ordine ad suum finem definitum. Atqui id habet matrimonium per vinculum indissolubile. Ergo vinculum habet rationem tum materiae, tum formae. *Prob. min.* Finis Matrimonii primarius est generatio et educatio prolis et unitas vitae domesticae; sed vir et mulier constituuntur medium aptum ad hunc finem per vinculum indissolubile, vi cuius solius constituunt unum organum completum prolis suscipiendae et educandae, atque inter se individuum vitae consuetudinem retinent, sicut exponit S. Thomas, in IV, d. 27, 9. 1. a. 1. q. 1, in corp.: « Cū per matrimonium

ordinantur aliqui ad unam generationem et educationem proles et iterum ad unam vitam domesticam; constat quod in matrimonio est aliqua coniunctio secundum quam dicitur maritus et uxor; et talis coniunctio ex hoc quod ordinatur ad aliquod unum est matrimonium; coniunctio autem corporum vel animarum ad matrimonium consequitur » (cf. Rosset p. 198 n. 252).

2. *Indirecte* ex eliminatione cuiusvis alterius suppositi. Et sane neque reponi potest essentia in mutua traditione corporum, quae non est quid permanens; ipsa transit et matrimonium manet; neque in usu, ut voluerunt quidam haeretici, quia usus est effectus matrimonii, et ad illud se habet sicut operatio ad potentiam, quae essentialiter constituta est antequam operetur; nec reponi potest in ipso iure expedito et mutuo ad usum seu copulam, sive quia iam supponit essentiam matrimonii, e qua efflorescat; sive quia matrimonium subsistere potest absque illo iure; nec tandem reponi potest essentia in ipso vinculo sumpto causaliter, nam non distingueretur ab ipso contractu, nec iterum esset aliquid permanens.

Corollarium. — Sequitur ideo: 1. Matrimonium esse vere et proprie *contractum bilateralem*, id quod nonnulli recentiores immerito negant. Contractus enim bilateralis nihil aliud est quam duorum vel plurium in idem placitum consensus ex utraque parte obligationem iustitiae pariens, quae quidem definitio in matrimonium convenit, ut ex dictis elucet;

2. Matrimonium esse contractum plane *singularem sui generis*, nam speciales characteres praesefert. Etenim a) singulari ratione ipsa natura nititur, et *originem* suam a Deo positive repetit; praestat b) ratione *causae efficientis*, cum consensus matrimonialis nulla potestate humana unquam suppleri possit; c) ratione *finis*, qui est simul hominem procreare ac perducere ad perfectum statum et Incarnationem Domini significare; d) ratione *objecti*, quod *substantialiter* a natura determinatur, quin ullo modo ab arbitrio partium pendeat; tandem e) ratione *proprietas*,

quæ pariter nubentium consensu auferri aut limitari nequeunt.

Art. 2.

De essentia Matrimonii, uti Sacramenti N. L.

Essentia ac natura Sacramenti N. L. coalescit materia et forma, quæ unum perfectum sensibile signum integrant. Quocirca essentiam Sacramenti Matrimonii inquirere idem est ac investigare quænam sit eius materia proxima et forma. Huius tamen quaestionis solutio pendet ex altera, quisnam scilicet sit minister huius Sacramenti, cum qua pariter arctissime comectitur et alia de inseparabilitate Sacramenti a contractu. Agendum igitur in primis de ministro Sacramenti Matrimonii, postea de eiusdem inseparabilitate a contractu; dein de materia et forma huius Sacramenti, quæ erit veluti aliarum theseon consecrarium.

§ 1. — De Sacramenti Matrimonii Ministro.

Fuit opinio, quam omnium primus intulit Melchior Canus, contendens Sacramenti Matrimonii ministrum esse sacerdotem. Sententia Cani statim adstipulatores, potissimum in Gallia et Germania, nacta est, inter quos eminent Toletus, Natalis Alexander, Concina, Collet etc.; at hodie antiqua sententia, quæ tot saeculis viguerat, iterum praevallet, imo ex Ecclesiae praxi declarationibusque omnino certa est. Sit igitur

Prop. *Ministri Sacramenti Matrimonii sunt ipsi contrahentes.*

Probatur 1. — Ex Concilio Florentino. — Eugenius IV in Concilio Florentino *decreto pro Armenis* veram tradens doctrinam circa septem Sacramenta, de Matrimonio ait: « *Causa efficiens matrimonii regulariter loquendo est mutuus consensus per verba de praesenti expressus* ». (Ubi adverte vocem « *regulariter* » non afficere consensum expressum,

sed modum, quo consensus etc.) Atqui mutuum consensum ponunt contrahentes; ergo ab ipsis ponitur causa efficiens Sacramenti Matrimonii; ergo ipsi eiusdem sunt ministri.

Probatur 2. — Ex Concilio Tridentino. — Sacra Synodus a) Sess. 24 de reform. Matr. cap. I, anathemate percutit negantes coniugia *clandestina* (idest sine praesentia Parochi ac duorum testium) ante ipsum Concilium celebrata, *vera et rata* fuisse; porro matrimonium *ratum*, ut perspicitur ex decreto *Innocentii III* De Divort. c. 7 (1), idem dicit ac matrimonium *dignitate Sacramenti condecoratum*; ergo contrahentes, non sacerdos, sunt ministri Sacramenti Matrimonii; item b) Sess. 24 etc. vult quod Parochus, dum nuptiae ineuntur, dicat: « *Ego coniungo vos* » etc., vel alia verba *iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum*. Verum si sacerdos (Parochus) esset minister Matrimonii, quomodo potuisset Concilium pro *forma* admittere quaelibet verba in Rituali cuiuslibet provinciae recepta? — Nec minus clare ex mente Patrum Tridentinorum Sacerdotem non esse ministrum Sacramenti Matrimonii tradit historia impediti clandestinitatis (cf. Pallavic. hist. Conc. Trid. l. 20, c. 4, n. 5).

Probatur 3. — Ex praxi Ecclesiae: a) S. C. C. pluries (cf. Bened. XIV de Synodo, lib. XIII, c. XXIII, n. 1) declaravit matrimonia valide etiam coram Ecclesia iniri, licet Parochus *expresse nolit* matrimonii celebrationem, modo testari possit de mutuo contrahentium consensu. Imo b) legitur interdum Pontifices indulsisse, ut Parochi matrimoniis mixtis assistere coacti, si pars acatholica nollet conditiones a R. P. statutas acceptare, assistantiam quam vocant passivam, sine omni apparatu religioso et negata benedictione, praestare possent. (Ita Bened. XIV 4 Nov. 1741 circa matr. mixta Hollandiae; Pius VI dec. 19 Ian. 1793 pro

(1) Coeterum Covarruvias, theologus canonista in Concilio Tridentino, qui cum aliis haec decreta de reform. confecit, in suis operibus hanc appellationem matrimonii *rati* tribuit *soli* Sacramento.

ducato Cliviensi, Greg. XVI in instruct. ad Episcopos Bavariae 2 Sept. 1834). Iamvero minister Sacramentorum est *causa instrumentalis* eaque *humana et rationabilis*, adeoque eius deliberata voluntas in actionem sacramentalem influere debet. Ergo non sacerdos, sed contrahentes etc.

Probatur 4. — Ex doctrina Apostolicae Sedis. — Sufficiat meminisse litteras « *Ad Apostolicae Sedis* » Pii IX, quibus praeter opera et doctrinam Io. Nepomuceni Nuytz S. P. expresse damnat sequentes illius propositiones: « *Nulla ratione fieri potest Xstium evexisse Matrimonium ad dignitatem Sacramenti. Matrimonii Sacramentum non est nisi contractui accessorium, ab eoque separabile, ipsumque Sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est* »; propositiones (66-67) in Sillabo damnatas. Allocutionem « *Acerbissimum* » eiusdem Pontificis, et tandem Encycl. « *Arcanum* » Leonis XIII, ubi R. P. ait: « *Istarum. (i. e. mysticarum nuptiarum Xsti cum Ecclesia) autem forma ac figura illo ipso exprimitur summae coniunctionis vinculo, quo vir et mulier inter se conligantur, quodque aliud nihil est nisi ipsum matrimonium* ».

Probatur 5. — Ex novitate doctrinae adversariorum. — Doctrina Cani est nova in Ecclesia et doctrinae veteri contraria. Ergo non est admittenda.

Prob. anteced. a) Patres quidem expressis verbis non docent quinam sint Matrimonii Xstiani ministri, satis clare tamen indicant verum confici Matrimonium absque benedictione sacerdotali. « *Ideo penes nos, ait Tertullianus de Pudicitia, occultae quoque coniunctiones, hoc est non prius apud Ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur* » cf. etiam S. Aug. *de fide* et opp. 19, 35.

Idem apertius constat ex antiquis ritualibus, ut quisque videre potest apud Martène (de antiq. excl. rit. p. 11, c. 9, a. 1).

b) Melchior Canus *e doctoribus scholae*, qui ante ipsum per quadringentos annos floruerunt, neminem proferre potuit, qui certo eius sententiam tradiderit. Provocat qui-

dem ad auctoritatem quorundam, ut Gulielmi Parisensis, Petri Paludani etc.; at perperam. (Cf. Perrone De Matr. Palm. 1. c.).

Ipsa Tournely ingenue fassus est: « *Si ex auctoritate et numero Scholasticorum propugnandum hic foret, vinceret haud dubie opposita sententia* ».

Corollarium 1. — Falsa est sententia Maldonati, iuxta quem sacerdos esset minister ordinarius Sacramenti, contrahentes vero minister extraordinarius. Coeterum forma Sacramenti nequit esse modo haec, modo plane alia.

2. Hinc elucet quoque Xstianos, qua *indigne* suscipientes Sacramentum Matrimonii sacrilegium quidem committere non item qua illud *indigne* administrantes; ratio est quia ad tale munus specialiter non sunt consecrati, sed solum illis concessum est necessitate quadam, quia oportuit materiam et formam in ipso contractu constitui. (Cf. Sanchez de Matr. 1. 2, disp. 6, n. 4).

Scholion. — Sacerdos, quamvis non sit minister Sacramenti Matrimonii, tamen dici potest et debet eiusdem *solemnitatis* minister.

Etenim matrimonium, spectari etiam potest et debet tum uti quid publicos habens effectus adnexos et ius dans ad actionem iudicalem, quo sensu pertinet ad forum Ecclesiae; tum uti res religiosa quae specialibus caeremoniis ab Ecclesia circumdata est.

Porro sub *utroque* respectu opera sacerdotis *necessaria est*, scilicet vel quatenus *testis* est *auctorizabilis* ex officio deputatus et per se essentialiter requisitus ad matrimonium legitime contrahendum; vel quatenus ritus adimplet ab Ecclesia ad matrimonium praescriptos; quod est illud *solemnizare*. Hinc apparet etiam qua ratione accipienda sint verba tum Ritualium, tum Conciliorum, tum Patrum et SS. Pontificum, quibus dicitur, sacerdotem ministrum esse Sacramenti Matrimonii; scilicet ea sumenda sunt in sensu *accomodato*, nimirum eo sensu quod sacerdos est minister *sacramentalis* per quem matrimonium *solemnizatur*. (Cf. Rosset p. 262).

§ 2. — De inseparabilitate Matrimonii Sacramenti a contractu.

Errores. — a) Iuxta plures Iosephinistas et Gallicanos, Marcum Antonium de Dominis (de Republica Ecclesiastica l. 7 et 5, c. 2), Ioannem Launoy (De regia in matrim. potestate t. I, p. 2, v. 4), et nostris temporibus iuxta Io. Nepom. Nuytz (in variis operibus a Pio IX damnatis) Sacramentum matrimonii nullo modo constituitur contractu ipso, sed est eidem aliquid omnino adventitium utpote consistens in sola benedictione sacerdotis. Unde penes ipsos contractus proprie non est nisi materia *circa quam*, vel conditio praevia et sine qua non; ipsum vero coniugale vinculum merum subiectum unionis sacramentalis.

b) Iuxta Melchiorem Canum vero, Estium Tournely etc., certo contractus dicitur Sacramentum, sed ut elementum mere materiale, cui ut forma accedere debet benedictio sacramentalis; qua igitur omissa habetur utique contractus, at non Sacramentum.

c) Iuxta quosdam etiam ex iis theologis, qui ipsos contrahentes ministros Sacramenti esse dixerunt, verum esse potest matrimonium inter Xstianos, quin sit Sacramentum, si nimirum matrimonium contrahatur cum absoluta intentione vere quidem contrahendi, at confectionem sacramenti excludendi. Ita inter alios Hurtado, Billuart, Gonnet, etc.

Contra hos omnes sequenti propositione statuitur *doctrina catholica*.

Prop. *Matrimonii Sacramentum nihil aliud est quam ipse contractus matrimonialis Xstianorum, ita ut contractus et Sacramentum sint penitus indissociabilia.*

Claritatis causa iuvabit meminisse; nimirum:

a) Hic agi de inseparabilitate physica seu secundum rem, non vero de distinctione formali, nam nemini dubium esse potest, quin una formalitas ab alia distinguatur.

b) Obiectum propositionis esse matrimonium quod a coniugibus iam baptizatis primo contrahitur, nam de casu, in quo, matrimonio prius in infidelitate contracto, supervenit amborum coniugum ad Xtum conversio (a fortiori si unus tantum ad fidem convertatur aut iam Xstianus sit) per susceptionem baptismatis, ob peculiare difficultates, quas praesefert, specialis quaestio postea fiet.

c) Certum autem est et indubitatum esse debet post varias declarationes magisterii authentici Ecclesiae hanc nunc esse *doctrinam catholicam*.

His positis, thesis duplici constat parte; affirmamus nempe: 1. In matrimonio inter Xstianos *idem esse secundum rem* contractus ac Sacramentum; 2. *In hac una re*, quae est coniugium Christianum, ita duas rationes, contractus scilicet et sacramenti, inter se sociari, ut alterutro deficiente, utrumque *necessario* deficiat.

Prob. I pars. — 1. Ex Sacra Scriptura. Et sane: Iuxta doctrinam Apostoli (V. Eph. V, 31) ibi habetur *Sacramentum magnum* inter fideles, ubi verificatur illud: *Propter hoc relinquet homo* etc. Atqui hoc proprium est de quolibet Matrimonio Christiano; ergo quodcumque matrimonium inter Christianos necessario est Sacramentum.

2. Ex doctrina Eugenii causa efficiens sacramenti est mutuus consensus coniugum per verba de praesenti expressus. Atqui ex doctrina superius tradita contractus matrimonium ipso efficitur mutuo coniugum consensu; ergo Sacramentum, cum fit, non est res distincta ab ipso contractu.

3. Tridentinum (Sess. 24 de Reform. Matr. c. 1) docet Xstum matrimonium, quod Deus ab initio generis humani instituit, gratia sanctificasse et ita Sacramentum effecisse; unde matrimonium Xstianum a matrimonio V. L. non differt *quoad ritum sed sola gratiae accessione*. Ergo Xstus praeter *accessionem gratiae nihil in matrimonio immutavit*; sequitur proinde contractum et Sacramentum in matrimonio quoad rem idem esse.

4. Pius VI in Epist. ad Ep. Motulensem ait: « *Dogma fidei est, ut Matrimonium quod ante adventum Xsti nihil aliud erat, quam indissolubilis quidam contractus, illud post Xsti adventum evaserit unum ex septem Legis Evangelicae sacramentis a Xsto Domino institutum* ».

Huc spectant saltem plura argumenta in superiori thesi allata.

Prob. II pars. — 1. Ex declarationibus magisterii authenticis Pii IX et Leonis XIII. — Pius IX in allocutione 27 Sept. a. 1852, inter alia ait: « *inter fideles matrimonium dari non posse quin uno eodemque tempore sit sacramentum, atque idcirco aliam inter Xstianos viri et mulieris praeter sacramentum coniunctionem, cuiusque etiam legis civilis vi factam, nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem concubinatum ab Ecclesia tantopere damnatum, ac proinde a coniugali foedere Sacramentum numquam separari posse* »

Eadem traditur doctrina in litteris « *Ad Apostolicae* » (22 Aug. a. 1851), in allocutione « *Multis gravibusque* » (17 Decemb. a. 1860), in epistola ad regem Victorium Emanuele (9 Sept. a. 1852); item per damnationem in Syllabo proposit. 65, 66, 67. Leo XIII in Enciclica De Matrimonio Christiano, ait: « *Exploratum est in Matrimonio Xstiano contractum a Sacramento non esse dissociabilem atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere quin sit eo ipso sacramentum. Nam Xstus Dominus dignitate Sacramenti auxit matrimonium: Matrimonium autem est ipse contractus, si modo sit factus iure* ».

2. *Agendi ratione Ecclesiae.* — Ecclesia inquirens inter Xstianos utrum necne verum sit matrimonium, considerat et investigat, quae ad Sacramentum requiruntur, illosque iuxta ea, absque ulla prorsus exceptione, ut valide vel invalide coniunctos habet. In mente igitur Ecclesiae contractus nequit consistere absque Sacramento.

3. *Ratione theologica.* — Xstus Sacramentum Matrimonii instituens, voluntate sua antecedente et absoluta, independenter ideo a voluntate hominum, voluit matri-

monium inter Xstianos esse Sacramentum, ita ut non amplius sit possibilis contractus, qui non sit Sacramentum. Ergo quacumque de causa ratio Sacramenti desit, ne verum quidem matrimonium subsistit. Et sane 1. Coniunctio efficaciae producendi gratiam cum contractu matrimoniali pertinet ad institutionem Sacramenti; institutio autem Sacramenti spectat ad voluntatem antecedentem et absolutam, qua essentia ritus sacramentalis seu efficacia alicuius ritus ad producendam gratiam constituitur independenter a contingente hominum voluntate. Coniunctio ergo utriusque rationis, contractus scilicet et Sacramenti, facta est a Deo voluntate absoluta. 2. Xstus matrimonium elevans ad dignitatem Sacramenti, non elevavit hoc aut illud, sed simpliciter matrimonium; id nempe quod ab initio Deus instituit, quo Deus ipse virum et mulierem coniungit etc.; neque Xstus aliquem instituit ritum, qui per se iuxta intentionem agentis potest ad diversos fines referri, sed ipsum contractum matrimonialem, qui certe nequit ad aliud usurpari, nisi ut sit unio maritalis inter virum et foeminam, voluit esse sacramentum. (Cf. Palm. 1. c., Sasse 1. c.).

Dices: In aliis Sacramentis, quamvis materia et forma applicentur, minister sua intentione efficere potest, ut non sit Sacramentum; ergo idem pariter verum est quoad matrimonium.

R. 1. Certo etiam in matrimonio minister, quamvis consensum maritalem emittat, sua intentione valet Sacramentum excludere; verum, dum in aliis intentio ministri quidem Sacramentum impedit, quin impediat quominus ritus maneant quod prius erant, in matrimonio e contra eo ipso impedit quominus et ipse existat contractus validus. Ratio discriminis desumitur ex natura diversa aliorum Sacramentorum et actionis coniugum, qua Sacramentum Matrimonii perficitur. Xstus scilicet non instituit, ut ex g. omnis ablutio aquae cum invocatione SS. Trinitatis etiam libere posita sit hoc ipso Sacramentum Baptismatis; in-

stituit vero ut *omne verum* matrimonium inter Xstianos sit Sacramentum, seu ita instituit, ut consensus quoque in matrimonium, ut est contractus, sit irritus, si absoluta intentione Sacramentum excludatur.

Corollarium 1. — Ex quibus sequitur: a) ad valorem Sacramenti matrimonii eam intentionem sufficere, qua coniuges Xstiani *contractum maritalem intendant*; nam in hac intentione implicite continetur intentio conficiendi Sacramentum, quod est inseparabile a contractu; b) si quis Xstianus intendendo solum contractum positive Sacramentum excludit, prout voluntas contrahendi praevalet, vel non voluntati Sacramentum excludendi, valida aut invalida erunt etiam contractus et Sacramentum. — Si dubium adsit circa voluntatem dominantem, matrimonium haberi debet ut validum, quia quisque praesumitur velle serio et valide perficere quod facit, nisi contrarium probetur.

Corollarium 2. — Ex dictis insuper constat matrimonium, quod vocant civile, toto coelo a catholica doctrina abhorrere. Ipsum enim contractum separat a Sacramento, civem dividit a Xstiano, et ita dividit, ut id quod Xstiano illicitum, civi licitum sit.

Scholion 1. — Utrum Matrimonium a non baptizatis valide contractum, quum uterque coniux baptizatur, fiat Sacramentum?

Probabilius et communius affirmatur contra Vasquez, Tournely, Salmanticenses aliosque, his praesertim de rationibus:

a) Apostolus Paulus in ep. ad Eph. indiscriminatim omne christianorum matrimonium docet esse sacramentum. Atqui inter coniuges Xstianos, qui erant Ephesi (quos ideo alloquebatur Apostolus), plerique ante susceptum baptismum matrimonium contraxerant; ergo.

b) Statim ac coniuges baptizantur eorum matrimonium maiorem consequitur firmitatem, atque si post baptismum consummetur, absolutam indissolubilitatem. Verum

haec firmitas non oritur nisi ex ratione Sacramenti, seu ex perfecta significatione, quae inest Sacramento. Ergo.

c) *Confirmatur* sive ex consideratione necessitatis gratiae, qua coniuges illi, non minus ac qui post baptismum contraxerunt, ad onera matrimonii sustinenda indigent; sive praesertim ex declarationibus RR. Pontificum pluries citatis. — Ex quibus etiam colligis tale matrimonium, eo ipso quod coniuges per baptismum christiani efficiuntur, fieri sacramentum, quin requiratur renovatio consensus; idque sua praxi firmat Ecclesia, quae non praecipit eiusmodi renovationem, imo, teste Gasparri, illam inhibet.

Scholion 2. — Utrum matrimonium fidelis cum infideli ex Pontificia dispensatione contractum ex parte coniugis fidelis sit sacramentum?

Duplex est sententia. — Plures theologi, inter quos Sanchez, Pontius, Layman, Billuart, De Augustinis, Billot etc. *negant*; has afferunt rationes:

a) Sacramentum matrimonii essentialiter est contractus; at contractus unus est inter duos; ergo sicut duo habiles essentialiter requiruntur in ordine ad contractum, duo habiles omnino necessarii sunt etiam in ordine ad Sacramentum;

b) Sacramentum matrimonii essentialiter repraesentat unionem Xsti cum Ecclesia; at hoc non est in matrimonio inter fidelem et infidelem; ergo...

c) Gratia (Sacramenti) non confertur nisi mediante vinculo sacramentali (solo immediato effectu exterioris Sacramenti); at vinculum est relatio quaedam inter duos, et quidem relatio aequiparantiae, eiusdem rationis in utroque; ergo si unus est absolute incapax vinculi sacramentalis ob defectum baptismatis, alter etsi baptizatus, non quidem absolute, sed respectu non baptizati, sacramentalis nexus pariter incapax erit.

— At plures alii, inter quos Ferraris, Perrone, Pesch, Rosset, Palmieri etc., *affirmant* ea praesertim de ratione; quod Ecclesia in eiusmodi matrimonium exerceat suam

potestatem, *quam* eatenus sibi competere contendit, quatenus ipsum est Sacramentum; neque de caetero ullā vera repugnantia appareat, quod sacramentum uterque contrahens administret, illud tamen sit efficax gratiae solum quoad fidelem (1).

§ 3. — De materia et forma Sacramenti Matrimonii.

Ex doctrina proxime tradita apparèt totum signum sacramentale, seu tum materiam tum formam, in contractu matrimoniali situm esse. Iam igitur solum quaestio fieri potest, quid in contractu matrimoniali habeat rationem formae, quid rationem materiae. Reliquis omissis, quae videri possunt apud Vasquez de Matr. disp. 3; praecipuas solum sententias referimus.

1. Aliqui (ut Vasquez, Layman, Pontius, Mastrius, etc.) docent corpora contrahentium, seu melius ius datum et acceptatum in corpus alterius, esse *materiam*, *formam* vero consensum verbis expressum. Hoc probant ex analogia cum aliis contractibus. At hoc verum est solum si agatur de materia *circa quam*, non *ex qua*; non enim corpora, sed actiones contrahentium significant et efficiunt gratiam.

2. Quidam, ut inter alios Valentia et Navarrus, consensum internum dicunt *materiam*, verba etc., quibus manifestatur, *formam*. At materia Sacramenti debet esse sensibilis; dein verba exprimunt consensum, sed eum, ut materiam, non determinant.

3. Alia demum sententia, eaque *communior et probabilior*, docet ipsa verba, quibus consensus exprimitur, sub diversa consideratione spectata simul esse materiam et formam, *minimum*:

(1) Quae, ut videtur, valent quoque de casu, in quo, matrimonio in infidelitate contracto, unus e coniugibus convertatur ad fidem, altero permanente in infidelitate.

Materiam, quatenus exprimunt traditionem, *formam*, quatenus acceptationem. Ratio est, quia, sicut in caeteris contractibus, ita et in Matrimonio traditio rei est pars determinabilis, acceptio pars determinans. Illa est inchoactio contractus, haec consummatio. Ita Bellarminus, Suarez, alique.

Art. 3.

De Matrimonii honestate et dignitate.

Circa hanc quaestionem errores e diametro oppositi prodierunt. Nonnulli, uti Marcionitae et Manichaei, quibus Priscillianistae et Albigenses accessisse videntur, tamquam *in se malas* nuptias damnarunt. Alii, inter quos Lutherus et Calvinus, e contra nuptias ita commendarunt, ut eas virginitati absolute praeferrent, hancque simpliciter esse malam dicerent. Alii demum, ut plerique moderni Protestantibus et olim (saec. IV) Iovinianus, a virginitate deterere conati sunt, docentes illam nequaquam Matrimonio praecellere. — Duabus propositionibus germanam et catholicam de honestate et dignitate matrimonii doctrinam stabiliemus.

Prop. I. *Matrimonium est in se bonum et honestum.*

Prob. 1. — Ex Sacra Scriptura. — Quod Deus instituit, Xstus confirmat, Apostoli commendant, nequit non esse bonum et honestum; ergo. Et sane:

a) Deus positiva lege matrimonium sancivit; nam non solum declaravit sexuum diversitatem ad prolem procreandam ordinari (Gen. 1, 27, 28), sed etiam per os Adae statuit, ut esset matrimonium unius cum una et intrinsecus indissolubile (Gen. 2, 23, 24). Cf. quae supra diximus de Matr. institutione et quae infra exponemus, ubi de eiusdem proprietatibus.

b) Xstus illud confirmavit tum nuptiis assistendo in Cana, tum illud ad primaevam perfectionem revocando, tum ad dignitatem Sacramenti ipsum elevando.

c) Illud commendarunt Apostoli. Paulus 1. Cor. 7, 3: « *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro* ». Et v. 28: « *Si acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit virgo, non peccavit* ». Hebr. c. 13, 4: « *Honorabile connubium* » etc.

Prob. 2. — Ex Patribus et Conciliis. — In re adeo evidenti eorum testimonia referre supervacaneum est. Vide Tertull. lib. 1 contra Marcionem, cap. 29; Clement. Alex. lib. 3. Strom. August.; lib. de Bono coniugii, et alibi saepe contra Manichaeos; Hieron, etc.; Conc. Congrense, can. 1 (a. 336); Conc. Lateranense IV (a. 1215); Constan-
tienze (a. 1418); Florent. et Trident.

Prob. 3. — Ex ratione. — Ea actio, qua finis intentus a natura obtinetur etiam modo consentaneo naturae rationali, honesta dici debet. Atqui per Matrimonium propagatio generis humani, quae est finis intentus a natura, obtinetur modo naturae hominis conformi; ergo, etc.

Prop. II. *Status coelibatus et virginitatis, pro Deo susceptus, praestat statui coniugali.*

Declaratio. — 1. Comparatio instituitur inter statum et statum, non vero inter personas, quae in utroque statu versantur; imo quaestio non est ex una parte de coelibatu, qui meram carentiam vinculi coniugalis importet, sed de coelibatu pro Deo suscepto; et ex alia pariter non est de matrimonio tantum rato, sed de matrimonio consummato vel consummando.

2. Thesis est *de fide*; constat ex Tridentino (Sess. XXIV, c. 10): « *Si quis dixerit statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis vel coelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu quam iungi matrimonio, A. S.* ».

Demonstratio. — *Prob. 1. Ex Xsti exemplo.* — Tanto amore Christus castitatem prosequabatur, tanto pretio eam habebat, ut nonnisi illibatissimam Virginem Matrem voluerit, castissimum nutritium, praecursoremque virginem praelegerit. Causa castitatis Ioannem Apostolum prae ceteris dilexit, eidemque in morte dilectissimam Matrem

commendavit, et ipso Passionis tempore nullo modo permisit inimicos scoelestissimos famam suam quoad virginitatem impetere.

2. *Ex Christi verbis.* — « *Et sunt eunuchi*, ait Christus (Matth. XIX, 9-12), *qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere capiat* ». Quibus verbis, ut communiter Patres et Doctores (cf. A. Lapide) interpretati sunt, Christus significare voluit coniugio coelibatus ac virginitatis statum praeterendum esse, utpote qui specialissimum est Dei donum, atque facilius quam illud ad regnum coelorum ducit.

3. *Ex doctrina Apostoli*, qui in ep. ad Cor. c. 7, v. 1, 40, quamvis honorifice etiam de Matrimonio loquatur, inter alia (v. 38) haec clarissima de virginitate scribit: « *qui matrimonio iungit virginem suam bene facit; et qui non iungit melius facit* ».

4. *Ex unanimi doctrina Patrum*, quibus in extollenda virginitate verba potius videntur deficere quam nobilissimi conceptus. Dicunt enim

a) virgines prae coniugatis gloriosius nomen habere et nobilius ac excellentius in coelo proemium; S. *Clemens Romanus* in ep. I ad Virgines c. V.

b) virginitatis statum mortales angelorum aemulos reddere; S. *Io. Chrysost.* de Virginitate c. 10-11 etc.

c) hominem, qui coelibem vitam ducit virtutis amore, esse purissimum Dei templum et acceptissimum Deo holocaustum, S. *Hieron.* contra Iovin. l. I, n. 12; hominem virginitate anticipare gloriam resurrectionis, S. *Ciprianus* in op. de habitu virginum etc.; Cf. etiam S. *August.* de S. Virginitate, et S. *Ambros.* de Virginibus etc.

5. *Ex ratione theologica.* — Qui sine uxore est, magis remouetur a sollicitudinibus saeculi et Deo liberius vacat, ut iam S. Paulus l. c. declarat; per virginitatem homo super seipsum quodammodo extollitur, fitque angelicae quasi naturae particeps, ut aiunt SS. Doctores; ergo, etc. Cf. S. Thom. 2, 4, q. 152.

CAPUT III.

De Matrimonii proprietatibus.

Quemadmodum a natura matrimonii unitas et indissolubilitas pendent, ita ordo logicus postulat ut, ea declarata ac vindicata, de his sermo habeatur. Dicemus in primis de Matrimonii *unitate*, postea de eiusdem *indissolubilitate*.

Art. 1.

De unitate Matrimonii.

Unitas matrimonii sita est in eo, ut sit *coniunctio maritalis unius cum una*: quo sensu appellatur *monogamia*. Ei opponitur *poligamia*, seu multiplicatio coniugii, quæ duplex est: *simultanea*, quando simul vel una mulier plures viros ducit, et *polyandria* appellatur, vel unus vir plures uxores et *polygynia* proprie dicitur, quamvis communius nomen *polygamiae* retineat; *successiva*, quando alterutro coniuge vita functo, transit alter ad alias nuptias. Monogamia autem dicitur *imperfecta*, quando pluralitatem simultaneam tantum excludit, si successivam quoque *perfecta* appellatur.

Ad polyandriam simultaneam quod attinet, si quosdam impios ac stultos excipias, omnes admittunt iure naturali prorsus vetari. Etenim

a) manifesto adversatur *fini primario* a natura in matrimonio intento, tum quia physica lege mulier pluribus viris commixta redditur infoecunda; tum quia per plurium virorum congressus incertus redditur pater, nec proinde proles a patre educari potest.

b) aperte repugnat finibus secundariis matrimonii: nequit enim cum multiplicitate uxorum pax in familia consistere, quum una mulier pluribus viris ut dominis a

se invicem independentibus subesse, eisque fidem praestare non possit. — Deinde una mulier pluribus viris ad eorum incontinentiam vitandam satisfacere nequit.

Quaestionem igitur restringimus ad polygyniam simultaneam; dicemus postea de secundis et ulterioribus nuptiis, i. e. de polyandria ac polygamia successiva.

§ 1. — De polygamia simultanea.

Errores et opiniones. — 1. Lutherus (ad cap. 16 Gen.) docuit polygyniam simultaneam neque praeceptam neque prohibitam esse; quam doctrinam Anabaptistae practice secuti sunt.

Nostris vero temporibus Mormones polygamiam, quam uti licitam theorice tuiti sunt, practice diu exercuerunt. Socialistae ulterius progressi sunt et ne a polyandria quidem abhorrent. Calvinus ex adverso contendit illam ita legi naturae adversari, ut adulteros dixerit V. T. sanctissimos Patriarchas, plures uxores simul habentes.

2. Ad theologos quod attinet, omnes pro certo habent polygyniam simultaneam iure evangelico vetari; ac patriarchas, Iudaeosque sub lege mosaica plures uxores simul habentes non peccasse; solum disceptant utrum *iure naturae*, vel etiam *iure divino-positivo* ante Xstum polygynia prohibita censenda sit.

a) Circa *ius positivum divinum* quidam (Cf. Perrone de Matrimonio) innixi potissimum auctoritati quorundam Patrum qui id docere videntur, dicunt polygamiam simultaneam non fuisse ante Xstum iure divino-positivo prohibitam; sed alii multo plures docent eam ipsi primaevae matrimonii institutioni divinae omnino adversari.

b) Circa *ius naturae* non desunt qui docent polygyniam simultaneam eidem *nullo modo* repugnare; alii sunt qui tenent illam iuri naturae rigore loquendo quidem non adversari, verum esse eidem *minus consentaneam*; sed alii tandem (et est sententia communior) con-

tendunt eamdem, dum proprie non est contraria iuri naturae primario, repugnare eiusdem *iuri secundario*.

Sint igitur sequentes propositiones:

Prop. I. *Polygynia simultanea repugnat iuri naturae rationali inditq et legi divinae in primaeva matrimonii institutione positive promulgatae.*

Thesis, ut liquet, duas habet partes.

Prob. I pars. — Cuius tamen veritatem ut rectius et facilius percipias, sequentia prae oculis habe:

a) In lege naturae sunt praecepta *primae tabulae*, quae continent ipsum ordinem hominum ad bonum summum, quod est Deus, et iste ordo penitus immobilis est, et ista nullam omnino, et ne de potentia quidem absoluta, dispensationem patiuntur. Sunt praeterea praecepta *secundae tabulae*, quae immediate ordinant hominem inter se, et ista dispensationem patiuntur, quatenus tamen per dispensationem fit, ut ille actus v. gr. non sit homicidium, non sit furtum, quod esset sine hac auctoritate. Verum in his ipsis *2.^{ae} tabulae* praeceptis adhuc distinguendum est inter *prima* et *secunda*. Nam prima divinam dispensationem *quasi miraculose* compatiuntur et respectu singularum personarum tantum; dixi *quasi miraculose* pro quanto miracula numquam transeunt in *regulam* et semper *ex causa* seu *fine supernaturali* fiunt. Sed *secunda* praecepta etiam ex causa naturali et respectu totius communitatis ad certum tempus dispensabilia sunt. Pro uberiori explicatione cf. S. Thom. Suppl. q. 77 a. 2; q. 67 a. 2; et q. 63 a. 2; et Billot pag. 368 et seqq.

b) Verba theseos « *iuri naturae* » etc. intelligenda sunt non pro iure naturae primario, bene vero pro *secundario*. — Quibus praemissis, ita argumentamur:

Natura humana, ait S. Th. in IV dist. 33, q. 1, a. 1 ad 6, absque omni defectu instituta est, et ideo non solum sunt ei indita illa sine quibus principalis matrimonii finis esse non potest, sed etiam illa, sine quibus *secundarius finis* matrimonii sine difficultate haberi non posset. At polygy-

nia impedit aliquo modo fines secundarios matrimonii; ergo polygynia est contraria ipsi institutioni naturae humanae, i. e. iuri naturae.

Probo minorem. — 1. Finis secundarius Matrimonii, ut supra iam monuimus, est mutuum adiutorium coniugum quoad quotidianam vitam domesticam e strictissima amicitia profluens. Porro tale amicitiae vinculum multum omnino imminuitur ex polygynia; ratio est: a) quia amicitia non intelligitur quin sit pax familiae et tranquilla coniugum cohabitatio; at ex pluralitate uxorum, considerata praesertim sive innata mulierum zelotypia, sive proliq̃ conditione, non potest nisi familiae pax perturbari, gravesque dissensiones ac iurgia inter coniuges oriri; b) quia amicitia nequit esse *perfecta* nisi sit *ad aequales*, nequit esse *archissima* nisi sit *ad unum*, dum contra polygynia *natura sua* et inaequalitatem inter coniuges infert et est ad plures; ergo... Cf. S. Th. contra Gent. 1. 3, n. 12.

2. Post hominis lapsum alter e secundariis matrimonii finibus est remedium concupiscentiae; at posita polygynia non raro frustratur, nam cum vir unus nequeat sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum, aliquae periculo fornicationis obnoxiae essent.

Scholion. — Polygamia opponitur quidem rigore secundariis naturae praeceptis, non tamen proprie repugnat iuri primario naturae, et ratio est, quia polygynia neque totaliter tollit, neque aliquid impedit *primum* matrimonii finem, i. e. procreationem et rectam educationem prolis, quia unus vir sufficit pluribus uxoribus foecundandis, nec non educandis filiis ex eis natis.

Prob. II pars. — 1. *Ex Genesi* II, v. 24, ubi Adam post formationem Hevae sic loquitur: « *Hoc nunc os ex ossibus meis, caro de carne mea.... Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una* ». Iamvero

a) his verbis fit mentio tantum coniunctionis duorum seu *unius cum una*, nam dicitur: « *adhaerebit uxori*

suae » quod directe indicat monogamiam, et coniunctionis in una carne « *et erunt duo in carne una* », quod directe polygamiam excludit; nexus praeterea indicatur existens inter unionem horum duorum (erunt duo in carne una) cum unione Adami et Hevae; nexus nempe qui est inter typum et ectypum: quod ea particula causali *quamobrem* significatur;

b) haec sunt verba a Deo (Matth. XIX, 4) vel, quod perinde est, ab Adamo instinctu speciali Dei eum illustrantis et docentis prolata;

c) haec sunt verba, quibus ius et lex sancitur; nam ad ea Christus (ibidem) tamquam ad legem provocat. — Quid ergo amplius deest ad ius divinum positivum constituendum?

2. *Ex interpretatione Ecclesiae.* — a) *Ex Patribus.* — Tertullianus (de Exhort. castitatis, cap. 5) « *Numerus matrimonii a maledicto viro coepit. Primus Lamech duabus maritatus, tres in unam carnem efficit* », et de Monogamia, cap. 4: « *Semel vim passa institutio Dei per Lamech* ». S. Hier.. 1 adversus Iovin. a. 14: « *Primus Lamech sanguinarius et homicida, unam carnem in duas divisit uxores: fratricidium et digamiam eadem cataclysmi poena delevit* ».

Deum instituisse coniugium solius hominis, idque inter unum masculum et unam foeminam, ut ille hanc dimittere et aliam ducere non posset, docent etiam Chrysostomus, Theophilus, Euthym. (ap. A. Lapide in Matth. c. XIX, v. 4).

b) *Ex RR. PP. et Conc.* — Nicolaus I ad Consulta Bulgarorum, cap. 41: « *Duas tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanae conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit* ». « *Non dixit Adam, ait Innocentius III, cap. Gaudemus, VIII, de Divortiis, tres vel plures sed duo; nec dixit adhaerebit uxoribus, sed uxori* ». Eodem sensu loquitur et Gregorius IX; item Concil. Trid. sess. 24: « *Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari et coniungi Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba (adhaerebit uxori) tamquam a Deo prolata refèrens dixit* ».

Itaque iam non sunt, sed uno caro ». Leo XIII in Enc. « *Arcanum* » scribit: « *Christus Iudaeis et Apostolis testatus est, Matrimonium ex ipsa institutione dumtaxat inter duos esse debere* ».

Dices: Ex pluribus Patrum (ut Clement. Alexand., S. Aug. Hieron. etc.) testimoniis factum polygamiae in V. L. interpretantibus eruitur illam nulla lege prohibitam fuisse. Ergo. (Cf. Perrone l. c.).

R. — Disting. antecedens: ex illis testimoniis eruitur Patriarchas plures uxores simul habentes nullam legem violasse, quatenus ab eadem dispensatum fuerat, *concedo*; eruitur polygyniam numquam fuisse prohibitam sive iure naturae sive iure divino, *nego*. Re quidem vera, qua ratione secus eadem conciliari possent cum caeteris aliorum, imo eorundem Patrum ex. gr. S. Hieron. testimoniis, quae aperte declarant vel supponunt polygyniam simultaneam etiam in V. L. ex se fuisse illicitam, eandem repugnasse primaevae institutioni Matrimonii?

Prop. II. *Quamvis polygamia simultanea repugnet iuri (secundario) naturae, Deus dispensare potest et de facto dispensavit tum Patriarchas post diluvium, tum generatim Iudaeos in lege mosaica.*

Duo probanda veniunt: 1. Deum dispensare posse a lege unitatis (quatenus polygamiam prohibet) matrimonii.

2. Reapse talem dispensationem sive Patriarchis, sive generatim Iudaeis concessisse.

Prob. I pars. — Si talis facultas Deo deneganda est, certum erit quia dispensatio ab unitate matrimoniali repugnaret sanctitati et sapientiae Dei, non vero, absolute loquendo, quia potestatem eiusdem excederet. Atqui ita non est. Ergo....

Probo minorem. — Principalior finis semper observandus est magis quam secundarius, ita ut, posita illius necessitate, impedimentum ab hoc proveniens ad tempus negligi debeat. Atqui contingere potest ut hinc quidem finis matrimonii primarius sit ad tempus celerius et ube-

rius attingendus, inde vero eo modo attingi nequeat, nisi secundo fine neglecto; ergo quandoque secundarii finis neglectio, prudenter ac sapienter permitti potest.

Nec obstat quod a DD. affirmatur legem naturae indispensabilem esse, nam hic non agitur de dispensatione *proprie dicta directa*, sed de *impropria et indirecta*; scilicet ea Deus reapse non mutat vel aufert vinculum legis, sed eidem subtrahit materiam, cum tollat circumstantiam vel rationem ob quam polygynia iniusta vel inhonesta dici debet.

Caeterum quod simultanea pluralitas uxorum inter eas non annumeretur actiones, quae, *ex ipsa sua natura et abstrahendo ab omni ulteriori circumstantia*, sunt malae, aperte constat ex hucusque dictis.

Attamen, quoniam difficile sit eiusmodi necessitatum seu circumstantiarum varietates determinare, ideo illi, ex cuius auctoritate lex efficaciam habet, reservatur, ut licentiam praebet legem praetermittendi in illis casibus, ad quos legis efficacia non extendere se debet. S. Th. Suppl. q. 45, a. 2.

Prob. II pars. — I. Scriptura: A) Patriarchas. — 1. Legitur passim in Scripturis Patriarchas, ut Abraham et Iacob, plures simul habuisse uxores. Porro nequaquam ideo criminis et adulterii redarguuntur a scriptoribus sacris, sed contra perhibentur tamquam sanctissimi viri, quos Christus ipse beatificavit: « *Dico autem vobis* (Matth. VIII, 11) *quod multi ab Oriente et Occidente venient et recumbent cum Abraham, Isaac et Iacob in regno coelorum* ».

2. Scriptores sacri, cum loquuntur de illis mulieribus, quas secundo loco ducebant patriarchae, eas appellant uxores, neutiquam vero adulteras, fornicarias; quod non fuissent, si illis polygamia fuisset illicita.

B) *Iudaeos sub lege mosaica.* — In Deuter XXI, 15, legitur: « Si habuerit homo *uxores duas*, unam dilectam et alteram odiosam et fuerit filius odiosae primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere, *non poterit filium dilectae facere primogenitum et praeferre filio*

odiosae, sed filium odiosae agnoscet primogenitum ». Lex ibi permittit aut potius permissam supponit polygamiam, nam non solum vir eandem exercens non improbatur, sed potius ambae mulieres nomine uxoris donantur et utriusque filii quoad ius haereditatis aequiparantur; ergo.

II. SS. *Patribus*. — S. Chrysost. Hom. 56 in Gen. asserit Patriarchas plures simul uxores habentes non peccasse; S. Ambrosius lib. 1 de Abraham dicit licitum coniugium Abrahæ cum Agar, *quia Deus id voluit ad significandum mysterium*. Hieron. ep. 69 ad Oceanum n. 5. « *Sciebat (Apostolus) lege concessum et exemplo patriarcharum ac Moysis familiare populo noverat, in multis uxoribus liberos spargere; ipsis sacerdotibus huius licentiae patebat arbitrium* ». Ita passim et S. Augustinus, aliique multi, hac de re pertractantes.

Accedit declaratio doctrinae Innocentii III cap. Gaudemus, de Divortiis: « *Nec ulli unquam licuit insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum, quæ mos quandoque, interdum fas censetur: per quam sicut Iacob a mendacio, Israelitæ a furto et Sanson ab homicidio, sic et Patriarchæ et alii viri iusti, qui plures leguntur simul habuisse uxores ab adulterio excusantur* ».

Dicitur autem in thesi: a) *tum Patriarchas post diluvium*; quia solus Lamech ante diluvium legitur duas uxores simul habuisse, quod a SS. Patribus communi assensu tanquam illicitum reprehenditur. Dicitur etiam b) *tum generatim Iudæos in lege mosaica*; quia nullibi legitur hanc facultatem fuisse ad hunc vel illum restrictam « *Imo, inquit merito Collet, nec ad quosdam sine aliorum scandalo et suspicione potuisse restringi* ».

Rationem vero, cur Deus polygamiam permiserit, alii cum Bellarmino reponunt in paucitate hominum post diluvium, in necessitate proinde propagandi genus humanum; alii *varius* forte (cf. Billot) eam dicunt fuisse potissimum multiplicationem prolis non quidem in genere humano absolute, sed in familia Abrahæ, quæ, corrupto

cultu Dei apud gentes caeteras, singulariter obligatur ad conservationem fidei et promissionum, nec non ad praeparandum ortum Messiae totius mundi Salvatoris.

Scholion 1. — Utrum soli populo Iudaico talis dispensatio concessa fuerit. — Non desunt qui hoc affirmant (cf. Rosset); tamen probabilius dicendum videtur per *concomitantiam* ad Gentiles quoque eam extensam fuisse; ratio est quia quod ad leges naturae attinet, omnes homines aequales sunt; nec decebat ut apud Gentiles esset magis stricta iuris obligatio, quam apud Iudaeos, eo magis quia difficilius erat Gentilibus quam Israelitis perfectam matrimonii unitatem servare.

Hinc Esther Assuero coniungitur iam uxori habenti, nec propterea corripitur; Abimelech, iam uxoratus, Saram ducens, non vituperatur, nisi quia haec uxor erat alterius.

Scholion 2. — De modo quo dispensatio a lege unitatis uxoris concessa fuerit. — Communiter theologi tenent eam nonnisi per internam inspirationem S. Patriarchis factam fuisse; ad coeteros vero horum exemplo derivatam esse. Cf. S. Th. q. LXV, a. 2, ad 4; Bellarm. de Matrimonio, etc.

Prop. III. *Christus revocavit matrimonium ad primitivam unitatem tam pro Christianis, quam pro Infidelibus.*

Prob. I pars. — Ad Christianos quod spectat thesis de fide est; ait enim Trident. (Sess. 24, can. 2): « *Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, A. S.* ».

Prob. 1. — Ex Scriptura. — Christus respondens Farisaeis tentantibus eum ait: « *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et foeminam fecit eos et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet* » (Matth. XIX).

His verbis Christus matrimonium manifeste ad primam eius institutionem revocavit. Sed in prima institutione polygamia simultanea excludebatur. Ergo.

Iterum Christus idem declarat dicens *eum moechari, qui, dimissa uxore, aliam duxerit* (S. Matth. ib., S. Luc. XVI, 18 etc.); nam, si moechatur aliam ducens, dimissa uxore, multo magis moechabitur alteram ducens, uxore retenta.

Idipsum et clarius statuit Apostolus Paulus (Rom. VII, 2): « *Quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi, si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro* »; porro, ex eodem Apostolo (1 Cor. VII, 2) paria sunt coniugum iura; « *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* »; ergo nec vir potest, vivente uxore, aliam ducere.

2. *Ex unanimi Patrum testimonio constantique Ecclesiae praxi.* — S. Augustinus ait in Ecclesia praeceptum esse « *ut nec sterilem coniugem fas sit relinquere ut alia foecunda ducatur. Quod si quisquam fecerit.... lege Evangelii reus est adulterii* ». S. Ambrosius (De Abraham l. c., c. 7) scribit: « *Non licet tibi, uxore vivente, uxorem ducere. Nam et aliam quaerere, cum habeas tuam, crimen est adulterii* ». S. Innocentius I ait: « *..... fide catholica suffragante..... conventum secundae mulieris, priore superstile nec divortio eiecta, nullo pacto posse esse legitimum* ». Item S. Nicolaus asserit: « *Duas tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanae conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit* ».

Hinc Romani Pontifices matrimonii unitatis strenui vindices semper extiterunt, etiam contra Principum lasciviam. Sufficiat exemplum afferre saec. IX Nicolai I qui Lotharium regem, duarum simul uxorum sponsum, palam reprehendit, Episcoposque, qui in Concilio Metensi tale facinus probaverant, e sedibus deiecit.

3. *Confirmatur ex ipsa natura coniugii Christiani.* — Etenim matrimonium, ut docet Apostolus, significat unionem Christi cum Ecclesia. Atqui Christus cum una tan-

tum coniungitur sponsa; ergo, ut significatio sacramentalis salva maneat, oportet quod et vir unam tantum eodem tempore habeat uxorem.

Quae vero ab adversariis opponi solent ex quibusdam Patrum locis, aut ex factis historicis, nullam omnino seriam difficultatem inferunt; nam de textibus agitur vel apocryphis vel detortis; aut de factis vel certitudine historica carentibus, vel nihil aliud innuentibus, quam quosdam fuisse Christianos etiam reges et imperatores, qui Christi legem contempserunt.

Prob. II pars. — Polygamiam simultaneam *nunc illicitam et irritam esse etiam inter infideles*, profecto constat

a) ex verbis Christi; illimitatum enim est illud (S. Matth. 1. c.) « *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam... etc.* », vel (S. Luc. 16, 18): « *Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur* »;

b) quia eadem ratione naturae legi subduntur baptizati ac non baptizati;

c) quia solos fideles respiciebat concessa dispensatio, caeteros vero, ut iam diximus, non nisi per quamdam concomitantiam; ergo etc.

§ 2. — De polyandria ac polygamia successiva.

Errores. — Secundas et posteriores nuptias, ceu divino iure illicitas atque irritas, damnarunt Montanistae, quibus adhaesit etiam Tertullianus (De *monogamia*). Eundem errorem amplexi sunt postea Novatiani.

Nonnulli Patres, praesertim Graeci, de secundis et praesertim tertiis ulterioribusque nuptiis nimis dure locuti sunt.

Prop. *Matrimonio qualibet de causa soluto, secundae et ultiores nuptiae non solum ab Infidelibus, sed a Christianis quoque valide et licite ineuntur.*

Thesis probatur. — 1. *Ex Scriptura.* — Apostolus Paulus in ep. I ad Cor. VII, 8, ait: « *Dico autem non nuptiis et viduis: bonum est si sic permanserint sicut et ego. Quod si se non continent, nubant; melius est enim nubere quam uri* »; in ep. ad Rom. VII, 7, ait: « *Mulier si mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro* »; imo in ep. ad Timoth. V, 14, propter periculum incontinentiae vult viduas « *iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia* ». Ex quibus manifeste eruitur: a) melius quidem esse, in statu virginitatis vel viduitatis permanere, tamen b) licere virginibus et viduis nuptias contrahere, imo c) quandoque hoc opportunius esse ad refraenandam concupiscentiam.

2. *Ex traditione.* — S. Ambrosius (in lib. *de Viduis*): « *Non prohibemus secundas nuptias, sed non probamus saepe repetitas: neque enim quidquid licet, hoc ipso decet* ». S. Hieronimus licet durius locutus sit de secundis nuptiis, in ep. ad Apamachium, scribit: « *Ego etiam nunc libera voce proclamo, non damnari in Ecclesia digamiam, imo nec trigamiam; et ita licere quinto et sexto, et ultra, quo modo et secundo marito nubere; sed quo modo non damnantur istae nuptiae, ita nec praedicantur. Solatia miseriae sunt, non laudes continentiae* ». Hermas, aetate ipsa Apostolica, scripsit: « *Dic si vir vel mulier alicuius decesserit et nupserit aliquis illorum, numquid peccat? Qui nubit non peccat* ». Ita Ss. Chrysost., Clemens Alexand., Basil. Augustinus et alii.

Doctrina autem Ecclesiae ita enunciatur a Concilio Florentino in Decreto pro Iacobitis: « *Declaramus, non solum secundas, sed etiam tertias et quartas, atque ulteriores (nuptias), si aliquod impedimentum non obstat, licite contrahi posse: commendatiores tamen dicimus, si ulterius a coniugiis abstinentes, in castitate permanserint; quia sicut viduitati virginitatem, ita nuptiis castam viduitatem laude ac merito praeferendam esse censemus* ».

3. *Ex ratione.* — Et sane secundae et posteriores nuptiae nulla lege prohibentur; ergo....

a) Non lege *naturae*, nam in iteratis nuptiis nihil occurrit, uti patet, quod essentiae ac finibus matrimonii repugnet; *

b) Non lege *divina*: sive *Mosaica*, quae contra aliquando eas praecipiebat, ut in casu defuncti fratris sine liberis; sive *Evangelica*, quae potius illas expresse permittit, ut supra dictum est; quod si priori matrimonio accesserit quoque ratio Sacramenti (ut inter Christianos), inde nihil adversi erui potest, quia significatio (et quidem perfecta) coniunctionis Christi cum Ecclesia semper habetur, si matrimonium in se consideratur et non respectu habito ad matrimonium praecedens.

c) Non lege *ecclesiastica* saltem generali et adhuc vigente, cum Ecclesia secundas, tertias et quartas, etc. nuptias per suos ministros quotidie celebret.

Scholion. — Nuptiae iteratae aliquando dicuntur Sacramento carere, attamen hoc verum est non quasi *reapse* Sacramentum non sint, sed quatenus deficiunt *aliquo modo* a ratione repraesentandi unionem Christi cum Ecclesia. Insuper secundae ac praesertim posteriores nuptiae aliquam redolent libidinem ac incontinentiam; et inde apparet ratio ob quam *videantur* a quibusdam Patribus, exagorate quidem, eadem vetari.

Quare iteratae nuptiae minus probatae fuerunt in Ecclesia. Apud Latinos, bigami non admittuntur ad sacros ordines, nec iisdem (ex Ritual. Rom.) datur sollemnis benedictio, quae conferri solet intra Missam. Apud Graecos, secundae nuptiae sunt licitae, sed iam a saeculo X, iuxta disciplinam ab Ioanne X confirmatam, trigamia plerumque, tetragamia semper invalida censetur.

Art. 2.

De indissolubilitate Matrimonii.

Matrimonium inducit: a) *vinculum*, seu nexum quo coniuges inter se coniunguntur; et inde b) *ius ad usum*, seu debitum coniugale, et *ius ad individuum vitae societatem* ac mutua officia. Quare duplex distinguitur *separatio* seu *divortium* (a diverto, discedo), scilicet: 1. *perfectum*, quod ipsam importat solutionem vinculi maritalis, ita ut coniugibus liceat ad alia vota transire; 2. *imperfectum* seu semiplenum, quo coniuges, nexu coniugali manente, liberantur sive ad tempus sive etiam perpetuo ab obligatione reddendi debitum et simul cohabitandi; vocaturque divortium *quoad thorum et habitationem*. Hoc divortii genus quibusdam in casibus licere, omnes admittunt. Non ita de illo, de quo tantum sermo est in praesenti.

Quo praemisso, duplex nostrae menti obiicitur quaestio expendenda; nempe

a) an et quo iure matrimoniale vinculum sit indissolubile,

b) an et quatenus detur exceptio aut dispensatio legitima.

De quibus singillatim agendum est.

**§ 1. — An et quo iure vinculum matrimonii
sit indissolubile.**

Errores. — Philosophi inter Ethnicos sapientissimi ut Plato (de Legibus, dialogo II), Cato (ut refert. S. August., de bono coniug.), Tullius (ut refert S. Hieronimus l. I contra Iov.) matrimonium natura sua uti solubile habuerunt et ideo repudia licita putaverunt. Idem affirmant non pauci philosophi moderni et generatim fautores communismi et socialismi. Imo quidam iuristae et viri politici contendunt

non solum matrimonii vinculum ex se solvi posse, sed *debere* in pluribus casibus, ne iniustum et importabile iugum evadat.

Sententiae teologorum. — Non defuerunt Doctores (ut Hostiensis, Caietanus et alii apud Sanchez et Rosset) dicentes matrimonium (ratum) non consummatum esse penitus indissolubile *ex solo iure Pontificio*. Plures (ut Durandus, Sanchez, Layman, Pirhing, Sporer, De Angelis, etc.), docuerunt matrimonium suam indissolubilitatem proprie repetere *ex iure divino positivo*, quamvis aliquo modo eadem radicetur in iure naturae. At communis ac *certa* sententia docet matrimonii vinculum esse etiam *ex iure* (secundario) *naturae* omnino indissolubile.

Prop. *Vinculum matrimonii est iure positivo divino et naturali ita indissolubile, ut nulla auctoritate humana solvi queat.*

Praenotiones. — 1. Nullo modo quaestionem instituimus, num matrimonium aliquam stabilitatem exigit, eamque sat diuturnam, nam id apertissime panditur in ipsa matrimonii notione; sed investigamus, num matrimoniale vinculum talem naturam suam vel etiam ex voluntate positiva Dei postulet perennitatem, ut neque ex causa intrinseca, i. e. ex consensu coniugum, neque ex causa extrinseca seu auctoritate mere humana solvi possit.

2. a) Nomine matrimonii in propositione proprie non intelligimus matrimonium quatenus est etiam consummatum, vel ratum, sed quatenus est *mere legitimum*.

b) Dicimus *iure naturae*, attamen *secundario*, ita ut et dispensatio divina admitti possit, quemadmodum et de polygynia dictum est.

Thesis duplici constat parte, respicit scilicet indissolubilitatem tum a) ex iure divino positivo, tum b) ex iure naturali.

Prob. I pars theseos. — 1. *Argumento Scripturae.* — a) *Ex historia institutionis.* — Nam formata Eva, eademque ad Adam adducta, hic miratus, quasi in raptu sibi costam

aufferri et ex ea Evam formari vidisset, exclamavit dicens: « *Hoc nunc os ex ossibus meis, caro de carne mea..... Quamobrem derelinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una* ». Porro his verbis manifeste ostenditur legem indissolubilitatis in ipsa primaeva matrimonii institutione non solum implicite, sed etiam explicite Deum indidisse, nam Adam *afflatus Spiritus Sancti* dicens: « *Hoc nunc os ex ossibus meis* etc. » significavit mulierem esse veluti ipsius partem integram et quasi alterum seipsum; addens: « *et adhaerebit uxori suae* » illud pressius exposuit, nam verbum « *adhaerere* », praesertim si attendas ad vim vocis graecae et hebraicae, significat non quoquo modo coniungi, sed potius conglutinari, ut traducit Tertullianus, et quidem tam arcte, ut qui coniuncti sunt, disiungi ab invicem iam non valeant; ultimis tandem verbis: « *.... et erunt duo in carne una* », adhuc magis aperte nomine Dei legem sive monogamiae sive *indissolubilitatis* et quidem pro toto genere humano declarat ac promulgat.

b) Idque declaratum aperteque confirmatum ex Evangelio perspicimus divina *Iesu Christi auctoritate*. Etenim Christus interrogatus (S. Matth. XIX) a Phariseis, an liceret dimittere uxorem quacumque ex causa, aperte negavit referens verba Adae tamquam a Deo prolata et addens: « *Itaque non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit homo non separet* ». Obiicientibus autem Iudaeis libellum repudii a Moyse permissum, Christus, relata causa illius permissionis, subiunxit: « *Ab initio non fuit sic* », et dein magis expresse volens suam statuere legem revocationis libelli repudii et confirmare primaevam perfectionem matrimonii, dixit: « *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam* etc. ».

Neque dicas verba sive Adae sive Christi restringi ad matrimonium consummatum, nam eadem non patiuntur exceptionem; dicitur enim: « *quicumque* (Marc. XII, 12) *dimiserit... Omnis* (Luc. XVI, 18) *qui dimittit uxorem suam*

et alteram ducit, moechatur etc. ». Imo verba: « *Quod Deus coniunxit* (coniugavit), *homo non separet* » videntur apprimè aptari matrimonio simpliciter contracto; nam Deus operatur vinculum matrimoniale, seu vinculum ex contractu dimanans, quo coniunguntur corda atque ambo coniuges efficiuntur unum completum generationis principium; non autem operatur vinculum copulae carnalis.

2. *Auctoritate Patrum verba Scripturae interpretantium.*

— S. Io. Chrysost. asserit duplici de causa Christum probasse non licere viro dimittere uxorem: « *ostendens hoc et contra naturam et contra legem esse; contra naturam quia una caro dissecatur; contra legem quia cum Deus coniunxerit et iusserit non separare, vos id facere tentatis* ».

S. August. de adult. coniugiis, I 10 « *omnis qui hoc fecerit, ut uxore sua dimissa, alteram ducat, moechatur; sine dubitatione ibi sunt ambo, et qui praeter causam fornicationis et qui propter causam fornicationis dimittit uxorem. Hoc est enim: Quicumque dimiserit; hoc est: Omnis qui dimittit* ». S. Hieron. « *ubicumque est igitur fornicatio et fornicationis suspicio, libere uxor dimittitur. Et quia poterat accidere ut aliquis calumniam faceret innocenti et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere iubetur uxorem, ut secundam prima vivente non habeat* ». Euth: « *sive non repudiatam ab alio, sive repudiatam duxerit, adulterium committit* ». Ita plures alii, quorum tamen testimonia in re tam manifesta referre supervacaneum est.

3. *Doctrina Concil. et RR. Pontificum.* — a) Concilium Tridentinum sess. 24 de Sacramento Matrimonii « *Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum* primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronunciavit..... Christus Dominus.... eiusdem nexus *firmitatem*, ab Adamo tanto pronuntiatam, his verbis confirmavit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet* ».

b) Benedictus XIV sive in Constit. *Matrimonii*, sive in Constit. *Dei miseratione* expresse docet matrimonium

tum lege naturae tum *iure divino* indissolubile esse. Pius VI in ep. ad Episc. Agr. scribit: « manifeste patet Matrimonium vel in ipso statu naturae sic *divinitus institutum* esse, ut secum afferat *perpetuum indissolubilemque* nexum, qui proinde nulla civili lege solvi potest ». Pius VII in Litteris « *Etsi Fraternitati* » 8 Oct. 1803, ad Archiep. Magontinum scribit: « Illud certe.... exploratum est coniugale foedus *a prima sua institutione* antequam ad Sacramenti dignitatem elevaretur, *divino iure* indissolubile prorsus perpetuumque extitisse ». Tandem Leo XIII in Encycl. « *Arcanum* » ait: « Deinde matrimonium revocavit (Iesus Christus) ad primaevae originis nobilitatem, cum Hebraeorum uxores improbando, quod et multitudine uxorum et repudii facultate abuterentur; tum maxime praecipiendo, *ne quis dissolvere auderet quod perpetuo coniunctionis vinculo Deus ipse construxisset* ».

Scholion. — *Utrum matrimonium sit iure divino indissolubile etiam in casu adulterii.* — Difficultatem faciunt verba Domini ab Evangelista Matthaeo (XIX, 9 vel v. 32) relata: « *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur, et qui dimissam duxerit, moechatur* », quia inde Protestantes et Graeci, imo quodammodo et quidam catholici, ut Caietanus, Catharinus, etc. (qui tamen ante decreta Tridentini de matrimonio obierunt) colligunt Christum ob causam fornicationis seu adulterii facultatem dedisse tum dimittendi uxorem delinquentem, tum, illa dimissa, aliam ducendi. Verum ex sententia Patrum et unanimi theologorum ac Scripturae interpretum catholicorum consensu, cui accedit doctrina ac praxis Ecclesiae, omnino denegandum est Christum exceptionem admisisse solubilitatis vinculi matrimonii in casu adulterii.

Re quidem vera, explicationibus, quae minus probabiles videntur, omissis, animadvertimus non idem undequaque esse obiectum de quo loquitur Dominus in prima ac in secunda propositione; scilicet in priore agit de ille-

gitimitate divortii imperfecti, nisi ob fornicationem; in posteriore propositione tradit absolutam (etiam in casu proinde fornicationis) indissolubilitatem matrimonialis vinculi.

Quam interpretationem textus Matthaei *exigunt* loca parallela; *firmant* sive ipse contextus cit. propositionum, sive inconvenientia quae ex adversariorum sententia sequerentur. Et sane

a) principium est inconcussum, loca obscura per alia clariora esse intelligenda. Atqui in locis parallelis S. Marci cap. X, v. 10; S. Lucae XVI, 18 et S. Pauli Apostoli in ep. ad Corinthios cap. XII, v. 10-11, sine ulla restrictione asseritur perfecta matrimonii indissolubilitas; ergo.

b) Nec repugnat imo eandem-firmat ipse cit. loci contextus; nam duo distincta obiecta saltem implicite respiciebat Farisaeorum interrogatio; Christus autem, dum paulo ante dixerat: « *Quod Deus coniunxit homo non separet* » et licentiam dandi repudii revocaverat, satis ostendit ex intentione sua matrimonium in nullo casu solvi posse.

c) Accedunt plura incommoda alias emergentia, ex. gr. libello repudii in V. L. uxor dimittebatur absque nota infamiae, in N. L. non posset dimitti, quin convicta sit de adulterio, et ita infamia plecteretur; ex lege Mosaica mulier adulterii convicta debebat lapidari, ex lege Evangelii autem foret via pro uxore mariti pertaesa ad ulteriora vota legitime transeundi; etc. Hinc S. Augustinus l. I, de adulterinis coniugiis, cap. 4 « *Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris desiverit, esse autem desivit uxor prioris si moriatur vir eius, non si fornicetur. Licite itaque dimittitur uxor ob causam fornicationis, sed nec carebit illo vinculo, etiamsi numquam reconcilietur viro; carebit autem si mortuus fuerit vir eius* ».

Prob. II pars theseos. — Veritas propositionis *illustratur ac vindicatur* sive doctrina ac praxi Ecclesiae, sive recto rationis dictamine.

1. a) *Doctrina Ecclesiae.* — Benedictus XIV in *Constit. Dei miseratione* 3 Nov. a. 1741 ss. 1: « *Matrimonii foedus a Deo institutum, quod, et quatenus naturae officium, pro educandae prolis studio, aliisque Matrimonii bonis servandis, perpetuum et indissolubile esse convenit.....* ». Idem aperte docet in *Constitutione Matrimonii*. Pius VI brevi ad Ep. Motulensem 16 Sept. a. 1788: « *Dogma fidei est, ut Matrimonium quod ante adventum Christi nihil aliud erat, nisi indissolubilis quidam contractus, illud post Christi adventum evaserit unum ex septem legis evangelicae sacramentis, etc.* ». Pius IX in *Sillabo* sub n. 67 sequentem damnavit propositionem: « *Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile, et in casibus variis divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest* ». Ergo nullus unquam humanus legislator vel iudex matrimonii vinculum solvere valet, etiam abstractione facta a quacumque ratione Sacramenti. Eandem doctrinam Pius IX tradidit in allocutione « *Acerbissimum* » nec non opera Nep. Nuytz proscribendo. Cf. etiam *Encycl. Arcanum* Leonis XIII.

Eandem doctrinam docet etiam *Cathechismus Romanus* 2 p., cap. 8, n. 11 dicens: « *prolis educandae studio, et aliis Matrimonii bonis repugnat, ut eius vinculum dissolubile sit* ».

b) *Praxi RR. Congregationum et RR. PP.*, qui etiam pro matrimoniis in infidelitate contractis, semper tenuerunt esse contra substantiam ac essentiam matrimonii, i. e. contra *iur naturae*, conditionem, qua contrahitur cum facultate rescindendi, vel pro definito tempore, et non usque ad mortem.

2. *Ratione.* — Id prohibetur iure secundario naturae quod vel facit difficilem aut minus congruam perventionem ad finem primum, vel impedit quocumque modo finem secundarium. Atqui talem se praebet solubilitas vinculi matrimonii sive e causa intrinseca sive e causa extrinseca proveniat. Ergo....

Maior constat ex iis quae ex S. Thoma praemonuimus sub initium quaestionis de unitate matrimonii.

Prob. minorem. — 1.º Conveniens educatio prolis est finis primarius matrimonii. Porro ad hoc necesse est pater sit certus, et coniuncta habeatur actio utriusque coniugis, nam commune et individuum est munus prolem educandi. Iterum de lege naturae est quod parentes filiis thesaurizent et filii parentum haeredes sint. Atqui haec omnia difficile componi possunt cum facultate divortium admittendi; ergo ex legis naturae dictamine oportet quod maritalis societas perpetuo permaneat indivisa (cf. S. Th. contr. Gent. c. 123; 4 Dist. 33, q. 2 a. 1).

Nec difficultas evanescit divortium admittendo tantum gravissimis de causis, puta sterilitatis, et recursu ad auctoritatem publicam, nam

a) « *rectitudo naturalis in humanis actibus non est secundum ea quae per accidens in uno individuo contingunt, sed secundum ea quae totam speciem consequuntur* » (S. Th. c. Gent. 1. c.).

b) matrimonium, utpote fundamentum familiae, praexistit societati civili, ab ipsa natura ergo eas omnes repetere debet proprietates, quae ei ad fines suos adsequendos sunt necessariae;

c) caeterum in omni casu ageretur de re, quae inter homines et ab hominibus definiri deberet et quis ignorat cupiditatem eorum ac incostantiam parvas non esse? quos latet gravissimas saepe molestias cum matrimonio connecti? Et cum res ita sit, quomodo frequens non fieret solutionis periculum et quidem absque sufficienti et efficaci naturali remedio, ita ut ipsi institutori naturae vitio verti deberet?

2.º a) Finis secundarius matrimonii est mutuuum adiutorium in domesticae vitae consortio; seu per matrimonium vir et mulier conglutinantur non solum corpore, sed animo, non solum ob actum generationis, sed ad totius domesticae conversationis consortium, unde uxor fit propinquior viro, quam huius pater et mater et viceversa, ita quod videantur una eademque persona. Sed tota haec societas fundatur in mutuo foedere amicitiae et qui-

dem arctissimae, quae nullo modo subsistere potest cum divortii facultate; nam amor quanto intensior et firmior est, tanto et diuturnior esse vult. Et sane quis tam arcte adhaerere vellet coniugi, qui post aliquos menses discederet? Quis opes suas, vires suas, totum seipsum alteri tradere vellet, qui post aliquod tempus, forte post paucos dies alii totaliter se donaret?

Adde inaequalitatem conditionis coniugum, quam divortium inducit, cum in eius hypothesis longe inferior evadat sors mulieris, quae vel difficilius solutionem vinculi petere posset, vel, ipsa occurrente, utpote primo iuventutis flore et praerogativa virginitatis orbata, vix aut ne vix quidem inveniret, cui iterum nuberet. (Cf. S. Th. c. Gent. l. c.).

b) Matrimonium ex voluntate auctoris naturae ordinatur (cf. S. Th.) etiam *ad bonos mores*, quos recta ratio disponit vel quantum ad hominem secundum se, vel secundum quod homo est pars domesticae familiae aut civilis societatis. Atqui sub triplici hoc respectu matrimonium postulat perennitatem. Ergo..... Et sane sic fidelior amor unius ad alterum erit, dum cognoscunt se indivisibiliter coniunctos. — Erit etiam utriusque sollicitior cura in rebus domesticis dum se perpetuo commanuros in earundem rerum possessione aestimant. — Subtrahuntur etiam ex hoc discordiarum origines, quas oporteret accidere, si vir uxorem dimitteret, inter eum et propinquos uxoris: et fit firmior inter affines dilectio. — Tolluntur etiam adulteriorum occasiones, quae darentur si vir uxorem dimittere posset, aut uxor posset dimittere virum; per hoc enim daretur via facilior sollicitandi matrimonia aliena. — Quae omnia tristissima experientia comprobata cernimus, seu historia manifeste constat sibi mutuo respondere divortium et licentiam ac publicam morum corruptelam. Cf. Encycl. « *Arcanum* » Leonis XIII, in qua exitialia divortii consecutaria compendiantur.

Ut autem facilius difficultates quae ab auctoribus divortii fieri solent, solvantur, ex dictis adverte:

a) de institutione naturali, ut iam monuimus, quae ad bonum commune ordinatur, non iudicandum est secundum ea, quae per accidens in aliquo casu particulari eveniunt, sed secundum ea, quae per se et communiter contingunt. « *Quamvis matrimonii inseparabilitas impediatur bonum prolis in aliquo homine, tamen est conveniens ad bonum prolis simpliciter* » (S. Th. Suppl. q. 67, a. 1 ad 4).

Caeterum bonum commune, quod exigit vinculi matrimonialis perennitatem, praevalere debet bono privato, cui saepe saepius consuli potest per divortium imperfectum.

b) Etsi matrimonium a libera contrahentium voluntate pendeat in fieri, non tamen in esse, quia si suscipitur haec obligatio, necessario suscipitur conformiter ad naturam suam, prout scilicet ab ipsa lege, quae commune bonum intendit, firmitatem habet et omnes conditiones suae permanentiae. Il soli igitur contractus qui ad privatum paciscentium bonum ordinantur, mutuo consensu rescindibiles sunt, quatenus unicuique liberum est renunciare iuri suo, ac per hoc liberare fidem sibi a comparte datam.

c) Lex humana sive civilis sive canonica determinare non valet nisi ea quae ius divinum vel naturale vel positivum indeterminata relinquit, si vero aliquid determinatum sit a iure divino, profecto illud immutare nequaquam potest lex humana.

Scholion. — Quae diximus, demonstrant perennitatem vinculi omnino exigi a iure secundario naturae; numquid repugnat matrimonii dissolubilitas et iuri primario? *Generatim* minime; et sane

a) quis inficiabitur finem primarium matrimonii (i. e. generationem et educationem prolis) in quibusdam adiunctis, obtineri posse absque omnimoda indissolubilitate? Suscipi possunt filii et educari usquedum pertingerint ad aetatem adultam, et quid dein absolutam demonstrat necessitatem quod coniuges ad hunc finem remaneant co-

niuncti, praesertim si iam, ob senectutem impares sint ad procreandum?

b) Ex facto dispensationis a Deo concessae a matrimonio etiam consummato in V. L. per libellum repudii. Cf. quae infra dicuntur de legitimis exceptionibus a lege indissolubilitatis.

Diximus *generatim*, nam nemini dubium esse potest, quin matrimonii dissolubilitas *primario iuri naturae* adversetur, *si ab arbitrio coniugum exclusive ipsa penderet*.

Corollarium. — Si coniugale vinculum suapte natura et iure divino indissolubilitatem postulat, maxima huius necessitas elucet si 1. *ratio Sacramenti*, 2. *consummatio* in matrimonio spectetur. Et sane

1. Si *Sacramentum* consideras, firmitatem adipiscitur matrimoniale vinculum pro quanto exemplaris unio, cuius ipsum inter fideles refert imaginem, est unius ad unam *perpetuo habendam*. Quare divortium (S. Th. q. 67 a. 1 ad 2) magis directe repugnat significationi Sacramenti, quam prolis bono, cui ex consequenti repugnat; itemque inseparabilitas matrimonii magis in bono Sacramenti intelligitur, quam in bono prolis; quamvis in utroque intelligi possit.

2. Si vero *consummationem* attendis, a) quoad matrimonium prout in officium naturae, res manifesta est. Et revera si matrimonialis vinculi firmitas maxime desumitur, uti est, e necessitate prolis procreandae ac perducendae sive moraliter sive phisice ad perfectum statum, maior vel minor inde eadem erit prout plus vel minus ad illud conduxerit. Atqui quamvis coniuges per simplicem matrimonialem contractum efficiantur una caro quatenus unum ac integrum principium constituunt suscipiendae prolis, attamen hoc non est nisi causaliter et fundamentaliter, non vero formaliter et perfecte, uti est per matrimonii consummationem; i. e. coniuges per matrimonium legitimum solum remote et in actu primo ordinantur ad bonum prolis, dum e contra post consummationem etiam proxime et veluti in actu secundo. Quodsi *consummationem* consideras, b) re-

late ad matrimonium ut *Sacramentum*, absurdum videri posset quod ad Sacramentum qua tale, aliquid conferat matrimonii consummatio. Verum, re attente perpensa, difficultas evanescit; nam equidem copula, sicut non facit vinculum in esse naturali, ita nec vinculum efficit in esse signi sacri; attamen efficere potest et reapse efficit, ut significatio huius sacri signi incipiat se extendere ad aliquid, ad quod sese non extendebat prius, nisi tantum potentialiter et in actu primo; seu vinculum matrimonii rati nondum repraesentat in actu secundo, sicut matrimonium ratum et consummatum, unionem Christi cum Ecclesia per carnem assumptam. Quare, quamvis matrimonium ratum et matrimonium etiam consummatum conveniant *quoad rem significatam* (i. e. unionem Christi cum Ecclesia per carnis quoque assumptionem), discrepant tamen *quoad modum* eandem repraesentandi, dum illud *minus perfecte*, istud *perfecte* eandem significet. (Cf. Billot p. 382; Palmieri p. 202 et 222).

§ 2. — An et quatenus detur exceptio aut dispensatio legitima.

Nullum dubium quod Deus possit dispensationem a vinculo matrimonii concedere, sive spectetur ratio iuris (secundarii) naturae (cf. Th. de unitate matrimonii), sive eo magis ratio consideretur iuris divini positivi. Quaestio igitur restringitur ad *factum*, an Deus et qua ratione hanc facultatem fecerit; quae ideo per se respicere posset sive matrimonium inter infideles, sive inter fideles contractum; sive matrimonium mere legitimum aut ratum, sive etiam consummatum. Verum si Scripturam et traditionem, quae sola huius divinae concessionis vestigia nobis afferre possunt, inspicimus, nullo repugnante, quaestio moveri potest solum de solutione vinculi matrimonii sive 1.º apud Iudaeos in V. L.; sive 2.º in N. L. apud Christianos, aut causa conversionis ad Religionem Christianam.

De his ergo separatim dicemus.

QUAESTIO I.

An in V. L. apud Iudaeos solveretur vinculum coniugale per libellum repudii?

Libellus repudii erat scriptio publica, qua maritus vi legis Mosaicae (Deut. XXIV, 1. 4) dimittebat uxorem, quae non invenerat gratiam ante oculos eius propter aliquam foeditatem. Porro omnes theologi et exegetae concedunt hanc constitutionem mosaicam non fuisse praeceptivam, uti contenderunt Lutherani, sed tantum *permissivam* quatenus non prohibebat divortium facere, *praeceptivam* quatenus statuebat non posse divortium fieri, nisi maritus uxori scriberet et traderet libellum repudii. Sed ulterius inquiritur, utrum per libellum repudii *revera solveretur* vinculum matrimonii, ita ut dimittenti et dimissae liceret ad alias transire nuptias, an potius Moysis concessio nihil aliud esset quam mera *tolerantiae* lex et immunitas a poena, non a peccato. *Hanc* propugnant sententiam S. Hieronimus, S. Bonav. Sotus, Estius etc.; *illam* defendunt Bellarminus, Sanchez, A. Lapide, Billuart etc., quae tamquam probabilior est praeferenda. Sit igitur:

Prop. *Apud Iudaeos libellus repudii, ex divina dispensatione, vinculum matrimonii vere solvebat.*

Prob. 1. — Ex verbis legis. — Nam 1.º Qui dimissam ducit, vocatur pure et simpliciter illius maritus, ac potest et ipse dare libellum repudii, quod exclusive spectat vero marito;

2.º Mulier, si alii nupserit, post eius mortem vetatur ad priorem virum redire, quod inintelligibile est si adhuc sit coniux.

Prob. 2. — Ex interpretatione Prophetarum et Rabbiorum. — Nam 1.º Prophetae, dum longe minora crimina Iudaeis exprobrant, numquam, ut videtur, ipsis exprobra-
runt adulteria, quae per illas posteriores nuptias in senten-

tia adversariorum admisissent; idque confirmatur ex eo quod si quaedam in lege tolerantur, ut minus mala, alibi redarguuntur, ut patet de usuris, quae Iudaeis permittuntur erga alienigenas, et quae reprehenduntur (Ezech. 18 et Is. 14);

2.º Rabbinorum utraque schola, Schammaï scilicet et Hillel, quamvis dissentiat circa repudii causas, consentit tamen circa solutionem vinculi.

QUAESTIO II.

An detur dispensatio a lege indissolubilitatis in N. T.

Triplici de causa vinculi matrimonialis solutio contingit: a) privilegio fidei; b) professione religiosa; c) intercedente auctoritate R. Pontificis. De singulis distincte agemus. — Ad perspicuitatem quaestionum in mentem redigamus distinctionem matrimonii in *legitimum, ratum* et *consummatum*.

I.

De Privilegio Fidei.

Notio. — 1. Privilegium fidei in eo consistit, quod matrimonium in infidelitate legitime contractum, etiam consummatum, dissolvi possit, si, alterutro coniuge ad *fidem converso*, compars vel simpliciter cohabitationem recuset; vel cohabitare assentiat nonnisi cum Creatoris iniuria, v. g. concubinas retinendo.

2. Coniux autem ad fidem conversus iam non intelligitur a vinculo solutus, quia baptisma suscepit, et alter coniux renuit reapse cohabitare etc.; sed tunc solum cum *ipse* posteriores nuptias recte init. Hinc ad solutionem vinculi coniugalitatis nec sufficit quod conversus maneat coelebs, nec satis est quod infidelis iterum nubat; ex adverso ex se non obstant validae solutioni vinculi nec proles ex viro

infideli suscepta (cuius tamen educatio catholica meliori modo possibili semper curanda venit), nec diuturna coniugum pacifica cohabitatio.

3. Tale privilegium ab ipso Christo Domino in favorem fidei concessum fuit et ab Apostolo Paulo promulgatum (Corinth. VII, 12-15). Non desunt quidem auctores, qui negant privilegium Paulinum niti iure *divino*, sive immediata concessione Xsti Domini et putant illud fundari iure *mere apostolico* ab ipso S. Paulo vi suae potestatis apostolicae constituto et approbante S. Petro ad universam Ecclesiam extenso; tamen, licet patroni huius doctrinae originem privilegii Paulini certo repetant non ex iure *mere humano*, sed *ex speciali* concessione Xsti Apostolis facta, non videtur recedendum a communiore DD. sententia, attenta praesertim Instructione S. C. Inq. 11 Iulii a. 1865 ad Vic. Apost. Natal, qua expresse docetur origo divina privilegii Paulini « *a Xto Domino concessi et per Apostolum Paulum promulgati* ».

De hac veritate vix unquam dubitatum fuit usque ad medium saeculum XVIII. Eo tamen tempore solemne editum fuit decretum, quo Supremus Senatus Parisiensis sententiam confirmabat latam a Fitz-James episcopo Suessionensi, valde Iansenistis addicto, in causa Iudaei Borach Levi Argentinensis, recens ad fidem conversi qua eidem vetitum fuerat aliud inire coniugale foedus, quamvis uxor inde obstinate cohabitare renueret. Hoc autem ex tempore plures pullularunt libelli, quibus communis doctrina impetitur. Hoc fuit praesertim Iansenistarum commentum, cui favent Theologia Rothomagensis, et ipse Card. De La Luzerne et alii, quos citat Carrière p. 2, sect. 3, cap. I, a. 2, ss. 2, n. 256. Contra quem errorem indubitanter statuitur

Prop. *Vinculum matrimonii etiam consummati infidelium iure divino solvi potest, si, alterutro coniuge ad fidem converso, renuat alter cum eo simpliciter cohabitare, vel nonnisi cum contumelia Creatoris.*

Demonstratio. — 1. *Scriptura.* — Apostolus Paulus, in Ep. 1 ad Corinth. VII, 12-15, postquam locutus fuerat de generali lege indissolubilitatis matrimonii, haec addit: « *Nam caeteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat eam.... Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi....* » Disputant interpretes, num Apostolus verbis « *caeteris ego dico, non Dominus* » de non coniugatis loqui voluerit (quasi dixisset: caeteris i. e. non iunctis matrimonio Dominus non praecipit, sed ego dico et consulo id quod paulo ante v. 8 dixi et consului: « *Bonum est* etc. ») an potius de coniugibus disparis cultus. Verum haec discrepantia parum refert, cum uno ore Doctores admittant, ut caeterum et ipse contextus aperte exigit, posterioribus verbis Apostolum loqui *de matrimonio iunctis*, quod requiritur et sufficit, ut inde invictum adstruatur argumentum ad veritatem propositionis demonstrandam. Enimvero citatis verbis Apostolus aperte loquitur de separatione quoad vinculum, nam

a) evidens est antithesis, quam Apostolus instituit inter coniugia fidelium (v. 11) et coniugia in infidelitate contracta; sed *de illis* ait: « *Quod si discesserit* (fidelis quacumque ex causa) *manere* (mulierem) *innuptam aut viro suo reconciliari* » (Dominus praecipit); *de his* vero indefinite scribit: « *Si infidelis discedit, discedat* », quin ullam apponat restrictionem.

b) Apostolus certo aliquid speciale fidei converso concedit, at si nonnisi de divortio imperfecto loqui intendisset, quid eidem concessisset super infidelem? Nonne separatio imperfecta est commune remedium in simili casu? aliunde qua declaratione opus erat ut coniux fidelis a cohabitatione liberetur, cum ex hypotesi haec iam impossibilis sit?

c) Apostolus ipse hanc interpretationem confirmat cum rationem adducit suae doctrinae « *non enim, ait, ser-*

vituli subiectus est frater etc. »; porro *servitutis* nomine hic significari nequit nisi vinculum illud, quo fit ut alter coniugum aut innuptus maneat aut alteri parti reconcilietur, de quo paulo ante locutus fuerat, cum ageret de coniugio fidelium, quodque inferius v. 39 *ligamen* vocat, eiusque solutionem *liberationem*.

2. *Traditione*. — Patres quidem plerique de hac doctrina siluerunt, quia ipsis de hac re loquendi nulla dabatur opportunitas; nonnulli tamen, ut Ambrosius, Chrysostomus, Theophilactus satis aperte doctrinam Apostoli tradunt.

S. Chrysost. ex. g. (Homil. XIX in c. VII ep. 1 ad Cor.) ait: « *Quid est autem si infidelis discedit, discedat? Ut si iubet te sacrificare, aut socium esse impietatis propter matrimonium, aut recedere, melius est ut divellatur matrimonium quam pietas* ».

3. *Decretis RR. PP. et Ecclesiae praxi*. — Innocentius III hanc doctrinam aperte tradit (l. IV Decr., tit. 19, v. 17): « *Si alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eam pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente; qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit, et in casu intelligimus quod ait Apostolus: si infidelis discedit, discedat.....* ».

Nec obstat, quod Apostolus simpliciter dicat *si discedit, discedat*, cum e contra Pontifex loquatur et de alio casu in quo infidelis cohabitare velit, at cum iniuria Creatoris; nam hoc *moraliter* idem valet ac nolle cohabitare.

Hanc Innocentii celeberrimam decretalem et caeteri Pontifices confirmarunt ac ea usi sunt ad dirimendas difficultates super huiusmodi matrimoniis exortas.

Ita praesertim S. Pius V, Litteris *Romani Pontificis*; Gregorius XIII, Litteris *Quoniam saepe contingit*, et saepius Benedictus XIV. Haec est praxis Missionariorum, ait Rosset, apud Indos, Sinenses, Americanos ubique terrarum, bene perspecta SS. Congregationibus D. P. F. et S. O., quae

opportunas facultates pro eiusmodi matrimoniis solvendis indulgent.

4. Thesis comprobatur etiam *consensu unanimi*, si unum forte Caietanum excipias, theologorum et canonistarum, quem nec adversarii ipsi conantur in dubium revocare.

Corollarium. — Cum fidelis eatenus discedere valeat seu ad secunda vota transire, quatenus infidelis converti nolit aut saltem sine Creatoris iniuria cohabitare, ipsa natura rei dictante, omnino requiritur, saltem regulariter, ut interpellatio quaedam fiat post baptismum ad coniugem infidelem, ut, quid ipse intendat, sciatur.

Utrum vero sola omissio interpellationis *per se* sufficiat ad secundum matrimonium invalidandum, controvertitur: quidam (ut Perrone etc.) dicunt eam omnino *necessariam ad valorem matrimonii*; alii, licet asserant eius necessitatem in genere ad validitatem secundi matrimonii, casum excipiunt *moralis impossibilitatis*. Sententia tamen, quae simpliciter eius absolutam necessitatem negat, *verior* apparet; sane *interpellatio* (ait. Wernz pag. 1052, nota 72) *ex natura rei* certe non est *solemnitas* substantialis ad valorem actus requisitae, sed medium regulariter necessarium ad *probandum factum* discessus infidelis, quemadmodum *probatio* requiritur ut certo constet de *facto mortis*. Quo, in casu valor matrimonii non pendet a *probatione mortis* bene facta vel neglecta, sed ab obiectiva veritate mortis. Quare idem videtur dicendum in casu nostro. Cf. Ballerini pag. 330.

Verum cum *aliunde* (i. e. absque interpellatione) non tam facile certo constet de discessu partis infidelis, practice, si ea qualibet de causa omissa sit, omnino recurrendum est ad S. Sedem, quae, si opus fuerit, etiam dispensabit.

Romanum Pontificem autem in iis adiunctis dispensare posse ab interpellatione facienda nemini dubium esse potest, cum saepe saepius S. Sedes hac facultate usa sit. Romanus Pontifex enim, utpote ad minus iuris divini authenticus interpres et iuris ecclesiastici supremus mode-

rator (cf. thes. de *solutione matrimonii per auctoritatem R. Pontificis*), declarare potest in iis circumstantiis ius divinum non obligare ad praemittendas interpellationes, et in iure ecclesiastico dispensare quoad formam iuridicam earundem interpellationum (cf. De Angelis, apud Rosset).

S. Pontifex vero pro sua prudentia ex causa quandoque vel a toto dispensat, vel a parte vel potius a forma, quae, extra dispensationem, exigit quod interpellatio fiat *directe* et *iudicialiter ab Ordinario*.

Scholion. — Num *privilegium Paulinum spectet etiam ad eos qui sectam haereticam vel schismaticam amplectuntur.* — *Affirmant* Ballerini, Palmieri, Lehmkuhl, Gasparri, Pesch aliique, his praecipue innixi rationibus:

a) Privilegium fidei innititur tamquam intrinseca ratione disparitate cultus, porro disparitas cultus non adest inter baptizatos; ergo.

b) Ius utendi privilegio fidei ex mente theologorum, nulla alia re acquiritur quam solo baptismo, ut explicat S. Th. in 4 dist. 39, q. 1, a. 4; ergo omnes baptizati, ideo et haeretici ac schismatici hoc privilegio gaudent.

Fatentur tamen tantum privilegium *primo et per se* Deum in favorem catholicae fidei concessisse, sed eam tantum conditionem postulasse, quae etiam in haereticis verificari potest, ac ideo *secundario* ad eos quoque illud extensisse. Nihilominus Rosset aliique tradunt ac defendunt uti *probabilius*, privilegium fidei ad solos catholicos restringi.

II.

De solutione Matrimonii per professionem religiosam.

Errores. — Protestantes, quibus adstipulati sunt etiam aliqui de grege Iansenistarum, denegarunt professioni religiosae vim solvendi matrimonium ratum.

Sententiae. — Theologi, dum unanimi ore admittunt matrimonium ratum solvi per professionem religiosam

alterutrius coniugum, dubitant, num idem affirmandum sit de professione religiosa coniugis ad fidem conversi, quando matrimonium legitimum fuerit in infidelitate consummatum; *affirmativae* sententiae videtur tamen adhaerendum.

Prop. *Professio religiosa solvit vinculum tum matrimonii rati fidelium, tum probabiliter matrimonii legitimi in infidelitate consummati.* — Claritatis causa haec praemit-tenda sunt:

1. a) Quod in I parte affirmatur de matrimonio rato fidelium, hoc a fortiori concluditur de vinculo, utpote minus firmo, quod oritur e matrimonio non consummato infidelium, qui postea baptizantur et religionem ingrediuntur.

b) Quod autem asseritur in II parte de matrimonio in infidelitate contracto simul et consummato, intelligendum est solum iis verificatis conditionibus, quibus existentibus, idem solvitur etiam per privilegium fidei. Sanchez, l. VII, Disp. LXXVI.

2. Ut tale vinculum reapse solvatur, requiritur et sufficit quod vera emittatur professio solemnisi, quin ullo modo exigatur consensus alterius coniugis; hinc non solvitur vinculum eo tempore quo quis Religionem ingreditur; non solvitur emissionem voti simplicis castitatis, aut etiam solemnisi in susceptione ordinis sacri etc. — Duo menses a iure conceduntur coniugibus, ut deliberare possint de ingressu Religionis; quo tempore non tenentur reddere debitum.

Prob. I pars theseos, scilicet vinculum matrimonii rati fidelium solvi per professionem religiosam alterutrius coniugis.

1. *Ex declarationibus RR. Pontificum.* — Alexander III, cap. *Verum* post 2 de conversione Coniugatorum (a. 1180): « *Verum post consensum legitimum de praesenti licitum est alteri, altero etiam repugnante, eligere Monasterium, (sicut sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt), dummodo carnalis coniunctio non intervenerit inter eos; et alteri remanenti, si*

commonitus continentiam servare noluerit, licitum est ad secunda vota transire, quia, cum non fuissent una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire, et alter in saeculo remanere ».

Innocentius III cap. Ex parte 14, eodem tit. (a. 1210) rescripsit Archiepiscopo Lugdunensi: « *Nos nolentes a praedecessorum nostrorum vestigiis declinare, qui respondere consulti, antequam matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri coniugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari: hoc ipsum tibi consulimus observandum in articulo praenotato ».*

Dicit Pontifex « a praedecessorum nostrorum etc... »; agebatur ergo de doctrina communiter in Ecclesia recepta iam ante saec. XIII.

2. *Ex Concilio Tridentino*, Sess. 24, de Sacramento Matrimonii, can. 6: « *Si quis dixerit matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem Religionis professionem alterius coniugum non dirimi: A. S. ».*

3. *Ex praxi Ecclesiae*. — Etenim certum est iam a saeculo XII hanc praxim communiter in Ecclesia viguisse, approbantibus Episcopis et Romanis Pontificibus; iamvero quod frequentatur in Ecclesia universa et ad fidem morisque pertinet, erroneum esse nequit; ergo....

Plura afferuntur a DD. etiam exempla Sanctorum, qui iam a primis Ecclesiae saeculis tali usi sunt privilegio quae, quamvis ut argumentum invictum ad probationem theseos adduci nequeant, satis tamen probant in Ecclesia perpetuo extitisse persuasionem licere post initas nuptias studio altioris perfectionis coniugem relinquere et se Deo consecrare.

Prob. II pars theseos. — 1. *Ratione.* — Si professio religiosa solvit vinculum matrimonii *rati* à fortiori solvet matrimonium tempore infidelitatis consummatum, quod, utpote *non ratum*, minus habet firmitatis. -

Confirmatur, quia professio religiosa habet vim solvendi matrimonium ratum fidelium, porro matrimonium

ratum dirimit matrimonium consummatum in infidelitate; ergo professio religiosa videtur solvere posse matrimonium in infidelitate consummatum, nam « *si vinco vincentem te, a fortiori vincam te* ». Sanchez l. c.

2. *Auctoritate*. — Hanc sententiam tuiti sunt S. Bonaventura, Layman, Navarrus, Maschat, Sanchez, l. c., qui eam dicit « *commune placitum theologorum* ».

Non diffitendum tamen est, etiam contrariam sententiam gravibus fulciri rationibus et a magnae notae auctoribus defendi.

Scholion. — Valde controvertitur inter theologos, *de iure*, quo vinculum matrimonii rati professione solemnī religiosa solvatur.

1. Quidam solutionem huiusmodi repetunt a *iure divino naturali*, nam, ut ipsi aiunt, professio religiosa utpote quaedam mors spiritualis ex ipsa sua natura habet unde solvat vinculum spirituale matrimonii rati. Ita Bellarminus et alii quibus videtur quodammodo favere ipse S. Thomas in suppl. q. 61, a. 2.

Verum haec sententia nequaquam admittenda videtur. Et sane: a) si professio solemnī religiosa *natura sua* pollet *tanta vi*, cur professioni simplici *vis* quoque denegatur *ex se* irritandi matrimonium contrahendum? Numquid haec ab illa *ex rei natura* discrepat? Inest quidem illi solemnitas voti, ipsa tamen ab Ecclesiae statuto exclusive pendet; ergo. b) Si morte vinculum solvitur matrimonii etiam conconsummati, ideo est quia ad quamlibet relationem duo requiruntur termini, uno proinde per mortem desinente necessario deficit et relatio; sed id non verificatur per professionem religiosam; nam coniugale vinculum non est *natura sua* cum ea impossibile.

2. Volunt alii, post Suarez, id fieri solo *iure ecclesiastico*; sed haec quoque sententia non videtur admittenda; nam bene conciliari nequit cum canone Tridentino supra citato, si enim pendet a iure ecclesiastico, canon posset mutari, quod dicere nefas est; dein quomodo explicari

posset: Ecclesiam uti *causam principalem* illud solvere posse, cuius *principalis auctor* est Deus?

3. Sunt qui tradunt (Perrone de Matrimonio Christiano) matrimonium in casu dissolvi *iure divino positivo immediato*, at quomodo rationabiliter dici potest adnexum iure divino antecederet privilegium professioni religiosae, *non nisi sub conditione cuiusdam accidentalitatis per Ecclesiam adiunctae?* (cf. Billot *ibid.*). Quid igitur?

4. Non remanet nisi quod dicatur matrimonium solvi partim ex iure divino, partim ex iure ecclesiastico, idest *ex iure divino consequente*, per ministerialem illam sive instrumentalem solvendi auctoritatem per quam Ecclesia dispensat in voto, iuramento aliisque eiusmodi. Ita Billot; cf. etiam Rosset, Pesch, Tanquery etc.... Quomodo vero haec ministerialis potestas sit in Ecclesia V. fuse apud Billot, de Matrimonio, pag. 401.

III.

De solutione Matrimonii per auctoritatem R. P.

Sententiae. — Olim plures theologi et canonistae, num R. P. reapse polleret auctoritate solvendi matrimonium ratum, dubitarunt. Ita S. Bonaventura, Scotus, Soto, Valentia, Palaus et alii plures. Verum hodie sententia eidem talem asserens potestatem tam communiter inter theologos et canonistas admissa est, ut amplius in dubium vocari nequeat.

Utrum vero R. P. potestate quoque gaudeat dispensandi in favorem fidelium ab indissolubilitate matrimonii consummati, modo consummatio nunquam intervenerit inter ambos coniuges iam baptizatos, controvertitur inter Doctores; sententia affirmans videtur praeferenda. Sit igitur

Prop. *Romanus Pontifex iusta de causa solvere potest tum matrimonium ratum fidelium; tum, ut videtur, matri-*

monium in infidelitate contractum simul et consummatum, si unus vel uterque coniux ad fidem convertatur.

Ad declarationem haec adverte:

1. a) Dicitur « solvere potest » i. e. ea auctoritate quae Ecclesiae competit non *ut causae principali*; sed quae eidem inest *ut causae instrumentali, seu ministeriali*.

b) Nequit ideo Romanus Pontifex absque « *iusta causa* » tali uti potestate; ratio est quia non potest Vicarius sua potestate valide uti, nisi iuxta limites a supremo Domino constitutos. Ad ipsum R. Pontificem tamen exclusive spectat iudicare de sufficientia causarum, ideo practice si Pontifex matrimonium solvit, eiusdem decreto omnino standum est.

2. Dicitur in 2.^a parte theseos « *ut videtur* », quia non desunt auctores et quidem graves et non pauci, qui acta S. Sedis, quibus innitur demonstratio propositionis, dicunt mere explicativa privilegii Paulini.

Prob. I pars theseos. — 1. Ex praxi RR. PP. — Historia constat, iam a tempore Martini V (1417) potestatem dissolvendi *matrimonia rata* ob graves causas fuisse a multis Pontificibus exercitam (S. Antoninus Summa theologica p. 3, th. I, c. 21, Navarrus Enchir. c. 21) eamque diebus quoque nostris exerceri, uti evulgarunt plures ephemerides tum sub Pio IX, tum sub Leone XIII. Praxis ita perspicua est, ut et adversarii illam aperte confiteri cogantur. Porro agitur de re gravissimi momenti, de re quae ad mores spectat; et quidem agitur de dispensatione non in uno vel altero casu tantum concessa; at si R. Pontifices talem potestatem non haberent, ius naturale ac divinum, ius Sacramenti, ac ius tertii violarent, adulteria auctoritate sua cohonestarent. Sed ita sentire de Vicariis Christi temerarium ac impium est.

Nec ideo opponas: Pontifices dispensationibus concessis non facere fidei articulum, sed opinionem Canonistarum secutos esse; nam *generalem* disciplinam erroneam, maxime in re sacramentaria, admittere velle, idem est ac

admittere generalem errorem contra fidem et mores. Cf. Pesch, Rosset etc.

2. *Decisione S. Sedis.* — Sub Clemente VIII Congregatio Cardinalium, postquam mature examinaverat, utrum necne S. Sedes huiusmodi potestate polleret, suo suffragio sententiam affirmativam comprobavit. Liceat igitur concludi verbis ipsius Benedicti XIV Quaest. can. 24: « *De Summi Pontificis potestate in dispensando super matrimonio rato et non consummato, nulla est in foro et in praxi disputatio, et sola controversia reduci consuevit ad causam, an adsit vide licet causa sufficiens pro tali dispensatione concedenda* ».

Prob. II pars theseos. — Pluribus constat documentis R. P. extra privilegium Paulinum pluries vinculum solvisse matrimonii in infidelitate contracti et consummati, quando unus vel uterque coniux convertebatur ad fidem. His in factis exercitium potestatis inspicitur; ex huiusmodi exercitio potestas rite arguitur. Ergo.

Ad probationem *maioris* adduci possunt sive Litterae *Apostolicae Sedis* Pii V pro Indis (2 Augusti 1571), sive Gregorii XIII (25 Ianuarii 1585) pro Nigritis in Americam adductis, vel in Africa relictis, sive tandem Clementis VIII.

Cum tamen quod ab uno Pontifice concessum est et ab aliis concessum esse facile et adversarii admittant, brevitas causa sufficiat demonstrasse in Constit. Gregorii XIII reipsa *tribui facultatem dispensandi ab ipso vinculo matrimonii in infidelitate contracti*; quod ostenditur considerando:

a) *Naturam actus Pontificii.* — Quippe in cit. Constit. vel habetur *actus regiminis ecclesiastici*, quo S. Sedes pro determinata regione speciale quoddam privilegium concedit, vel continetur *mera declaratio iuris divini* (seu privilegium fidei), ut volunt adversarii. Porro, si hoc postremum exclusive obtinet, ea interpretatio iuris divini vera esse debet *ubique* et non potest restringi ad determinatum locum, sed ipsi adversarii omnino tenent, et recte quidem, declarationes factas a Gregorio XIII non posse

extendi ad alias regiones, quam ad eas ad quas eadem dirigebantur; ergo admittant, oportet, et adversarii, quod Constit. Gregorii non est *mera declaratio iuris divini*, sed actus *regiminis ecclesiastici*. Cf. Wernz p. 1062.

b) *Verba Constitutionis*. — Nam rationem, (cf. Ball. n. 705, 1) cur facultatem dispensandi possit concedere, Pontifex expresse repetit ex potestate, quae Ecclesiae inest huiusmodi matrimonia solvendi. « *Nos attendentes, inquit, huiusmodi connubia inter infideles contracta, vera quidem, non tamen adeo rata censi, ut necessitate suadente dissolvi non possint, singulis.... Ordinariis et Parochis et Presbiteris Soc. Iesu.... concedimus facultatem dispensandi etc....* » Atqui ista animadversio ad potestatem solvendi matrimonia, cuius intuitu detur facultas dispensandi, esset inutilis et ridicula et abs re, si non tribueretur dispensatio vim habens solvendi matrimonia. Ergo.

c) *Obiectum eiusdem*. — Et sane Constitutio respicit casus (uti legitimitatis celebrationis secundi matrimonii, etiamsi dein constaret utramque partem eo tempore iam suscepisse baptismum), qui certe excedunt facultatem converso factam per privilegium Paulinum. Ergo.

Nec dicas in Constit. reapse dispensari ab interpellatione facienda, ob eiusdem impossibilitatem, non ideo agi de exercitio potestatis Pontificiae solvendi matrimonium; nam, aliis praetermissis, dispensatio, ait Wernz l. c., sensu stricto ab interpellatione *impossibili* non habet congruum obiectum, et adversarii in explicando textu Gregorii XIII confundunt *conditionem* indulti Pontificii cum ipsius *obiecto*.

Confirmatur veritas propositionis ex indultis apostolicis, quibus conceditur facultas, non obstante *certitudine de prima uxore legitima* « *dispensandi cum gentilibus et infidelibus, ut post conversionem et baptismum, quam ex illis maluerint, si etiam ipsa fidelis fiat, retinere possint, nisi prima voluerit converti* »; quae facultas cum explicatione privilegii Paulini conciliari nequit; cf. Wernz, l. c.

Minor inde probatur, quod non potest de existentia iuris ullatenus dubitari, quando constat Ecclesiam generatim aliqua potestate usam fuisse, nam Ecclesia errare nequit in determinandis suae potestatis limitibus. — Quamobrem in propositione maiori diximus « *pluries* etc. » ad praecludendam difficultatem, quam quis movere posset, R. Pontificem huiusmodi facultate usumfuisse opinione ductum probabili.

**§ 3. — An per praedictas causas
solvi possit matrimonium ratum et consummatum.**

Errores. — Quidam plus aequo, ait Rosset n. 655, vim solemnissimae professionis religiosae facientes, aestimati sunt, eam posse matrimonium quodvis, etiam Christianum consummatum, dirimere. Contra quos sit

Prop. Matrimonium ratum simul et consummatum sub lege Evangelica est in omni casu et ex quacumque causa, absolute et indispensabiliter quoad vinculum indissolubile.

Diximus:

a) « *Matrimonium ratum et consummatum* », cuius nomine venit non solum matrimonium a Christianis celebratum et dein consummatum, sed etiam matrimonium legitime in infidelitate contractum et post susceptionem baptismatis utriusque coniugis consummatum.

b) « *Absolute et indispensabiliter* » non quasi Deus absolute sua potestate nequeat matrimonium ratum et consummatum solvere, cum nulla sit ratio hoc negandi, sed (praetermissa quaestione, num Deus statuerit aliquam legem, qua matrimonium consummatum ipso facto in certis casibus solvatur, cum de ea nihil constet) quatenus nulli auctoritati tantam facultatem concessit.

Propositio ita probatur. — Si Deus ulli concessisset auctoritati facultatem matrimonium ratum simul et consummatum solvendi, hanc haberet aut auctoritas Ecclesiastica atque auctoritas civilis. At non *auctoritas civilis*, quia

a) nullam habet, nec habere potest, potestatem naturalem solvendi vinculum matrimoniale, ut iam demonstratum est; b) qualibet caret potestate supernaturali sive sociali sive ministeriali. Non *auctoritas Ecclesiastica*: id constat *ex praxi ipsius Ecclesiae*. Sane nullum exemplum extat solutionis vinculi matrimonii rati et consummati; novit quidem Ecclesiastica traditio varios casus, in quibus vel lege a Deo statuta, vel per ministerialem Ecclesiae auctoritatem matrimonium solvitur, sed inter hos numquam enumeratum est matrimonium ratum simul ac consummatum.

Imo semper intenta fuit tuendae indissolubilitati coniugii; leges civiles de divortio palam reprobavit; Protestantium haeresim de repudiis anathemate percussit; potentissimis principibus restitit, dum divortia a se facta, ut Ecclesiae essent, minaciter peterent. « *Quo ad rem* (ait Leo XIII in Encycl. « *Arcanum* ») *omnis admirabitur posteritatis invicti animi documenta a Nicolao I edita adversus Lotharium; ab Urbano II et Paschali II adversus Philippum I regem Galliarum; a Coelestino III et Innocentio III adversus Philippum II principem Galliarum; a Clemente VII et Paulo III adversus Henricum VIII; denique a Pio VII sanctissimo fortissimoque Pontifice adversus Napoleonem I, secundis rebus et magnitudine imperii exultantem* ».

Nec opponas a non exercitio iuris logice non posse denegari ipsius existentiam, nam non raro gravissimae causae, velut uxoris sterilitas, vel necessitas provvidendi necessitati reipublicae et regulari in throno sucessioni, vel periculum schismatis et subtractionis populorum ab oboedientia S. Apostolicae etc., in medium allatae sunt, ex quibus RR. Pontifices certo debuissent, si tantam auctoritatem haberent, eandem exercere.

Caeterum non defuerunt, constat ex historia, declarationes, quibus explicite vel implicite RR. PP. attestati sunt, se hac in re omni potestate destitui. Cf. l. 3, tit. 32, c. 1 et c. 11 de Conversione coniugatorum, et Encycl. « *Arcanum* » Leonis XIII.

Quod si quaeris rationem ob quam Deus voluerit matrimonium ratum et consummatum esse prorsus indissolubile, eam invenis in ipsa matrimonii rati et consummati significatione. Et sane: Quidquid proprium est rei per signum sacrum significatae, praecise ut significatae proprium esse debet etiam ipsius signi praecise quatenus ut signum assumitur. Atqui per matrimonium ratum simul ac consummatum significatur coniunctio Christi cum Ecclesia praecise sub ratione illius omnimodae indissolubilitatis, quae in unione hypostatica suam habet causam atque fundamentum. Ergo matrimonium qua ratum simul ac consummatum est prorsus indissolubile.

PARS II.

De regimine Matrimonii

—♦♦—

Matrimonium a potestate Dei pendere sive quatenus est auctor naturae, sive quatenus conditor est legum positivarum nulla ab homine sanæ mentis moveri potest controversia. Itaque quaestio tantum esse potest *an et quatenus* matrimonia, ab hominibus in societate existentibus celebranda, ab auctoritate humana, sive ecclesiastica sive civili, regantur. Verum quod etiam potestate aliqua humana matrimonia regi debeant, non solum manifeste apparet ex unanimi sensu sapientum et praxi populorum, sed etiam ex eo constat quod de facto sive natura, sive matrimonii institutor non omnia singillatim determinarunt; necessaria est proinde in societate regula, qua indeterminata determinentur.

Remanet igitur ut dicatur, cuiam ex potestatibus, civili ne an religiosae seu ecclesiasticae, hoc ius pertineat — quænam auctoritas competens statuerit ut matrimonium legitime ineatur; quæ omnia ex sequentibus patebunt.

Quaestionem restringimus ad matrimonium Christianum.

SECTIO I. — CAPUT UNICUM.

**De legitima auctoritate humana
in Matrimonium Xstianum.**

Dicemus 1.º cui competat potestas in Matrimonium Xstianum; 2.º quodnam in concreto sit subiectum huius potestatis.

Art. 1.

De exclusiva competentia Ecclesiae in Matrim. Xstianum.

Errores. — Non pauci hac in re in errorem prolapsi sunt.

a) Waldenses saec. XII omnium haereticorum primi matrimonii impedimenta ab Ecclesia statuta contemnere ausi sunt. Saec. XVI Lutherus et Calvinus et post illos communiter Protestantes, matrimonium habentes uti contractum mere civilem, docuerunt, nullam super illud Christum Ecclesiae potestatem contulisse. Sub initium saeculo XVII M. A. De Dominis Archiepiscopus Spalatensis, dein Apostata, quamcumque potestatem in matrimonium Ecclesiae denegavit.

b) Launoïus, pseudosynodus Pistoriensis, alique dicunt Ecclesiae potestatem in matrimonium ex imperatorum auctoritate derivare, et ea ipsam usam fuisse, aut uti posse vel usurpatione vel principum indulgentia, ad quos de iure nato spectat.

c) Alii, ut non pauci Gallicani, potestatem in foedus coniugale ex aequo concédunt utrique auctoritati; imo etiam quidam clari nominis DD. catholici hac potestate dicunt pollere quoque auctoritatem laicam, attamen vel cum dependentia ab Ecclesia (ut Sanchez, Salmant.), vel

concurrente Ecclesia (ut Tournely); vel ex concessione Ecclesiae (ut Pontius). Contra hos omnes, tamquam doctrina omnino tenenda statuitur

Prop. Ecclesia iure proprio atque exclusivo habet potestatem in Matrimonii Christiani contractum.

Demonstratio. — 1. *Ex natura Matrimonii.* — Quidquid *directe* respicit, quae sunt ultimi finis humanae vitae, subiaceret secundum se soli ordinationi legis religiosae. Atqui matrimonium etiam ut simplex naturae officium *directe* ordinatur ad procreandos et instituendos cultores Dei.

Ergo matrimonium etiam ut simplex naturae officium *secundum se* soli auctoritati religiosae subiaceret.

Major per se patet; Minor autem inde constat quod finis in quem primario matrimonium intendit, est bonum prolis in perfectum statum promovendae (S. Th. Suppl. q. 39 a. 2); at perfectus status hominis qua talis, non ille est qui attenditur per respectum ad finem temporalis prosperitatis, sed per respectum ad finem supremum totius humanae vitae qui est Deus religione nunc colendus, et postmodum beatitudine possidendus. (Cf. Billot).

Dices: Matrimonium ut in naturae officium non est aliquid in sua entitate sacrum, at solae res sacrae sunt de exclusivo iure auctoritatis religiosae. Ergo.

R. — Verum est quidem matrimonium in sua entitate sacrum non esse, habet tamen ad actiones sacras in quibus consistit cultus Dei, intrinsecam proportionem habitudinis, eo quod principaliter ordinatur ad Dei cultores educandos; quod sufficit ut sit consentaneum ipsum regi ac temperari auctoritate quae rerum sacrarum sola habet magisterium, non principum imperio. (Cf. a. cit. l. c., Encycl. • *Arcanum* • Leonis XIII etc.).

Oppones: Iuxta doctrinam quam communiter uti veram tradunt theologi et canonistae, in puro ordine naturali contractus matrimonialis auctoritati civili subiicitur etiam quoad efficaciam eiusdem ad nuptiale vinculum gignendum. Ergo...

R. 1. Nequit simpliciter affirmari certo constare inter DD. de veritate huius doctrinae, nam, ut ait Gasparri p. 168 « haec est controversia, quae nostris praesertim temporibus inter Catholicos libere agitur »; imo sua non caret *probabilitate* sive intrinseca sive extrinseca etiam sententia contraria, cf. Lehmkuhl apud Sasse. 2. Hoc quoque praetermisso, argumentum allatum *efficax* manet, nam eatenus auctoritati civili facultas adscribitur in matrimonium, quatenus simul est *auctoritas religiosa*, quae sane in hypothesi religionis naturalis regulariter loquendo non fuisset separata a supremo magistratu civili; ratio autem est quia matrimonium etiam ut est merus contractus naturalis, est quid religiosum utpote ex fine primario et immediato ad cultum Dei spectans. Cf. Sasse l. c. (1).

2. *Ex dignitate Matrimonii uti Sacramenti.* — Contractus matrimonialis Christianorum nihil aliud est phisice et realiter quam Sacramentum N. L. (Cf. Tract. de essentia matrimonii Christiani). Atqui omnia quae ad N. L. Sacramenta spectant, Christus soli Ecclesiae potestati concedidit (Cf. Tract. de Sacramentis in genere). Ergo potestas in contractum matrimoniale Christianorum Ecclesiae iure proprio et exclusivo competit.

3. *Ex divinis litteris.* — Praesertim *ex ep. I ad Corinth. c. XII*, ex qua duo resultant, nempe a) Paulum a Corinthiis consultum fuisse de quaestionibus ad ipsum matrimonii vinculum spectantibus; b) eisque authenticè solutionem dedisse sive iura ac officia coniugum ex matrimoniali vinculo ex se consequentia proponendo ac explicando (v. 3 et seqq.), sive indissolubilitatem illius solemniter proclamando (v. 10-11), sive peremptorie decidendo causam ad matrimonii vinculum spectantem (v. 12-15). Numquid Apostolus Paulus talia de matrimonio edicens auctoritate potitus fuisset, qua non pollebat? numquid forte cedentibus aut tacite mandantibus paganis principibus?... .

(1) Fatemur quosdam esse auctores, qui simpliciter auctoritati civili facultatem in matrimonium infidelium adscribunt, verum eorum argumenta non videntur omnino efficacia.

4. *Ex doctrina et praxi Ecclesiae.* — Merito, et quidem iure proprio ac exclusivo tribuenda est Ecclesiae ea potestas quam ipsa, nullo reclamante, in gravissimo et quotidiano negotio, quale est matrimonium, iam a primis saeculis sive explicite, sive implicite sibi soli ac independenter vindicavit. Atqui iam a primis Christianismi temporibus usque ad XVI saec. hanc potestatem nullo reclamante ut exclusive sibi propriam exercuit. Ergo..... Ne autem ad probationem *minoris* cogamur historiam et originem pertexere omnium matrimonialium causarum, quas Ecclesia decursu temporis pertractavit, satis sit a nobis aliquid innuere quod efficacius ac manifestius veritatem propositionis demonstrat.

S. Ignatius Martyr *in ep.* ad Polycarp., v. 5 « *Decet vero ut sponsi et sponsae de sententia Episcopi coniugium faciant, quo nuptiae sint secundum Dominum, non secundum cupiditatem* ». S. Iustinus Martyr *Apologia I*, n. 15, et *Apologia II*, n. 2 indissolubilitatem nexus coniugalis docet, atque adulteros dicit esse, qui, divortio iuxta legem humanam facto, novas ineunt nuptias. Tertullianus in libris ad *Uxorem de Patientia*, de *Monogamia*, loquitur de Matrimonio eiusque legibus tamquam ad Christianam constitutionem atque disciplinam *pertinentibus*, quin vel unum proferat verbum de principum saecularium potestate. Item S. Basilius *in ep.* 160 ad Diodorum meminit (quin aliquo modo alludat ad laicas leges) Christianum morem, qui vim legis habet propter regulas a viris Sanctis traditas, iuxta quem « *si quis impuritatis vitio aliquando victus in illicitam duarum sororum coniunctionem inciderit, neque ad matrimonium existimetur neque omnino in Ecclesiae coetum admittatur, priusquam a se invicem dirimantur* ».

Iam a saec. IV habentur documenta, quibus adstruitur R. P. quaesitos fuisse de sua sententia circa quaedam matrimonia. (Siricius ep. I ad Himerium n. 5). — In pluribus Conciliis causae deciduntur matrimoniales: vel dispositiones statuuntur matrimonii legitimitatem spectantes

(saec. IV Concil. Illiberitanum, Concil. Amiranense et saec. XII Concil. Lateranense IV, etc.).

Nec opponas Ecclesiam auctoritate usam fuisse a potestate laica habita; nam historia pariter luculenter constat:

a) Ecclesiam tamquam adulterina quaedam reiecissematrimonia, quae a saecularibus principibus permissa fuerant, veluti in repudiis Constantini (in cod. Theod. I. II, t. 16 de repudiis); vel, ipsis resistentibus, dispositiones statuisset ipsam matrimonii validitatem spectantia (cf. hist. imped. clandestinitatis);

b) e converso: matrimonia rata habuisse (ut matrimonium filiorumfamilias sine consensu parentum celebratum) quae multae legeslaciones civiles irrita declaraverant;

c) sua auctoritate confirmasse quasdam in matrimonium dispositiones imperatorum, ut vim obtinerent tum intra tum extra fines imperii (Cf. Enc. « *Arcanum* »; imo

d) nullas et irritas declarasse ipsorum imperatorum et principum nuptias, quae contra Canonum statuta initae fuissent, licet, ab his praecisione facta, valida forent. Quinimmo historia certum est comminationibus ac poenis Ecclesiam animadvertisse in ipsos principes, qui contra Ecclesiae canones, suum ipsi coniugium dissolvere attentarunt. Ita cum Robertus, rex Francorum, Bertam consanguineam suam duxisset uxorem, Gregorius IX, a. 998, coegit regem illam dimittere, et utrumque poenitentiae subiecit. Philippus I, Galliae rex quum, vivente uxore sua, aliam sibi coniunxisset, auctoritate Urbani II, coactus est illam dimittere; mortua vero priore coniuge, Paschalis II, etsi pluries exoratus, dispensationem semper negavit. Henricus cognomento *anceps* (a. 912) ad Episcopo Halberstadiensi coactus est pariter dimittere coniugem, quae antea velum susceperat. Eodem plane modo sese gesserunt Stephanus IV cum Carolo Magno, Nicolaus I cum Lothario, Alexander III cum Henrico II, Innocentius III cum Philippo Augusto etc. Huc quoque spectant dispensationes expostulatae ab Oc-

tone IV (saec. XIII), interventus R. Pontificis in causa Leonis imperatoris dicti *sapientis*, aliaque his gemina. His omnibus plura adiungantur testimonia (infra citanda) vel Conciliorum vel Romanorum Pontificum, quibus sive explicite sive implicite Ecclesia tamquam exclusive propriam et a Christo concessam sibi vindicat potestatem in matrimonium Christianum.

Corollarium. — 1. Ad Ecclesiam ergo exclusive spectat constituere matrimonii impedimenta dirimentia seu illud irritantia. Hoc aperte constat a) ex dictis in probatione theseos; b) ex constanti praxi Ecclesiae praecise impedimenta matrimonii statuents; c) ex can. 3, Sess. 24 de Matrimonio Trid.: « *Si quis dixerit eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, et dirimere contractum, nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediunt et dirimant, A. S.* », et ex can. 4. « *Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse impedimenta matrimonii dirimentia, vel in iis constituendis errasse, A. S.* »; quos canones, secus ac excogitavit Launoius, ut Tridentini auctoritati se subtraheret, esse *dogmaticos* manifeste evincunt tam eorumdem obiectum, quam scopus, mensque Ecclesiae. Constat ex Bulla dogmatica « *Auctorem fidei* » Pii VI edita a. 1794 adversus pseudosynodum Pistoriensem; ex epistola eiusdem Pontificis ad Episcopum Motulhensem etc.; item constat ex damnatione Pii IX proposit. 68-69 et 71 Syllabi et ex pluries citata Encyclica « *Arcanum* » Leonis XIII. Neque id excluditur ab *ipsa natura* Matrimonii Xstiani. Sane hinc ius naturale non omnia singillatim quoad matrimonialem contractum ineundum determinavit, inde vero Christus Matrimonium ad dignitatem Sacramenti elevando, eum gratia auxit in quantum illi vim indidit eam significandi ac producendi, quin contractum in sua natura magis determinaverit: necessaria ergo est aliqua potestas (quae in casu nulla alia esse potest quam Ecclesiastica) quae indeterminata determinet, seu illas

statuat leges iuxta quas matrimonium legitime inire oporteat; quod nihil aliud est quam impedimenta dirimentia statuere. Nec gravis apparet difficultas, quae fieri potest, nulla scilicet auctoritate Ecclesiam pollere circa substantiam Sacramentorum adeoque nec efficere posse ut consensus, qui antea erat validus, invalidus fiat ad Sacramentum Matrimonii efficiendum. Etenim Christus non quemlibet contractum matrimonialem evexit ad dignitatem Sacramenti, sed contractum *legitimum*; unde Ecclesia quidem efficere nequit, ut consensus, si sit legitimus, non sit Sacramentum; at moderari potest *legitimum* consensum. Porro Ecclesia impedimenta dirimentia statuens proprie materiam et formam Sacramenti a Christo statutas non mutat, sed tantum conditiones determinat, quibus solis servatis, consensus *legitimus* dici potest.

2. Si Ecclesia iure proprio et exclusivo potestatem habet in matrimonium, si ipsa sola consequenter valet impedimenta statuere, sua sponte sequitur ad ipsius tribunal exclusive spectare causas omnes, quae matrimonii valorem respiciunt. Hinc Conc. Trid. (Sess. 24 c. 12) decernit: « *Si quis dixerit, causas matrimoniales, non expectare ad iudices ecclesiasticos, A. S.* ».

Nomine vero *causarum matrimonialium* veniunt non solum illae, quae versantur circa vinculum in se spectatum, sed eae etiam, quae, etsi praecedunt vinculum, ad illud tamen per se et immediate disponunt, ut sunt sponsalia, vel ab ipso pendent et consequuntur, ut sunt separatio coniugum, legitimitas prolis etc. Quare Pius VI in damnatione propositionis LVIII pseudosynodi Pistoriensis, docet: « *Propositio quae statuit sponsalia proprie dicta actum mere civilem legum praescripto omnino subiacere, quasi actus disponens ad Sacramentum non subiaceat sub hac ratione iuri Ecclesiae falsa, iuris Ecclesiae, quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes, laesiva, disciplinae ab Ecclesiae constitutae derogans* ». Pius vero IX idipsum inculcavit in propos. 74 Syllabi: « *Causae matri-*

moniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent ».

Scholion. — *Num in Matrimonium Christianum subditorum et auctoritas civilis aliquid possit.* — Distinguendum est (ait Em. Cavagnis Instit. iuris Ecclesiastici p. 116 etc.) inter effectus inseparabiles ab ipsa substantia et effectus separabiles; qui licet sint naturales seu sponte sua fluentes iuxta normalem cursum rerum humanarum, tamen non sunt rigorese essentielles: Quoad primos logice excluditur potestas laica, nam qui tenetur agnoscere causam ut legitimam tenetur et logice agnoscere ut legitimos effectus ab ea inseparabiles.

Posteriores e converso, cum sint de se temporales, spectant per se ad potestatem civilem; cumque sint a substantia separabiles, auctoritati Ecclesiae non adscribuntur ut accessorium principali, sed de eis disponit auctoritas civilis, dummodo servetur subordinatio Ecclesiae, quatenus nihil praecipiatur, quod ipsa prohibet et viciissim.

Art. 2.

De subiecto huius potestatis.

Active et passive tale subiectum considerandum est, nempe *a)* in quibus resideat talis potestas; *b)* in quos exerceri possit aut exerceatur.

§ 1. — De subiecto activo huius potestatis.

Duplex est, ut iam innuimus, obiectum huius potestatis, scilicet:

a) leges seu normas, quibus actus celebrationis matrimonii regendus sit, statuere;

b) quidquid matrimonii validitatem aut liceitatem per se inspectam attingit, recte definire.

Nomine 1 veniunt praesertim *impedimenta*; 2 *causae matrimoniales*. Quinam in utrumque potestate polleant, quaestio est in praesenti enucleanda.

I.

Quoad *impedimenta*.

1. R. Pontifex sive solus, sive una cum Concilio Generali potestatem habet impedimentum quodlibet (ergo sive impediens, sive dirimens) tum *ad modum legis*, tum *ad modum praecepti*, pro tota Ecclesia statuere. Utrum vero possit etiam aliquos privatos prohibere quominus valide nubant, respondendum est *affirmative*; adest enim ratio valde urgens; re quidem vera si multos in determinata conditione inhabiles reddere potest, cur non paucos? Additionator Navarri (lib. IV Consil. tit. de Matrim.) quaedam affert exempla talis potestatis a R. P. exercitae.

Iuxta Sanchez aliosque proportionata causa necessaria est ut Papa tam licite quam valide impedimentum dirimens statuere valeat; ratio desumitur ex ipsa natura legis vel praecepti.

2. a) Antiquis temporibus exempla non desunt impedimentorum quae statuta fuerunt vel a Conciliis particularibus, vel etiam ab Episcopo pro sua dioecesi; ita e. g. Concilium Neocesariense can. 2 impedimentum affinitatis constituit. Verum tractu temporis ob necessitatem uniformitatis in tanto negotio, tamquam causa maior, facultas statuendi impedimenta dirimentia reservata fuit supremae auctoritati Ecclesiae, i. e. R. Pontifici. Cf. Benedict. XIV de Synodo Dioec. 1. 12, c. 2, n. 2.

b) Utrum autem Episcopus saltem gaudeat facultate impedimenta mēre impredientia ferendi *ad modum legis*, res dubia est; ideo practice Episcopus ea constituere non solet. Dixi tamen *ad modum legis*, nam nemo denegat Episcopo facultatem interdicendi ad tempus in casibus par-

ticularibus et iustis de causis matrimonium. Imo etiam Parochus ob probabilem alicuius impedimenti suspicionem potest et debet interim nuptias sui parochiani impedire; ipse tamen, cum iurisdictione in foro externo careat, proprie matrimonium non interdicit, sed assistentiam suam alicui matrimonio iusta de causa denegat; et ideo tenetur rem ad Ordinarium statim deferre, eiusque instructionem sequi.

3. a) Consuetudo *universalis legitima* constituere potest impedimentum sive dirimens, sive impediens; ita ex. gr. inductum fuit impedimentum dirimens *disparitatis cultus*.

b) Particularis vero nec dirimens imo nec impediens constituere valet, nisi iuxta supra dicta de potestate Episcopi. Ratio utriusque desumitur ex ipsa legitima consuetudinis natura.

II.

Quoad causas matrimoniales.

Ius ordinarium causas matrimoniales agnoscendi et definiendi est penes Episcopos non vero penes praelatos inferiores, quibus nec immemorialis consuetudo suffragatur. Constat sive ex unanimi DD. consensu, sive ex decreto Concilii Lateranensis IV (cuius verba referuntur in capite *Accedentibus 12 De excessibus Praelatorum*) et Concilii Tridentini (Sess. 24, De Reform., c. 12). Cf. etiam Constit. *Dei miseratione* Benedicti XIV. Nomine vero Episcopi, non tantum is venit, qui Episcopali ordine condecoratur, sed quivis clericus quasi-episcopali iurisdictione pollens in clerum et in populum. Dixi *ius ordinarium*, nam nemo inficiabitur R. Pontificem committere posse alicui cognoscere et iudicare causam matrimonialem; quod solet praestare pro secundis instantiis.

§ 2. — De subiecto passivo talis potestatis.

Certum est :

1. a) Infideles directe non subiici impedimentis iuris ecclesiastici. Dixi *directe*, nam *indirecte* etiam non baptizatos subdi potestati Ecclesiae, arguitur sive ex ratione, sive ex variis locis iuris can., ex. gr. ex n. 13, 14, 16 de Iudaeis etc.

b) Impedimentis iuris ecclesiastici affici omnes fideles ubique terrarum; universalis est enim et immediata in tote orbe terrarum potestas R. Pontificis. Imo iisdem obstrictos esse haereticos occultos, vel etiam publicos, qui in societate catholica degentes apostataverint, nemo inficiari potest.

2. Quaestio fit de haereticis et schismaticis, qui valide quidem baptizati sunt, sed ad coetum religiosum ab Ecclesia catholica separatum pertinent; non quasi dubitetur, utrum Ecclesia super illos potestatem habeat, sed utrum *de facto* revera eos obstrictos esse impedimentis ecclesiasticis *velit*. Verum, licet quidam DD. practicam exceptionem haereticorum etc. tueantur, ut *certum* tenendum est etiam etherodoxos *de facto* ligatos esse impedimentis ecclesiasticis. Aperte constat sive *ex declarationibus* RR. Pontificum (ut Const. *Matrimonia*, et *Singulari* Bened. XIV, Epist. *Etsi fraternitatis* ad Archiep. Maguntinum Pii VII etc.), sive ex praxi Ecclesiae. Cf. Rosset, Gasparri etc.

SECTIO II.

DE LEGIBUS QUIBUS MATRIMONIUM XSTIANUM REGITUR.

Considerandum venit sive ius naturae, sive ius positivo-divinum, sive ius humanum seu canonicum; et quidem, ut matrimonium adaequate spectetur, tum in iis quae coniugium praecedunt, tum in iis quae ipsum comitantur, tum denique in iis quae eidem (attentato) superveniunt.

CAPUT. I.

De legibus quae moderantur ea quae praecedunt matrimonium.

Ex his quae matrimonium praecedunt alia sunt (uti status gratiae, etc.) quae specialiter aut directius Sacramentum, alia quae directe contractum respiciunt; horum vero quaedam (uti processus libertatis status) *necessario*, quaedam (uti sponsalia) tantum *convenienter* eidem praemittuntur. De his in primis agendum est.

Art. 1.

De Sponsalibus.

Summarium. — *Notio, variae species, requisita, accidentalia, effectus et dissolutio sponsalium.*

Notio. — Sponsalia a *spondendo* dicuntur. Duplex est ratio: 1. Quia spondere est *sponte promittere* et sponsalia, cum ad matrimonium (onera valde gravia inducens) ducant, maximam requirunt spontaneitatem. 2. Quia mos erat antiquis, ut puella nuptura promitteretur viro a patre, vel tutore, vel amicis; unde qui promittebantur dicti sunt *sponsi* quasi alteri promissi; qui promittebant *sponsores*; ipsi vero contractus *sponsalia*; quia sponsa non a se, sed ab alio promittebatur.

Porro sponsalia triplicem praecipue habent significationem; nam 1. Significant *munera*, quae sponsus et sponsa sibi invicem conferre solent. Haec tamen acceptio est minus propria. 2. Significant *contractum matrimonii de praesenti celebratum, sed nondum consummatum*. 3. Acceptio speciali et usitatissima significant *promissionem futuri matrimonii*; quo in sensu et nos ea accipimus.

Definiuntur sponsalia : « *promissio mutua futuri matrimonii inter personas habiles* ». Dicitur « *promissio mutua* » quia sponsalia sunt contractus bilateralis, utramque partem ergo obligans. « *Futuri matrimonii* » et ita declaratur obiectum sponsalitii contractus, matrimonium scilicet, non in praesenti, sed in futurum ineundum. « *Inter personas habiles* » quibus designatur subiectum; nempe omnis et sola persona, quae matrimonium *valide et licite*, inspecto iure sive naturae, sive divino positivo, sive humano, in futuro contrahere valet; nam nemo ad aliquid invalidum aut illicitum se obligare potest.

Sponsalia non *necessario* quidem, at *convenienter* matrimonii celebrationi praemittuntur. Et sane ita sponsis opportunitas praebetur alteri alterius *mores* atque *indolem* explorandi; facilius honestae relationes inter eosdem foveantur, et arcentur vagi et periculosi amores; tutius impedimenta deteguntur quae forte matrimonio contrahendo obstant; perfectius partes ad gratiam Sacramenti recipiendam et ad onera status matrimonialis mutuo amore facilius sustinenda sese disponunt.

Diversae sponsalium species. — Sunt vel *ecclesiastica* seu *solemnia*, quae celebrantur coram Parocho et testibus, vel *privata*. Iterum sunt vel *absoluta* vel *conditionata*.

Requisita. — Ad valorem sponsalium nonnulla requiruntur tum ex parte contrahentium, tum ex parte ipsius promissionis.

1. Contrahentes necesse est sint *habiles* sive *in genere* ad sese obligandos ad aliquid, sive *in specie* ad hanc promissionem ineundam.

a) *Generatim* aliquis ad obligationem actu suo contrahendam inhabilis est vel ob *inopiam iudicii*, ut sunt insani, nisi habeant lucida intervalla; ebrii tempore ebrietatis, nec non ordinarie illi qui a nativitate simul surdi et muti et coeci sunt; vel ob *defectum aetatis*, ut regulariter et per se loquendo sunt infantes infra septennium. Dispositione Ecclesiae aetas ad contrahendum *simpliciter*

et *absolute* est aetas pubertatis, c. 7 de *spons impuberum*; ad contrahendum cum facultate resiliendi, ubi pubertas advenerit, est aetas septennio maior; c. 78, 13 de *des pr. impuberum*.

b) *In specie*, seu ad *hanc* promissionem ineundam, inhabiles sunt qui aliquo detinentur impedimento aut *dirimente* aut mere *impediente*. Verum ad rectam huius principii interpretationem iuverit distinxisse: a) Si impedimentum, quo matrimonium redditur invalidum aut illicitum, non sit perpetuum, sed vel ex libera contrahentium voluntate removeri possit, vel per se ipso temporis tractu cesset, procul dubio valida sunt sponsalia inita cum intentione matrimonium celebrandi tempore quo impedimentum istud certo cessaverit. b) Si impedimentum ita sit perpetuum ut aut nullo modo aut nonnisi via dispensationis possit removeri, at Pontifex in eo impedimento non soleat dispensare, vel causae desint dispensationis obtinendae, tunc sponsalia sunt nulla et irrita. c) Si impedimentum sit dispensabile, sufficientesque adsint causae, et sponsalia ineantur cum expressa vel tacita conditione, si Superior dispensaverit, videbimus infra *verius* valere.

II. Ratione *promissionis sponsalitia* requiritur: 1. Ut promissio sit *vera* i. e. seria et coniuncta cum consensu interno et animo sese graviter obligandi. Ideo deficere potest, vel quia deest debita intellectus cognitio aut advertentia; vel quia deest libertas, aut ipse actus voluntatis se obligandi. Hinc

A) *Ex parte intellectus*. — Nulla est promissio si adest error *in personam* vel circa *qualitatem servilem*, vel circa *qualitatem sine qua non*. Si enim tales errores matrimonium dirimunt, a fortiori irritare debent sponsalia. An in aliis casibus sponsalia saltem sint rescindibilia, dicemus infra. Item deest vera promissio si actus ponatur absque debita mentis *deliberatione*. Eam dicunt DD. saltem requiri discretionem et advertentiam, quae sufficit ad peccatum

mortale, numquid vero sufficiat, controvertitur: communiter DD. *affirmant*, quidam *negant*.

B) *Ex parte voluntatis*. — a) Promissio ficte vel ioci causa facta nullam obligationem parit; evidens est. Caeterum in foro *externo* promissio praesumitur serio facta, nisi fictio aut simulatio evidenter probetur. Simulantem autem ordinario graviter peccare, sive quia mentiens alium decipit in re gravi, sive quia generatim hoc fit ad turpem scopum, res aperta est. Quod si dein etiam tantum mentaliter simulator consensum ponat, dummodo nihil aliud obstat, valida sunt sponsalia. Ipse vero nequit *per se* obligari ad consensum supplendum, sed tantum ad damna reparanda, nisi eadem alio modo resarciri non possint. (Cf. quae infra dicemus de consensu matrimoniali). b) Promissio debet esse *libera* perfecteque independens. *Libera*, quia actus qua parte laborat necessitate aut coactione proprie non est humanus. Metus tamen gravis sive ab *intrinsic*o sive ab *extrinsic*o, sed *iuste* incussus, nec nulla, nec rescindibilia reddit sponsalia; *iniuste* vero incussus, si *directe* probabilius irrita (nam si talis metus irritat matrimonium, cur non sponsalia?), si *indirecte* incussus rescindibilia, imo probabiliter irrita eadem facit. Metus levis, si est mere *concomitans*, nec invalida, nec rescindibilia illa facit; si dedit *causam* contractui rescindibilia ea reddit per iudicis sententiam, et probabiliter irrita. Addimus: *Perfekte independens*, seu ab ipsis sponsis non ab aliis data; quatenus non solum electio *status matrimonii*, sed etiam *personae*, cum qua matrimonium celebratur, libero arbitrio contrahentium omnino est relicta.

2. Requiritur ut promissio sit *mutua*, seu quod utriusque contrahentis promissio sit in ordine ad matrimonium in futuro ineundum non quidem materiali identitate casus, sed formaliter, ita ut *unum quid morale* constituat. Hinc sponsalia non habentur si tertia persona *non contrahens* acceptat et repromittit; si contrahentes non sunt personae *determinatae*; si adest promissio *sine acceptione*, aut *sine*

repromissione. — Quare necesse est promissio aliquo signo (1) sensibili manifestetur; i. e. vel verbis vel aliis signis concludentibus, quae nimirum vel ex se vel ex usu communi consensum sponsalium clare indicent.

Nulla tamen forma aut solemnitas *per se* ad sponsalium validitatem requiritur, scriptura, testes, praesentia Parochi. Tutius quidem est etc.; at non ideo sponsalia voce tenus solum peracta irrita sunt: S. C. C. pluries hoc declaravit relate ad necessitatem praesentiae testium et Parochi. Ita Trident. irritavit matrimonium clandestinum, at non sponsalia (2). — Pro praxi advertatur: interdum iuvenes verbis serio exprimunt non ~~quidem~~ voluntatem sponsaliam sed intentionem tractandi de matrimonio, aut dumtaxat vagam spem matrimonii ineundi; interdum alterius animum unice explorant; interdum denique verbis utuntur mere negativis ex. gr. *non aliam ducam nisi te*, quae pariter promissionem sponsaliam non constituunt etc. Si verba sunt dubia, in foro conscientiae standum est intentioni contrahentis; in foro externo sensus verborum determinandus est ex omnibus circumstantiis personarum et locorum. Dubio autem perseverante in utroque foro, quod minimum est tenendum, seu iudicandum est pro non existentia sponsalium, numquam enim gravis obligatio praesumitur, sed probanda est.

(1) Generatim ex solo silentio promissio aut repromissio argui nequit; quia agitur de obligatione suscipienda, in quam proinde de silentio consentire quidam praesumitur solum in quantum illud sibi favet, non vero in commodum alterius. Attamen in foro externo censentur valida sponsalia a parentibus (patre et matre tantum) inita nomine filiorum praesentium et non contradicentium. Nec refert quod filius sit legitimus, illegitimus vel emancipatus. In foro tamen interno, si casus huiusmodi occurreret, prudenter exploranda esset filiorum intentio.

(2) Cum Episcoporum potestas non sit supra ius commune solus R. Pontifex aut Concil. Generale potest statuere terminum et formam sponsalium, at nemo aliorum; quod usque huc non fecit. Constat etiam ex doctrina Bened. XIV (de Synodo) et ex declaratione S. C. C. a. 1878 die 23 Martii. Hoc tamen non impedit quominus legitima introducatur consuetudo (cui adhaerendum sit) formam sponsalia determinans. Constat pariter ex respons. S. C. C. die 31 Ian. a. 1886 relate ad Hispaniam.

Nihil autem officit validitati sponsalium, si ea ineuntur tantum per litteras, vel per internuncium, vel per procuratorem, qui tamen ad hoc habeat speciale mandatum, quique in casu alium pro se substituere non potest, nisi hoc eidem specialiter sit commissum.

Ad sponsalium validitatem nedum consensus, sed ne scientia quidem parentum per se necessaria est. B. P. VI 93. Attamen, filii contrahentes sponsalia, insciis, et eo magis invitis parentibus, plerumque peccant, graviter vero vel leviter pro diversis adiunctis. Cf. c. a. n. 95 (1).

Accidentalialia sponsalium. — Ea quae sponsalibus adiici possunt, vel non, eorundem *accidentalialia* merito a pluribus appellantur. Ea autem sunt: *carnalis copula inter sponso;* deinde *conditio, modus, demonstratio, causa;* item *arrha* vel *poena;* postea *dies* seu *tempus;* et tandem *iuramentum.*

a) Si sponsalibus *veris* et *validis* copula *perfecta*, licet per accidens ad generationem inepta, subsequitur, et insuper (quod numquam aut fere numquam accidit) ambo sponsi habeant in copula maritalem affectum, iis in locis, ubi non viget decretum Trid. sess. XXIV cap. 1 de Refor. Matrim., verum habetur matrimonium. Ecclesia iure decretalium adeo firmiter praesumebat ea significatione facti copulae perfectae inter sponso revera adesse consensum matrimoniale, ut non admitteret in foro externo probationes in contrarium, habebatur nempe praesumptio *iuris* et *de iure*. Verum ob graves difficultates ex hac legislatione inde exortas Leo XIII per S. U. I. decr. 15 Februarii 1892. hanc praesumptionem, idest prohibitionem recipiendi directam probationem contra matrimonium penitus abrogavit. Res igitur hac ex parte nunc est tantum sub iure naturali, Cf. Gasparri ib.

(1) Si vero promissio sponsalitia data sit pro eo tempore iisque circumstantiis, quibus matrimonium nonnisi cum peccaminosa parentum offensa contrahi potest, quia v. g. iustam et perpetuam habent causam contradicendi, non tantum illicita, sed etiam ipso facto invalida existit: ratio est quia promissio ad rem impossibilem vel inhonestam ipso iure irrita est. Wernz ib.

b) Sponsalibus adiici potest *conditio*. Hic valent generatim principia quae exponentur de consensu matrimoniali conditionato. Fit tamen in particulari questio an valeant sponsalia inter personas impeditas sub conditione: Si Superior ex gr. R. P. dispensaverit. — Non consentiunt DD.; at sententia affirmans videtur *probabilior* dummodo consensus ex utraque parte perseveret; ratio est, quia principium est generale, contractus sub conditione honesta et possibili initos validos esse, statim ac verificatur conditio, absque ulla consensus renovatione; atqui conditio in casu apposita ex se est honesta et possibilis; ergo. Practice tamen, cum contraria sententia non careat *probabilitate*, obligatio standi promissis urgeri nequit, sed tantum suaderi.

Sponsalia inita *sub conditione turpi* v. gr. copulae habendae, per se invalida sunt, nam nemo potest obligari ad peccatum; at, verificata conditione, iam est obligatio nuptias celebrandi vi contractus innominati *facio ut facias*; et ideo, si circumstantiae matrimonii celebrationem redderent impossibilem, mulieri compensatio deberetur.

Contractui sponsalitio adiici posse *arrhas*, admittunt communiter DD. innixi iuri Romano l. 3 et 5 ff. *de sponsalibus*, et iuri canonico can. 3 et 7, cap. 30, q. 3. — Nomine autem *arrhae* venit quidquid a sponsis vel eorum parentibus sibi invicem traditur ea lege ut, si matrimonium non sequatur, iniuste resiliens amittat quod dedit, et reddere teneatur, quod accepit.

Ab arrhis distinguuntur *munera*, quae fiunt solum in signum affectus, et proinde censentur per se absolute donata.

Utrum vero sponsalibus addi possint quoque *poenae* solvendae ab eo qui *iniuste* resilit, controvertitur inter DD. Plures negant, quia stipulata poena nocet libertati matrimonii; hinc excipiunt casum quo statuta poena solvenda sit ab extraneo, non vero ab altero nupturientium, quippe quae non videtur in libertatem matrimonii influere.

• (Cf. Santi ib. etc.). Alii e contra simpliciter affirmant
« *quippe inter arrhas et poenam hoc unum distat, quod illae
dantur, haec promittitur* ». (Cf. d'Annibale III pag. 373 etc.).
Practice igitur nequit confessarius obligationem poenam
solvendi urgere. Idem dicendum videtur etiam de *arrharum*
stipulatione in *duplum, triplum* etc., nam reapse rationem
habet poenae.

c) *Adiectio diei seu temporis et iuramenti*, vel decla-
ratione non indiget, vel ex dicendis patebit.

Effectus sponsalium. — Duo numerantur:

A) *Sponsalia certo valida ius inducunt simul et obli-
gationem strictam ad promissum matrimonium ineundum,
nisi iusta intercedat causa solutionis*.

Dicitur « *certo valida* »; quia si dubia sunt, sive dubio
iuris, sive dubio facti, *practice* obligatio nulla est.

« *Ius inducunt simul et obligationem strictam* » sunt enim
contractus onerosus, bilateralis, ex utraque parte igitur
sua natura ius ac obligationem gignens.

« *Ius vero est ad promissum matrimonium ineundum* »
ideoque *ius ad rem* in corpus alterius, non *in re*, cui re-
spondet *obligatio gravis* (agitur enim de re sua natura gravi)
tradendi corpus suum alteri per matrimonium. Quare

1. Quatenus tale ius est *exclusivum*, a) impedimentum
inducit in comparte *prohibens* nubendi cum qualibet alia
persona. Tale impedimentum appellari solet *Nihil transeat*.
Imo, si ipsa sponsalia ineantur cum tertia persona, eadem
non tantum illicita, sed etiam invalida forent uti aperte
sequitur ex dictis; b) obligationem importat ea omittendi,
quae celebrationi matrimonii obstare possunt, et ideo, si
sponsus vel sponsa commercium praesertim carnale cum
tertia persona admiserit, praeter castitatem et iustitiam
violat, nam rem alteri debitam deteriore reddit. Num
vero talis iustitiae violatio, seu mutatio speciei, sit gravis
disceptatur inter theologos, ac proinde in praxi, contro-
versia stante, onus confitendi hanc circumstantiam non
adest.

2. Quatenus vero ius exurgens e sponsalibus est *affirmativum seu positivum*, obligatio consequitur in parte celebrandi matrimonium iuxta statuta a mutuo et honesto consensu contrahentium. Ubi adverte quod si conditio temporis adiecta fuerit, eidem omnino obsequendum est, nisi iusta obstet causa, (pro effectibus tamen talis violationis, attente examinetur utrum tempus appositum fuerit ad *finiendam*, an potius solum ad *urgendam* obligationem). Si vero tempus matrimonium celebrandi determinatum non fuerit, ipsum celebrandum erit vel iuxta morem regionis arbitrio prudentis viri, vel quando altera pars rationabiliter postulaverit. Difficultate inter sponsos extante, iudex ecclesiasticus valet terminum statuere, quo elapso, ille qui nubere renuit censetur renuntiassse iuri suo, ita ut altera pars libertatem suam recuperet. Tanquerey n. 143, Genicot etc. Quodsi una pars iniuste renuat promissionem sponsalitiã implere, practice *serio monenda* quidem est de gravi obligatione, non vero proprie cogenda, nam coacta coniugia funestos solent habere effectus. (Cf. Resp. S. C. Prop. F. 22 Novem. 1790 apud Collett. P. F. n. 1214). Si sponsalia conditione honesta ac possibili inita sunt, contrahentes conditionis verificationem expectare tenentur; hac verificata, statim sponsalia absoluta evadunt.

3. Tandem, quia ius, quod per sponsalia acquiritur, ut iam diximus, est *ad rem*, non *in re*, consequitur quoque, quae solutis non licent, nec sponsis licere, nisi forte quaedam, ut oscula etc. ex more patrio, remoto quovis pollutionis et delectationis venereae periculo. S. Alph. VI n. 854; d'Annib. p. III, n. 512.

B) Sponsalia absoluta et valida. impedimentum inducunt *publicae honestatis*, de quo tamen infra.

Dissolutio sponsalium. — Certum est, sicut generatim quemlibet alium contractum, etiã sponsalia pluribus de causis resolvi posse. Hoc autem duplici ex capite contingere potest: vel I. Ex causa intrinseca, quatenus aliquod

deficit constitutivorum contractus sponsaliti; nempe: si ipsa aufertur ratio contractus sponsaliti; si contrahentes incapaces fiunt ob obiectum eiusdem; si ipsa materia ad onera matrimonii quodammodo inepta redditur; vel II. Ex causa extrinseca, scilicet ex dispensatione R. Pontificis. Hinc

I. *Ex causa intrinseca solvuntur sponsalia*: A) Si *mutuo consensu* ipsa tollitur *causa* sponsalitiæ obligationis ac relativi iuris. Nam valet pro sponsalibus illud Inn. III, vel potius Alex. III (Cap. De Sponsalibus, reg. 1.^a iuris) « *Omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur* ». Nec obstat quod sponsalia sint etiam iurata, nam « *Accessorium naturam sequi congruit principalis* » (Reg. 42 iuris). Verum mutuo consensu resolvi nequeunt sponsalia ab impuberibus contracta, quoadusque pubertas non advenerit (Cap. 8 De despons. impub.). Ratio est, quia non est nimis favendum *inconstantiae* impuberum.

B) Si inhabiles redduntur sponsi ad matrimonium ineundum, quod est si aliquod superveniat *impedimentum matrimonii* sive *absolute* sive *relative inindispensabile*.

Dicitur *inindispensabile relative* impedimentum, quatenus, licet quandoque (rarissime tamen) et ab ipso dispensatio obtineatur, numquam tamen dispensatio conceditur ob sponsalia praecedentia. Ratio est quia impossibile evadit obiectum ipsius contractus sponsaliti.

Quaeritur tamen a DD. utrum, superveniente impedimento ligaminis per matrimonium cum altera persona, *absolute* solvantur sponsalia, an potius ex parte contrahentis matrimonium obligatio sponsalitiæ penitus non extinguatur, sed tantum suspendatur, ita ut, soluto matrimonio, reviviscat. Quidam hoc postremum affirmant ea ratione innixi quod obligatio ex sponsalibus orta natura sua est *perpetua*, et ideo, sublato impedimento, reviviscere debet. At *verius* contrarium tuentur plures theologi, vel quia status matrimonialis est de se *perpetuus*; vel quia contraria sententia nocet bonis moribus.

Si autem impedimentum superveniat dispensabile sive absque, sive cum utriusque culpa, pariter sponsalia pro utraque parte solvuntur; si ex unius culpa tantum impedimentum oriatur, pars innocens ab obligatione liberatur, non vero altera, quae ideo ad dispensationem petendam tenetur, si alia iuri suo insistat.

C) Si materia quodammodo (semper tamen notabiliter) *inepta redditur* pro obligationibus aut exequendis aut suscipiendis futuri matrimonii, adeoque ipsos praetergreditur limites obligationis ac relativi iuris contractus sponsaliti. Quod evenire potest *per mutationem* materiae sensu *sive proprio sive improprio* acceptam.

1. Mutatio *proprie dicta* occurrere potest: a) *In bonis corporis*, quoties alterutri e sponsis superveniat morbus incurabilis, et praesertim contagiosus, aut gravis mutilatio, aut deformitas (praesertim in sponsa); aut sponsa, etiam invita, copulam passa fuerit, quia exinde vilior facta est.

b) *In bonis fortunae*, si unus e sponsis ex honesta conditione in paupertatem incidat, quae praevideri non poterat.

c) *In bonis animae*, quoties alteruter crimen infamans commiserit, ut homicidium, furtum etc., aut maculatus appareat aliquo vitio uti ebrietate, turbulentia, impietate, dementia etc.

d) Tandem Doctores assignant uti notabiles mutationes, inimicitias graves quae oriantur inter familias aut parentes utriusque sponsi, vel inter ipsos sponso, quia funestos exitus solent in matrimoniis producere. In hac re tamen caute procedendum est, et omnia serio perpendenda sunt, vel relate ad praesentem, vel relate ad futurum matrimonii statum. Imo, saltem saepe, ob periculum allucinationis et abusus ad S. Sedem recurrere oporteret.

2. Mutatio autem *improprie dicta* habetur quando aliquid supervenit circa materiam; hoc autem accidit sive ex causa inculpabili, sive culpabili.

Ex causa inculpabili hoc procedit: a) Si unus e sponsis *in religionem* aliquam ingreditur vel *votum* eam ingrediendi emittit;

b) si *Ordines sacros* suscipit aut pariter *votum* emittit eos suscipiendi; aut

c) saltem *votum castitatis* perpetuo servandae nuncupat. Ratio est quia tali modo notabilis inducitur mutatio in materia contractus sponsaliti; vel potius quia ipeuntes sponsalia se obligare censentur cum clausula, *nisi perfectiorem statum elegerim*. Attamen solo voto, vel solo ingressu sive in Religionem, sive in Seminarium, aut etiam susceptione tantum Ordinum Minorum non adimitur, sed solum suspenditur in altero ius in futurum matrimonium, licet *hoc ipso* ei concedatur libertas alias nuptias ineundi.

Ex causa culpabili hoc inducitur: a) *Nimia temporis dilatione*. Sedulo tamen advertendum est, utrum tempus praefinitum fuerit vel non; an ad finiendam aut ad urgendam, aut potius ad differendam obligationem statutum fuerit; utrum ex causa iusta vel nulla existente ratione (saltem ex parte) hoc fiat (Cf. quae superius pag. 102 dicta sunt).

b) *Discessu sponsi*, inscia aut invita sponsa, brevi non redituri. Parum refert quod ex causa utili aut necessaria vel ex libera sua electione sponsus hoc peregerit. Ratio est, quia ita notabilis rerum mutatio a sponso inducitur. Manifestum est in casu obligationem cessare pro sponsa, non vero *ex se* pro sponso.

c) Quoties ab alterutra parte sponsalia *attendantur* cum tertia persona.

d) *Crimine fornicationis* vel actus impudici gravis, quo vilior factus est alteruter sponsus in communi aestimatione. Obligatio vero sponsalitia cessat in favorem partis innocentis, non vero partis nocentis; quia nemo reportare debet ex suo crimine commodum. Si uterque fornicatur, quidam affirmant sponsalia adhuc in sua vi permanere; alii docent ea solvi pro utraque parte; pauci tandem solu-

tionem tumentur pro sponso, non vero pro sponsa; practice igitur obligatio sponsalitia, utpote dubia, urgeri nequit.

Peccato carnali aequiparanda est etiam spiritualis fornicatio, nempe apostasia et haeresis. Nihil refert quod fornicationis aliusque delicti *factum* simul et *cognitio* aut *cognitio* tantum sponsalia subsequatur; ratio est, quia obligatio sponsalium suscepta praesumitur sub conditione « *dummodo res se habeant quomodo apparent* ».

II. Diximus sponsalia valida solvi posse etiam *ex causa extrinseca*, idest ex dispensatione. Hic tamen modus ea solvendi est extraordinarius et soli R. Pontifici reservatur, qui pariter nonnisi iusta causa existente valet ea solvere.

Dicitur « *iusta causa existente* » nam dispensatur in iure naturali, adeoque, ea deficiente, non solum illicita, sed etiam invalida est dispensatio. Solius R. Pontificis tamen est de ea iudicare.

Corollarium. — Ex dictis clare apparet obligatio manifestandi: a) Defectus qui matrimonium irritum redderent, nisi ante nuptias auferri valeant; secus iniuria fieret tum sacramento tum comparti.

b) Defectus occultos qui satis sint ad solutionem sponsalium, vel sufficiant ad reddendum matrimonium noxium vel probrosum.

c) Quoad defectus qui tantum *minus appetibiles* nuptias reddant, non adest obligatio eos manifestandi, nam nemo tenetur seipsum infamare et spe nubendi privare, quando silentio suo notabile damnum alteri non inferat.

De practica agendi ratione circa sponsalia.

1. *Quoad sponsalium dissolutionem.* — a) Si causa nullitatis vel dissolutionis sit *certa* et *manifesta*, tum *iure*, tum *facto* pars laesa, absque interventu iudicis, potest *valide* et *licite* novum contractum sponsalitium aut etiam matrimonium cum tertia persona inire, nisi necessitas scandali vitandi aut ius particulare obstent.

b) Dubio extante sive iuris sive facti, ad Episcopum per se spectat rem definire, si alterutra pars reclamet; secus sponsalia solvuntur. Dixi *per se*, nam ex praxi nunc recepta non illico *iudex* ecclesiasticus est adeundus, ut causa per disceptationem et sententiam *iudicalem* definiatur, sed omnino praeferenda est compositio pacifica vel transactio per consilia et monita parochi sponsorum Cf. Wernz. n. 120.

c) Qui, absque proportionata causa, a sponsalibus recedit, aut culpabiliter resiliendi causam praebet, virtute *iustitiae* obligatur damnum reparare comparti illatum. Confessarius vero sponsum vel sponsam, qui sine ulla causa et altero invito fidem servare nolunt, etiam sub poena, denegandae absolutionis per se adigere deberet, ut obligationis susceptae satisfaciant, *practice* tamen, ne matrimonium coacte celebratum funestos sortiatur effectus, contentus sit eosdem enixe et fortiter hortari ad fidem servandam, quin obligationem urgeat usque ad absolutionis denegationem.

2. *Quoad sponsorum visitationes.* — Aliquae visitationes esse non solum utiles, sed generatim etiam necessarias antequam iuvenes vinculo indissolubili se iungant, ut se invicem aliquo modo cognoscant, mutuumque foveant amorem, rei natura et praxis communis testantur. Nec ideo ex se illicitae dici possunt, sed solum per accidens, quatenus scilicet, hominum fragilitate attenta, occasiones peccatorum fieri possunt. Quaedam igitur cautiones suggerantur ac adhibeantur, ne ubi bonum quaeritur, animae ruina inveniatur. Hinc huiusmodi visitationes

a) Non permittantur nisi iis pro quibus adsit fundata spes brevi (ex. gr. intra annum) matrimonium inituros.

b) Visitationes ne sint *nimis frequentes* (1) aut *nimis protractae*; praesertim *ne solus cum sola per longum tem-*

(1) Apud nos, quod per aliquot menses iuvenis *amasiam* singulis hebdomadis ad horam alloquatur, praxi communi satis receptum et probatum esse videtur. Pighi *de iudicio sacr.* n. 78, nota 25.

pus maneant in locis a conspectu aliorum remotis, tempore nocturno. Moneantur igitur matres praesertim de gravi obligatione vigilis custodiae et tutelae.

c) Attente perpendatur: quae solutis non licent, nec sponsis licere nisi forte excipiantur oscula, quae habita in signum benevolentiae, modo honesto iuxta patriae morem, ad conciliandum fovendumque mutuum amorem in ordine ad matrimonium, sunt *per se* licita. Dixi tamen « *per se* », nam omnes in praxi confessarius circumstantias considerare debet.

d) Tandem ut efficacius omnia pericula amoveantur, suaviter inducendi sunt sponsi ad frequentem Sacramentorum susceptionem.

Art. 2.

De processu libertatis status.

Processus libertatis status in eo consistit quod immunitas probetur nupturientium a quolibet impedimento, praesertim dirimente, ac nominatim ab impedimento ligaminis. Ipse vero, attento iure communi, constat: a) examine testium; b) investigatione Parrochi; c) bannis.

Dixi « attento *iuri communi* », quia practice, saltem quod spectat ad examen testium, in plerisque regionibus plura in desuetudinem abierunt.

§ 1. — De examine testium.

Ut rite quaestio exolvatur haec considerata sunt:
1. In quo consistat et quamam methodo examen testium peragi debeat. 2. An et quatenus necessario requirendum sit. 3. Qua de ratione in necessitate totali vel partiali substitui possit ac debeat.

I. a) Huiusmodi *examen* idem est ac iurata depositio duorum testium circa libertatem status nupturientium ab Episcopo vel eius delegato recepta.

Duo testes pro unaquaque parte exhibendi sunt *noti ac idonei*. *Notus* autem esse debet testis *ipsi suscipienti* depositionem, secus, contrario usu non obstante, illius examen recipiendum non est; excipe, si alia persona *nota* attestetur vel viva voce vel in scriptis (pariter notis aut sigillo authentico munitis) de nomine et cognomine ipsius testis, nec non de idoneitate eiusdem ad testimonium ferendum. Debet testis esse *idoneus*; et quidem in ordine ad obiectum depositionis; et ideo generatim videntur praeferendi extraneis (ut ipsa rei natura dictat) consanguinei et cives (ipsis mulieribus ipsisque parentibus contrahentium non exclusis), utpote qui praesumuntur melius informati de statu nupturientium.

Sola vero persona (ecclesiastica) idonea et insignis (cuius iudicium tamen ad Episcopum spectat) deputari potest ad suscipiendam depositionem testium. Haec delegatio debet esse specialis. Apud nos non solum Vicarii Foranei, sed et ipsi Parochi tali facultate gaudent. Cf. Instruct. S. Off. 21 Aug. a. 1670 et resp. eiusdem 25 Feb. a. 1847 ad. 7.

b) Quilibet testis seorsim examinandus est, et examini praemittere debet iuramentum de dicenda veritate, quod praestatur tactis Evangeliiis.

Dein testi proponuntur quaesita circa libertatem status nupturientis (cf. folium a Curia admissum) et singulae responsiones scribuntur. Ita, examine expleto, depositio iterum testi perlegitur, ut videat an suam mentem recte exprimat. Tandem testis subscribit depositionem, vel, si est illiteratus, calamo signum Crucis ducit in folio, praesentibus aliis duobus testibus; itemque subscribit et ipse Ordinarius vel delegatus qui depositionem suscepit.

Deputatus, recepta testium depositione, acta (una cum testimonio baptismatis et confirmationis) trasmittit ad Or-

dinarium, cuius est expedire fidem status liberi. Cf. cit. respons.

II. *Necessitas in genere* examen testium instituendi constat ex pluribus Instructionibus a S. C. S. Op. emanatis et praesertim a Decreto S. C. iussu Clementis VIII edito. — *In specie* vero duobus in casibus necesse est quod sponsi documentum afferant de status libertate, antequam eorum matrimonium celebretur, nempe *a*) quando, vel adhuc viventibus coniugibus, lis pendeat de validitate matrimonii prius contracti, vel asseratur ipsum solutum esse per mortem alterutrius ex coniugibus et desit authenticum documentum de morte coniugis; cf. quae dicemus inferius ubi de impedimento ligaminis; *b*) quando is qui vult contrahere matrimonium ad aliam pertineat Dioecesim, vel in aliena Dioecesi post adeptam pubertatem ad notabile tempus (quod computatur ad sex menses continuos) fuerit commoratus. Cf. Litt. Circul. Ill. ac Rev. Episcopi nostri sub die 12 Iunii a. 1886 et Ill. ac RR. Archiep. et Episcoporum Ecclesiasticae Provinciae Mediolanensis sub die 4 Nov. a. 1891.

Attento iure communi Parochus documentum libertatis status a nupturientibus exigere deberet etiam quando ipsi essent Dioecesani, nec extra Dioecesim commorati, at practice apud nos, casibus, supra memoratis exceptis, hoc non observatur. Sedulo adverte, non posse Parochum admittere documenta exarata in aliena Dioecesi, nisi a propria Episcopali Curia fuerint recognita ac uti authentica declarata. Haec attestatio Curiae seu vidimatio requiritur, licet agnoscatur scriptura illius Parochi qui attestationem fecit (ex S. C. C. a. 1757).

III. Quoad casus in quibus examen testium suppleri debet ad rem Litterae Episcoporum Longobard. provinciae • *A tale testimoniale di stato libero si dovrà supplire • col Giuramento Suppletorio solo quando si tratta di pellegrini e di vagabondi che siano passati di paese in paese • fuori di Diocesi senza fissare in alcun sito stabile dimora*

« e che non possono presentare almeno due testimoni idonei
« i quali facciano fede giurata della loro libertà di stato, nè
« possono procurarsi per mancanza di testimoni il Certificato
« regolare di stato libero, da quei luoghi dove abbiano per
« tempo notabile dimorato. La testimoniale di stato libero, o
« mancando i testimoni il Giuramento Suppletorio, si richiede
« eziandio per coloro che furono assenti dalla Diocesi a ca-
« gione di milizia per sei o più mesi continui ».

Verum Ordinarius nequit auctoritate propria contra-
hentibus iuramentum suppletorium deferre, sed eam expe-
tere debet a S. U. I. S. Sedes autem solet Ordinariis pe-
tentibus dictam facultatem concedere ad annum (1).

Nulla ex se praescribitur determinata formula iura-
menti suppletorii, sufficit proinde quod nupturiens affir-
met se per illud temporis non contraxisse matrimonium,
nec aliud impedimentum canonicum; formulam quan-
dam tamen indicat Calend. nostrum. Quid differat ius
commune a iuri particolari v. aqd Gasparri v. 1, pag. 78,
n. 138.

Examine testium expleto, si nullum obstat impedimen-
tum, Ordinarius dat Parocho licentiam procedendi ad pu-
blicationes matrimoniales, praemissa inquisitione. Si e
contrario aliquod est impedimentum in quo R. P. potest
et solet dispensare, Ordinarius prius petit, aut concedit,
si potest dispensationem, et deinde illam licentiam elar-
gitur. Si casus urget eius prudentiae remittitur permit-
tere Parocho ut partes interroget, et matrimonium publi-
cet, dum dispensatio vel a S. Dataria vel a S. Poenitentieria
obtinetur. Ita Gasparri l. c.

(1) Hoc attente considerent Parochi, ne hanc facultatem cum illa con-
fundant, maxime diversa, qua et ipsi (apud nos) pollent depositionem testium
pro libertate status recipiendi.

§ 2. — De inquisitione a Parocho facienda.

Necessitas et modus eam peragendi:

1. Obligatio talem investigationem faciendi resultat aperte ex Conc. Lat. IV in cap. 3 *De clandestina desponsat.*, ubi, extensa lege bannorum ad universam Ecclesiam, Concilium subiungit: « *et ipsi presbyteri nihilominus investigent utrum aliquod impedimentum obsistat* ». Neque eam sustulit Clemens VIII examen testium praescribens; imo eam confirmavit Benedictus XIV in Const. *Nimiam licentiam*, 23 Maii 1743. Quae obligatio panditur gravis, sive legis materiam inspicias, sive ipsa legislatoris verba attendas. *Ius* vero et *onus* (sive per se, sive per alios) talem investigationem instituendi, ut resultat ex cit. documentis, spectat ad Parochum proprium.

2. Duplex est obiectum huius inquisitionis: a) num ex voluntate et cum vero animi consensu nupturientes ad matrimonium adspirent; utrum aliquod et cuius generis impedimentum intercedat; an consensus parentum ad matrimonium extet; b) utrum rudimenta doctrinae Xstianae sciant. Illius autem pars praecipua ac essentialis est interrogatio sponsorum.

Verum interrogationes faciendae, aut forma et modus eas peragendi, nullo modo determinantur iure; ad diversam igitur conditionem ac indolem sponsorum aliasve circumstantias Parochus attendat, et nonnisi *seorsim*, ut ait Bened. XIV, *caute*, et ut dicitur *ad aurem*, (1) sponso interroget. Cf. Scavini III, n. 1038; Gasparri, etc. — In examine vero catechismi instituendo Parochus rationem habeat etiam eorum qui sunt hebetis ingenii, vel perturbati animo, nec aliquid ultra eorum vires exigit.

(1) Omnia Parochus requirat, ait Conc. Prov. IV, « a foemina loco honesto et in propinquorum conspectu: ita tamen ut ne quisquam audiat, neque illa prae pudore aut alia causa minus libere animi sui voluntatem audeat exprimere ».

Item hodie pluribus in casibus, prudenter omittenda erit interrogatio ob metum maioris mali, sed solum poterit Parochus absque ulla interrogatione summatim spon- sis exponere quae magis ad rem necessaria existimat, illaque ad modum exhortationis potiusquam instructionis inculcare.

Si Parochus ex hac investigatione aliquod impedimen- tum (aut dubium aut certum, a quo tamen R. P. potest et solet dispensare) detegit, nequit procedere ad publicatio- nes, sed rem deferre debet ad Ordinarium. Si autem im- pedimentum est occultum, publicationes non suspendat, ne impedimentum publicum evadat, sed statim petat di- spensationem a S. Poenitentiaria vel etiam ab Ordinario, si hic eam concedere valeat, et prudentia non obstet.

Remittitur autem Parochi prudentiae, si utrumque vel alterutrum sponsum fidei rudimenta ignorantem inveni- at, iudicare utrum expediat necne matrimonium publicare, antequam talis ignorantia removeatur.

§ 3. — De Bannis seu proclamationibus Matrimonii.

Summarium. — 1. *De natura legis Bannorum.* 2. *De modo eidem satisfaciendi.* 3. *De dispensatione a lege Banno- rum.* 4. *De obligatione impedimenta revelandi.*

I.

De natura legis Bannorum.

Duo considerata sunt: a) *notio* Bannorum; b) eorum- dem *necessitas*.

Notio. — Banna matrimonialia sunt *nomine* (a germana voce *Bann*) et *re* publicae promulgationes matrimonii. Ipsae autem matrimonio in futurum ineundo praemittuntur, eo praesertim fine, ut impedimenta, si quae sint, detegantur. Praxis publice denuntiandi matrimonium in Ecclesiis ori- ginem suam repetit ab Odóne de Subiaco Episcopo Pari-

siensi, c. a. 1198; eam autem ad totam Ecclesiam transtulit Conc. Lat. IV c. 3 (1216); ac tandem confirmavit ac melius determinavit Conc. Trid. sess. XXIV, cap. 1 *de reform. matrim.* iuxta decretum Tridentini *tres* matrimonio prae-mittendae sunt publicationes; iuxta decretum Conc. Lateranensis vero sufficit, ut semel publicationes fiant; quod adhuc illic viget ubi illud promulgatum non est quoad partem, quae banna respicit.

Necessitas. — Desumitur tum ex legis gravitate, tum simul ex eiusdem vi sive intensiva, sive extensiva.

1. Legem Bannorum *ex se gravis esse momenti*, patet

a) *ex fine* ob quem lata fuit, scilicet, ut facilius detegantur impedimenta, si quae existant -- ut filii, insciis parentibus, non nubant — ut amici et parentes pro sponsis preces effundant;

b) *ex gravium tenore* verborum Legislatoris; (cf. C. Lat. IV in cap. 3 *de cland. desp.*; Trident. sess. XXIV *de Reform. matrim.* c. 1);

c) *ex gravibus poenis* contra violatores latis. Ita Sacerdos, qui sine proclamationibus matrimonio assistere audet, suspensionem f. s. incurrit ab officio (cap. 3 *de Cland. despon.* § ult.) per triennium duraturam, et ab Episcopo applicandam. Item contrahentes, si, neglectis denunciationibus, cum dirimenti impedimento matrimonium celebraverint, ex Tridentino privantur spe dispensationem obtinendi; quodsi hodie dispensatio conceditur, difficilius tamen obtinetur, et in supplici libello haec circumstantia exprimi debet; eorum proles vero ut illegitima habetur, nisi constet de bona fide saltem alterutrius coniugis. Cf. Gasparri n. 171 etc.

2. Lex bannorum *generatim* pro omnibus matrimoniis obligat, etiam ubi clandestina Matrimonia sunt valida, etiam servorum seu mancipiorum. Neque cessat cessatione negativa causae motivae in particulari, seu obligatio non cessat, etiamsi aliunde Parochus sciatur nupturientes nullo deteneri impedimento, nam talis lex fundatur in praesump-

tione periculi communis, et gravia incommoda facile sequerentur si res iudicio uniuscuiusque Parochi relinquere-
tur. Omittere autem matrimonii publicationes absque venia Ordinarii, *praeter casum necessitatis*, certe peccatum grave est; quod si duae absque causa omittuntur, iuxta S. Alph. V. n. 990 probabilius pariter mortale est, unam tamen tantum praetermittere peccatum leve constituit.

Diximus tamen *generatim* seu *regulariter*, nam sicut pro qualibet lege humana iustae non desunt exceptiones; ita non urget lex bannorum a) *si matrimonium differri nequit* sine magno incommodo nec tempus suppetit dispensationem obtinendi, legitime enim obtinet epicheia; b) *in matrimoniis principum* ob contrariam consuetudinem. Imo c) *regulariter* publicationes prohibentur in matrimoniis mixtae religionis vel disparitatis cultus, etiam obtenta dispensatione ab impedimento, ne denunciationibus publicis huiusmodi matrimonia adprobari videantur.

II.

De modo legi Bannorum satisfaciendi.

Modus, quo banna promulgari debent, clare indicatur a Tridentino (l. c.): « *Ter a proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnias publice denuntietur inter quos matrimonium sit contrahendum* ». Quibus verbis satis aperte determinatur: a) a quo, b) quonam loco, c) quonam tempore, d) quanam forma proclamationes matrimoniales fieri debeant. Hinc

A) Penes *Parochum* et quidem *proprium* est ius et onus publicandi matrimonium. Ipse vero id praestare potest sive per se, sive per alium ecclesiasticum imo absolute vel per laicum v. g. aedituum. Parochus proprius est sive domicilii, sive quasi domicilii utriusque vel alterutrius sponsi. Si sponsi sunt vagi eorum Parochus erit vel Parochus loci in quo ipsi commorantur, vel loci in quo matrimonium contrahunt. Ideo

B) 1. Denunciationes faciendae sunt in *qualibet paroecia*, ubi uterque vel alteruter sponsus habet sive *domicilium* sive *quasi domicilium*. Si nupturiens domicilium vel quasi domicilium alicubi habuerit quidem, at in praesenti non habeat, ex stricto iure *ibidem* matrimonium publicandum non est.

• Attamen, cum etiam finis legis Tridentinae attendendus sit, ex sententia Doctorum et ex usu Dioecesium, si in actuali paroecia quis a brevi tempore domicilium contraxerit, ita ut verisimile non sit in hac paroecia satis eum notum esse in ordine ad finem denunciationum, haec fieri debent *etiam* in paroecia a qua discessit, et ubi diu commoratus fuit.

2. Banna promulganda sunt in *Ecclesia parochiali*, vel in alia, quae locum tenet Ecclesiae parochialis, imo etiam extra Ecclesiam, aut ad Ecclesiae ianuas de licentia Episcopi, data iusta causa et populi concursu, ex. gr. occasione processionis, concionis etc.

C) *Tribus continuis diebus festis inter Missarum solemnia*. Dicitur

1. « *tribus diebus festis* » i. e. dominicis vel festis, quibus sive ex lege generali, sive particulari aut consuetudine speciali loci fideles tenentur sacrum audire; excluduntur ergo festa suppressa, nisi adsit licentia Episcopi, et magnus populi concursus;

2. « *continuis* » scilicet nulla praetermissa festiva die, praesertim Dominica. Hoc praeceptum tamen sub gravi non urget, adeoque, rationabili causa accedente, illi contraire etiam levi culpa vacat;

3. « *inter Missarum solemnia* » i. e. in Missa Parochiali vel conventuali; at ex iusta causa et cum venia Episcopi, si facile obtineri potest, licite banna fiunt etiam in Vesperis, aut in alio solemniori religionis actu.

D) *Publice denuntiatur, inter quos* etc. Nulla igitur forma proprie a Conc. Tridentino statuitur. Verum natura rei et usu communi Dioeceseon attentis, exprimentur nomen et praenomen contrahentium, necnon parentum; denuntiatur

patria et locus domicilii nupturientium eorumque status, v. gr. an viduus uterque vel alteruter etc.; monitio fiat, an sit prima vel secunda, etc. denuntiatio; an ab aliquo impedimento publice noto, aut ab aliqua publicatione dispensatio obtenta fuerit; et tandem de gravi obligatione, qua omnes fideles tenentur, manifestandi Parocho vel Ordinario impedimenta, si quae noverint. Circumstantiae omnes tamen, quae contrahentes infamare possent, omnino praetermittantur.

Proclamationes autem fiant clara, elata et distincta voce, ut eas omnes fideles facile percipiant.

Tribus denuntiationibus peractis, *iure communi*, statim ad matrimonii celebrationem per se procedi posset; verum ex Statuto Conc. Prov. Mediol. III et ex Synodo nostra Priola 1 pag. III, Tit. X, nisi intercedat venia Episcopi et de hoc monitus sit populus, saltem in sequentem diem matrimonii celebratio differri debet. Imo, si una tantum facta fuerit denuntiatio, ne in sequenti quidem die celebrari potest matrimonium, sed ulterius expectandum est ex. gr. saltem tribus diebus, ut fideles valeant impedimenta revelare, si quae existant.

Iuxta Rituale R., Conc. Prov. Mediol. V, tit. de *Matrim.* et Synodum nostram Priol. I, t. X, si intra duos menses post factas denuntiationes matrimonium non contrahatur, denuntiationes repetendae sunt, nisi aliter Episcopo videatur.

III.

De dispensatione a lege Bannorum.

Duo queruntur: *quis et qua de causa valeat dispensare:*

1. A lege bannorum dispensare potest non solum R. Pontifex, sed etiam Ordinarius loci; aperte constat ex Trid. l. c. Nomine autem *Ordinarii* venit Episcopus, Vicarius Generalis, nisi fuerit expresse reservata potestas, Vicarius

Capitularis, vel Administrator pro sua Dioecesi (1); Abbas nullius pro suo territorio; Vicarii Apostolici. Haec potestas, utpote *ordinaria*, est delegabilis et exercetur quoad subditos suos. Si unus ex nupturientibus ad diversam pertineat dioecesim iuxta plures DD. potest Ordinarius loci, ubi matrimonium contrahitur, pro utroque sponso dispensare; quod tamen non expedit, nisi ex gravi causa et habito tamen documento de status libertate alterius sponsi.

2. Ut Ordinarius sponsorum valide et licite dispensationem concedat, semper requiritur *legitima* causa, de qua constare debet per *extraiudicalem* quandam cognitionem (Wernz ib.). Iamvero iuxta DD. (Cf. S. Lig. I. VI, 6, cap. III, dub. 1, n. 1005) quaedam sunt causae propter quas Episcopus *tenetur*, quaedam autem propter quas dispensare *potest*; *illae in necessitate* vitandi gravis ac certi damni, communis vel privati, spiritualis vel temporalis consistunt; *hae in mera utilitate* nupturientium positae sunt. Causae autem eo graviore esse debent si non ab *una tantum*, sed a *duabus* proclamationibus dispensetur. *Urgens vero, legitima et gravissima* causa requiritur ad dispensationem, ut *ne una quidem* fiat proclamatio.

IV.

• De obligatione revelandi impedimenta.

Quilibet certo novit aliquo impedimento contrahentes irretiri, sub gravi tenetur illud revelare, nisi proportionata obstat causa.

Dicitur « *quilibet* », cuiuscumque loci scilicet, sexus, aetatis aut conditionis sit persona, tenetur ad impedimentorum revelationem. Hinc non solum extranei, sed ipsi consanguinei, affines, imo contrahentes; non solum fideles

(1) Non vero Parochus; hic tamen epicheia, uti potest, si periculum sit in mora (v. g. ex concessione generali in articulo mortis) et Episcopus adiri nequeat, v. g. etiam in aliis causis necessariis. Cf. Wernz n. 141.

sed etiam infideles. Sedulo tamen distingue forum externum a foro interno; nam si in foro conscientiae « *contrahentes* » ab impedimento (occulto) dispensationem acceperint, aut obtinere velint, nulla est obligatio illud in foro externo revelandi.

« *Certo novit* », proinde non e mera suspicione, e testimonio habito a fide non digno; *verius* tamen non requiritur quod existentia impedimenti probari possit, at sufficit bene fundata persuasio.

« *Contrahentes irretiri aliquo impedimento* » cuiuslibet speciei, scilicet sive impedimento dirimenti, sive publico vel occulto, sive etiam famoso, i. e. e copula illicita vel ex crimine orto.

« *Sub gravi tenetur* »: a) *ex praecepto caritatis*, quo obligamur, in quantum fieri potest, ad grave malum proximi impediendum; porro ex matrimonio illicito, praesertim nullo, grave malum spirituale ac temporale proximo advenit (Cf. Sanchez III, XIV, n. 1 ss.); b) *ex virtute religionis*, qua tenemur irrivrentiam praecavere erga Sacramentum. Haec praecepta, uti liquet, urgent etiam si a proclamationibus dispensatum fuerit; c) *ex lege positiva Ecclesiae*, quae, dum matrimonia denuntiari praecipit, intendit quoque fideles omnes ad revelationem impedimentorum obligare, secus omnino deesset causa motiva legis bannorum. Caeterum explicite talis obligatio fidelibus intimatur in formula publicationum. Quod si infideles nequeant Ecclesiae praeceptis ligari, subdunt tamen et ipsi iuri naturae, quo adiguntur damnum proximi avertere. — Obligationem autem revelandi impedimenta sua natura gravem esse, evidens est.

« *Tenetur illud revelare* » Parocho vel Ordinario. Verum qui impedimentum occultum et ex crimine ortum noverit, partem ream ante omnia secreto praemonere debet, iuxta legem evangelicam. Quod si ea noluerit a matrimonio desistere aut dispensationem impetrare, res Parocho vel Episcopo revelanda erit, cautionibus tamen adhibitis, ut

revelans pro calumniatore non habeatur, nullumque inde sequatur scandalum. Quod si pars criminis rea in mente Superioris infamia notetur, id cum vitare possit, sibi imputare debet.

« *Nisi iusta obstet causa* », quod triplici de ratione contingere potest; scilicet

a) si impedimenti manifestatio ob violationem secreti fiat *illicita*; quod verum est non solum si quis existentiam impedimenti noverit ex sacramentali confessione, sed probabilius etiam si illud sciverit sub secreto consilii seu officii; nam societati maxime interest ut haec secreta omnino serventur. Nullum aliud secretum excusat. (Cf. Gury, Berengo etc.).

b) si fieri nequeat *absque periculo notabili damni proprii vel aliorum*. Non excusat tamen damnum temporale vel dedecus *ipsis sponsis* proveniens ex manifestatione impedimenti, nam praevalet necessitas praecavendi damnum spirituale, quod secus incurrerent.

c) si *inutilis* sit, quia v. gr. alii iam denuntiaverint; vel dispensatio ab impedimento concessa aut petita fuerit; vel sponsi admoniti a matrimonii celebratione abstineant.

Ex dictis de examine testium etc. ac de natura baptismi, non difficile apparet quomodo se gerere debeat Parochus sive in recipiendis revelationibus, sive, his receptis, antequam ad matrimonii celebrationem procedat.

Si vero publicationes matrimoniales in *diversis* parocis factae sunt, tenentur respectivi Parochi litteras testimoniales de bannis rite peractis mittere ad Parochum loci, in quo matrimonium celebratur; hic autem nequit ad matrimonii *solemnizationem* procedere nisi antea illas acceperit in forma legitima ab aliis Parochis conscriptas, et *per se* ab Ordinariis illorum adprobatas, et a proprio Ordinario recognitas, si Parochiae pertineant ad diversas Dioeceses. (Cf. Wernz. ib.). — Dixi *per se* ab Ordinariis etc.; nam utrum hac ex parte reapsè, saltem apud nos, huiusmodi obligatio omnino urgeat, valde dubito.

Scholion. — *De Matrimonio conscientiae.* — Gravissimae circumstantiae exigere possunt, quod matrimonium absque bannis seu secreto celebretur, et secretum maneat; tale matrimonium dicitur *conscientiae*.

Ad eiusdem liceitatem tamen quaedam requiruntur conditiones, quas recenset Bened. XIV in Const. *Satis vobis*. Eaedem sunt:

a) Celebretur solum ex Episcopi licentia, qui tamen illud non permittat, nisi ex urgenti ac gravi causa;

b) diligenter Episcopus inquireat utrum contrahentes aliquo detineantur impedimento;

c) Parochus alterutrius contrahentium vel sacerdos probitate, doctrina ac prudentia praeditus ad assistentiam deputetur;

d) matrimonio celebrato, illius documentum scriptum exhibeatur Episcopo, cum nota loci, temporis ac testium qui interfuerunt; idem transcribatur in libro secreto sigillis munito;

e) proles suscepta e tali matrimonio inscribatur in libro baptismorum sine ulla parentum mentione; hi tamen obligantur statim Episcopum adire, ut eorundem nomen ac infantis in libro secreto describat et ita de prolis legitimitate constet;

f) si nata soboles Episcopo non denuntiatur, matrimonium divulgandum est.

Art. 3.

**De dispositionibus in subiecto necessariis
ut Matrimonium Xstianum digne suscipiat.**

Inter dispositiones quae directe respiciunt statum e matrimonio Xstiano resultantem praesertim numerantur: 1. *recta intentio*; 2. *prudencia* in coniuge seligendo; 3. *scientia competens*: inter eas quae specialiter Sacramentum respi-

ciunt maxime recensetur *status gratiae*. De singulis pauca dicemus.

1. A) *Recta intentio*. — Nupturientes quemadmodum serio reflectere debent ad statum cui se devincunt, ita ipsum suscipientes oportet ut sibi proponant *quod Deo placitum est*, seu ut fines intendant quos ipse Creator habuit in Matrimonii institutione.

Iamvero triplex est finis *proprius* ac *essentialis* Matrimonii; finis *primarius* est procreatio et educatio prolis, quem proinde primo intendere debent coniuges; fines *secundarii* sunt mutua societas, mutuumque subsidium ac solatium in perferendis variis vitae, incommodis, et concupiscentiae moderatio (1); quos ideo sponsi intendere etiam principaliter valent, modo finis primarius non excludatur. His accedere possunt et alii fines *improprii et accidentales*, ut concordia inter familias concilianda, honor familiae servandus etc., quos appetere licet, modo sint in se honesti atque finis primarius Matrimonii non excludatur.

Fines *inhonestos* appetere est peccatum plus minusve grave secundum deordinationis gravitatem.

B) *Prudentia* in coniuge seligendo. — Quaenam sint dotes animi et corporis, qualis conditio aetatis ac fortunae, expendendae in coniuge; item quaenam vitia, quinam defectus in electione eiusdem consideranda, ipsi praesertim fines, quos matrimonium per se spectat, pandunt; a fine enim semper pendet sive ratio mediorum, quae ad ipsum conducunt, sive ratio obstaculorum, quae ab ipso avertunt. Ideo in electione coniugis a) potius attendi debent *intellectuales, morales ac religiosas dotes*, quam *exterioriores qualitates*, uti pulchritudo, divitiae, dignitates; magis enim illa quam ista ad mutuam sponzorū felicitatem conferre valent. — Nec tamen praetermittantur aut cor-

(1) Ut recte intelligatur, an et quo sensu concupiscentiae remedium dīcatur et sit finis matrimonii *proprius*, recolantur quae superius exposuimus ubi de matrimonii finibus.

poris sanitas, quum ad vitam coniugalem requiratur mens sana in corpore sano; aut stirpes seu progenies et familia consortis; quum non raro soboles vitia aut qualitates parentum hereditate consequantur tum in ordine physico tum in ordine morali. *b)* Ratio *indolis* consideranda est, non quasi ambo iisdem virtutibus ac defectibus debeant esse praediti, sed quatenus unus alterum complere ac perficere debet. — Item, ut matrimonium bonos sortiatur effectus, ordinarie inter sponsores adesse debet quaedam *proportio aetatis, conditionis ac educationis*, nam aliqua paritas semper necessaria est ad mentis ac cordis unionem.

Verum ut in re tanti momenti sponsus caute procedat *a)* frequenter ac ferventer Deum adprecetur, ut ab Ipso fidissimum coniugem impetret: « *Domus et divitiae dantur a parentibus; a Domino autem proprie uxor prudens* » Prov. XIX, 14; *b)* diuturna ac attenta consideratione qualitates ac defectus illius, cui nubere vellet, antea expendat; *c)* consilium exquirat amicorum ac praesertim parentum, qui minus difficile ob suam prudentiam et pietatem hac in re decipiuntur.

C) Scientia competens. — Ex statutis S. Caroli in Conc. Med. V et Benedicti XIV, in Constit. *Etsi minime* ad universos orbis Episcopos directa, Parochus a Matrimonio repellere potest et debet eos qui Xstianae religionis rudimenta ignorent. Nequeunt ideo sponsi ad Sacramentum Matrimonii *digne* accedere antequam sufficienter *a)* sciant *veritates necessarias necessitate medii et praecepti*, videlicet Symbolum Apostolicum, praecepta Dei et Ecclesiae, orationem dominicam, actus fidei, spei, caritatis et contritionis, et ea quae sacramenta respiciunt; haec enim scire tenentur tum pro se tum pro filiis educandis. Quod si ita hebetis ingenii et exilis memoriae sint, ut haec omnia retinere non valeant, satis est quod praecipua fidei mysteria sciant et credant; alia autem quae necessaria sunt necessitate praecepti, imperfecto modo percipiant, dummodo parati sint

mediis aptis (ut concionibus frequenter assistendo) uti, ne huiusmodi veritates ab eorum mente penitus elabantur. Ita Bened. XIV, l. c. b) *Officia cognoscant proprii status*, seu matrimonialis vinculi indissolubilitatem, ac obligationes, quibus sive ad invicem sive erga filios procreandos ac educandos tenentur.

2. *Status gratiae*. — Matrimonium inter Xstianos est necessario Sacramentum vivorum; quilibet ideo ipsum in peccato suscipit, sacrilegium committit, et gratiis privatur, quas Sacramentum confert obicem non ponentibus. Non requiritur tamen *iure communi*, ut sponsi ante Matrimonium Sacramentum poenitentiae suscipiant. Namque Concilium Tridentinum equidem sponso hortatur, ut antequam contrahant, peccato diligenter confiteantur, sed de hoc nullam obligationem specialem imposuit, neque alias in iure aliqua lex invenitur. Quod si sponsi a peccato lethali detinentur, ipsimet curent ut redintegrentur in iustitia. In quibusdam tamen dioecesibus legitima consuetudo, aut dispositio particularis, *confessionem* praescribit ante nuptias, proindeque nuptialis benedictio *regulariter* impertiri nequit, nisi exhibita confessionis schedula.

Dixi *regulariter*, quia casus occurrere possunt praesertim miserrimis nostris temporibus, in quibus ab hac regula recedendum sit ad maiora mala praecavenda, v. g. ne sponsi, qui iam civile matrimonium contraxerunt, in concubinato vivant.

Scholion. — *De agendi ratione cum indignis*. 1. Huius sacramenti et *subiectum* et *ministri* sunt ipsi contrahentes: ideo quisque cavere debet, ne ipse indignus contrahat, neve contrahat cum indigno. *Indignum* dicimus qui peccato aut censura detinetur, aut ipsa ignorat fidei rudimenta. Nihilominus qui cum indigno contrahit a lethali excusatur; nam non peccat qua ministrat indigno (cf. p. 25); neque pariter qua petit ab indigno, quia id sola charitas vetat; et incommodum grave (quo cessat) hic vix abest, aut ne vix quidem (cf. d'Ann. III, § 329).

2. Parochus vero haec prae oculis habeat: Certum est ex una parte Parochum teneri tum ex charitate tum ratione officii peccatum impedire, quae tamen obligationes non semper urgent. Certum est ex alia assistere uti testem etiam sacrilegio non esse actionem intrinsece malâm, ita ut in nullo casu id praestari possit. Hinc dicimus:

a) Si contrahentes, *occulte* rei sunt peccati vel censura innodati, Parochus *potest*, ac rogatus generatim *debet* eorum matrimonio assistere.

b) Si contrahentes vere sunt *publici peccatores*, Parochus pro viribus curet ut a peccatis resipiscant; quod si monitiones inefficaces maneant, eorum matrimonio non adsistat, nisi ex causis vere gravibus excusari possit.....adeat igitur si possibile est Episcopum, qui poterit pro sua prudentia, omnibus perpensis, dare licentiam adsistendi eorum matrimonio, exclusa tamen Missae celebratione. Cf. resp. S. C. de P. F. 19 April. 1820 ad Episc. Quebecensem et praesertim decr. S. U. I. 25 Maii 1897.

CAPUT II.

De legibus quae moderantur ea quae comitantur vel constituunt matrimonium.

Ut matrimonium rite ac legitime ineatur, necesse est quod personae sint ad contrahendum habiles — matrimonium libere ac efficaciter contrahere velint — solemnitates servant iurè statutas. Quidquid proinde sive habilitati personarum sive libertati vel efficacitati consensus, sive contractus formalitatibus officit, lato sensu appellari potest *impedimentum*: sensu stricto tamen nomine *impedimenti* id solum venit quod *habilitati* contrahentium simpliciter obstat.

Itaque, ut quaestio adhaequate expendatur, dicemus :
1 de iis quae ad idoneitatem contrahentium requiruntur; seu de immunitate a quolibet impedimento proprie dicto; 2 de iis quae proprie Matrimonii celebrationem constituunt.

Art. 1.

**De contrahentium idoneitate
seu immunitate a quolibet impedimento.**

Quaestionem exsolvemus disjunctes sive de impedimentis tum in genere, tum in specie; sive de eorundem dispensatione.

§ 1. — De impedimentis in genere.

Summarium. — *Notio, divisio, causae excusantes.*

Notio. — Impedimentum vel prohibitio, quae stricto aut lato sensu personam inhabilitat ad contrahendum, recte definitur « *illa circumstantia quae ex lege vel divina vel humana arcet a nuptiis seu licite seu valide contrahendis* ». D'Annib. III, 207.

Divisio. — Impedimenta matrimonii dividuntur :

a) Ratione *auctoris* in impedimenta *iuris divini* sive *naturalis* sive *positivi* et in impedimenta *iuris Ecclesiastici*.

b) Ratione *effectus* in impedimenta quae *prohibent* et simul *irritant* matrimonium, et impedimenta quae ipsum *prohibent*, sed *non irritant*; illa vocantur *dirimentia*, haec *mere impedientia*.

c) Ratione *termini* in impedimenta quae directe afficiunt vel ipsum *subiectum* contractus quatenus idem inhabilitant ad contrahendum; vel *causam efficientem* ipsius contractus seu consensum; vel tandem ipsam *formam* matrimonii contrahendi.

d) Ratione *ambitus* in impedimenta *absoluta* prout matrimonium impediunt cum qualicumque persona; et *relativa* si illud prohibent tantum cum tali vel altera persona.

e) Ratione *notitiae* in impedimenta *publica* et *occulta*. Verum, ut haec divisio rite intelligatur, simul distinguendum est inter *naturam rei* et *factum*. *Natura sua* dicuntur *publica* impedimenta, quae nullam ingerunt infamiam et plerumque facile probantur, secus impedimenta *natura sua* dicuntur *occulta*. *De facto* sunt impedimenta *publica*, quae, licet natura sua forte occulta, maiori parti communitatis innotuerunt sive ob evidentiam facti, sive per famam ex indiciis et praesumptionibus ortam, et etiam quae ob numerum aut qualitatem eorum, quibus nota sunt, brevi evulganda praevidentur. *Simpliciter occulta* dicuntur impedimenta, quae quamvis quibusdam personis, sed paucis (puta quinque vel sex, octo vel decem pro qualitate loci) et discretis, innotuerint, merito speratur non esse divulganda. *Omnino occulta* vero sunt impedimenta, quae praeter partes et confessarium nemini nota sunt, saltem si de matrimonio *contrahendo* agatur, nam in matrimonio *contracto* impedimenta censentur esse *omnino occulta*, quamvis insuper ab una persona cognoscantur. Cf. Génicot, Wernz, ib.

Causae excusantes. — An dentur causae excusantes ab impedimentis (dirimentibus)?

1. *Ignorantia* etiam invincibilis nullo modo excusat ab impedimento. Ratio desumitur ex ipsa natura legum irritantium. Cf. Instr. S. P. a. 1855, 4 Iulii ad Vic. Ap. S. Quidam excipiunt impedimentum *criminis*; utrum recte necne, dicemus infra.

2. Neque regulariter excusat ab impedimentis incurrendis *grave damnum* contrahentium vel *impossibilitas* dispensationem obtinendi; ratio est, quia tales leges irritantes, utpote ad bonum publicum latae, nequeunt cessare ob aliquod bonum privatum. Confirmatur etiam ex responsione S. Off. 11 Martii a. 1886.

Diximus *regulariter*, nam quandoque impedimentum cessare potest ob collisionem iurium, ut si ex. gr. quis in tali casu omnino abstinere deberet a matrimonio, nam ius naturae ad matrimonium praevallet iuri ecclesiastico. Cf. etiam quae inferius dicemus de casu quem perplexum vocant.

3. Quid *existente dubio*? Iuxta omnes primum seriores indaganda est, ut dubium deponatur; quod si post diligens examen supersit, distinguendum est: Vel agitur *de dubio iuris* vel *de dubio facti*; et insuper dubium respicit existentiam impedimenti vel *iuris divini sive naturalis sive positivi*, vel *iuris ecclesiastici*. His positis:

A) Si dubium respicit impedimentum *ecclesiasticum*

a) quando est *iuris*, practice tuta conscientia stare potest pro non existentia impedimenti; ratio est vel quia, ut lex dubia, non obligat; vel quia, si necesse est, Ecclesia supplet;

b) quando est *facti*, vel abstinere oportet a celebratione matrimonii, vel dispensationem ad cautelam petere necesse est;

c) quando est simul *iuris* et *facti*, matrimonii celebratio est manifesto valida et licita.

B) Si dubium respicit impedimentum *divinum*

a) si dubium est *iuris* et quaestio restringitur ad christianos, facilis est responsio, nam *certo* in casu existit impedimentum canonicum, a quo non datur dispensatio. — At si res extenditur ad infideles responsio aliqua difficultate non caret, sed de ea cf. Gasparri n. 26 etc.;

b) si dubium est *facti*, res pendet ab obiectiva veritate rei, seu si impedimentum divinum revera existit, matrimonium est certo nullum, secus valet.

Si autem quaeris, an cum tali dubio matrimonium permitti possit, respondet Gasparri:

a) In dubio de existentia impedimenti ligaminis antea per matrimonium certe contracti, numquam novum matrimonium permitti potest, quia *primum possidet*, etc.

b) Pariter matrimonium est impediendum, si dubium serium est de consanguinitate in primo gradu lineae rectae, quia in genere divortiis, quae publice perniciose sunt, aditus praeberi non debet, et in specie enorme foret matrimonium inire cum matre vel filia.

c) Si dubium versatur circa impedimentum impotentiae, certe non licet matrimonium contrahere, parte non admonita; illa autem admonita et consentiente, matrimonium permitti debet, nam *ius naturale* ad matrimonium *possidet*.

d) Si dubium est simul *iuris* et *facti*, ex dictis satis colligitur matrimonium iniri non posse. Pro infidelibus cf. Gasparri n. 263 etc.

§ 2. — De impedimentis in specie.

Sermo erit primo de impedimentis mere impediens, deinde de dirimentibus.

I.

De impedimentis impediens.

Plura enumerabantur olim impedimenta *impedientia*, quae tamen iam a diuturno tempore ut obsoleta habentur. Quae hodie supersunt, solent sequentibus versibus indicari:

*Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum,
Mixtaque religio, si proclamatio desit.*

Equidem e recensitis, si proprie loqui volumus, *vetitum Ecclesiae et tempus feriatum* veris non adnumerantur impedimentis impediens; illud quia non ex lege, sed ex praecepto arcet a nuptiis, hoc quia non Matrimonium, sed solas nuptiarum solemnitates prohibet. Nihilominus convenit ob connexionem materiae etiam *tempus feriatum* et

vetitum Ecclesiae sub generali impedimentorum rubrica pertractare. Cum vero de sponsalibus ac de bannis iam actum sit, modo alia exponenda sunt.

In scholio dicemus *an et quatenus* ad matrimonii celebrationem requiratur parentum *consensus*.

1. — *De Ecclesiae vetito atque de tempore feriato.*

1. Ecclesiae *vetitum* definitur: « *Interdictum speciale, quo matrimonium quibusdam personis auctoritate Ecclesiae redditur illicitum ex causa legitima* ». Cf. De Luca Praelect. iuris. can.

Dicitur « *auctoritate Ecclesiae* »; quae potestas competit a) R. Pontifici pro tota Ecclesia; ipse autem etiam cum clausula irritante matrimonium interdicere potest; b) Episcopo pro sua Dioecesi; c) etiam Parocho pro sua Paroecia. Quo praecepto Parochus non usurpat iurisdictionem fori externi vel officium iudicis matrimonialis, sed ad tempus dat simplicem prohibitionem *extraiudicialem*, ut causa interim ad Episcopum deferatur et ab eo iudicialiter cognoscatur et definiatur.

Causae, ob quas iuste matrimonium aliquod vetari possit, praesertim enumerantur duae: 1. Fundata suspicio latentis impedimenti sive dirimentis sive etiam prohibentis. 2. Scandalum vel aliud grave damnum.

Violator vetiti Ecclesiae mortaliter peccat, nisi prohibitio facta fuerit *levi* de causa vel ipsi sponsi certo sciant suspensiones alicuius impedimenti non esse fundatas, et aliunde scandalum absit.

2. Impedimento *temporis feriat* proprie illicita non redditur celebratio matrimonii, sed sola *solemnitas* nuptiarum prohibetur. Hinc tali tempore, quamvis *non liceant* sive *solemnis* benedictio nuptiarum una cum *Missa* pro sponso et sponsa, intra quam *illa* dari solet, sive *solemnis* sponsae *traductio* in domum et Ecclesiam (olim vetabantur etiam nuptialia convivia, hodie tamen permit-

tuntur, modo ne sint excessiva), *licet* tamen ipsa matrimonii *celebratio* atque consummatio, aut *denunciatio*, aut *privata* deductio sponsae in domum viri.

Tempus clausum seu feriatum (sicut ex Trid. constat) decurrit a Dominica prima adventus usque ad diem Epiphaniae inclusive; a feria quarta Cinerum ad octavam Paschae inclusive; in utroque casu tempus feriatum incipit a media nocte — Haec tamen *iure communi*; nam in quibusdam Dioecesibus vi consuetudinis prohibitio ulterius progressa est.

Ratio huius impedimenti invenitur in speciali natura huius temporis, quae exigit quod fideles magis orationi ac poenitentiae aut spirituali delitiae devoveantur, a quibus animos distrahunt nuptiarum solemnitates.

2. — *De voto.*

Impedimentum matrimonii non ideo simpliciter inducitur quia contrahens aliquo detineatur voto, sed ea ratione solum et quatenus tale nuncupavit votum quod vel ipsi celebrationi, vel usui coeterisque illius officiis natura sua opponitur.

Ipsum autem quintuplex est, scilicet: 1 votum non nubendi, seu caelibatus; 2 votum virginitatis; 3 votum castitatis; 4 votum suscipiendi ordines; 5 votum ingrediendi religionem.

Votum caelibatus. — *Obiectum*, quod prae oculis habet vovens, per se est unicum sibi prohibere actum ineundi matrimonium; *finis* seu *motivum* est ut ita ipse declinet onera ac molestias matrimonii et tutius ac perfectius bono animae studeat.

Votum virginitatis. — *Obiectum* proprie est *abstinentia* ab illo primo actu, quo amittitur virginitas, puta a voluntaria seminis effusione, si agatur de viro, et a culpabili integritatis claustrum violatione, si agatur de muliere. *Eo motivo* autem emittitur, ut specialis virginum aureola ob-

tineatur. — Practice virginitatem vovens saepe castitatem, interdum caelibatum intendit. Prudenter igitur inquirat Confessarius, et ex attenta consideratione tum obiecti, tum motivi voti dubium resolvet.

Votum castitatis. — *Obiectum* est se abstinere ab omni delectatione venerea sive externa, sive interna, sive licita, sive illicita. *Motivum* vero, quo quis inducitur ad illud emittendum, est amor ipsius virtutis puritatis. — Utrum vero et quando votum castitatis constituat impedimentum dirimens matrimonium dicetur infra.

Votum suscipiendi Ordines sacros vel ingrediendi Religionem. — Talia emittens vota per se tantum ad status (clericalis vel religiosi) susceptionem se obligat, non vero ad illius leges, donec reipsa illum assumpserit; quod sedulo advertendum est, ut natura et extensio vinculi inde orti recte intelligatur. *Motivum*, quo vovens ad ea emittenda inducitur, est perfectio status suscipiendi.

Quilibet igitur ligatus uno ex his votis nuptias contrahit, etsi matrimonium valeat, graviter delinquit, quippe qui vel directe obligationem religionis violat, vel intendit aut se exponit periculo eam violandi; attamen, matrimonio contracto non semper penitus voti vinculum solvitur. An et quatenus hoc sit, non difficile desumes e natura sive *generica* sive *specifica* cuiuslibet voti.

Iure communi R. Pontifici reservata est dispensatio a voto *perpetuae* ac *perfectae castitatis* aut *ingrediendi Religionem proprie dictam*, matrimonio tamen contracto etiam Episcopi vi consuetudinis ab eo valent dispensare in ordine ad petendum debitum; excepto casu, iuxta communem sententiam, quo coniuges *de mutuo consensu* castitatem voverint.

3. — De mixta religione.

Dicendum a) de eiusdem natura; b) de dispensatione a tali impedimento; c) de modo matrimonium mixtum celebrandi.

1. *De natura impedimenti mixtae religionis.* — a) Matrimonium mixtum *lato sensu* significat coniunctionem maritalem inter catholicum et achatolicum, sive hic sit baptizatus sive non. *Stricto sensu* indicat unionem coniugalem inter duos *baptizatos*, quorum unus sit catholicus, alter haereticus vel schismaticus. Hoc posteriori sensu accipitur in praesenti.

b) Matrimonium mixtum: 1 prohibetur *iure Ecclesiastico*; ut constat ex sanctionibus plurium Conciliorum confirmatis a Bonif. VIII *cit. c. decrevit*; et ex actis plurium RR. PP. — Ita Urbanus VIII (30 Dec. 1624) declaravit: « catholicorum cum haereticis matrimonia *omnino fugienda esse* ». Benedictus XIV ea vocat connubia detestabilia, quae Sancta Mater Ecclesia *perpetuo damnavit atque interdixit*. Constit. *Matrimonia* (4 Nov. 1741) et Constit. *Magnae nobis*. (29 Iunii 1748) Cf. etiam Instruct. *Etsi Sanctissimus*, iussu Pii IX missa ad omnes Episcopos die 15 Nov. 1858, necnon Encycl. « *Arcanum* » Leonis XIII; 2 prohibetur *ipso iure naturae*, si et quatenus inducit periculum perversionis coniugis catholici, vel malae educationis prolis in haeresi vel schismate, aut etiam gravium iurgiorum inter coniuges.

2. *De dispensatione ab impedimento mixtae religionis.*

A) Manifestum est dispensationem nullo modo concedi posse a tali impedimento quatenus ipsum est iuris naturalis; remanet igitur quod dispensatio concedi valeat tantum quando rationes, ob quas iure naturae talia matrimonia illicita sunt, utcumque cessant; semper autem a sponsis praestandae sunt *opportunae cautelae*. Eae ad sequentes reducuntur sponsiones; scilicet pars acatholica promittere debet: a) se relicturam plenam libertatem comparti pro exercitio religionis catholicae, b) atque in eadem educaturam omnes utriusque sexus filios; pars catholica vero c) polliceri debet se conaturam efficaciter conversionem alterius partis procurare.

Iure communi praecise non praescribitur quod promissiones fiant in scriptis, aut sint iuratae, sed sufficit ut ita serio fiant ut Episcopus *moraliter certus sit*, quod fideliter servabuntur; practice tamen promissio *mere oralis* partis acatholicae, nec *assistentia* testium, nec *iuramento* munita, saltem ex communiter contingentibus non sufficit ad talem certitudinem obtinendam.

Praeter has cautiones, quas ipsa lex naturae dictat et exigit, *proportionata causa* etiam requiritur, secus dispensatio non conceditur. Haec autem causa potest esse a) quidquid ad *bonum publicum* aliquo modo vergit; imo b) etiam simplex *bonum privatum* contrahentium, dummodo, omnibus perpensis, maius sperari possit quam malum inde exurgens.

B) Solus Romanus Pontifex dispensare potest ab impedimento mixtae religionis, nam agitur de lege generali; attamen aliquando etiam Episcopis conceditur facultas ab ipso dispensandi. Nequit autem dñci *idem* cessare posse per consuetudinem contrariam etiam longissimi temporis, ut pluries declaravit S. Sedes. Cf. praesertim S. O. 3 Ian. a. 1871.

3. *De modo tale matrimonium celebrandi.* — Dispensatione quoque obtenta, ac debitis cautionibus exhibitis, Parochus praestare nequit nisi assistentiam *mere passivam*, ea omnia vitando quae religiosum ritum sapiunt (1). Ideo a) omittantur publicationes (*ex epist.* Pii VI ad Card. Frankenberg) omnesque coere moniae quae describuntur in Rituali Romano ab initio usque ad Missam, scilicet receptio consensus per verba: ego coniungo vos, benedictio annuli et caeterae orationes; (*ex Instr. Elsi Sanctissimus*)

(1) Parte acatholica recusante omnino filios educare in religione catholica; parochus debet per se abstinere a quocumque interventu (S. C. C. 22 Iul. 1624): verum aliquando ad maiora damna praecavenda etiam tum indultum est, ut parochus assisteret, nullo tamen adhibito ecclesiastico ritu. Litt. Greg. XVI, ad Episcopos Bavariae 12 Sept. 1832, et ad Episcopos Ungariae 30 Apr. 1841.

omittantur benedictio nuptialis et quae habentur in Missali una cum Missa pro sponso et sponsa, omnesque alii ritus, si qui adsint, a Dioeces. Rit. praescripti. *b)* Matrimonium celebretur *extra Ecclesiam* (quo nomine venit et Sacristia) et absque ulla veste sacra ex parte Parochi. Cf. Instr. S. C. Inq. penes Gury v. 2, n. 829.

Huiusmodi regulae eo potissimum spectant, ut in catholicorum animis numquam oblitteretur memoria tum canonum, qui istiusmodi matrimonia detestantur, tum constantissimi illius studii, quo Ecclesia numquam destitit fideles avertere ac detertere ab iis mixtis coniugiis (Instr. c. *Etsi Sancti*.) (1).

Si aliquibus in locis tamen ex tali agendi ratione gravia damna ac mala pertimesceri possint, S. Sedes prudentiae Episcopi remittit, ut ipse, *salvis firmisque semper ac diligenter servatis cautionibus*, iudicet, onerata ipsius Antistitis conscientia, utrum ritus quidam tolerari possint, exclusa tamen semper Missae (cuiusvis et non tantum pro sponso et sponsa) celebratione. Cf. cit. Instruct. *Etsi Sanctissimus* (2).

Scholion. — *De consensu parentum.*

Duplex fieri potest quaestio de consensu parentum: utrum ipse requiratur ad *validitatem*, utrum saltem ad *licitatem* matrimonii. Iamvero:

(1) Meminerint coniuges, nullo modo eis permissum esse ante, vel post matrimonium coram Parocho initum, adire ministrum acatholicum, nisi hic personam magistratus mere civilis gerat, idque lex civilis omnino statuatur, ut effectus civiles matrimonii assequantur. Imo pars catholica, quae matrimonium cum acatholica init coram acatholico ministro *ut sacris addicto*, excommunicationem incurrit R. P. speciali modo reservatam.

(2) Matrimonia eorum qui *fidem abiecerunt et nulli falsae religioni vel haereticae sectae se adscripserunt* impedienda sunt omnino; verum Parochus si prudenter timeat, ne ex denegata matrimonii adsententia grave scandalum vel damnum oriatur, rem deferat ad Episcopum, cui facta est a S. Sede facultas, inspectis omnibus casus adiunctis, permittendi ut Parochus matrimonio passive intersit tanquam testis autorizabilis, dummodo cautum omnino sit catholicae educationi universae prolis aliisque similibus conditionibus Decr. S. U. I. 25 Maii 1897.

A) Quoad 1.^{am} quaest. *certum est Matrimonium, absque consensu parentum contractum, validum esse*. Et sane:

1.º Irritum non est *iure naturae*, quemadmodum commenti sunt Protestantes, Lutherus, Kemnitius, Buccerus, etc., quibus praeiverat Erasmus. Nam a) causa efficiens matrimonii est consensus eorum, qui habent dominium proprii corporis in ordine ad copula carnalem. Atqui filii familias, non parentes, tali gaudent dominio in proprium corpus; nam omnes homines, ut ait S. Thomas 2^a 2^{ae} q. 104, a. 5, *natura sunt pares in iis quae ad prolis generationem pertinent*; ergo.....

b) Matrimonium non solum corporum, sed animarum quoque arctissima est coniunctio, cuius principium est amor; gravissimas inducit obligationes et quidem pro tota vita; debet ergo matrimonium necessario pendere a sola voluntate eorum qui illud contrahunt.

2.º Irritum non est *iure positivo divino*; S Scriptura enim plures memorat matrimonii contractus absque consensu parentum initos, eosque uti validos. Ita legitur in Genesi XXVI *Esau*, Isac et Rebecca invitis, tribus mulieribus nupsisse; *Iacobum* secundam uxorem Rachelem, et c. XXX, alias duas Balam et Selpham, parentibus insciis, duxisse. Item in Tob. VIII perhibetur, *Tobiam* iuniorem uxorem duxisse Saram, Raguelis filiam, sine scitu parentum.

Apostolus vero 1 ad Corinth. VII, v. 39 « *Cui vult nubat, tantum in Domino* », non ergo requirit consensum parentum, sed tantum quod nubat in Domino.

Coeterum si quaedam in oppositum afferuntur loca Scripturae, ea recte explicantur sive de cura, quam parentes habere debent, ut filiorum matrimonia bonos sortiantur effectus; sive de necessitate obedientiae parentibus praestandae in iis *omnibus*, in quibus hi habent *ius* exigendi *obsequium*, non vero in aliis, uti et in matrimonio.

3.º Irritum non est *iure ecclesiastico*. Certo Ecclesia posset sua auctoritate tale matrimonium irritum reddere,

parentibus rationaliter invitis, sed notum est Conc. Trid. tale postulatam regis Galliae, gravibus de causis admittere noluisse. Cf. Hist. Conc. Trident. E. C. Pallavin. (1).

Haec confirmantur declaratione ipsius Conc. Tridentini, quod (Sess. XXIV de Reform. matr. c. 1) anathemate damnat..... *qui falso affirmant Matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse*....

B) Quoad 2^{am} quaestionem, iuxta diversas hypotheses et diversas Theologorum sententias, quae in unaquaque proponuntur, variae dantur resolutiones. Cf. Lacroix S. Alph. etc. Omnibus perpensis, tamen puto sequentia uti *probabiliora* statui posse:

1. *Per se* graviter peccant filii minores, qui omnino inconsultis parentibus matrimonium contrahunt. Nam hoc contrarium est sive *reverentiae* parentibus debitae, quum quemdam includat contemptum in re gravi; sive *prudentialae*, quae exigit, ut in re tanti momenti experientiae parentum tam ad bonum proprium, quam totius familiae utantur.

Dixi *per se*, quia per accidens fieri potest quod ob varias circumstantias talis omissio totaliter vel partialiter excuset a culpa.

2. *Per se* non tenentur filii parentibus oboedire in ordine ad matrimonium; quia • in iis, ait S. Thomas, quae ad naturam corporis pertinent *homo homini oboedire non tenetur*, sed solum *Deo*, quia omnes homines *natura sunt pares*, puta in his *quae pertinent ad corporis sustentationem et prolis generationem* » (2^a 2^{ae} q. 14, a. 5).

Per accidens tamen stricta adesse potest obligatio mandatis parentum obsequendi, ut puta si hi vetarent ne filia iuveni impio aut moribus perduto nuberet etc.; nam

(1) Controvertitur, an antea fuerint irrita matrimonia absque consensu parentum inita, vi iuris Romani aliquando tolerati aut adprobati. Bened. XIV, *de Synodo dioec.* l. 9. c. 12.

tunc parentes nihil aliud exigèrent quam ipsam praecepti naturalis adimpletionem.

3. Parentes *per se* graviter peccant, quando absolute consensum negant filiis congruum matrimonium inire cupientibus, tum propter iniustitiam in liberos, tum propter periculum incontinentiae, ad quod filios exponunt, tum ob scandala et discordiarum semina quae spargunt.

Adhuc dicitur *per se*, quia si iusta causa, ut nimia sponsorum disparitas, vel gravissimum scandalum, aut odium, quod timeretur, adesset, nullum dubium quod parentes legitime uterentur iure suo.

NB. Parochus enixe hortetur filios familias, ut invitis parentibus matrimonium non ineant, quod si, his dissentientibus, illi in matrimonii celebratione persistant, Parochus temperet a denuntiationibus faciendis, et causam renuntiet praelato, quia praelatus, seu Ordinarius, non vero Parochus est iudex in causis matrimonialibus. S. Lig. lib. XVI, n. 849.

II.

De impedimentis dirimentibus.

Sequentibus versibus impedimenta dirimentia generatim recensentur:

*Error, conditio, volor, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus, et impos
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto,
Haec socianda vetant connubia, facta retractant.*

Quindecim ergo enumerantur impedimenta matrimonii dirimentia; quorum aliqua vel subdividi solent. Omnia autem commode in tres classes dividi possunt prout scilicet a) aut consensum; b) aut idoneitatem personae contrahentis; c) aut tandem ipsam formam contractus afficiunt. De prioribus hic agimus, de postremis ubi de matrimonii constitutivis.

A — De impedimentis quae consensum afficiunt.

Quatuor recensentur, *error* scilicet, *conditio*, *vis*, *raptus*; rationem facile desumes ex natura cuiuscumque. Reapse non solum error, vis etc., sed etiam *amentia*, *ebrietas*, *simulatio* et *conditionum appositio* irritare possunt matrimonium ex defectu consensus, sed de his sufficiat, quae diximus aut dicemus ubi de natura et requisitis essentialibus matrimonii.

1. — De errore.

Summarium. — *Quid sit error, quando et quo iure matrimonium vitiet.*

Quid sit. — *Error* est *falsa rei apprehensio*. Inde non difficile cognoscitur in quo distet error ab ignorantia, et quotupliciter dividatur, seu circa quotuplex obiectum assensus vel dissensus versari possit. Ipse autem vel contractui dat causam et vocatur *antecedens*, vel eidem commiscetur, minime ei dans causam, et appellatur *concomitans* seu *incidens*.

Quando. — *Ubi error cadat in re, sine qua non concipitur substantia matrimonii, matrimonium nullum erit; quod e contra validum erit si error cadat in re, sine qua matrimonium stare potest.* (Reg. ex iure can.). Porro 1.º substantia matrimonii concipi nequit *extra naturam ac essentielles proprietates ipsius, extra eiusdem obiectum*; utcumque igitur adsit error circa eadem, necessario dirimet matrimonium. Talis autem error substantialis, non tantum *antecedens*, sed etiam *concomitans*, impedit quominus matrimonium sit validum; nam quamvis error *incidens* non faciat *involuntarium*, facit tamen *non voluntarium*, quatenus deest actuale et positivum voluntarium seu consensus ad valorem matrimonii requisitus. Hinc si quis emittit consensum

a) putans matrimonium nihil aliud esse quam societatem quamdam amicalem, non vero unionem ad procreationem prolis ordinatam, nullum init matrimonium, quia reapse deest intentio ius tradendi in proprium corpus (1);

b) deceptus circa matrimonii essentialem proprietatem, coniugii validitas admitti nequit, nisi quatenus contrahens, ante omnia, matrimonium intendit inire *prout a Deo institutum est*;

c) errans formaliter circa *individuum* personae partis, v. gr. si volens contrahere cum una v. g. Maria, aliam ducat v. g. Magdalenam, vel circa *qualitatem* personae *redundantem in personam*, pariter nullum celebrat matrimonium, cum ad hoc essentialiter requiratur *mutuus consensus maritalis duarum personarum in individuo sufficienter determinatarum*. Iamvero error circa qualitatem personae fit substantialis quando cadit in qualitate quae personam *individuatur*; quod duplici ex capite evenire potest:

a) Cum quis tantum qualitate aliqua cognoscit futuram coniugem, ob quam qualitatem tamquam *ex causa finali* consensum praestat.

b) Cum quis in personam absolute non consentiat *ni si tali qualitate affectam*. In hoc postremo casu tamen nullitas matrimonii repetenda esset potius ex defectu conditionis appositae non verificatae, quam ex titulo erroris.

2. Error *de sola qualitate* personae (excepto errore circa conditionem servilem) etiamsi det causam matrimonio vel ex fraude procedat, irritum matrimonium non facit. Ratio est, quia in iis quae constituunt statum ex natura sua firmum et irrevocabilem, voluntas iuxta rei naturam, de qua agitur, accomodat se, et consentit sine restrictione

(1) Si error versatur non circa finem essentialem matrimonii, sed *circa medium quo finis ille unice adsequendus est*, non videtur invalidum reddere matrimonium. Insuper talis error in puberibus non praesumitur, sed probari debet. Ei igitur, qui sic erraverit, practice nihil aliud remanet, nisi aut nunc revera et ad talia officia exercenda consensum praestet, aut solutionem petat vinculi matrimonii rati.

vel conditione, sed omnino absolute et independenter ab aliis conditionibus praeter eas quae sunt de substantia eiusdem contractus, nisi tamen ipsa expresse conditionem apponat. Lugo *de iust. et iure disp.* XXII, n. 88. B. P. n. 605.

Quo iure error matrimonium dirimat, ex dictis aperte colligitur. Voluntas enim natura sua sequitur intellectum, adeoque si hic errat circa substantiam rei, et illa necessario in eandem non fertur.

Utpote *iuris naturalis*, impedimentum erroris est indispensable.

2. — *De impedimento conditionis.*

1. Quando *persona libera ducit personam servituti obstrictam putans eam esse liberam*, matrimonium est nullum ob impedimentum quod *conditio* audit c. 2 *de coniug. servor.* Exinde liquet: 1.º ut impedimentum revera existat, requiri a) *libertatem* unius e contrahentibus, b) *servitutem* compartis, c) *ignorantiam* partis liberae circa *servitutem* alterius contrahentis; 2.º impedimentum induci non *ex ipsa conditione servili*, sed *ex errore circa eiusmodi conditionem*.

Servilus, de qua agitur, est servitus *stricte* accepta, ob quam ex iure gentium vel civili contra naturalem libertatem quis alieno dominio quoad omnes suas operas honestas pro sola sustentatione in perpetuum praestandas ita subiicitur, ut vendi aliisque modis alienari possit (1). Non solum ignorantia *antecedens*, sed etiam *concomitans* sufficit ad inducendum impedimentum; imo nec obstat eius existentiae aut permanentiae, quod pars serva *libera* evaserit, antequam pars libera errorem suum cognoscat. Dubitatur

(1) Quae perfecta servitus etiam inter Christianos olim recepta (cfr. c. 2, 4, X, h. t.) ad impedimentum conditionis servilis sufficit, neque requiritur illa apud Romanos aliosque populos *paganos contra ius naturae* vigens, qua servus non fuit *persona* vel *subiectum iuris*, sed potius *mera res*, de qua dominus, etiam post habitis iuribus et obligationibus *essentialibus*, *pleno arbitrio* potuit disponere. Wernz, n. 236.

a quibusdam utrum sufficiat ignorantia *crassissima* et *levissima*. (Cf. Sanchez 7, 19, n. 20.

2. Error conditionis matrimonium dirimit *iure ecclesiastico* non naturali. Servitus enim ex una parte absolute non repugnat substantiae matrimonii, ex alia, eam ignorans, simpliciter emittit liberum ac voluntarium consensum in talem personam; quae ex iure naturae satis sunt, ut nuptiae valeant. Ecclesia vero iuste tale impedimentum constituit, ne pars libera ignoranter tale coniugium subiret, in quo tanta est inaequalitas, tanta incommoda, tanta in exercitio iurium matrimonialium difficultas.

3. — *De impedimento vis seu metus.*

Quid sit metus, et quatenus matrimonium dirimat. —

Vis et *metus* eatenus promiscue usurpantur non quasi presse sumpti idem sint aut efficiant idem, sed quatenus *illa* secundum quid aut lato sensu accipitur. De vi enim absolute sumpta nulla moveri potest difficultas, quia sua natura omnino aufert voluntarium, ergo et consensum.

Metus in iure definitur: « *instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio* ». Porro tripliciter metus potest considerari i. e. a) ratione *causae* efficientis, utrum liberae an necessariae, utrum intrinsecae an extrinsecae; b) ratione *modi*, utrum iuste scilicet, vel iniuste ipse aufertur, utrum directe, vel indirecte; c) ratione *intensitatis*, idest prout metus est levis vel gravis, sive absolute sive relative.

Quatenus matrimonium dirimat. — Sermo non est, ut patet, de metu qui ita auferat libertatem ut ea amplius non sufficiat ad peccatum mortale, sed de metu qui sufficientem relinquit usum rationis ad actum vere deliberatum et quoad substantiam voluntarium. Quo posito, dicimus:

1. *Metus gravis, extrinsecus, iniuste incussus, ad extorquendum consensum, irritat matrimonium.* Ita deciditur cap. 14, 15, 28 h. t.

A) Necesse est quod *metus* sit *gravis* et quidem relate ad personam contrahentem. Ipse autem gravis censetur quando haec duo simul concurrunt, i. e.: a) malum, quod timetur, sit grave pro illa persona. Porro quaedam sunt mala quae iure pro omnibus ut gravia habentur; quaedam sunt, quae licet in se levia, gravia dicenda sunt respectu habito ad aetatem, sexum vel indolem personae. Ad talem metum quandoque reduci potest etiam metus *reverentialis*, qui tamen in foro externo non praesumitur *gravis*, nisi accesserint iurgia, minae aut saltem preces importunae, et instantissimae. Necesse est b) quod metum patiens (saltem generatim) apprehendat malum, quod timet, ut sibi imminens. Hinc si revera tale malum non sit probabiliter inferendum, aut facile praecaveri possit, aut sit remotum, metus gravis non aestimatur.

Dixi « *saltem generatim* », nam ait Sanchez IV, 1, n. 16, si certum esset illi malo gravi multo post tempore probabiliter eventuro, non posse subveniri, nisi praesentem contractum ineundo, metum iudicandum esse gravem.

B) *Extrinsecus*, non tamen quasi ex qualibet causa extrinseca metus gravis exurgat, matrimonium irritet, sed quatenus ille procedit ex causa *extrinseca* et *libera*, nempe ab homine, nam si metus a causa necessaria, ut morbo, peste etc. incutiat, nullam iniuriam infert. Hinc si Titius matrimonium ineat ut poenas inferni devitet, aut sanitatem servet, valide contrahit.

C) *Iniuste incussus*, nam si iuste et a causa libera, iam non ab extrinseco et ab alia causa, quam ab intrinseco et a metum passo, metus censetur illatus, quia ex ordine morali qui metum patitur, consequenter ad crimen suum, est causa moralis huiusce metus.

Si metus iniuste incutitur non quidem *in se, sed quoad modum*, quia videlicet vel non debetur ab ea persona vel ordo iuris non est servatus, controvertitur utrum nuptiae sint validae; *probabilius* tamen affirmandum videtur; quia tunc iniuria fit potius legi, quam personae laesae.

D) Tandem requiritur quod talis metus sit incussus in ordine *ad extorquendum consensum* sive cum una determinata persona sive cum una ex compluribus eligenda. Is siquidem nexus causalis sit oportet inter vim illatam et finem, cuius causa illata est, ut malum inflictum vel intentatum fuerit ad consensum nuptialem extorquendum. Quare metus non in relatione ad matrimonium, sed *alia de causa* incussus, matrimonium non dirimit, et contraria quorundam sententia non videtur solide probabilis, utpote nullo fulcita solido argumento. Cf. Wernz, n. 265; nota 25. Aichmer § 168, etc.

2. Nemini dubium est impedimentum metus esse ipsi *iuri naturae* omnino conveniens atque *conforme*, sed magna est dissensio inter D. D., utrum tale impedimentum ut dirimens matrimonium sit *ex solo iure Ecclesiae*, aut etiam (*quod substantiam*) *ex iure naturae*. Plures cum S. Thoma quidem affirmant ipsum procedere quoque a iure naturae, quod arguunt sive a) *ex natura plane singulari* matrimonii, utpote quae inducit vinculum perpetui amoris; sive b) *ex iniuria illata*, quae sola nullitate contractus reparari potest.

Communius tamen cum Suarez ac Sanchez putant Doctores illud esse tantum *iuris Ecclesiastici*, quia libertas ex tali metu non quidem tollitur, sed tantum minuitur. Ob inextricabiles difficultates, quas altera sententia praesefert, haec praeferenda videtur (1).

4. — *De impedimento raptus.*

Duplex instituenda esset quaestio, nempe: a) quid *in genere* sit *raptus* et b) qualis *in specie* matrimonium *dirimat*; verum utrique, ut puto, sufficienter satisfieri potest sequenti definitione eiusdemque recta explicatione. Impedimentum

(1) Domini temporales ac magistratus qui subditos aliosve directe vel indirecte cogunt ad contrahenda cum certis personis matrimonia ipso facto excommunicationem incurrunt n. r. (Trid. Sess. 24, c. 1 de R. M.).

raptus est: *violenta abductio alicuius personae de loco tuto in locum non tutum, ubi sub potestate raptoris detinetur, matrimonii ineundi causa*. Raptus, quatenus per se et praecisiue ab impedimento metus *dirimit* matrimonium, originem sumpsit a Concilio Tridentino; nam antea puella, etiam sub potestate raptoris, poterat valide nuptias inire, si libere consentiebat, sicut aperte declaravit Innocentius III in cap. *Accedens 7 de Raptoribus, Incendiariis*, etc.

Definitur vero « *abductio* », quod est aliquem aliunde secum ducere. Nihil refert quod raptor aliquem abducat *per se* vel *per alios*, dummodo ipse verum mandatum dederit.

Definitur « *violenta* » i. e. invita persona; quae conditio non restringitur *vi absolutae*, omnem libertatem adimenti, sed extenditur quoque ad *metum* et *dolum*.

Invitis aut insciis tantum parentibus, seu e *raptu seductionis*, exurgit ne impedimentum?

Raptus *seductionis* habetur, tum si communi consensu mulier cum viro fugam arripiat, ut parentibus vel tutoribus rationabiliter invitis se subtrahat; tum si blanditiis, suasionibus etc., mulier, prius invita, postea facta *volens* ac *consentiens* cum viro fugam arripiat intuitu matrimonii, insciis vel invitis parentibus. — Hoc posito, in solutione quaestionis DD. in duas contrarias abeunt sententias; verum *probabilius* negandum videtur impedimentum adesse, quia non *iniuria* in parentes, sed *violenta abductio* mulieris ipsum inducit; attamen in foro externo, mulieris consensus in matrimonium (cum tali raptore) non praesumitur, sed probandus est.

3. Abductio *alicuius personae*, i. e. mulieris, quaecumque illa sit, sive virgo, sive uxor, sive vidua; sive honesta, sive corrupta, etiam publica meretrix; sive sit sui iuris, sive sub parentum vel tutorum custodia constituta.

Dixi *mulieris*, nam probabilius solos foeminarum raptores Trid. respicit. — Quid si rite contractis sponsalibus, quis violenter abduceret sponsam suam? Si haec iustam

habet causam vel resiliendi a sponsalibus vel matrimonii celebrationem differendi, certum est dari non solum culpam sed etiam *impedimentum raptus*; ratio est, quia sponsus caret iure ad nuptias saltem *tempore* abductionis, ideoque sponsae infert vim iniustam; si vero iusta desit causa vel resiliendi vel differendi, probabile quidam putant *peccatum raptus* adesse, non tamen *impedimentum*; at *communius* ac *verius* DD. tradunt verum *impedimentum* incurri, nam nequit *privata auctoritate* sponsa cogi ad contrahendum de praesenti; imo huiusmodi violentia pro sponsa est iusta causa recedendi a sponsalibus.

4. *De loco tuto in locum non tutum.* Requiritur ergo quaedam transductio de loco in locum et quidem *moraliter diversum*; et ideo ad *impedimentum* non sufficeret, quod locus, ubi mulier habitat, cessaverit esse tutus; aut quod haec abducatur de uno cubiculo in aliud eiusdem domus; sufficeret vero si mulier violenter transferretur de uno tabulato in aliud ab alia familia habitatum.

« *Ubi sub potestate raptoris detinetur* ». Nihil refert quod raptor mulierem sub sua potestate per se aut, de eius mandato, per alium detineat.

« *Intuitu matrimonii ineundi* ». Quare non quilibet raptus valet *impedimentum* inducere. Imo si mulier primum libidinis causa rapta, dein causa matrimonii vi detineatur, probabiliter *impedimentum* abest, nam in delictis initium spectatur, et in iure non attenduntur quae fiunt per accidens. Attamen in foro externo, nisi de contrario constet, praesumitur raptum fieri intuitu matrimonii.

Ex quibus saltem implicite haec duo eruuntur: a) *Impedimentum raptus* existere solum inter raptam et eum qui mulierem rapit eo animo ut cum ea matrimonium ineat, non vero inter raptam et eos qui nomine principalis agentis raptum patrarunt; aut inter mulierem et eum, cuius gratia (non mandato) illius raptus factus fuerit.

b) *Impedimentum* perdurare usquedum rapta manet sub potestate raptoris, quamvis ipsa *sponte* in matrimonium

consentiat; cessare vero per seipsum statim ac foemina rapta sit loco tuto reddita. Locus autem tutus non recensetur qui est *publicus*, neque liber in quo *quidam tantum actus* libere exerceri possunt.

NB. Sive raptorēs, sive consilium, auxilium et favorem praebentes *ad raptum perpetrandum* excommunicationem ipso facto incurrunt n. r.

B — De impedimentis dirimentibus quae idoneitatem seu habilitatem contrahentium afficiunt.

Contrahens inhabilis esse potest vel quoad omnes vel tantum quoad determinatas personas; illa dicitur inhabilitas *absoluta*, haec *relativa*. In praesenti agendum est de inidoneitate absoluta; quae pariter talis est vel ex parte corporis, vel ex parte animi.]

De impedimentis ex defectu absolutae idoneitatis quoad corpus.

Defectus habilitatis absolutae quoad corpus ex duplici capite oriri potest: ex *impubertate* et ex *impotentia*.

1. — De aetate seu impubertate.

Hoc impedimentum partim est *ex iure naturae*; partim *ex iure canonico*.

1. *Iure naturae* solum inspecto, proprie nulla determinatur aetas, sed requiritur et sufficit quod adsit: a) sufficiens discretio mentis, ut matrimonii naturam ac officia contrahens intelligat et ad eadem valeat se obligare; b) potentia generandi remota.

2. *Ex iure canonico* matrimonium *ante pubertatem* initum, irritum est, *nisi malitia suppleat aetatem*. Ratio est, quia solum, pubertate adepta, *praesumitur* iuvenes ad eam maturitatem sive animi sive corporis pervenisse, qua et con-

tractum matrimonialem inire, et actuali generandi potentia uti valeant. Pubertas vero iuridice censetur adesse anno *duodecimo completo* pro foeminis, *anno decimoquarto completo* pro masculis.

Diximus nisi *malitia seu prudentia suppleat aetatem*. Quae exceptio importat valere matrimonium etiam ante determinatam aetatem initum, dummodo, haec duo *copulative* et ex utraque parte *certo* concurrant: a) debita mentis discretio, quae ut diximus omnino necessaria est ex iure naturae, b) actualis potentia (quia *actualis* ex iure ecclesiastico requiritur) generandi. Ratio exceptionis est, quia eatenus invalidum est matrimonium impuberum, quatenus hi *praesumuntur* inhabiles ad contrahendum; iamvero praesumptio cedit veritati. Quare nec ulla requiritur Superioris Ecclesiastici specialis venia ad *valide* contrahendum, cum ad id ipsa canonum dispositione facta sit facultas; bene vero necessaria est ad *licite* matrimonium ineundum Episcopi vel Pontificis sententia *declaratoria* certo constare de casu a iure excepto.

Ex tradita natura impedimenti aetatis facile dignoscitur, an et quatenus Ecclesia ab ipso valeat dispensare.

2. — De impotentia.

Summarium. — *Quid sit* et *quatenus* Matrimonium dirimat; *agendi ratio confessarii* circa huiusmodi impedimentum.

1. *Quid sit*. — Duplex distinguitur *impotentia*: impotentia coeundi et impotentia generandi.

Impotentia coeundi « *est incapacitas perficiendi copulam per se aptam ad generationem* ».

Dicitur « *copulam per se aptam* », quae duo aequaliter essentialia expostulat: immissionem atque seminationem intra debitum vas. Nec obstat quod tradunt moderniores medici legales, penetrationem iuvare solum proliferationem non ad eandem esse necessariam, nam aliud est genera-

tionem etiam imperfecto actu effundendi semen prolificum ad os vasis haberi posse, aliud illo actu seu potentia tantum ad eiusmodi actum posse matrimonium iniri, cum maritalis actus naturali modo non sit, (Bucc. *Instit. t. m.*); sponsus enim contrahens ius acquirit utendi corpore com-
partis non solum in ordine ad generationem qualicumque methodo obtinendam, sed per naturalem carnalem coniunctionem, per quam in praesenti lapso statu uterque ad concupiscentiae quiescentiam attingat. (Eschbach.).

Denique dicitur « copulam *per se* aptam » ad generandam prolem, quamvis *per accidens* prolis generationem non producat.

Impotentia vero generandi est *inhabilitas habendi prolem* posito physico actu copulae; haec si perpetua est, a nonnullis semper, ab aliquibus aliquando sterilitas appellatur.

Impotentia coeundi est:

a) *perpetua*, si citra miraculum aut peccatum, aut periculum vitae tolli nequit; *temporalis*, si decursu temporis, aut mediis honestis et sine probabili periculo vitae per ordinaria medicae artis subsidia, licet cum gravi quodam incommodo, aut per media spiritualia absque miraculo cessat.

b) *antecedens* vel *subsequens*, prout matrimonio praexistit, vel post illud supervenit.

c) *absoluta* vel *relativa* quatenus incapacitas existit cum omnibus personis alterius sexus, vel tantum cum persona certae complexionis, non cum omnibus aliis.

d) *naturalis* vel *accidentalis*, prout oritur e vitio quodam naturali et intrinseco ipsius corporis, aut ex causa quadam extrinseca velut ex facto hominis, infortunio etc.

2. *Quatenus matr. dirimat.* — *Sola impotentia proprie dicta*, seu coeundi, *antecedens* et *perpetua* sive ea habeatur ex parte viri sive ex parte mulieris, sive *absoluta* sit, sive *relativa*, sive naturalis, sive accidentalis *ipso iure naturae* matrimonium dirimit. Ratio est quia ex una parte ad es-

sentiam matrimonii pertinet potentia perfectae copulae habendae (cf. S. Th. in 4 distinct. 34 quaest. unic. a. 2 ad 1); ex alia quaelibet res absque sua essentia naturaliter consistere nequit; si ideo ab initio viri et mulieris ea sit imbecillitas, ut matrimonii consummare non valeant, iure naturali nullum ipsum dicendum erit. *Sola autem impotentia antecedens* etc. non *subsequens*, quamvis *perpetua*, dirimit matrimonium, tum quia omnis contractus natura est, ut per supervenientem rei mutationem non dissolvatur, tum praecipue quia vinculum matrimonii indissolubile omnino est. Item non impotentia *temporalis* sive antecedens sive subsequens dirimit matrimonium, quia nullo modo repugnat quod impotens ad tempus, possit ius in corpus transferre cum obligatione copulae, quando impotentia cessaverit (1).

Absolute impotens est vir si utroque testiculo careat, seu perfecte eunuchus sit, vel si testiculi officio suo nullatenus fungi possint, aut si vir ob membri deformationem vel infirmitatem ad actum generationis substantialiter perfectum ineptus sit. Item in muliere impotentia absoluta est, si vagina desit, aut eadem ita occlusa vel utcumque ita corrupta et male affecta sit ut semen aut recipere, aut retinere et ad uterum mittere nequeat.

Impotentia relativa consistit in improportione viri et mulieris, aut in aversione naturali tali, ut vir erga mulierem numquam excitetur.

Quaestio disputata. — Hic quaestio sese offert, utrum vere impotens haberi debeat mulier, cuius uter et ovaria excisa sunt. Ratio dubitandi est, quia ex una parte haec mulier apta manet ad copulam, cum vagina integra relinquatur; ex alia autem copula non videtur *ex se* apta ad generationem, cum omnino deficient ova ad conceptio-

(1) In dubio de impotentia matrimonium inire non licet, comparte non monita, nisi forte agatur de temporanea impotentia brevi omnino cessatura. Cf. pag. 129 c).

nem absolute necessaria. Hinc theologi in diversas abeunt sententias: nonnulli pro affirmante impotentiam acriter dimicant, ea praesertim de ratione quod ovaria in muliere non minus necessaria sint ad conceptum quam testiculi in viro. Ita Antqnelli *De conceptu impotentiae*, etc. Laponi *Votum in causa Albiuganensi*; De Luca, Buccer. etc. Alii indubitanter pro negativa sententia decertant: nam id quod requiritur, aiunt, et sufficit ad essentiam matrimonii est potentia *coeundi*, non *generandi*; quod si conceptio impossibilis evadit, id *per accidens* se habet, quatenus deficiunt ova, sicut desunt in vetulis mulieribus, quae steriles quidem sunt, sed non idcirco impotentes. Ita Eschbach *Disp. phys. theol.* p. 197-204; Ball. P. VI, 365, Berardi *Praxis Confess.*, etc.

Hanc posteriorem sententiam secutum est S. Off. in duobus casibus particularibus. Die nempe 3 Febr. 1887, S. C. interrogata fuerat, num quaedam mulier, per utriusque ovarii excisi defectum sterilis effecta, permittenda esset an non matrimonium contrahere; die 30 Iul. 1890, de eodem interrogata est relate ad quandam mulierem, cui operatione chirurgica ablata erant duo ovaria et uterus. In utroque casu S. C. resp., matrimonium *non esse impediendum*. Haec decreta quidem vim legis generalis non habent, attamen prudens confessarius ea in praxi sequetur, quum nemo naturali iure nubendi privari possit, nisi *constet* eum aliquo impedimento ligari. Ad licitam tamen matrimonii celebrationem, mulier, quae hanc operationem passa est, debet hac de re virum, cui nubere intendit, monere, ne in re tam gravi, qualis est spes habendi prolem, decipiatur.

3. *De agendi ratione confessarii* circa impedimentum impotentiae. — 1. a) Si nulla adsit ratio suspicandi quod poenitens impedimento impotentiae laboret, confessarius a qualibet absteineat de hac re interrogatione.

b) Si Confessarius serio timeat, ne poenitens eiusmodi detineatur impedimento, prout eum apprehenderit

in bona fide necne versari, interrogationes omittat aut instituat, semper tamen servata maiori prudentia et modestia possibili.

2. Si Confessarius, debitis interrogationibus factis, detegat poenitentem, vel. compartem impotentia perpetua affici ad copulam, tunc poenitentem moneat ut ad Episcopum recurrat, ei statum suum aperiat, eiusque pareat mandatis. Impedimento certo existente per se possunt coniuges etiam privata auctoritate separari, modo scandalum absit; separationem tamen numquam consulat Confessarius; numquam sententiam de certitudine nullitatis matrimonii proferat: numquam tantam in se ipso responsabilitatem sumat; ipse enim non est iudex ecclesiasticus in foro externo.

Si coniuges, qui bene noscant nullitatem proprii matrimonii ob certam existentiam impedimenti impotentiae, separationem nolint, sed ad instar fratris et sororis vitam domesticam ducere velint, Confessarius ordinarie loquendo hoc eis non permittat ob periculum incontinentiae, sed eos moneat ut quamprimum casum ad Episcopum deferant, cuius obsequentur mandatis.

3. Si impedimentum impotentiae dubium appareat, idque bene sciat poenitens, Confessarius ei dicat praesumptionem esse pro validitate matrimonii, dubia despiciat ac reiiciat: actibus coniugalibus, meliori quo potest modo, vacet. Quod si aliquid aliud obstat, res deferatur Episcopo, ad quem exclusive spectat etiam iudicium de necessitate probationis triennalis, cum dubia sit impotentia.

De impedimentis ex defectu absolutae idoneitatis quoad animum.

Triplex enumeratur impedimentum a) *ligamen*, b) *votum*, c) *ordo*.

1. — *De impedimento ligaminis.*

Summarium. — *Natura* impedimenti *ligaminis*; *quænam regula sequenda* antequam novum matrimonium permittatur.

A) *Natura* — 1. Nominè impedimenti *ligaminis* intelligitur *matrimonii vinculum*, quod *eodem iunctos ad aliud matrimonium contrahendum inhabiles reddit*. Cf. *Instr. Austr.* § 20. Fundatur hoc impedimentum tum in unitate matrimonii, qua omnis polygamia et tanto magis polyandria excluditur, tum in eiusdem indissolubilitate, qua *mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit*. (1 Cor. 7, 39).

2. Ipsum constituitur utroque iure sive *naturali* sive *positivo divino*. Tanta est prioris ligaminis vis, ut is, qui eo subsistente alteras nuptias iungere attentaverit, ad priores, quæ unice validæ sunt, redire absolute cogendus sit, quin ulla auctoritate humana ne quidem a R. P. ab hoc proprie dispensari possit.

Hoc tamen non obstat assertioni: R. P. auctoritate pollere solvendi gravissimis de causis matrimonia rata; ipse enim vinculum prioris matrimonii rescindit ita, ut non ligamine nodatus, a quo dispenset R. P., sed plane liber sit coniux ad aliud ineundum.

3. a) *Quodlibet* matrimonium per mortem alterutrius coniugis dissolvitur; *Rom.* 7, 2, 3.

4. Matrimonium *ratum* solvitur quoque per *solemnem professionem religiosam* alterutrius coniugis, et per *dispensationem* R. Pontificis. (Cf. pag. 71, 75).

5. Vinculum matrimonii legitimi et consummati infidelium pariter dissolvitur *actu* alterutrius coniugis conversi

ad fidem secundas nuptias ineuntis; cf. 1 ad Cor. VII; imo *probabiliter* solemnī professione religiosa aut auctoritate R. Pontificis. (Cf. Thes. pag. 66, 72).

Qua ratione autem per praedictas causas matrimonii vinculum solvatur, inde et *impedimentum ligaminis* cesset, plane constat ex dictis ubi de matrimonii *proprietatibus*.

B) *Quaenam regula sequenda antequam ulteriores nuptiae permittantur*. — Certum est neminem ad matrimonium contrahendum admitti posse, nisi constet nullo alio vinculo ipsum detineri. Verum duplici ex capite oriri potest necessitas actualemm immunitatem nupturientis ab impedimento ligaminis comprobandi, vel quia ignoratur cessatio aut solutio vinculi certo praexistentis, vel quia certo non constat de invaliditate prioris coniugii.

In 1.º casu, vel agitur de solutione vinculi matrimonialis *ob dispensationem* pontificiam aut *ob professionem solemnem religiosam*, et tunc omnino exigatur harum documentum authenticum; vel agitur de eiusdem cessatione ob mortem alterutrius coniugis, et tunc en methodus ex Instruct. S. Off. 13 Maii 1868 sequenda:

a) Imprimis diligenter exquiratur documentum authenticum obitus ex registis paroeciae vel xenodochii, vel militiae, vel, si haberi nequeat ab Ecclesiastica auctoritate, a gubernio civili loci in quo persona obierit; quod si non obtineatur:

b) Quaerantur saltem *duo* testes iurati, fide digni, qui de facto proprio deponant, defunctum cognoverint, ac sint inter se concordēs quoad locum et causam obitus, aliasque circumstantias substantiales.

c) Interdum *unus* testis admittitur, dummodo sit immediatus, omni exceptione maior, eiusque depositio aliis gravibusque adminiculis fulciatur; aut, si extrinseca adminicula desint, eius testimonium sit ex omni parte congruum et verisimile.

d) Si non sunt testes oculati, accipi potest testimonium eorum, qui, caeteroquin fide digni, testantur se,

tempore non suspecto, mortem coniugis ex aliis audivisse, dummodo eorum dicta aliis in casu occurrentibus circumstantiis respondeant.

e) Si ne unus quidem reperitur testis, qualis supra, probatio obitus ex coniecturis, praesumptionibus, indiciiis et adiunctis quibuscumque caute investiganda est, quae haberi poterit a coniunctis, amicis, vicinis et notis utriusque coniugis aliisque mediis.

Itaque Parochus, si certitudine morali constet de obitu prioris coniugis, secundis nuptiis assistere valet, nulla petita licentia Ordinarii; si res manet dubia, ad ipsum recurrat, qui pariter, si res difficilis sit solutionis, omnia S. Sedi exponet.

In 2.º casu *declaratio* exigitur *authentica* invaliditatis primi matrimonii, quae tamen, iuxta Const. Bened. XIV *Dei miseratione*, regulariter duas praerequirat sententias iudiciales nullitati faventes. Dixi *regulariter*, nam quando *evidenter* constat de nullitate matrimonii ob certam existentiam impedimentorum disparitatis cultus, ligaminis, consanguinitatis, aut affinitatis e copula licita, aut etiam cognationis spiritualis, aut tandem impediementi clandestinitatis, ex decreto S. Off. 5 Iun. 1889, matrimonium potest declarari nullum, cum interventu tamen defensoris vinculi matrimonialis, quin opus sit secunda sententia et absque solemnitatibus in Const. *Dei miseratione* requisitis. (Cf. etiam declarat. S. O. 17 Mart. 1902).

2. — De impedimento voti.

Duo enucleanda sunt: *quaenam vota* scilicet et *quo iure* matrimonium *dirimant*.

1. *Vota* quae non tantum illicitum, sed etiam *invalidum* reddunt matrimonium sunt:

a) *Votum solemne castitatis valide emissum in religione* proprie dicta (Trid. Sess. 24, can. 9). Dixi « *solemne* », nam *vota simplicia*, quae in Ordinibus religiosiis post novitiatum

emittuntur, per triennium duratura, matrimonium non dirimunt. Dixi « *valide emissum* », quia quidquid deficit ad professionis validitatem, deficit quoque ad impedimentum inducendum.

b) *Vota simplicia scholasticorum et coadiutorum Societatis Iesu*, post biennium novitatus emissa; aperte constat ex Const. *Ascendente Domino*, 25 Maii 1584 Graeg. XIII.

c) *Votum simplex* castitatis in saeculo aut in Congregatione ab uxore emissum, quae consentit ut *ipsius vir ordines sacros suscipiat*. Ita DD. communius (1).

2. *Quò iure matrimonium dirimant.* — Nemini dubium est, quin votum simplex castitatis, si quando habeat vim matrimonium irritandi, eam repetat ex *iure ecclesiastico*.

Ad votum solemne in ordine religioso proprie dicto emissum quod spectat, valde controvertitur inter DD., sed *verius* dicendum videtur ipsum *ex iure divino consequente* matrimonium dirimere.

NB. a) A tali impedimento conceditur quidem dispensatio, at raro tamen et solum ex causa urgentissima, quae *regulariter* respiciat bonum publicum, praesertim quae in utilitatem vergat religionis. Dixi *regulariter*, quia quandoque conceditur etiam ex causa bonum privatum respiciente. Insuper hac dispensatione licet vinculum solvatur professionis solemnis, quo religioni suae obstringitur, attamen votum solemne castitatis commutari solet et facultas datur tantum ad unum matrimonium contrahendum; pro ulterioribus nuptiis nova exigitur dispensatio.

b) Regulares voto solemni ligati, si matrimonium attentant, incurrunt excommunicationem l. s. Ordinariis reservatam, fiunt irregulares et sunt suspecti de haeresi.

(1) Non desunt aa. qui tradunt quidem *illicitem* secundi Matr. in casu, at eius *validitatem* defendunt. Cf. Wernz, n. 380.

3. — *De impedimento Ordinis.*

Quid sit et quo iure existat.

1. *Quid sit.* — Est impedimentum (dirimens matrimonium) *exurgens ex susceptione Ordinis Sacri.* Eruitur ex. c. 1 et 2, h. t. ex. c. *De voto* in 6.º, et ex Conc. Trid. in Sess. 24 can. 9 *De Refor. Matr.*

Dicitur « *ex susceptione Ordinis etc.* », nam hoc impedimentum habetur per solam solemnem consecrationem citra veri voti castitatis emissionem (Ball. n. 1143). Hinc si quis sit SS. Ordinibus initiatus et simul emiserit professionem religiosam, *duplici* detinetur impedimento.

Dicitur etiam « *Ordinis sacri* », et ideo per se non solum e susceptione Episcopatus vel Presbyteratus, sed etiam Diaconatus et Subdiaconatus; sunt enim et hi ordines maiores. Subdiaconatum tamen nonnullae Orientales Ecclesiae inter Ordines minores enumerant.

A) Ad impedimenti existentiam triplex requiritur conditio: 1. ut ordinatio sit *valida*, seous nec ulla inducitur mutatio status, nec ulla oritur obligatio; 2. ut suscepta fuerit cum *cognitione* saltem de necessitate vitandi a constitutis in maioribus matrimonii et perfectae castitatis servandae; ratio desumitur ex peculiari natura huius impedimenti, utpote quod ordine naturae *supponit obligationem non ducendi uxorem*; quae cum non existat, nisi verificetur *conditio* voluntariae acceptationis, etiam impedimentum dirimens non ligat; 3. quod sit *libera*; cuius necessitas desumitur sive *ex aequitate canonica*, quae non permittit hominem invitum et gravi metu iniuste coactum duro iugo continentiae subiicere, sive, teste Bened. XIV, *ex vigenti canonica iurisprudencia*. Wernz, n. 394, nota 54.

Practice tamen ex sententia in Tribunalibus ecclesiasticis usu recepta, ut *metu* ordinatus a lege continentiae liberum se habeat, oportet ut declaratio S. Sedis interveniat, quae non conceditur nisi metu rite probato. (Cf. De Luca op. c. p. 135).

Illi autem, qui adhuc impuber ad sacros ordines evectus fuerit, decimo sexto anno completo, fit facultas eligendi inter statum clericalem et laicalem. Bened. XIV. Const. *Eo quamvis tempore.*

B) Hoc impedimentum certo viget pro SS. Ordinibus initiatis in *Ecclesia Latina*, uti aperte constat ex cc. documentis; certo urget pro *Italo-Graecis*, uti eruitur e Const. *Etsi Pastoralis* Bened. XIV; pro *presbyteris Ruthenis*, uti statuit Synodus Zamoscensis in forma specifica a S. Sede adprobata; et pro *diaconis, presbyteris Maronitis*, uti decrevit Synodus Libanensis, pariter in forma specifica a S. Sede confirmata; utrum vero ordo sacer impedimentum inducat quod irritat matrimonium *subsequens* pro omnibus aliis orientalibus, res adhuc controversa est. Sententia affirmativa tamen probabilior videtur.

2. *Quo iure.* — Ordo sacer dirimit matrimonium tantum *ex iure ecclesiastico*; nam, quamvis continentia ordines maiores valde deceat, hi eam non necessario exigunt. Verum quam merito Ecclesia eam imposuerit, nemo est sanae mentis qui non videat. S. Pontifex quandoque ab hoc impedimento dispensat quidem, at nonnisi gravissima de causa.

NB. 1. Susceptio Ordinis sacri *dirimit subsequens matrimonium*, non autem *antea contractum solvit*; sed solum eiusdem usum prohibet in Ecclesia Latina. Apud Orientales clerici in sacris uti possunt matrimonio prius valide contracto, dummodo tamen, si sacerdotes sunt, a tali usu abstineant per hebdomadam, aut saltem per triduum antequam ad sacrificium conficiendum accedant.

2. Clerici in sacris constituti qui matrimonium contrahere praesumunt, necnon personae cum iis contrahentes *excommunicationem* Episcopo r. ipso facto incurrunt; dein sunt suspecti de haeresi.

De impedimentis

quae idoneitatem relativam contrahentium afficiunt.

Quinque enumerantur: *cognatio*, *affinitas*, *honestas publica*, *cultus disparitas* et *crimen*. Porro cognatio triplex existit, *naturalis* nempe, *spiritualis* et *legalis*; de singulis agendum est.

1. — *De impedimento cognationis naturalis seu consanguinitatis.*

Duo investiganda sunt: *a) natura* talis impedimenti; *b) methodus* sequenda, ut eiusdem existentia percipiatur.

A) *Natura*. — *Definitio*. Consanguinitas (quasi sanguinis unitas) *est vinculum naturale quo uniuntur personae, quae ab eodem stipite proximo per carnalem generationem descendunt.*

Dicitur: « *ab eodem stipite proximo* », quia sanguinis communicatio, quo in plures defluit, eo debilior efficitur, et tandem deficit. Dicitur « *per carnalem generationem* » quibus verbis modus indicatur exclusivus ac sufficiens vinculum sanguinis inducendi. Sive ab utroque autem parente, sive ab alterutro tantum propagatio deducatur, habetur consanguinitas, nam semper eiusdem sanguinis participatio inter genitos existit.

Tria in consanguinitate attendenda sunt *a) Stipes* seu persona ex qua aliae personae per carnalem propagationem originem ducunt; *b) linea* seu series personarum ab eodem stipite descendentium; quae est *recta* si altera ab altera persona originem trahit (si a genitoribus ad genitos descendentalis, si a genitis ad genitores ascendentalis appellatur); *collateralis* (transversalis) si complectitur personas, quae ab eodem communi stipite descendunt, non tamen una ab altera procedit (quae est aequalis si personae, de quibus quaeritur, eodem generationum numero a com-

muni stipite distant, secus est inaequalis); c) *gradus*, seu mensura distantiae unius persona ab altera.

Extensio. — Consanguinitas in linea *recta* dirimit matrimonium in *indefinitum*; in linea vero *collaterali* usque ad quartum gradum inclusive et non ultra, dum iure antiquo dirimebat usque ad septimum gradum. Hinc si alterutra pars est in quinto gradu, quamvis tangat quartum aut tertium etc., nullum est impedimentum.

Quonam iure. — a) *Certum est* in 1° gradu lineae *rectae* (inter patrem et filiam, matrem et filium) matrimonium dirimi *iure naturae*, evidentior enim apparet oppositio inter *reverentiam* parentibus debitam et *aequalitatem* quam inter coniuges matrimonium inducit; *controvertitur* relate ad reliquos gradus.

b) In linea *collaterali*; theologi omnes docent matrimonium in 1° gradu (inter fratrem et sororem) iure secundario naturae *prohiberi*; ipsi enim Gentiles communiter abhorrent a tali connubio; non aequae omnes tradunt ipsum esse *de iure naturae* etiam *irritum*. Quidquid sit, Ecclesia numquam dispensavit, neque dispensabit. In caeteris autem gradibus lineae collateralis, nulla est dubitatio, matrimonium dirimi tantum *iure ecclesiastico*.

Triplici potissimum de causa coniugia inter consanguineos vetita sunt: a) ob *bonum morale*, ne sc. inter personas consanguineas sub spe futuri matrimonii nimia familiaritas et exinde illicita conversatio oriatur; b) ob *bonum sociale*, ut diversae familiae per matrimonia connectantur, et caritas ex una familia ad plures sese exporrigat; c) ob *bonum naturale*, natura enim ipsa dictante, quandam reverentiam et verecundiam consanguinei sibi debent, quibus maxime opponitur congressus maritalis. Addi potest, per coniunctiones frequentes ex eadem cognatione quoad corpus et animam familias enervari (1).

(1) Iudicio plurium inter medicos ex huiusmodi matrimoniis tristissimae proveniunt aequelae, sel carentia liberorum, abortus, filii deformes, muti et surdi, aegritudine affecti et permulta alia parentum infortunia. Cf. Weber apud Aichner ib.

B) *Methodus sequenda*, ut impedimenti existentia detegatur. Ea attendenda est tum in computatione *graduum*, tum in computatione *consanguinitatum*.

1. *Modus computandi gradus*. — In linea recta tot numerantur gradus, quot sunt generationes, seu quot sunt personae, dempto stipite. In linea collateralis *aequali* tot sunt gradus, quot sunt personae in una parte, dempto stipite; in *inaequali* tot sunt gradus, quot sunt personae in parte remotiori, semper stipite dempto (1).

2. *Modus computandi consanguinitates*. — Consanguinitatis propinquitas inter easdem personas est *simplex* vel *multiplex* prout ab uno vel a multiplici communi stipite ipsae procedunt, vel prout una aut multiplici via ab eodem stipite communi eadem descendunt. Porro consanguinitas *multiplex* esse potest ex triplici capite: a) si quis prolem habuerit ex sibi consanguinea; b) si quis ex personis inter se consanguineis liberos susceperit; c) si personae inter se consanguineae ex personis pariter inter se consanguineis prolem habuerint. — Multiplicitas consanguinitatis in libello petendae dispensationis sub poena nullitatis exprimenda est.

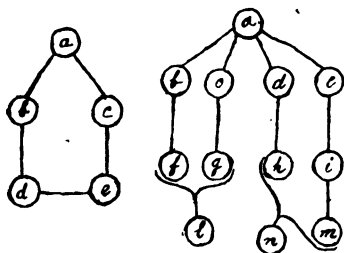
Ut autem dignoscatur *quotupliciter* sponsus sponsae consanguineus sit, aut vicissim, in primis expedit communem stipitem investigare; qui ut detegatur, commodior et facilius ratio videtur, ut super utriusque nomen sponsi scribantur nomina patris et matris, avi et aviae, etc. usque ad quartum gradum. Sic descripto utriusque sponsi « *albero genealogico* », si inter ascendentes unum reperiatur commune nomen, pro certo habet (nisi agatur de mera omonimia, quam de caetero facile deprehendes) illud esse communem stipitem.

(1) Alius est modus numerandi gradus iuxta ius civile; sed diversitas non concernit nisi lineas *collaterales*; in quibus, ut numerentur gradus, ius civile applicat regulam: « quot sunt generationes, tot sunt gradus », seu tot sunt gradus, quot sunt personae ex utraque parte, dempto stipite.

Quo posito: Tot numerantur consanguinitates, quot sunt *occursus* unius cum altero, attentis *omnibus et singulis viis*, per quas uterque a communi stipite descendit. Ut tamen practice *quot* vices, unus cum altero occurrat, etc. detegas, *ordinarie* sequentes deservire possunt regulæ:

a) Si unus est stipes communis, et ab eodem unica via descendit tam sponsus quam sponsa, unicum est impedimentum consanguinitatis inter eosdem sponsores existens. Gradus vero computantur iuxta regulas superius traditas.

b) Si unus est stipes communis, at multiplici via sive sponsus sive etiam sponsa ab eo procedunt, tunc tot sunt consanguinitates (ideo et impedimenta), quot efficiuntur multiplicando genealogias unius partis (seu vias per quas a communi stipite N. descendit) per genealogias alterius partis. Gradus cuiuslibet lineae unius partis iuxta datas regulas computati comparantur cum qualibet linea alterius partis. Vide e. g. seqq. schem.

In primo schemate *una* coniunguntur consanguinitate *d* et *e* ex linea collateralis aequali in 2º gradu.

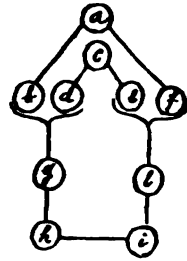
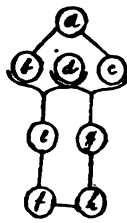
Ex dictis apparet quadruplici consanguinitate detineri *l* et *n*. 2º schematis: *prima* ex linea collateralis

aequali in tertio gradu, per *d* et *h* ex parte *n* et per *c* et *g* ex parte *l*; *secunda* in eodem gradu per eosdem ascendentes ex parte *n* et per *b* et *f* ex parte *l*; *tertia* ex linea collateralis inaequali, in quarto et tertio gradu per *e*, *i* et *m* ex parte *n* et per *c* et *g* ex parte *l*; *quarta* pariter ex linea collateralis inaequali, in quarto et tertio gradu per eandem genealogiam ex parte *n* et per *b* et *f* ex parte *l*.

c) Quando duplex aut multiplex est stipes communis, tunc:

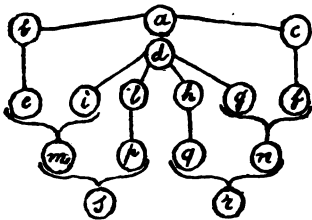
1. si unica via quilibet nupturientium ab iisdem descendit, tot sunt consanguinitates quot stipites communes. Schem.

In primo schemate *f* et *h* duplici consanguinitate ligantur; una est consanguinitas ex stipite *a* in linea collateralis aequali in tertio gradu; altera ex stipite *d* in linea collateralis aequali in secundo gradu. Item in 2°

schemate *h* duplicem habet consanguinitatem cum *i*; una ex stipite communi *a* in linea coll. aequali tertii gradus; altera ex stipite *c* in 1. coll. aequali pariter tertii gradus.

2. Si vero duplici aut multiplici via nupturientes a communibus stipitibus descendunt, consanguinitatis vincula eorundem ob quemlibet communem stipitem colliguntur genealogias multiplicando etc. (cf. supra *b*); rationum collecta summa est numerus impedimentorum inter sponsores existentium (1). Schem.

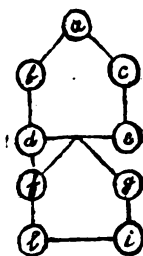

In hoc schemate inter *s* et *r* quintuplex extat consanguinitas: Una ex stipite communi *a* in 1. coll. aequali in quarto gradu; caeterae pariter in linea collateralis aequali tertii gradus ex com-

muni stipite *d*.

Adverte autem, quod iam superius monui, has regulas *ordinarie* tantum ad praxim deservire, nam casus dantur in quibus inefficaces apparent. Ii sunt quando nupturientes pluribus viis a communi stipite *simul* descendunt; e. g. sit seq. schem.

(1) Peculiari diligentia indiget investigatio cognationis ex thoro illegitimo, nam raro vel numquam libri baptismales exhibent patrem illegitimum. In hoc defectu caute et prudenter in sponso et testes est inquirendum, nec non dubium, quod fama publice obmovet, solenter discutiendum vel etiam Episcopo denuntiandum.

Triplici consanguinitate ligantur inter se *l* et *i*. Una ex *l*. coll. aequali in 2° gradu e communi stipite *a*, *e*; duae ex linea coll. aequali in 4° gradu e communi stipite *a*; seu *l* occurrit cum *i* in communi stipite *a* tum via *e*, *c*, tum via *d*, *b* et vicissim; duplici ergo consanguinitate, iuxta principium supra expositum, *l* et *i* detinentur in stipite *a*.

2. — De impedimento cognationis spiritualis.

Summarium. — *Quidditas, extensio, conditiones.*

Quidditas. — Cognatio spiritualis est quaedam propinquitas personarum iure Ecclesiae inducta, e susceptione *Baptismatis* et *Confirmationis* oriens. Hoc impedimentum statutum fuit in similitudinem generationis spiritualis. Exurgit vero e Baptismate et Confirmatione, quia, ut habet S. Thomas *p. 3^a in Suppl. q. 56, n. 2, ad 1*, sicut duplex distinguitur generatio carnalis, altera in utero per conceptionem, infusionem animae; altera ex utero per editionem foetus in lucem; ita duplex distinguitur generatio spiritualis, scilicet *Baptismus*, quo homo spiritualiter primo nascitur seu in utero Ecclesiae concipitur et animatur; et *Confirmatio* per quam in aciem educitur.

Extensio. — Iure antiquo tres erant cognationis species; *paternitas* nempe, *compaternitas* et *fraternitas*; verum Trid. Sess. XXIV cap. 2 *de Reform. Matr.* ad multa evitanda incommoda *paternitatem* ac *compaternitatem* limitavit, *fraternitatem* vero abrogavit. Iure hodierno igitur impedimentum spiritualis cognationis viget:

a) inter *ministrum* sacramenti (Baptismi et Confirmationis), *subiectum*, huiusque *genitores*, i. e. patrem et matrem, sive legitimos sive illegitimos, non tamen adoptivos;

b) inter *patrinum* et *matrinam* et *filiolum* vel *filiolam* eorumque *genitores*. Quod his versibus enunciari solet:

Baptizans, baptizatus, baptizatique parentes

Confirmans, confirmatus, confirmatique parentes

Suscipiens, susceptus, susceptique parentes.

Conditiones. — 1. Ut spiritualis cognatio (inde et impedimentum) contrahatur, praerequiritur *in omnibus* respectiva susceptio baptismatis vel etiam confirmationis; ratio deducitur ex ipsa rei natura. Sane: est cognatio veluti relatio, quae nequit existere in uno extremo, quin sit in altero. Quod si postea ex. gr. infidelis baptizans sacramentum spiritualis regenerationis suscipiat, non ideo cognatio reviviscit, quia « *quod a principio nullum fuit, convalescere nequit* » iuxta regulam Iur. in 6. Quo posito:

2. a) alia necessaria sunt ex parte *sacramenti*; b) alia ex parte *suscipientium*.

a) Ex parte *sacramenti*, necesse est et sufficit quod sit verum et *validum*. Nulla ideo inducitur cognatio ex. gr. ex caeremoniis quae in Ecclesia fiunt post baptismum domi ex necessitate valide collatum; dum e contra ut illa contrahatur nihil interest quod domi aut potius in Ecclesia, in necessitate aut extra conferatur. S. C. C. die 5 Mart. 1678 ap. Santi p. 218.

b) Ex parte *suscipientium*. Patrinus debet 1. *rationis usu* gaudere; 2. habere *intentionem* saltem *virtualem* munus patrini obeundi; 3. *phisice* tangere per se vel per alium i. e. per procuratorem subiectum sacramenti (baptismi vel confirmationis), dum idem confertur; 4. non esse *extra numerum designatorum*, si modo designati adsunt et munus patrini agunt. Constat ex Trid. Sess. 24. de *Ref. Matr.* c. 2).

Corollarium. — Ex hucusque dictis apparet impedimentum cognationis spiritualis multiplicari posse ex *duplici* capite; nempe 1. suscipiendo prolem alterius tum in baptismo, tum in confirmatione; 2. fungendo munere patrini

mutua vice. Non autem multiplicatur impedimentum si quis pluries in eodem sacramento filiorum eiusdem personae munus patrini obierit; nam semper una est radix et fundamentum cognationis. Cf. *Declarat.* S. O. 29 Apr. 1894.

Scholion. — Parentes propriam prolem legitimam baptizantes, vel e sacro fonte suscipientes in necessitate vel ex ignorantia sive iuris sive facti, cognationem spiritualem non contrahunt. Quod si unus e legitimis coniugibus etiam praeter casum necessitatis aut ignorantiae iuris vel facti propriam prolem temere vel ex malitia baptizet, aut suscipiat, cognatio spiritualis forte contracta, certo ipsum non eximit ab obligatione parti innocenti debitum coniugale reddendi; num vero eum privet iure debitum *exigendi*, controvertitur inter DD. utrinque *probabiliter*, et ideo practice concludendum est cum Ballerini: « *Cum saltem dubium sit: principium praevalet; in re dubia non posse ius coniugii auferri. Negandum ergo est, per hoc usui coniugii apponi impedimentum* ».

3. — *De impedimento cognationis legalis.*

Summarium. — *Notio, extensio et quo iure existat.*

Notio. — Legalis cognatio definitur: « *propinquitas personarum, quae per fictionem iuris ex adoptione oritur* ». Dicitur « *per fictionem iuris* », quia inducta fuit iure civili ad imitationem cognationis, quæ ex naturali generatione oritur. Dicitur « *ex adoptione* »: porro duplex (iuxta ius commune) distinguitur adoptio: *perfecta* quae *adrogatio* audit, per quam extranea persona et sui iuris, rescripto principis in familiam transit et potestatem adoptantis, eiusque fit haeres necessarius sicut ac filii legitimi; *imperfecta*, qua extranea persona, magistratus inferioris auctoritate, in filium quidem aut nepotem adsumitur, non transit tamen in familiam et potestatem adoptantis, nec haeres fit necessarius eiusdem, sed tantum ab intestato.

Extensio. — a) *Certum est* impedimentum cognationis legalis oriri ex adoptione *perfecta*; *controvertitur* hinc inde probabiliter, utrum oriatur ex adoptione *imperfecta*; practice tamen, cum agatur de dubio iuris, impedimentum ut non existens censi potest. Hic quaeri solet, utrum adoptio in modernis iuribus admissa constituat impedimentum dirimens? Concors non est DD. sententia; videtur tamen quod practice inspiciendus sit tenor cuiusque legis; si adoptionis essentialia observantur *perfectae* adoptionis i. e. « *quoties adoptatus paternae adoptantis potestati subiiciatur, vel in eiusdem domum filiorum familias ad instar cohabitaturus recipiatur* ». (Cf. Instr. Austr. n. 29), impedimentum adest; secus non (1). In dubio recurratur ad S. Sedem.

b) Impedimentum cognationis legalis existit: 1. ad *instar paternitatis* inter *adoptantem* et *adoptatum* huiusque *descendentes* usque ad quartum gradum, tempore adoptionis in eius potestate constitutos, vel postea natos; 2. ad *instar fraternitatis* inter *adoptatum* et *filios legitimos adoptantis* sub paterna potestate constitutos; 3. ad *instar affinitatis* inter *adoptantem adoptatique uxorem* et vicissim inter *adoptatum* adoptantisque *uxorem*.

Adoptione per emancipationem aut obitum soluta, *paternitas* ac *affinitas* adhuc permanent ut impedimentum dirimens matrimonium, non vero *fraternitas*.

Quo iure. — Cognationem *legalem* quidem primum ius Romanum introduxit, Ecclesia tamen eam adprobavit recepitque et *auctoritate sua* inter impedimenta matrimonii adnumeravit. In prima specie, i. e. in cognatione ad instar *paternitatis*, nonnisi ex gravissima causa Ecclesia dispensat; facilius vero in tertia specie.

(1) Adoptio facta iuxta cod. civ. *Italiae*, Gall., German., Austriae, Hispaniae, ac complurimum civitatum Americae latinae videtur omnino producere impedimentum canonicum cognationis legalis. Cf. Gury-Ferreres t. II, n. 807; Wernz, n. 472 nota 57.

4. — *De impedimento affinitatis.*

Summarium. — *Notio, species affinitatis, an et quousque matrimonium dirimat.*

Notio. — Affinitas est *propinquitās quam quis ex copula carnali contrahit cum consanguineis alterius*. Dicitur « *propinquitās ex copula carnali* » nam « *Si una caro fuerint* (maritus et uxor), *quomodo poterit aliquis eorum propinquus uni pertinere, nisi pertineat alteri?* » Can. 33, q. 10. Quare fundamentum huius propinquitatis est copula carnalis et quidem perfecta, seu ex se apta ad generationem, per eam enim vir et mulier fiunt una caro (1). Personae autem quae carnaliter coniunguntur proprie non sunt inter se affines, sed *principium* affinitatis. Ex data definitione apparet etiam veritas effatus « *affinitas non parit affinitatem* », nempe eadem extenditur quidem *ad consanguineos* comparitis, non vero *ad affines*; item « *affinitas non egreditur copulatos* », seu consanguinei mulieris cognitae evadunt affines viro cognoscenti, non vero huius consanguineis; et vicissim.

Affinitas est aliquid naturaliter exurgens e copula, ac ideo *a)* oritur sive copula habeatur voluntaria, sive violenta, imo quamvis habeatur cum ebria, dormiente, hipnotizata, non vero cum mortua; *b)* est perpetua, et *qualis* contrahitur etiam in infidelitate; hinc si sponsi in infidelitate affines, post susceptum baptismum matrimonio coniungi petant, S. Sedis dispensatione indigent. C. I. 14 Decembr. 1898.

(1) Dubitari potest utrum ad copulam ex qua oritur affinitas, necessarium sit foeminam haberi ovaria et uterum, sine quibus impossibilis est generatio. Quum tamen quaestio ad hoc tandem reducat, quid voluerint iura, quando dixerunt affinitatem ex eo exurgere, quod vir et foemina fiant una caro, et de recta illorum interpretatione inter aa. disceptetur, practice impedimentum in casu dubium est, ac proinde nullius effectus. Cf. Oietti v. 1. « *affinitas* ».

Si est dubium non quidem de existentia coitus, sed de perfectione eiusdem, hic in utroque foro perfectus praesumitur, nisi contrarium omnino constet; item si conceptio ex copula secuta est, certo adest affinitas, etiamsi dubitetur de perfectione coitus; quod etiam tenendum est, licet conceptio modo artificiali obtenta fuerit.

Species. — Duplex distinguitur affinitas prout nempe procedit e copula *licita* vel *illicita*, quae supervenire potest etiam matrimonio iam contracto.

Insuper evidens est, ex multiplici capite affinitatem multiplicari posse. Haec recensentur: *a*) si quis copulam habuerit cum pluribus eiusdem personae consanguineis, non vero si pluries cum eadem consanguinea; *b*) si quis rem habuerit cum persona alteri parti dupliciter aut pluries consanguinea; *c*) si utraque pars carnaliter cognoverit alterius partis consanguineam; *d*) si quis uxorem suam cognoverit, tum illicitè (ante matrimonium), tum licite (post matrimonium).

Verum in hoc ultimo casu ex Litteris datis ad Episcopos Belgii 29 Martii 1842 (quae Litterae valent, ut declaravit S. Poenitentia 10 Dec. 1874, ubique et pro omnibus) non oportet explicare affinitatem quae exurgit e copula illicita, sed solum affinitatem e copula licita.

An et quousque matrimonium dirimat. — Affinitas habet lineas et gradus instar cognationis naturalis; ac eius linea et gradus sequuntur omnino lineas et gradus cognationis; ratio manifeste apparet ex dictis: affinitas est quaedam cognatio communicata, communicatur vero in linea et gradu, quibus est. Linea igitur et gradus affinitatis unius coniugis cum consanguineis compartis, est linea et gradus cognationis naturalis ipsius compartis cum suis consanguineis.

His positis: *certum est* affinitatem e copula *illicita* matrimonium dirimere *ex iure canonico* usque ad secundum gradum inclusive (Trid. Sess. 24 c. 4 De Ref. Matr.); e copula autem *licita* usque ad quartum inclusive, si agitur de

linea collateralis, et probabiliter in indefinitum in linea recta (1).

Utrum necne *ex iure* quoque *naturae* affinitas matrimonium dirimat, aliqua adest controversia, quae tamen restringitur ad primum gradum lineae rectae e copula licita. Dixi *aliqua controversia*; nam nunc fere communiter docent DD. etiam quoad hunc gradum matrimonium dirimi *ex iure* tantum *ecclesiastico*. Cf. S. O. 4 Sept. 1743.

Demum advertatur, quod, si quis post contractum matr., copulam habeat perfectam cum consanguineis alterius in 1.º vel 2.º gradu, privatur iure petendi debitum. Quae tamen privatio cum rationem habeat non inhabilitatis, sed *extraordinariae poenae vindictivae*, non incurritur, si *absoluta vi* aut *metu gravi* copula adulterina extorqueatur, aut admittitur cum ignorantia *iuris* aut *facti*.

5. — *De impedimento publicae honestatis.*

Summarius. — *Notio, causae seu fontes, extensio, quod iure.*

Notio. — Honestas publica est *propinquitās personarum procedens ex sponsalibus tum de futuro, tum de praesenti seu ex matrimonio rato nondum consummato*. Hoc impedimentum vocatur *quasi affinitas*, quia aliqua ratione affinitatem imitatur; sicut enim haec oritur e copula seu *unione corporum*, ita illa oritur *ex unione animorum*; sicut affinitas extenditur ad consanguineos compartis non vero ad affines; ita et honestas publica.

Talis propinquitās autem *honestas publica* vel *iustitia publicae honestatis* appellatur, quia morum decentia postulare videtur, ne matrimonium ineatur inter eos qui ob contractum sponsalitiū quasi affines facti sunt.

(1) Utrum ex matrimonio consummato sed invalido, affinitas, quae exurgit, dirimat usque ad secundum tantum gradum, an usque ad quartum, quaestio est inter Doctores. Sententia postremum affirmans verior videtur.

Causae. — Ut patet ex definitione, hoc impedimentum oritur ex duplici capite, nempe *a)* ex sponsalibus de futuro; *b)* ex matrimonio rato. (Ex Trid. Sèss. 24 c. 7 de *R. M.* et Const. *Ad Romanum* S. Pii V etc).

Verum *sponsalia de futuro* debent esse *valida, certa et absoluta*; non sufficiunt conditionata, nisi iam completa sit conditio; at nihil refert quod sint publica vel clandestina.

Matrimonium e contra *ratum* (nondum consummatum) est causa sufficiens impedimenti quamvis sit invalidum, dummodo *a)* hoc non procedat *ob defectum consensus* (ob errorem, conditionem, metum, raptum et aetatem), nam, deficiente consensu, deest et coniunctio animorum, quae est fundamentum impedimenti; *b)* non sit in praeiudicium *priorum sponsalium*, quatenus scilicet matrimonium sit invalidum ob impedimentum publicae honestatis ortum ex sponsalibus.

Certum pariter est publicam honestatem non oriri ex matrimonio civili inito, ubi Tametsi promulgatum est; constat ex Decreto Leonis XIII, 7 April. 1879; *controvertitur* de aliis matrimoniis clandestinis. *Practice*, cum impedimentum sit valde dubium, ut nullum haberi potest. — Clarum est hoc impedimentum multiplex esse posse ob pluralitatem sponsalium et matrimonii rati.

Si post inita sponsalia vel contractum matrimonium, copula inter sponsores vel coniuges habeatur, controvertitur, utrum impedimentum publicae honestatis transeat in impedimentum affinitatis, aut ab hoc distinctum maneat; attamen pro praxi nulla difficultas, quia si petatur dispensatio ab impedimento affinitatis, nulla facta mentione de impedimento publicae honestatis, et dispensatio concedatur, etiam hoc dispensatum manet. (Lacroix n. 687, Alberti etc.

Impedimentum publicae honestatis ex quocumque capite *semel contrahatur*, sive ex sponsalibus de futuro, sive de praesenti, *perpetuum est*, ita ut perduret, quamvis unius morte aut qualibet alia de causa in posterum ea dissol-

vantur. (*Ex declarat.* S. C. C. 6 Iul. 1658, confirmata ab Alexandro VII).

Extensio. — a) Si publica honestas oritur ex sponsalibus de futuro, dirimit matrimonium cum mutuis consanguineis sponsorum *in primo gradu* utriusque lineae (Trid. l. c.), iuxta dicta ubi de effectibus sponsalium.

b) Si vero procedit ex matrimonio rato, tunc dirimit usque ad *quartum gradum* inclusive utriusque lineae, inter maritum et consanguineos uxoris et vicissim.

Quo iure matrimonium dirimat. — Est totum *ex iure ecclesiastico*, ut constat ex locis *c. iuris*. Ecclesia non difficile ab ipso dispensat, modo certo constet matrimonium non fuisse consummatum.

6. — De impedimento disparitatis cultus.

Summarium. — *Notio, limites et modus* quo cessat.

Notio. — Sicut cultus disparitas imperfecta seu mixta religio, matrimonium *impedit*, ita perfecta disparitas cultus non solum illicitum, sed *invalidum* matrimonium *reddit*. Cultus disparitas *perfecta*, ut supra iam monui, habetur inter baptizatum et non baptizatum. Ratio talis impedimenti invenitur praesertim a) in dignitate Sacramenti matrimonii, cum dedeceat ipsum a baptizatis iniri cum non baptizatis, qui nullius sacramenti capaces sunt; et b) in periculo tum perversionis coniugis baptizati, tum pravae educationis filiorum. Hoc impedimentum, qua *dirimens*, est tantum *iuris Ecclesiastici*, et quidem consuetudinarii, non scripti.

Limites. — Ut autem hoc impedimentum certo incuratur necesse est quod *moraliter certitudine* constet unam partem baptizatam esse, alteram vel nullo modo, aut invalide. Igitur posito dubio, investigandum est, ut ipsum depellatur, sed, eo permanente, principium tenendum est: *Baptismus dubius in ordine ad matrimonium* contrahendum vel etiam contractum, *haberi debet ut validus*. Proinde

si, matrimonio inito, probabile dubium exurgat de validitate baptismi unius partis, haec rebaptizanda est quidem *conditionate*, at matrimonium *ut validum* etiam in foro interno *censendum est*. Imo, etsi postea certitudo habeatur de defectu baptismi alterutrius coniugis, adhuc matrimonium ut validum habendum est, quia Ecclesia defectum supplet. Hoc tamen *certum est*, si Ecclesia dispensationem concesserit ab impedimento mixtae religionis; solum *probabile* si Ecclesia nullo modo intervenerit.

Quomodo cessat. — 1. Si pars infidelis vel solum baptizetur in qualibet Christiana secta.

2. Dispensatione R. Pontificis. Ut tamen haec concedatur conditiones vel cautiones quaedam requiruntur quas cf. ubi de impedimento mixtae religionis.

7. — *De impedimento criminis.*

Summarium. — *Notio et variae species; quando incurratur; an multiplex esse possit; quos liget.*

Notio et species. — Ex triplici capite (modo quaedam concurrant conditiones) hoc impedimentum e statuto Ecclesiae exurgere potest; nempe *ex adulterio; ex homicidio coniugis; ex utroque simul*. Merito autem huiusmodi criminum auctores inhabiles facti sunt ad matrimonium inter se ineundum; namque ita magis consulitur innocentis coniugis incolumitati; in actuali coniugio existentes facilius ab adulteriis absterrentur; imo et publicae matrimonii honestati quam maxime favetur.

Quando incurratur. — Sicut triplex est modus, ut liquet ex dictis, quo impedimentum contrahitur, ita etiam convenit sub triplici respectu illud considerare, ut constet, utrum necne, seu quando, revera existat:

1. *Ex adulterio* absque coniugicidio. In duplici casu contingere potest, seu, tum quando cum adulterio coniungitur promissio matrimonii; tum quando eidem adiungitur matrimonii attentatio. Quo posito, quaedam requirun-

tur ex parte adulterii; quaedam respiciunt promissionem aut attentationem; quaedam tandem utrumque.

a) Adulterium debet esse *verum* i. e. requiritur ut alteruter saltem fornicator sit vinculo matrimonii legitimi innodatus; *formale ex utraque* parte, i. e. oportet quod uterque sciat adulterium committi, seu quod cognoscat, alterutrum saltem esse coniugatum; *consummatum*, scl. necesse est, intercedat *copula perfecta*.

b) Promissio ineundi matrimonii debet esse: 1. *vera, acceptata*, imo *probabiliter* et *mutua*; 2. *absoluta*, ita saltem ut, si sub conditione facta, absoluta evaserit per verificationem conditionis ante mortem coniugis; 3. *criminosa* i. e. cum cognitione matrimonii facta.

c) Ut vera *attentatio* matrimonii habeatur, requiritur: a) quod vir et mulier sibi mutuo vere et serio *consensum* praestent *coniugalem* per verba de praesenti, sive publice, sive clandestine; sufficere matrimonium civile communiter tradunt DD., et responsiones S. Poenitentiariae (cf. de Angelis); b) quod attentatio sit ex utraque parte *criminosa*, seu peracta cum scientia matrimonii.

d) *In utroque casu*, perinde est, sive *promissio* aut matrimonii *attentatio* praecedat, comitetur, aut sequatur adulterium, vel parum aut multum ab adulterio distet; dummodo: a) nec *ante ipsum* serio per mutuum consensum revocata fuerit; b) tam adulterium quam promissio aut matrimonii attentatio *eodem matrimonio perdurante*, seu vivente eodem legitimo coniuge, fiant.

2. *Ex coniugicidio* absque adulterio. — Tres requiruntur conditiones, ut ex hoc capite impedimentum oriatur.

a) *Mutua machinatio* seu *conspiratio in necem*; quae existit si utraque pars in mortem coniugis revera influxerit sive mediate, sive immediate, sive phisice, sive moraliter.

b) *Intentio* (saltem ex una parte manifestata) per tale crimen sibi viam parandi ad matrimonium ineundum. In foro externo intentio matrimonii adfuisse semper praesumitur.

c) *Mors reapse secuta fuerit ex mutua conspiratione*, non vero ex imperitia medici aut ex qualibet alia causa. Cf. Instr. Austr.

3. *Ex adulterio et coniugicidio simul.* — Hic quoque ad impedimentum tria requiruntur: a) *adulterium verum*, utrinque formale et consummatum, iuxta supra dicta; b) *machinatio mortis* ab uno ex adulteris intuitu matrimonii habita et alteri manifestata; c) *mors reapse secuta ex machinatione unius adulterorum.*

An multiplex esse possit? — Affirmative et ex duplici capite, nempe

a) *ratione matrimonii*, quando successive plura matrimonia inita sunt, et quolibet perdurante coniugio, unum vel plura e praefatis criminibus perpetrata sunt;

b) *ratione delicti*, scilicet impedimentum exurgens ex solo adulterio duplex est quando ambo adulteri, vinculo coniugali innodati sunt, et pariter ambo id cognoscunt; item impedimentum oriens ex solo homicidio duplex est, si *uterque* complex est coniugatus et *uterque* ex conspiratione utriusque coniugem occidit; pariter impedimentum procedens ab *adulterio et ab homicidio simul* duplex est, si uterque adulter coniugatus est, et uterque coniugem suum occidit etiam sine conspiratione; tandem duplex est impedimentum, quando *adulterium et homicidium* suas proprias condiciones separatim habent iuxta superius exposita. Cf. Gasparri l. n. 651, Tanqueray n. 392. Interim sufficit ut casus accurate describatur.

Quos liget. — Cum impedimentum criminis sit *iuris mere ecclesiastici* infideles non afficit etiamsi ad fidem deinde ambo convertantur. Attamen adverte, si delictum admissum fuerit a duobus, quorum unus infidelis, alter Xstianus erat, etsi postea infidelis baptizetur, matrimonium contrahere sine dispensatione nequeunt.

Ad Orientales fideles quod attinet, eodem modo generatim ac Occidentales tali impedimento detinentur.

Utrum vero impedimentum criminis liget necne *ignorantes*, controvertitur; utraque sententia *probabilis* est; practice ideo in foro conscientiae ut impedimentum nullum per se haberi potest; verum in foro externo semper praesumitur scientia iuris, et proinde *tutius* est dispensationem vel sanationem in radice petere, ne postea matrimonium in eodem foro impugnetur.

NB. Si impedimentum oritur ex coniugicidio, utraque parte machinante, aut ex adulterio alterutro adultero machinante, et publicum est, R. Pontifex non solet dispensare ob scandali enormitatem, secus si occultum; at raro, cum gravi difficultate et nonnisi ex urgentissima causa.

§ 3. — De dispensatione ab impedimentis Matrimonii.

Dicemus *de natura* dispensationis, *de potestate* dispensandi, *de petitione* dispensationis, *de executione* dispensationis.

A — De natura dispensationis.

Notio. — Dispensatio matrimonialis definiri potest: « *Relaxatio pro casu particulari legis ecclesiasticae irritantis vel mere impediens matrimonium* » Differt a mera *cessatione* impedimenti per remotionem causae eiusdem, ut ex gr. in impedimentis disparitatis cultus, ligaminis, raptus etc., per conversionem partis acatholicae, per mortem aut privilegium Paulinum: distinguitur ab *abrogatione* vel a *derogatione* legis, quae ablationem totalem vel partialem legis pro tota Ecclesia important. De sola autem dispensatione proprie dicta ex professo agimus in praesenti, utpote quae *ordinarium* modum auferendi in casibus particularibus vinculum legis quoad pleraque (1) impedimenta matrimonialia constituat.

(1) Quae dam enim dispensationem non admittunt, sed tantummodo per consensum auferri possunt, cuius generis sunt impedimenta erroris, metus et conditionis.

Dicitur etiam « *relaxatio legis Ecclesiasticae* etc. » quibus verbis aperte innuitur auctor dispensationis (nam cuius est ligare, est etiam solvere) et clare determinatur huius potestatis obiectum. Quatenus vero in concreto sint impedimenta, a quibus Ecclesia *nequeat* aut *non soleat* dispensare; a quibus vero *raro* aut *frequenter* dispenses, recole a uniuscuiusque natura et gravitate (1).

Divisio. — a) Ratione *diversae naturae* impedimentorum, dantur dispensationes, aliae pro impedimentis *publicis*, aliae pro impedimentis *occultis*. Quatenus vero impedimenta dicenda sint *publica*, quatenus *occulta* aut etiam *omnino occulta*, iam monui ubi de impedimentis in genere.

b) Ratione *efficaciae*, nempe quaedam dispensationes conceduntur pro *foro externo*, quaedam pro *foro interno tantum*; illis impedimenta sunt habenda uti ablata pro utroque foro; his autem vere quidem aufertur impedimentum, at eius ablatio non admittitur in tribunalibus ecclesiasticis, seu non prodest in foro externo, pro quo, si publicum fiat impedimentum, nova dispensatio requiritur.

c) Ratione *modi*, quo dispensatio conceditur; i. e. dispensatio:

1. vel datur in forma *gratiosa*; et tunc ipse Superior immediate dispensat, nec remanet, nisi quod res oratoribus notificetur;

2. vel conceditur in forma *commissoria*; et tunc proprie Superior non dispensat, sed Ordinario aut Con-

(1) Ita Ecclesia *nequit* dispensare ab impedimentis iuris *divini* et *naturalis* sc. ab impedimentis impotentiae, ligaminis et consanguinitatis in linea recta (saltem in 1° gradu), item ubi requisita deficit animi discretio; *numquam* aut *vix unquam* dispensat in impedimentis consanguinitatis in 1° gradu lineae collateralis, affinitatis et copula licita in 1° gradu lineae rectae, criminis publici et coniugicidio, raptus, quamdiu rapta in potestate raptoris manet. Item *admodum raro* et *solum ex gravissima causa*, Ecclesia dispensat in impedimentis aetatis, affinitatis et copula illicita in 1° gradu lineae rectae, voti solemnitis, ordinis sacri, cultus disparitatis extra loca Missionum, clandestinitatis ad ineundum matrimonium in casibus particularibus. Cf. Noldin n. 132.

fessario, aut alii sacerdoti potius potestatem confert dispensationem concedendi, ita ut tunc dispensatio dicatur data, cum ipse delegatus ex potestate sibi facta *dispensat*;

3. vel tandem conceditur dispensatio in forma *mixta*, qua S. Sedes petitioni annuit, mandans delegato ut, *verificatis precibus*, et quibusdam sub conditionibus, dispenset.

B — De potestate dispensandi.

In genere. — Ecclesiam potestatem pollere dispensandi in impedimentis iuris ecclesiastici manifeste eruitur ex dictis de regimine matrimoniali, et aperte constat ex Tridentino, quod anathema dixit in eos omnes qui contra sentirent.

In specie. — I. Perfecta et independens potestas dispensandi est exclusive penes Romanum Pontificem (sive solum, sive una cum Concilio Œcumenico); ex disciplina enim nunc vigente, ipsi soli est ius leges ferendi de impedimentis sive dirimentibus, sive etiam impredientibus. Et quidem *valide* dispensat in omni casu (intellige impedimenti mere ecclesiastici, nam aliter dicendum est, si agatur de impedimentis iuris divini consequentis, ut voti, sponsalium, etc.), *illicite* tamen, si faciat absque causa. Verum, ut magis expedite et accurate talis potestas exerceatur, Romanus Pont. quibusdam Congregationibus Cardinalium ac Tribunalibus Romae constitutis, tale officium principaliter demandavit, inter quae potissimum commemoranda sunt:

a) *Dataria*, cui commissum est officium concedendi dispensationes ab impedimentis natura sua vel actu *publicis* aut *mox publicandis* (paucis exceptis, quae concedi debent aut solent a caeteris Congregationibus vel Tribunalibus) *pro foro externo*, tum in ordine ad matrimonium *contrahendum*, tum in matrimoniis *invalidè iam contractis*.

Ipsa concedit dispensationes sive in forma *nobilium*, sive in forma *communi*, sive in forma *pauperum*. Ergo so-

let, praeter *expensas* (postales et retributivas pro Agentia), exigere *taxam* proprie dictam (quae pauca scutata non excedit, et ordinatur ad solvenda stipendia officialium et ad sustinenda onera Cancellariae) et *componendam* (quae nihil aliud est quam eleemosina in pios usus eroganda) pro diversa oratorum conditione et gravitate impedimentorum determinandam. Cuius occasione adverte quod: a) si oratores sunt ita *pauperes* (miserabiles), ut ne obolum quidem solvere possint, nil *taxae* aut *componendae* solvere tenentur; b) si sunt *vere pauperes*, nulla exigitur *componenda*, sed tantum *moderata taxa*; c) si *fere pauperes*, tenentur praeterea aliquam (libellas 10) *componendam* solvere.

In Italia *pauperes* censentur ii qui labore manuum tantum vivunt, et, debitis et oneribus detractis, non possident ultra 1600 libellas; *fere pauperes*, quorum bona propria circiter 6000 libellas non excedunt. — Ex provisoria quadam dispositione dispensationes in *forma pauperum* a S. Dataria petendae sunt tantum pro Hispania et Lusitania; pro caeteris regionibus a S. Poenitentiaria etiam pro *foro externo* conceduntur.

b) S. Poenitentiaria, quae *nativo iure* dispensat pro *foro interno* tantum super *occultis* impedimentis. Dixi *nativo iure*, quia iam a saeculo, ex speciali concessione, gaudet potestate dispensandi super impedimentis *publicis*, etiam pro *foro externo* in favore *pauperum* vel *quasi pauperum*, si de eorum paupertate constat ex testimonio authentico eorum Ordinarii (1).

S. Poenitentiaria *gratis* dispensat; at, si pro *foro externo* dispensationes concedit, quasdam exigit *taxas* ad solvenda iura Datariae Ap.

(1) Ex singulari privilegio S. Poenitentiaria dispensat etiam pro matrimonio *contracto* in impedimentis *natura sua publicis* cognationis atque etiam publicae honestatis ex sponsalibus provenientis, dummodo fuerint *de facto occulta*, etiamsi oratores sint divites. Insuper adiri potest Maior Poenitentiarius etiam pro non pauperibus in casu urgenti, quando recursus ad Datariam fieri nequit, v. g. tempore vacationum, vel quia partes *componendam* solvere nolunt.

c) *S. C. de Propaganda Fide*, cui competit facultas concedendi dispensationes pro locis Missionum aliisque Regionibus sibi subiectis in *utroque foro* et quidem *gratuito*, quamvis aliquando eleemosina oratoribus imponatur.

d) *S. Officium*, cuius est dispensare in impedimentis cum causis fidei vel delictis, ad cognitionem eiusdem ob haeresis suspicionem spectantibus, intime connexis v. gr. disparitatis cultus, mixtae Religionis, Ordinis Sacri, etc.

e) *Segretaria Brevium*, quae principibus et regibus dispensationes concedit.

II. Episcopi dispensationes super impedimentis matrimonialibus (si impedimentum impediens iure particulari inductum excipias) *ex se* concedere nequeunt. Verum multiplici de causa, nostris praesertim temporibus, ex potestate sibi facta a Sede Ap., plures dare possunt dispensationes matrimoniales; ita

1. *Ex iure ordinario* (seu iure, quod derivatur quidem a Sede Apostolica, attamen *de facto* secundum consuetudinem vigentem potius vi *collationis officii Episcopalis*, quam ex mera *commissione* Apostolica datum esse censetur, cf. Wernz):

A) Circa impedimenta *impedientia*. — Episcopi potestate pollent relaxandi omnia impedimenta *impedientia* iuris communis, iis solis exceptis (i. e. impedimentis mixtae religionis, vetiti specialis lati a R. P. vel ab alio Superiore, sponsalium, temporis feriat, voti castitatis perfectae et voti ingrediendi Religionem), quae R. P. aut alteri ecclesiastico Superiori expresse reservantur.

B) Circa impedimenta *dirimentia*. — a) In ordine ad matrimonium *contrahendum* Episcopi gaudent potestate: 1. dispensandi saltem pro *foro interno* super impedimentis dirimentibus occultis dubiis dubietate facti; imo 2. dispensandi super quolibet impedimento dirimente, tamen pro solo *foro interno*, modo a) sit occultum; b) urgentissima adsit causa; c) dispensatio debito tempore a S. Sede Ap. vel eius Delegato, ne per epistolam quidem, facile peti possit.

b) Matrimonio catholicorum iam contracto, Episcopi valent dispensare cum suis subditis pro foro interno tantum in impedimentis dirimentibus etiam multiplicibus occultis, si a) matrimonium celebratum fuerit in bona fide, saltem ex parte unius coniugum; b) servata sit forma Tridentina ac praemissae fuerint proclamationes; c) consummatio matrimonii locum habuerit; d) separatio absque scandalo aut periculo incontinentiae fieri nequeat; e) nec facile pateat recursus ad S. Sedem vel eius Delegatum.

2. a) *Vi potestatis ex speciali concessione* Leonis XIII, (per decr. S. Inq. 20 Febr. 1888 perpetuo valiturum) cum ipsorum officio sive dignitate coniunctae, *Ordinarii loci* dispensare valent sive per se sive per ecclesiasticam personam sibi benevisam, in gravissimo mortis periculo, quando non suppetit tempus recurrendi ad S. Sedem, super impedimentis quantumvis *publicis* matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro presbiteratus Ordine et affinitate lineae rectae (ideo in quocumque gradu) ex copula licita proveniente, cum iis, qui iuxta civiles leges sunt coniuncti, aut alias in concubinato vivunt, quibusdam tamen appositis conditionibus pro subdiaconis, diaconis ac regularibus solemniter professis (1).

b) Tamquam *Delegati* Sedis Apostolicae vi facultatum sibi modo vel *generali* vel *particulari* a S. Sede concessarum Episcopi vere dispensare possunt a pluribus impedimentis sive dirimentibus sive impediens (aliunde reservatis) matrimonium; quae quidem facultates variae sunt pro variis regionibus (2).

(1) Hanc potestatem Ordinarii possunt « delegare habitualiter *parochis tantum*, sed pro casibus *dumtaxat*, in quibus deest tempus ad ipsos recurrendi et periculum est in mora ». Dec. S. O., die 9 Ian. 1889.

(2) Episcopus qui facultatem habet dispensandi in variis impedimentis matrimonii, non eo ipso valet dispensationem concedere in pluribus simul *diversi generis* impedimentis in eodem casu, sed speciali indiget facultate. Potest tamen dispensare quando impedimenta sunt *eiusdem generis*, v. g. de multiplici consanguinitate; vel quando cum impedimento *natura sua publico*, aliud occurrit impedimentum *occultum*. Nequit autem dispensare, si cum impedimento dirimenti concurren unum ex impedimentis impediens, si hoc huiusmodi sit, ut eius dispensatio reservetur S. Sedi.

Scholion. — *De casu perplexo.* — Quaerunt hic Doctores, quid agere debeat Parochus aut Confessarius quando, omnibus iam paratis ad nuptias, deprehendunt matrimonio officere aliquod impedimentum, et tempus deest ad Superiorem recurrendi. Variae a variis auctoribus propositae sunt solutiones. *Practice* tamen sequentia videntur *satis tuto* statui posse:

1. Si impedimentum est *occultum*, tunc, vel contrahentes sunt in bona fide, et in ea relinquendi videntur, curantibus tamen Confessario aut Parocho statim expetere a S. Poenitentiaria relaxationem impedimenti aut dispensationem in radice; vel uterque contrahentium aut unus saltem impedimenti existentiam cognoscit, et Confessarius potest declarare legem impedimenti in casu cessare, nisi forte sperari posset, sponso copulae operam non esse daturus, priusquam perveniat dispensatio S. Poenitentiariae. Ratio praecipua est, quia lex humana (qualis est in hypothesis lex impedimenti) cedere debet legi naturali de vitando scandalo et infamia; et quia lex, quatenus nociva evadit et non utilis, deficit a ratione legis. Nec opponas reg. notissimam iuris « *nemini sua fraus patrocinari debet* »; nam cessatio impedimenti proprie habetur non ad iuvandos sponso, sed ad vitandum scandalum et infamiam. Porro, etiamsi quis dolo egerit, adhuc tamen ius habet vitandi infamiam suam, ac praeterea urget necessitas gravior vitandi commune scandalum. (Cf. Oietti *Synopsis rer. mor.* etc.). Attamen, ita declarata a confessario in casu impedimenti cessatione, ac matrimonio inde celebrato, communiter dicunt aa., ob reverentiam legibus Ecclesiae debitam, recurrendum esse ad Sacram Poenitentiarium, ut vel datam dispensationem ratificet, vel cessasse impedimentum confirmet. Verum, ut bene advertit auctor ephemeridis « *Monitore Ecclesiastico* » v. XI, p. 39, hoc est quidem valde conveniens, non tamen est praeceptum.

2. Si impedimentum est *publicum* a matrimonio celebrando abstinendum est; nam dilatio in hoc casu, quam-

vis minus grata sponsis, infamiam aut scandalum parere nequit; imo ipsa matrimonii celebratio potius scandalum creare posset, quum impedimentum sit notum aut facile nosci possit. Si agatur tamen de impedimentis materialiter publicis et formaliter occultis, probabiliter eadem obtinet regula ac de impedimentis occultis. Haec sententia innititur tum auctoritati plurium Doctorum, tum resolutioni S. C. Conc. 29 Ian. 1889. Cf. Oietti l. c.

C — De petitione dispensationis.

Summarium. — *A quo* petitio facienda et *ad quem* dirigenda sit, *quaenam* in petitione exprimenda, *quanam* forma fieri debeat.

I. *A quo* facienda, et *ad quem* petitio dirigenda sit. — *Per se* ad ipsos contrahentes, qui dispensatione indigent, spectaret dispensationem petere, tamen, quum plerumque ad id praestandum inhabiles sint, *generatim* supplex libellus conficiendus est ab oratorum *paroch*o vel a *confessario* pro diversitate casus. Quo posito:

a) Si impedimentum est *occultum*. — 1. Petitio facienda est a *Confessario*, cui impedimentum in sacro tribunali manifestatum est; si vero impedimentum est utrique parti commune, ex gr. affinitas ex crimine utriusque orta, una sufficit petitio, si *idem* est confessarius; certo duplex requiritur si *diversus*.

2. Petitio semper dirigi debet ad *S. Poenitentiarium*, et quidem immediate, si id necesse est vel ad sigillum servandum vel quomodocumque ad infamiam oratorum vitandam, secus (uti si *Paroch*o impedimentum occultum notum esset extra confessionem, et periculum abesset infamiae) satius est, ut petitio fiat mediante Ordinario.

b) Si impedimentum est *publicum*. — 1. Petitio facienda est a *Paroch*o *proprio*, et quidem, iuxta praxim Curiae Romanae, a *Paroch*o sponsae, non sponsi, nisi agatur aut

de impedimento, quod sit sponso personali; aut de religione mixta (quo casu petitio semper fieri debet a Parocho partis catholicae); vel nisi sponsi ad diversam pertineant Dioecesis, quo casu uterque Parochus pro proprio parochiano petet dispensationem.

2. Per se ad *Datariam* dirigi debet petitio, et mediante officiali Curiae Dioecesis, qui epistolam supplicem, sigillo ac chirographo episcopali munitam, mittet Romam. Dixi *per se*, quia etiam S. Poenitentiaria, ut supra diximus, *ex speciali concessione* dispensat sive quando agitur de pauperibus, sive quando agitur de impedimento publico coniuncto cum aliqua causa infamante. Cf. Caillaud. n. 244. Si impedimentum est *mixtae religionis*, etc. petitio dirigi debet ad S. Cong. Inquisitionis.

c) Si impedimentum est *duplex*, unum *publicum*, alterum *occultum*, duplex facienda est etiam petitio; prior a Parocho ad *Datariam* (ad Poenitentiarium vero si agatur de pauperibus, etc.); posterior a Confessario ad Poenitentiarium, notando quod oratores, alio impedimento publico irretiti, super illo obtinuerint, vel petierint dispensationem.

Pluries ad Episcopum recurri potest pro dispensatione impedimenti (cum et ipse super pluribus potestatem dispensandi habeat a S. Sede), modo ne obstet periculum violandi sigillum, vel infamandi oratorem.

II. *Quaenam in petitione exprimenda.* — Sive natura rei sive iure aut stylo Curiae Romanae inspectis, quae absolute seu sub poena nullitatis in petitione exprimenda sunt, considerari possunt, tum respectu *ad ipsos contrahentes* et *ad impedimentā*, a quibus dispensatio petitur; tum respectu *ad causas dispensationis, aliasque circumstantias Matrimonium attingentes*. Ita in petitione exponenda sunt:

A) Quoad *ipsos contrahentes*: 1. *Nomen et cognomen*, utrumque distincte ac nitide, ac sine ulla litterarum abbreviatione (Instr. Cong. de P. F.). Dispensatio non invalidatur quotiescumque, non obstantē errore in nomine, sal-

vatur *identitas personae*, secus fit irrita (Caillaud n. 263). — In casu, quod petatur dispensatio ab impedimento occulto, omnino reticetur nomen oratorum.

2. *Dioeceseos originis*, vel *actualis domicilii* (cf. cit. Inst.). Quando oratores habent domicilium extra dioecesim originis, possunt, si velint, petere, ut dispensatio mittatur ad Ordinarium dioecesis, in qua nunc habitant. — In petitione dispensationis ab impedimento occulto non fit mentio dioecesis, sed confessarius scribit suum nomen et nomen loci, ad quem dirigi debet responsum, lingua vernacula ac perspicuis characteribus. — Error substantialis in nomine *dioecesis* vitaret rescriptum, non autem error in nomine loci vel *parochiae*, nisi dispensatio data fuerit ob *angustiam loci*.

3. *Status fortunae*. Si dispensatio petitur in *forma pauperum*, subreptio aut obreptio circa fortunam oratorum irritat dispensationem a) quando haec conceditur a Sacra Poenit., aut etiam a Dataria, modo adsit clausula « Dummodo exponentes praeter dicta bona *nihil aliud habeant, nec sperare possint* »; b) quando conceditur ab Episcopo aut alio delegato vi indulti generalis, quo potestas dispensandi datur solum in favorem nubentium vere pauperum (cf. decl. Pii IX in Const. *Peculiaribus*). Si dispensatio postulat in *forma ordinaria* expositio fortunae requiritur non ad validitatem, sed ad liceitatem (seu ut componenda taxetur).

B) Quoad *impedimenta*: 1. *Numerus* ex. g. si duplex aut multiplex adsit consanguinitas vel affinitas, vel si praeter cognationem adsit etiam affinitas, aut aliud quodcumque impedimentum sive dirimens, sive impediens.

2. *Species* etiam *infima*, an sit consanguinitas aut affinitas orta e copula licita vel illicita; an publica honestas originem ducat e sponsalibus, vel e matrimonio rato; utrum impedimentum criminis proveniat ex coniugicidio cum adulterio, vel ex solo adulterio cum promissione matrimonii; utrum cognatio spiritualis sit inter levantem et levatum; vel inter levantem et levati parentem.

3. *Gravitas*; si error hanc minuat, est causa nullitatis; secus si augeat; hinc expresso minore gradu pro maiore non valet dispensatio, expresso maiore pro minore communiter valet. (Cf. Marc. n. 2051, 4) (1).

C) Quoad *circumstantias* ad Matrimonium *attinentes*, i. e. an Matrimonium sit contrahendum aut contractum; si iam sit contractum, exponi debet, an bona fide, saltem ex parte unius, vel cum scientia impedimenti; an praemissis publicationibus, et servata forma Tridentina; an spe facilius dispensationem obtinendi (haec circumstantia exprimenda est pro liceitate tantum); demum, an sit consummatum, si mala fide saltem unius partis, seu cum scientia impedimenti.

(1) Sequentes *regulae practicae* circa ea, quae in libello supplici pro variis impedimentis exponenda sunt, statui possunt:

I. In *consanguinitate* exponendum est: a) Sitne simplex an multiplex; si multiplex, utrum proveniat ex eodem an ex diverso stipite.

b) Gradus: quotus; aequalis an inaequalis; si inaequalis, uterque exponatur, priori loco propinquior.

c) Linea, nempe collateralis, quamvis in linea recta numquam dispensetur. Deinde arbor genealogica.

II. In *affinitate e copula licita*, exprimendum est: a) Sitne simplex an multiplex; si est multiplex, utrum proveniat ex eodem an ex diverso stipite.

b) Gradus: quotus; aequalis an inaequalis; si inaequalis, uterque exponatur, priori loco propinquior; et si intervenit gradus primus, uter sexus sit propinquior; item aetas oratorum.

c) Linea. Arbor genealogica.

III. In *affinitate e copula illicita* exprimendum est agi de affinitate illicita; deinde gradus et linea, ac unde proveniat.

IV. In *honestate publica*, exprimendum est: a) Utrum oriatur ex sponsalibus an ex matrimonio rato.

b) Si ex sponsalibus, indicari debet linea; item exprimatur soluta esse sponsalia, atque utrum per mortem an mutuo sponsorum consensu.

Sponsalia vere soluta esse requiruntur ad valorem, saltem si dispensatio concessa est a Dataria; error autem in modo, quo soluta sunt, valori non officit.

V. In *cogitatione spiritali*, exprimendum est utrum proveniat ex Baptismo an ex Confirmatione; utrum agatur de patrino vel matrino, et de patre vel matre baptizati vel confirmati; item aetas, si est inter levantem et levantam. Rarus erit casus inter baptizatum et baptizantem. Addendum etiam est, si cognatio sit multiplex.

VI. In *crimine*, exprimendum est ex quonam trium delictorum proveniat; num adsit multiplicitas, seu potius omnes circumstantiae sedulo indicandae sunt; item num alteruter oratorum antea in eodem crimine dispensationem obtinuerit.

Nota. — Impedimenta affinitatis illicitae, criminis, et voti privatim emissi fere erunt occulta, ideoque ordinarie non parochi, sed confessorio dispensatio in iis petenda erit. [Pompen de Disp. Matr. n. 27, apud Alberti].

D) Quoad *causas dispensationis*. Nulla concedi potest dispensatio absque gravi et proportionata causa, quae quidem exigitur ad *liceitatem*, si dispensatio concedatur a R. P.; ad *validitatem* quoque, si ab illius delegato. Causae dispensationum: a) si per se sufficiunt ad dispensationis concessionem, dicuntur *motivae* seu *finales*, si vero eam reddunt tantum faciliorem, vocantur *impellentes*; b) si oriuntur ex delicto vel quacumque de ratione sunt laesivae oratorum famae, appellantur *infamantes*, secus *honestae*; tandem si ex stylo Curiae Romanae admitti solent ut habentes vim et efficaciam, vocantur *canonicae*, alias *non canonicae*. In supplici libello certo ante omnia canonicae causae exponi debent, at iisdem quaslibet alias, quae rationabiles sunt, adiicere opportunum est.

Causae finales potiores ac communiores pro dispensatione licite et valide tum danda tum recipienda nullibi melius declarantur, quam in *Instruct. S. C. de Prop. Fide* 9 Mai 1877.

1. « *Angustia loci*, sive absoluta, sive relativa (ratione tantum oratricis), cum scilicet in loco originis, vel etiam domicilii, cognatio feminae ita sit propagata ut alium paris conditionis cui nubat, invenire nequeat, nisi consanguineum vel affinem; patriam vero deserere, sit ei durum. »

Locus hic non intelligitur paroecia, sed coetus incolarum qui a reliquis distet saltem uno milliario seu tertia fere leucae parte. (S. C. C. 16 Dec. 1876; Coll. P. E. n. 1481). Angustus autem censetur si numerus incolarum non excedit 1500, ut declaravit Pius IX per epistolam Cardinalis Pro-Datarii 30 Aug. 1847. Probabilius in hoc numero computandi non sunt acatholici, siquidem, absque dispensatione, cum iis nuptias inire vetitum est.

Paritas conditionis lato sensu intelligenda est non tantum de opibus et statu, sed de educatione, genio, indole religiosa, etc. Ut autem vere dicatur nullum huiusmodi sponsum inveniri, sufficit ut mulier hic et nunc nullam congruam nubendi occasionem inter viros loci domicilii

vel originis habeat; neque obstat quod nullum sponsum quaesiverit, quosdam antea respuerit, virum ex alio loco habere possit, etc. Quodsi unus vir paris conditionis in eodem loco ei matrimonium offerret, non posset simpliciter allegari praesens causa, sed exprimenda esset illa circumstantia: qua non obstante, S. Sedes dispensare solet, ne nimum restringatur libertas nubendi. (Feye, n. 654) (1).

2. « *Aetas feminae superadulta*, si scilicet vigesimum quartum aetatis annum iam egressa, hactenus virum paris conditionis, cui nubere possit, non invenit. Haec vero causa haud suffragatur viduae, quae ad alias nuptias convolare cupiat. »

Eo efficacior est haec causa, quo provector fuerit oratrix supra aetatem ad contrahendum matr. requisitam; iuvat ideo id in supplicatione exprimere, ut facilius dispensatio, praesertim ab impedimentis gravioribus, concedatur. Quae de viro paris conditionis inveniendō dicuntur, intellige sicut supra, de causa angustiae loci (2).

3. « *Deficientia aut incompetentia dotis*, si nempe non habeat actu tantam dotem, ut extraneo aequalis conditionis, qui neque consanguineus, neque affinis sit, nubere possit in proprio loco, in quo commoratur. Quae causa magis urget, si mulier penitus indotata existat, et consanguineus vel affinis eam in uxorem ducere, aut etiam convenienter ex integro dotare paratus sit. »

Dotis nomen hic non stricte de regimine dotali intelligendum est, sed late de quibuslibet bonis fortunae, quibus onera matrimonii ferri possint. Allegari autem potest praesens causa quoties *dos* non habetur *actu*, neque obstat quod femina eam habeat in spe, ex. gr. ab avunculo, qui haereditatis partem promisit, vel a parentibus, qui eam

[1] Sufficit causa haec pro secundo gradu, non solet tamen admitti pro primo affinitatis lineae collateralis, neque in primo et secundo mixto consanguinitatis. [Bécamel, de disp. Matr.]

[2] Sola aetas feminae superadulta non sufficit in gradibus propinquitatibus, v. g. in secundo, seu primo et secundo [cf. a. c. l. c.].

statim dare nolunt, neque secundum legem civilem (Cod. civ. it. a. 147) ad dandam cogi possint. Cf. Génicot, n. 225. (1).

4. « *Lites super successione bonorum iam exortae vel earumdem grave aut imminens periculum*. Si mulier gravem litem super successione bonorum magni momenti sustineat, neque adest alius, qui litem huiusmodi in se suscipiat, propriisque expensis prosequatur, praeter illum qui ipsam in uxorem ducere cupit, dispensatio concedi solet; interest enim reipublicae, ut lites exstinguantur. Huic proxime accedit alia causa, scil. *Dos litibus involuta*, cum nimirum mulier alio est destituta viro, cuius ope bona sua recuperare valeat. Verum huiusmodi causa nonnisi pro remotioribus gradibus sufficit ».

5. « *Paupertas viduae* quae numerosa prole sit onerata, et vir eam alere polliceatur. Sed quandoque remedio dispensationis succurritur viduae ea tantum de causa, quod iunior sit, atque in periculo incontinentiae versetur. » (2).

Orator, cum prolem habere polliceatur, debet, antequam dispensatio executioni mandetur, cautionem idoneam praebere, seu titulum iuris, quo alimenta prolis oratricis in tuto ponantur.

6. « *Bonum pacis*, quo nomine veniunt nedum foedera inter Regna et Principes, sed etiam exstinctio gravium inimicitiarum, rixarum et odiorum civilium. Haec causa adducitur vel ad extinguendas graves inimicitias, quae

[1] Deficientia aut incompetentia dotis triplici modo se habere potest: *primo* si mulier penitus indotata existat, et affinis seu consanguineus eam ex integro dotare est paratus; *secundo*, vel non obstante incongruentia vult oratricem ducere; *tertio*, vel demum orator sive alius vult augere dotem insufficientem. Primus modus valet etiam in secundo aequali vel mixto cum primo; secundus admitti non solet nisi in quarto gradu sive aequali sive mixto cum tertio; tertius valet pro gradu tertio sive aequali sive mixto cum secundo consanguinitatis aut affinitatis, pro primo honestatis publicae, et pro impedimento compaternitatis. [Cf. a. c. l. c].

(2) Causae hucusque enumeratae regulariter ad solam mulierem spectant; quandoque tamen viris aptari possunt. Sic artifex, medicus, etc. qui aegre in alium locum se conferre possint, neque in loco exiguo domicilii sui mulierem inveniant parae conditionis, possunt allegare *angustiam loci*: quae causa saltem coniuncta cum alia, puta patrimonii insufficientia vel aetate superadulta, constituere potest causam finalem. (Ball. P. n. 1367.

inter contrahentium consanguineos et affines ortae sint, quaeque matrimonii celebratione omnia componerentur, vel quando inter contrahentium consanguineos et affines inimicitiae graves viguerint, et, licet pax inter eos inita iam sit, celebratio tamen matrimonii ad ipsius pacis firmationem maxime conduceret. »

7. « *Nimia, suspecta, periculosa familiaritas, necnon cohabitatio* sub eodem tecto, quae facile impediri non posset. »

Cum ratio huius causae reponatur in scandalo vitando, requiritur, ut haec familiaritas vel cohabitatio sub eodem tecto originem dederit suspicioni de turpi conversatione inter nupturientes. (Ball. P. n. 1368).

8. *Copula* cum consanguinea vel affini vel alia persona impedimento laborante praehabita, et *praegnantia ideoque legitimatio prolis*, ut nempe consulatur bono prolis ipsius, et honori mulieris, quae secus innupta maneret. »

Quando copula habita fuit absque impraegnatione, oportet ut sit publice nota: ratio enim huius canonicae causae reponitur in scandalo vitando. Attamen copula occulta quandoque utiliter allegari potest ad corroborandum periculum incontinentiae, publici scandali, etc. (De Becker, p. 309 (1). •

9. « *Infamia mulieris*, ex suspitione orta, quod illa, suo consanguineo aut affini nimis familiaris, cognita sit ab eodem, licet suspicio sit falsa, cum nempe, nisi matrimonium contrahatur, mulier graviter diffamata, vel innupta maneret, vel disparis conditionis viro nubere deberet, aut gravia damna orirentur. »

10. « *Revalidatio matrimonii*, quod bona fide et publice, servata Tridentini forma, contractum est: quia eius dissolutio vix fieri potest sine publico scandalo, et gravi damno, praesertim feminae (c. 7 de Consanguin.). At si mala fide

[1] Post Decr. S. Inq. 25 Ian. 1885 amplius non extat obligatio [quam hic commemorabat praesens Instr.] exprimendi sive ad valorem sive ad licentiam dispensationis copulam incestuosam ab oratoribus habitam cum aut sine intentione ita facilius dispensationem obtinendi.

Sponsi nuptias inierunt, gratiam dispensationis minime merentur, sic disponente Conc. Trid. (Sess. 24, c. 5. de re-for. matrim.). »

Ut subsistat ista causa, sufficit bona fides alterutrius contrahentium. Quodsi uterque mala fide matrimonium contraxit, hodie nihilominus dispensari solet, praesertim ubi alia causa superadditur, puta periculum matrimonii mere civilis. (Ball. P. n. 1367).

11. *Periculum matrimonii mixti vel coram acatholico ministro celebrandi.* »

Ratio huius causae, ut explicatur in cit. Instructione, est tum vitandum gravissimum scandalum, tum timor perversionis et defectionis a fide taliter agentium et matrimonii impedimenta contemnentium, maxime in regionibus, ubi haereses impune grassantur. Potest haec causa allegari, sive parochus tantum huiusmodi mala graviora probabiliter timeat, sive ipsi contrahentes perversam suam intentionem manifestaverint. Cf. Génicot n. 525.

12. « *Periculum incestuosi concubiniatus.* »

13. « *Periculum matrimonii civilis.* Ex dictis consequitur probabile periculum quod illi qui dispensationem petunt, ea non obtenta, matrimonium dumtaxat civile, ut aiunt, celebraturi sint, esse legitimam dispensandi causam. »

Explicandum tamen est, an periculum istud parochi innotescat probabiliter ex indole, vel ex prava partium voluntate exterius significata. Hoc enim in casu imponeretur gravis poenitentia oratoribus, quam aegre acceptarent, si culpae conscii non essent.

14. « *Remotio gravium scandalorum.* »

15. « *Cessatio publici concubiniatus.* »

16. « *Excellentia meritorum,* cum aliquis aut contra fidei catholicae hostes dimicatione aut liberalitate erga Ecclesiam, aut doctrina, virtute aliove modo de religione sit optime meritus. »

Merita illa non debent necessario esse ipsorum oratorum; allegari enim possunt etiam merita eorum parentum vel progenitorum (1).

Hic recidit *copiosior eleemosyna* seu *Componenda*, quae appellatur etiam *causa sine causa*, quia aliarum causarum defectum supplet, et in rescripto Apostolico exprimitur illis verbis: « *Ex certis et rationabilibus causis* ». Dicta eleemosyna solvitur ab oratoribus ad pios usus. Haec causa tamen allegari nequit apud S. Poenitentiariam, quae in foro externo cum pauperibus tantum dispensat, neque apud Episcopum, etiam delegatis facultatibus munitum. (Feye, n. 668 apud Génicot l. c.).

Corollarium. — Causa propter quam dispensatio datur vera esse debet tempore quo dispensatio fulminatur, seu executioni mandatur; quare, ut ex dictis constat, forma dispensationis *gratiosa* exigit veritatem causae allegatae *eo tempore* quo Superior *gratiam dedit*; *caeterae* (exclusa tamen mala fide, ut infra dicitur,) stricte loquendo *tempore gratiae* per executorem *faciendae*. — Nec requiritur, iuxta communem et tutam sententiam, ut causa vera sit tempore quo matrimonium celebratur, ratio est, quia impedimentum, iam dispensatione sublatum, non reviviscit.

(1) Causae hic expositae vocantur canonicae. Adesse possunt aliae quae, ut iam adnotavimus, appellantur non canonicae, et quae interdum sufficiunt ad obtinendam dispensationem relate ad gradus remotiores.

Eas ita recenset Noldin: 1. *Ex parte oratrics*: a) Si alterutro vel utroque parente orbata; b) si ex natalibus illegitimis orta; c) si infirmitate, deformitate aliove defectu detenta; d) si iam ab alio deflorata est.

2. *Ex parte oratoris*: a) si infirmitate detentus; b) si viduus prole oneratus, cui quaerit bonam matrem; c) si adiutorio huius mulieris indigens est e. g. ad gerendam rem domesticam.

3. *Ex parte matrimonii*: a) Propositum contrahendi divulgatum; b) convenientia matrimonii; c) boni mores oratorum; d) bonum parentum, si pater vel mater indiget adiutorio (De Matr. n. 136).

4. *Ex parte boni publici*: uti praerogativa regiae dignitatis, conservatio sive illustris familiae ex eodem sanguine, sive amplissimae haereditatis in familia illustri, bonum pacis inducendae aut conservandae inter illustres familias. (Ball. n. 1370).

III. *Quanam forma* petitio facienda sit. — In libellis ad S. C. Inq. vel ad Datariam alloquendus est S. Pontifex (*Beatissime Pater*); ad Poenitentiariam, Poenitentiarius maior (*Eminentissime Princeps*). — Supplicatio fieri debet scripto et quidem simplici et nitido, absque ambagibus et apparatu. Parvi interest, quo idiomate conscribatur, melius tamen est quod fiat idiomate latino. Si dispensatio postuletur ab Episcopo pro impedimento occulto nihil obstat, quin petitio fiat viva voce. — Pro impedimento publico Parochus libellum mittat ad Ordinarium, testimonium reddens circa veritatem precum, et simul orans ut ipse, si expedire iudicet, libellum Romam transmittere dignetur. Si supplicationem immediate mittat Romam, inscriptio externa erit: *Ad Summum Pontificem* vel *ad Eminentissimum Principem - Reverendissimum Cardinalem Datarium - Romam*.

In petitione ad Poenitentiariam dirigenda, inscriptio externa erit: *Ad Eminentissimum Principem - Reverendissimum Cardinalem Maiorem Poenitentiarium - Romam* (1).

(1) Formulas reperies apud auctores (cf. Zitelli, *De disp. Matr.*; Gasparri, *Tract. de Matr.*; Oietti, *Synopsis rerum mor.*; Trama, *Manuale per le Curie*, etc).

Exemplo sint seqq. — Pro dispensat. obtinenda a Dataria :

Beatissime Pater,

Silvius N. (ponitur nomen proprium) aetatis..... et Anna N. aetatis..... e Parochia vulgo dicta N. Dioecesis N., ad pedes Sanctitatis Vestrae provoluti humilliter exponunt se cupere matrimonium inire. Obstat vero impedimentum.....

Quare Sanctitati Vestrae humillime supplicant ut super hoc impedimento (vel his impedimentis) secum dispensare dignetur.

Causae sunt. ...

Maxima qua par est reverentia et veneratione

Sanctitatis Vestrae
humillimus et devotissimus filius
N. N.

Datum.... die.... mensis.... anni...

Nota. — Si oratores sint pauperes, post expostas causas addatur: Oratores pauperes existunt et miserabiles, et ex proprio labore et industria tantum vivunt. — Si impedimentum, a quo dispensatio petitur, est consanguinitatis vel affinitatis datae et subscriptioni respectiva schemata subnectantur.

Scholion. — De vitiis dispensationum et eorum sanatione.

Si in precibus veritas necessario exprimenda taceatur, dispensatio dicitur *subreptitia*, est *obreptitia*, si falsum exprimatur. Porro, uti liquet ex dictis, subreptio aut obreptio occurrere potest tum circa ea quae, sive de iure, sive de stylo Curiae exponi debent, tum circa causarum expositionem; de illis jam satis egimus; de his ergo exclusive sermo erit.

Pro dispensatione obtinenda a Poenitentiaria:

Eminentissime Princeps,

Titius post sponsalia cum Titia, vesana libidine victus, cum sponsae suae matre peccavit, atque ideo prohibetur quominus promissum matrimonium inire valeat. Quod nisi revera ineat, apud sponsam speciem iniustitiae committet, eo quod aliam iustam causam sponsalia solvendi non habeat, aut diffamationem incurrat: imo timendum est ne rumores atque scandala apud alios etiam oriantur. Quare suppliciter rogat Titius Eminentiam Vestram, ut dispensationem in contracta affinitate benigne concedere dignetur.

Eminentiae Vestrae placeat dirigere litteras ad me infrascriptum confessorium.

Datum....

Humillimus servus

N. N.

Ibi exprimantur nomen et cognomen confessorii, nomen oppidi vel civitatis, vulgari idiomate. (Ex opere Zitelli, p. 198).

Exemplar supplicis libelli ab ipsa Poenitentiaria commendatum, pro impedimento publico, quando oratores sunt pauperes, (Acta S. Sedis, Aug. 1893).

Beatissime Pater,

N. N. annos natus....

et N. N. annos nata....

diocesis N..... ad pedes Sanctitatis Vestrae provoluti, humiliter postulant dispensationem super impedimento.....

ut legitimum inter se matrimonium contrahere possint.

Causae sunt: 1. Aetas oratricis. 2. Defectus dotis. 3. Angustia loci. 4. Cura proliis e superiori matrimonio susceptae, etc.

Oratores pauperes sunt.....

Testamur (quibus verbis testimonium ac iudicium Ordinarii exprimitur) vera esse exposita et oratores pro gratia commendamus.

Datum.....

Nota. — Patet quod his formulis parochus aut confessorius uti potest, paucis mutatis, sive ipse immediate supplicem libellum mittat Romam sive mediante Episcopo.

1. a) Si obreptio vel subreptio *scienter* et *mala fide* commissa fuerit, dispensatio est certo nulla, quia *mendax precator precatis carere debet*; excipe iuxta *plures* si tacetur vel falso exponitur causa *tantum impulsiva*, dummodo vera sit causa finalis. S. Alph. l. I, n. 185.

b) Si error ex *ignorantia* vel simplicitate acciderit, distinguendum est: 1. si error respicit tantum causam impulsivam et causa finalis proposita vera est, valet dispensatio; secus, si error versatur circa causam finalem, quae unice allegata est; nam conceditur sub conditione: *si vera sunt exposita*; 2. si plures causae finales allegatae fuerunt, et una tantum falsa invenitur, valet dispensatio, quia caeterae sufficientes sunt ad movendum Superiorem; si *nonnisi* causae *impulsivae* propositae fuerunt, et una ex illis vera non est, non valet dispensatio, si causae remanentes non fuissent sufficientes ad obtinendum rescriptum; 3. si dubium adsit, utrum causa falso allegata sit finalis vel impulsiva, dispensatio uti valida haberi potest, quia in dubio standum est pro valore actus.

2. Vitium obreptionis vel subreptionis sanari potest litteris *perinde valere* aut *decreto reformatorio*; hoc locum habet quando rescriptum dispensationis *non fuit expeditum*; et ad ipsum obtinendum satis est, ut nova scribatur supplicatio, in qua, quod omissum fuerat, suppletur, vel male expressum corrigitur; *illae* expediuntur, quando vitium deprehenditur post expeditionem rescripti; oratores in nova supplicatione debent praeterea tenorem prioris concessionis exponere. Cf. Tanqueray nn. 497, 498.

D — De executione dispensationis.

Praenotanda. — Sedulo distinguatur inter dispensationes in forma gratiosa et in forma commissoria vel mixta.

Prior statim valet ac a Superiore conceditur, nec proinde indiget fulminatione, sed sufficit ut dispensatio nota

fiat oratoribus et servantur clausulae; *caeterae* vero proprie solum continent facultatem dispensandi, ita ut validae non sint, nisi prius ab executore fulminentur, praevia informatione de praecum veritate ac servatis clausulis.

Hodierna praxis S. Sedis est, ut dispensationes concedat nec in forma gratiosa (si causas principum excipias), nec in forma mere commissoria, sed mixta.

I. a) In dispensationibus super impedimentis *publicis* executio committi solet oratorum Ordinario (1), sive originis sive domicilii (vel quasi domicilii). Quod si iidem eo tempore, relicto domicilio Dioecesis, in aliam Dioecesim discesserint, Ordinarius valet dispensationem fulminare sive per se sive per alium Ordinarium, cum praesertim in cuius Dioecesi sponsi actu degunt.

b) Dispensatio quae conceditur a S. Poenitentiaria pro *foro interno*, nunc committi solet *discreto viro confessario ex approbatis ab Ordinario loci per latorem eligendo*, quem semel electum poenitens potest mutare ob iustam causam (2).

c) Delegatus nequit valide ad executionem dispensationis procedere, nisi sibi exemplar originale rescripti praesentatum fuerit. Quare si dispensaret ante exhibitas ipsi litteras, etiamsi sciret fuisse ab oratoribus obtentas et in Curia expeditas, invalide prorsus ageret. Quod si forte illud exemplar perierit, alterum authenticum impetrandum erit sub nullitate.

(1) Omnes facultates speciales habitualiter a S. Sede concessae Ordinariis non desinunt morte vel alia cessatione muneris; sed ad successores Ordinarios transeunt. Decr. S. Off. 24 Nov. 1897. Nomine autem Ordinarii, ex Decr. S. Off. 20 Febr. 1888, in executione dispensationum veniunt *Episcopi, Administratores seu Vicarii Apostolici, Praelati seu Praefecti habentes iurisdictionem cum territorio separato, eorumque Officiales seu Vicarii in spiritualibus generales et sedes vacante Vicarius Capitularis vel legitimus Administrator*.

(2) Similiter si confessarius electus, postquam litteras aperuerit, videat se aliquo e requisitis carere, vel nolit electionem acceptare, non requiritur nova litterarum petitio, sed primae litterae traduntur per oratorem alteri confessario quem elegerit.

d) In executione dispensationum Delegatus maxime attendere debet *ad clausulas*, quas Dataria Ap. vel S. Poenitentiaria aliaeque Congr. R. pro diversitate fori, impedimenti, causarum rescriptis dispensationum matrimonialium nunc apponere solent. *Ipsae* vero vel sunt *conditiones*, sub culpa et poena nullitatis in executione dispensationis servandae; vel sunt *praecepta*, quae sub culpa tantum ligant. Inter priores, praeter clausulas, quae evidentem ut conditiones se pandunt v. g. si rescriptum diceret « *alias dispensationes nullae sint* », adnumerandae sunt eae quae exprimuntur verbis: « *si, dummodo, postquam*, vel forte *ablativo absoluto* », nisi iam aliunde constet ex *ipsa natura rei* vel ex *stylo Curiae* eas ad liceitatem tantum requiri. Quatenus generatim clausulae rescriptis apponantur. V. penes auctores.

e) Si duplex dispensatio necessaria est, una pro impedimento *publico*, altera pro *occulto*, pro illo prius dispensatio concedi debet.

II. In foro externo: a) Executor in primis inquirat in *authentiam* rescripti pontifici, diligenter attendat, num sit, et quatenus potestas subdelegandi, dein attente investigare debet, sive per se, sive per delegatum, summaria ac extraiudiciali informatione, num preces veritati innitantur. Si omittatur haec verificatio, quamvis dispensatio sit graviter illicita, tamen habetur uti valida, dummodo *obiective* vera sint exposita.

b) Debet clausulas observare, earum fidelem executionem curare, ac oratores a censuris, si quas incurrerint, absolvere.

c) In scriptis et claris verbis decretum finale, quo dispensatio conceditur, exarandum est: ac in eo Ordinarius commemorare debet mandatum sibi ab Apostolica Sede factum, verificationem et implementum clausularum; tum iniungit ea quae iniungenda sunt, et tandem dispensat expressis verbis auctoritate Apostolica.

d) Decretum rite confectum eo tempore suum effectum certo consequitur removendi impedimentum, quo ab

Ordinario fuit subscriptum et ab oratoribus explicite vel saltem implicite acceptatum.

e) Dispensatio in *archiviis dioecesanis* diligenter servari debet, eius fulminatio oratorum Parocho transmittitur, qui hanc eisdem notam facit, et acceptae dispensationis mentionem facit in registis parochialibus.

III. *In foro interno.* 1. Confessarius ab oratore electus debet: a) Examen de veritate precum apud poenitentem instituere; eique credere, nisi aliunde scientia extra sacramentali contrarium sciat. — Haec informatio non exigitur *sub poena nullitatis*: satis est, res ita sit, uti fuit exposita.

b) Confessionem sacramentalem oratoris audire, priusquam dispensatio fulminetur, idque *sub poena nullitatis*. — Exspedit quidem ut etiam absolutio impertiatur; eadem tamen non requiritur ad validitatem dispensationis, quae valida esset, etiamsi contingeret poenitentem nulliter et sacrilege confiteri.

c) Poenitenti iniungere, ut occasionem peccati removeat, si qua adhuc extet, item *sub poena nullitatis*. Occasio igitur voluntaria et proxima omnino est tollenda, necessaria vero in remotam vertenda est.

d) Poenitentem absolvere auctoritate apostolica a censuris et poenis ecclesiasticis ob praemissa quovismodo incursis, etiamsi absolutio a peccatis dari nequeat; haec absolutio a censuris dari debet in sacro tribunali poenitentiae. Cf. Caillaud nn. 185-187.

e) Imponere gravem poenitentiam a poenitentia sacramentali distinctam, idque *sub poena nullitatis*. Gravitas vero non tam absolute, quam relative considerata est, nempe debet esse proportionata crimini ex quo ortum est impedimentum, et simul conditionibus et iuribus poenitentis.

2. Dispensatio : a) Secreto et viva voce in sacro tribunali poenitentiae facienda est. Nulla certa formula de praecepto iniungitur, in ea tamen pronuntianda quoque est legitimatio prolis sive susceptae sive suscipiendae. Quandoque oportet

tet etiam in ipso actu fulminationis mentionem facere rescripti apostolici. — Si impedimentum unam tantum partem afficit, vel si in una tantum culpabile est, sufficit cum una parte dispensare. Si vero impedimentum utrique commune et in utraque culpabile est, in utramque partem dispensatio executioni mandari debet vel ab eodem confessario vel a confessario electo ab altero oratore, quo casu prior confessarius tradere debet rescriptum comparti, quod illud tradit confessario eligendo. Impedimento sublato quoad unam partem, certo eò ipso sublatus est etiam quoad alteram, congrua tamen poenitentia in clausulis contenta utrique imponenda est.

b) Litterae Sacrae Poenitentiariae post earum executionem sub excommunicatione latae sententiae *comburendae* aut *laniandae sunt*; idque faciendum est saltem intra triduum post executionis dispensationem. Licet tamen confessario textum transcriptum pro sua instructione apud se retinere, omissa die et anni mentione, quae facile argumentum foret cognoscendi poenitentem dispensatum.

NB. Episcopus, si agitur de impedimento *publico*, generatim dispensationem concedit in forma *gratiosa*; si de *occultis* in forma *commissoria*, quoties subdelegare potest, secus pariter in forma *gratiosa*. Episcopi alique Ordinarii, qui *vi delegationis S. Sedis* dispensationem concedunt, sequi debent regulas, quae in Curia Romana observantur, caeteraque omnia observare, quae ipsis specialiter praescribuntur.

Scholion. — Decretum fulminationis nihil omnino operatur si forte rescriptum dispensationis *vim* suam *amiserat*. Quae extinctio rescripti habet locum, 1. si executor pro foro externo per decretum sive bene sive male suo officio iam *functus est*; 2. *morte concedentis* R. Pontificis re adhuc integra, nisi dispensatio fuerit concessa et expedita in forma *gratiosa* sive gratiae factae aut a S. Poenitentiaria in forma *commissoria* pro foro interno cum mandato executionis *necessariae*; 3. *morte delegati executoris*, si is

- propter industriam personalem, non ratione dignitatis fuisset electus; 4. *revocatione* a R. Pontifice facta et executori intimata *ante* fulminationem; 5. *renuntiatione oratorum* executori exhibita et a R. P. acceptata, vel renuntiatione ipsius executoris pariter a R. Pontifice admissa. Cf. Wernz n. 641.

Art. 2.

De iis quae ipsam Matrimonii celebrationem constituunt.

Personae nullo impedimento detentae; vel capaces effectae ad contrahendum per dispensationem ab impedimento, quo detinebantur, admitti possunt ad matrimonii celebrationem. Haec autem ut *revera* ac *legitime* consistat, necesse est, quod contrahentes libere ac efficaciter contrahere velint et solemnitates servent iure statutas; aliis verbis, ut matrimonium legitime subsistat, oportet ratio habeatur, tum mutui contrahentium consensus ipso iure naturae ad coniugium requisiti; tum adsistentiae parochi et duorum aut trium testium lege Tridentina uti formae substantialis impositae; tum solemnitatum accidentalium, quas ad dignam et convenientem nuptiarum celebrationem Ecclesia statuit: illa ad matrimonii *validitatem* requiruntur, postremum ad eiusdem *licitatem*.

§ 1. — De consensu ad Matrimonium requisito.

De consensu duo veniunt exponenda: 1. utrum sit necessarius; 2. quasnam dotes habere debeat.

1. *Necessitas*. — Matrimonium ad genus contractuum pertinet, ideo id in quo tanquam in sua *essentia* constituitur, nequit esse nisi ipse consensus mutuus ac manifestatus contrahentium in proprium obiectum formale (cf. quae diximus de Matr. *essentia*). Ipse Deus, quamvis, ut supremus corporum et animorum Dominus, possit dominium

corporis viri mulieri, et vicissim, tradere, eisque inspirare mutuum amorem, quem connaturaliter exigit matrimonium, tamen ne de potentia absoluta, valet efficere ut matrimonium in ratione contractus subsistat, sine consensu mutuo partium; nam contrahere est consentire, quod non est nisi mutuo ac libere in idem sentire.

Remanet igitur quod statim investigemus, quibus qualitatibus necessario ornandus sit consensus, ut, iure praesertim naturae inspecto, matrimonium consistere possit.

II. *Qualitates*. 1. Consensus debet esse *internus*, nam vel ad contractum nullus requiritur consensus vel hic necessario debet esse internus, quia consensus natura sua est pure et simpliciter actus voluntatis; at primum admitti nequit, quia secus actum esset de essentia contractus matrimonialis; ergo.....; patet proinde quam erraverint quidam (ut Contensonius etc.), denegantes necessitatem interni consensus.

Hic quaeri solet an et quale peccatum committat qui fecte consenserit? Utrum et ad quid teneatur?

Ad 1.um — Certum est ipsum peccare graviter sive contra religionem, sive contra charitatem, sive etiam contra iustitiam, nisi error, vel metus gravis iniuste incussus excuset.

Ad 2.um — Omnibus consentientibus, deceptor tenetur, nisi gravia obstent incommoda, si alia via nequeat damna illata comparti reparare, verum elicere consensum.

Utrum vero, si compars exigit, ad id iustitia obligetur, etiamsi alia via, ad quam sequendam promptus est, valeat damna reparare, res dubia est inter theologos; sententia tamen affirmans communior ac probabilior videtur.

2. Debet esse *externus*. Qualibet ex parte apparet necessitas huius qualitatis, sive scilicet respicias translationem iuris matrimonialis ab uno in alterum, sive obligationem inde exortam, sive tandem ipsam rem, seu obiectum iuris.

3. *Mutuus*, sive quatenus ex *utraque parte* requiritur, sive quatenus utriusque consensus non solum materialiter, sed etiam *formaliter in idem obiectum* concurrat, nam secus nec natura servaretur contractus bilateralis, nec ius et officium maritalis perfecte sibi responderent.

4. *Liber*, nam actus, qua parte laborat necessitate aut coactione, proprie non est humanus. Imo, *attenta speciali natura matrimonii*, nulla creata potestas valet cogere ad matrimonium ineundum et eo minus consensum matrimoniale supplere. Fac tamen attente distinguas inter actum, quo quis ad matrimonium proprie cogere posset, et actum, quo Superior legis naturae obligationem declararet, eiusque observantiam urgeret.

5. *Inter determinatas personas*, secus illusorius foret contractus.

6. *Per signa de praesenti*, sive ut distinguatur a *mera* promissione matrimonii, seu a sponsalibus de futuro, sive ob rationem Sacramenti. Haec autem signa in matrimonio *regulariter* debent esse verba, uti constat ex cap. *Suae fraternitati* c. 25 Innocentii III.

Dixi *regulariter*, quia etiam mutus contrahere valet. Utrum autem consensum absque causa per signa exprimere non per verba peccatum sit lethale, vel tantum leve, disceptatur inter DD. Quidam sentiunt esse mortale, quia receditur a notabili ritu in Ecclesia semper observato; dein, aiunt, verba Innocentii III *ex cap. c.* videntur praeceptum grave continere; negant communius alii cum Sanchez, quia nullibi reapse invenitur huiusmodi praeceptum, et verba Innocentii III, aliter recte explicari possunt. Caeterum semper omnino necessarium est, ut signa verbis aequivaleant.

Hinc duplex exurgit quaestio: 1. utrum nempe valeat matr. *sub conditione* initum; 2. utrum valeat *inter absentes* contractum.

Quaestio 1.^a — De consensu conditionato.

Dicendum est *de natura et divisione conditionis* et *de eiusdem vi* in contractum matrimonialem.

A) *Conditionis natura.* — Prima ac praecipua adiectio, quae contractibus accedere potest, est *conditio*, quae recte definitur: « *adiectio quaedam contractui apposita obligationem suspendens in tempus vel in eventum futurum* ». Cf. Santi lib. IV, pag. 183.

Duo igitur dubia natura sua conditio inducit: nempe a) utrum aliquando contractus revera perfecturus erit; b) quandonam perfecturus erit.

Ex quo consequitur adiectionem circumstantiae cuiusdam praeteritae vel praesentis consensum quodammodo alligantem, *improprie* conditionem vocari, cum potius subjective quam objective suspendat obligationem. Inde apparet quoque quomodo a natura conditionis propriae pariter exulet adiectio circumstantiae, quam communiter conditionem *resolutivam* appellant, cum obligationem reapse non suspendat, sed, verificata, eam dissolvat. — Conditionis affinia sunt *modus, causa, demonstratio*.

Modus est adiectio alicuius oneris, ad quod per contractum *perfectum* obligare volumus alterum contrahentem; generatim exprimitur particula *ut*.

Causa est adiectio illius quod, ut causa impulsiva inducit ad contrahendum; et solet exprimi particula *quia*.

Demonstratio est adiectio qualitatis, qua determinatur vel demonstratur persona, cum qua contrahitur.

B) *Conditionis divisio.* — Conditio a) ratione *temporis* est vel de praeterito, vel de praesenti, vel de futuro; b) ratione *causae* vel est casualis, vel potestativa aut mixta, possibilis, vel impossibilis, necessaria, vel contingens; c) ratione *objecti* est honesta vel inhonesta, vel indifferens; d) ratione *effectus* est suspensiva, vel resolutiva, contra substantiam actus, vel non.

C) *De vi seu efficacia conditionis in contractum matrimoniale.* — Nulla quaestio de conditione *resolutiva*, quae assensus revocatur, quia directe opponitur indissolubilitati matrimonii, quae eidem essentialiter inest.

Remanet igitur quod sermo instituatur de validitate matrimonii, si ei adiiciatur conditio *suspensiva*. Quoniam tamen ob ignorantiam nostram etiam adiectio, cuius obiectum sit aliquid praesens vel praeteritum, subiective munere conditionis fungitur, utraque vero (sive conditio sit propria sive sit impropria) esse possit honesta vel turpis, possibilis vel impossibilis, juverit quatuor distinxisse casus:

1. contractum cum conditione improprie dicta, i. e. de praeterito vel de praesenti, sive honesta, sive inhonesta;
2. contractum cum conditionibus honestis et possibilibus;
3. contractum cum conditionibus inhonestis et impossibilibus simpliciter;
4. contractum cum conditionibus substantiae matrimonii adversantibus.

1. — *De conditionibus impropriis.*

a) Conditio sive sit honesta, sive turpis, si verificatur, Matrimonium statim valet; statim invalidum est, si non impletur. Attamen contrahentes, usquedum conditionis verificationem ignorant, nequeunt, ut ipsa rei natura dicat, matrimonio licite uti ob periculum fornicationis.

His conditionibus accensetur etiam conditio de *futuro necessario* aut *saltem certo eventuro*, utpote aliquid, quod iam moraliter praesens existimatur in sua causa; nec praesumitur persona prudens velle consensum suspendere donec conditio impleatur. Practice tamen attendendum est intentioni contrahentium, qui plerumque illa intendunt consensum vel melius obligationem suspendere.

b) Conditio impossibilis vitiatur, seu pro non adiecta habetur, et matrimonium statim valet. Agitur tamen de mera praesumptione *iuris*, de qua cf. quae inferius dicentur n. 3.

2. — *De conditionibus honestis et possibilibus.*

Matrimonium non perficitur, nisi conditione verificata; eadem autem completa, matrimonium statim valet absque ulla consensus renovatione (licet consulenda sit), ut communiter sentiunt, sive Canonistae, sive theologi; imo ut sua praxi docent ipsae S. R. Congregationes. Hoc tamen a pluribus non admittitur, si matrimonium contractum fuerit conditione « *si Papa dispensaverit a tali impedimento dirimente* » et ratio est, quia nupturientes, dum consensum emittunt, reapse inhabiles sunt ad matrimonium ineundum, adeoque eorum consensio est nulla.

Hic solet a Doctoribus quaeri quando Xstiani sponsi, qui matrimonium conditionate ineunt, Sacramentum recipiant.

Cui quaestioni respondendum est, contrahentes illud recipere (ideo et respective conferre) non posse nisi per contractum matrimoniale perfectum et absolutum, i. e. post verificatam conditionem; nam sicut caetera, ita et praesens Sacramentum dici nequit collatum nisi applicatione materiae et formae integre et absolute expleta et prolata, quae a perfecto contractu nullimode disiungi potest. Imo, pendente conditionis eventu, contrahentes valent, quamvis illicite, etiam a contractu discedere, nam contractus matrimonialis nondum constituitur in sua essentia, et ideo ut talis non obligat.

3. — *De conditionibus inhonestis vel impossibilibus.*

Dummodo ne tales conditiones matrimonii substantiae adversentur, matrimonium validum est, nam conditio pro non adiecta habetur. *Favor* enim matrimonii exigit: a) pro sua *sanctitate*, ut non alligetur turpi alicui eventui, a quo pendeat; et b) pro sua *gravitate*, ut imaginem illusoriae et ridiculae negotiationis, prout est contractus alligatus

conditioni impossibili, non præseferat (cf. Santi); et ideo non presumitur quod contrahentes serio voluerint consensum tali conditioni alligare.

Verum talis praesumptio est *iuris* tantum, quae probationem in contrarium admittit. Ipsa autem in foro interno constabit ex ipsius contrahentis confessione, in foro externo ex circumstantiis desumetur.

4. — *De conditionibus contra substantiam Matrimonii.*

Si conditio est contra matrimonii substantiam, et *in pactum deducitur* a contrahentibus, vel eidem *consensus expresse alligatur*, invalidum est matrimonium; ratio est, quia reapse deest voluntas contrahendi; qui enim vult aliquid contra substantiam contractus, contractum ipsum non vult, nam censetur in mente habere obiectum omnino diversum ab eo circa quod consensum exterius exprimit.

Contra substantiam coniugii sunt autem conditiones, quae adversantur:

a) *bono prolis*, ad cuius honestam procreationem ordinatur matrimonium.

b) *bono fidei*, seu fidelitatis servandae inter coniuges;

c) *bono Sacramenti*. Dixi si *in pactum deducitur* etc.

Hinc a) si conditio ab una tantum parte expresse ponitur, altera vero contradicit, et nihilominus matrimonium in consueta forma contrahitur, matrimonium validum praesumitur, quia prior pars censetur a conditione recessisse, et absolute contraxisse; item b) conditio esse potest tantum indicium quasi conflictus duarum intentionum sibi invicem oppositarum, quo in casu matrimonium censetur validum, quia ea est intentio efficax, quae in mente contrahentium praevalet; quae ex communiter contingentibus est intentio nubendi.

Praesumptio tamen semper cedere debet veritati, dummodo manifestetur.

Scholion 1. — Hic quaeri solet utrum conditio perpetuo servandae continentiae apposita contractui matrimoniali sit necne contra substantiam matrimonii.

Ad perspecuitatem quaestionis fac ut distinguas propositum ac votum continentiam servandi, et ex adverso pactum denegandi iuris ad copulam, a quaestione, quae in praesenti agitur.

His declaratis, concors non est solutio a DD. proposita. Non pauci matrimonii validitatem affirmant hac praesertim ratione moti: essentiam matrimonii plus non requirere, quam ut tradatur mutuum ius et potestas in corpora in actu primo, seu ius radicale ad copulam, quod bene, ipsi aiunt, componi potest cum exclusione (ob bonum motivum) exercitii iuris seu actus secundi per copulam. Idem confirmant ex comparatione cum aliis contractibus, et hoc modo facile explicant veritatem matrimonii B. M. V. cum S. Ioseph. Ita sentiunt Baller., Lehmke., Gasparri, etc.

Alii plures tamen negant, nam dicunt: est de substantia matrimonialis contractus quod ex ipso ius seu potestas utendi oriatur, iamvero si haec prohibeatur, quale ius conceditur? Nec est efficax comparatio cum caeteris contractibus, nam effectus matrimonii non pendent, sicut in illis, a nutu contrahentium, sed ab ipsa natura propria matrimonialis contractus.

Caeteroquin veritas matrimonii B. M. V. cum S. Ioseph facile et alia ratione, nempe ope revelationis, et non apposita conditione, tueri potest. Ita Santi, D'Annib., Rosset etc. ib.

Scholion 2. — *Modus*, si est honestus et possibilis, obligationem parit, at matrimonium statim valet ut absolutum; si est turpis vel impossibilis, habetur ut non adiectus; si substantiae matrimonii repugnat, vitiat matrimonium; nam sic contrahentes per unum indivisibilem contractum se simul obligarentur ad matrimonium et ad matrimonium eversivum; quod implicat ut serio fiat.

Causa et demonstratio, licet falsae aut turpes aut impossibiles, imo et contrariae substantiae coniugii, matrimonium non invalidant, quia consensus non datur dependenter ab ipsis, sed concomitanter ad illas.

Excipe, si causa vel demonstratio involvat errorem substantialem status vel personae.

Caeterum ad liceitatem quod attinet, regulariter nuptiae conditionatae permittendae non sunt, sive quia Ritual. Rom. formam matrimonii tradens, non aliam describit nisi absolutam; sive quia maxima incommoda, vel ob incertam determinationem implementi conditionis evenire solent.

Eas igitur non permittat Parochus, nisi gravissima de causa et accedente (ni periculum sit in mora) Episcopi consensu.

Quaestio 2.^a — De consensu mediato.

Consensus matrimonialis exprimi potest, sive per se seu immediate, sive per aliquid aliud, seu mediate, puta per procuratorem, per epistolam, aut per interpretem. Utrum tale matrimonium validum et quousque licitum dici possit, sunt quaestiones in praesenti exolvendae.

a) *Per procuratorem.* Certo valet matrimonium, dummodo hae servantur conditiones: 1. ut speciale mandatum ad id habeat procurator; 2. ut procurator mandatum exequatur per se, non per alium, nisi id ei fuerit expresse a mandante concessum; 3. ut nulla adsit revocatio mandati etiam mere mentalis ante matrimonii celebrationem; 4. ut procurator mandati limites non excedat quoad appositae conditiones; 5. ut procurator, ubi viget *Tametsi*, mandatum Parocho et testibus requisitis exhibeat, et coram eis nomine mandantis contrahat.

Ut tamen talis modus matrimonium contrahendi, licitus sit, gravis requiritur causa et Episcopi licentia.

b) *Per epistolam.* Valide pariter contrahitur, modo: 1. consensus ab uno datus perseveret quando alter con-

sensum scribit, vel alio modo profert; 2. huius intimatio ad eum, qui prius scripsit, perveniat; et, ubi viget decretum *Tametsi*, recipiens epistolam, qua matrimonialis consensus compartis exprimitur, coram Parocho et testibus se sistat, ibique praefatam epistolam exhibeat, consensumque suum proferat. Patet matrimonium per epistolam celebrare non licere nisi gravi de causa et regulariter Episcopo consulto.

c) *Per interpretem*. Iis in locis ubi *Tametsi* non viget, matrimonium certo valet; illicitum tamen est, nisi ex gravissima causa fiat. Ubi autem praefatum decretum urget, matrimonii validitas dubia est; sententia tamen eiusdem validitati favens, verior videtur, nam non omnino difficile Parochus et testes de consensu per interpretem expresso testimonium ferre possunt.

Ratio vero validitatis horum matrimoniorum est, quia Sacramentum et contractus realiter unum idemque (ut supra demonstravimus) efformant, proinde quoties inter Xstianos verus ac legitimus habetur contractus, verum habetur et Sacramentum; at de essentia cuiusvis contractus est ut possit perfici per procuratorem, per epistolam, etc.; ergo....

§ 2. — De praesentia Paroçi et testium ad Matrimonium contrahendum requisita seu de clandestinitate Matrimonii.

Clandestinum in genere est id quod *clam*, occulte, absque solemnitate fit. Hinc clandestina dicta fuerunt vel matrimonia quae in iudicio probari non poterant, quia absque praesentia cuiuscumque testis inita; vel matrimonia quae, quamvis probari possent, celebrata tamen erant absque solemnitatibus praescriptis; vel tandem quae post Concilium Lateranense IV, quod bannorum promulgationem praeceperat, absque proclamationibus contracta fuerant; *sensu* tamen *proprio* matrimonia *clandestina* dicuntur

illa dumtaxat quae, absentibus Parocho et testibus, celebrantur. Vocem *clandestinitatis* hoc sensu in praesenti intelligemus.

Matrimonium *clandestinum* quidem numquam fuit et nusquam regulariter est licitum, sed semper sub gravi prohibitum (Conc. Trid. sess. XXIV, c. 1. *De reform. matr.*), attamen ut validum et ratum iure communi semper habitum est; at non ita iure novo, quo indirecte irritatur actus sine tali forma (seu sine praesentia Parochi et duorum aut trium testium) celebratus iis in locis, ubi decretum *Tametsi* promulgatum est (1).

Haec forma, seu potius solemnitas, dicitur *substantialis*, ut distinguatur a bannis et a nuptiali benedictione, quae pariter solemnitates matrimonii appellantur, attamen *accidentales*, cum ad *solam liceitatem* requirantur.

Dicemus: *in quo consistat*, ex mente Trid., *haec forma substantialis; quale sit legis Tridentinae subiectum*.

A — De iis quibus constat forma substantialis Matrimonii.

Ex decreto Tridentino requiritur *praesentia parochi*, (proprii) *vel alterius sacerdotis de ipsius parochi vel Ordinarii licentia*, et *duorum vel trium testium*.

Ut res adaequate discutiatur inquirendum est a) *quis veniat nomine parochi proprii*; b) *quis et quatenus delegatus dici possit*; c) *quinam requirantur testes*; d) *quaenam praesentia sit necessaria*.

1. — De parochi qui Matrimonio assistere debet.

1. Nomine parochi venit imprimis is, qui *ecclesiae* sive *officio parochiali* in perpetuum praepositus est, eiusque

(1) Imo iis in locis, ubi decr. Trid. publicatum est, matrimonium clandestinum ne sponsalium quidem vim habet. Eruitur sive ex rei natura, sive ex pluribus decisionibus S. C. Conc.

actualem curam atque administrationem exercet. His aequiparantur: *Vicarii curati perpetui* vel *temporales*, qui vices parochi gerunt, in quo residet cura *habitualis*; *rectores ad nutum amovibiles* canonicarum parochiarum, qui in variis regionibus v. g. in Gallia et Belgio vocantur *deservitores* sive succursalistae; *missionarii* vel *curati*, qui missiones sive quasi parochias administrant; *oekonomi* sive provisores parochiae *vacantis* (1).

Cumulative cum parochis hoc iure assistendi matrimonii celebrationi fruuntur vi iurisdictionis superioris et ordinariae S. Pontifex pro tota Ecclesia, Episcopi et Vicarii generales pro suis dioecesanis, Vicarius Capitularis (Capitulum), Vicarii Apostolici, etc.

2. *Assistentia* parochi in matrimonii celebratione non est actus *ordinis* vel *iurisdictionis*, sed exercitium muneris *testis autorizabilis*. Quare *sola qualitas parochi* requiritur et sufficit, ut validis matrimoniis assistentiam suam praestet, nec obstat quod non sit sacerdos, quod sit excommunicatus etiam denunciatus, imo et ab Episcopo prohibitus matrimoniis assistere; ratio est, quia adhuc *titulo* vel *officio parochiali* non est privatus.

Ex adverso ob carentiam tituli parochialis invalide assistit parochus intrusus, haereticus aut schismaticus denunciatus, etc.

Num vero, quando parochus est *putativus*, Ecclesia ob bonum fidelium defectum suppleat, distinguendum est, nam vel circa idem subiectum copulative conveniunt titulus coloratus et error communis et tunc, quamvis regulariter illicite, tamen valide putatus parochus matrimoniis assistit; vel solus error extat communis et tunc *probabiliter*, vel solus titulus coloratus et tunc *certo* nulliter matrimoniis assistentiam suam praestat.

(1) Item Viceparochi, qui a parcho vel ab Ordinario deputantur ad universam curam animarum exercendam non excepta assistentia matrimoniis loco parochi diutius *absentis*, vel *praesentis*, sed *impediti* v. g. ob aenium vel infirmitatem vel impertiam.

3. Ut valide contrahatur Matrimonium iuxta statuta capituli *Tametsi* non sufficit praesentia parochi (vel Ordinarii) *qualiscumque*, sed necesse est praesens sit parochus (vel Ordinarius) *proprius*.

Ex duplici autem capite quis fieri potest Parochus *proprius*, nempe causa *domicilii* vel *quasi domicilii alterutrius* contrahentium. In plerisque locis consuetudine aut etiam dioecesanis statutis receptum est, ut solus Parochus sponsae *licite* matrimonio assistere valeat.

Ad *domicilium* iure canonico (quod unice in praesenti materia attendendum est) duo copulative requiruntur et sufficiunt: a) animus *perpetuo* manendi in loco (paroecia); b) *factum* actualis habitationis.

Ad *quasi domicilium* pariter duo simul requiruntur: a) animus in loco manendi per *notabilem anni partem*, i. e. saltem per sex menses; b) *factum* habitationis. Factum habitationis nulla probatione indiget, cum per se illico innotescat; secus vero intentio manendi, quae aliquo externo signo comprobari debet.

In particulari adnotandum est, quod qui sui iuris non sunt, patris vel tutoris domicilium retinent, quousque sui iuris effecti, eidem non renuntient; uxor habet domicilium mariti, illudque, etiam si maritus fuerit mortuus, retinet, donec ei non renuntiet, nisi in casu legitimae separationis ante mariti mortem id praestiterit (1).

(1) Hinc alumni Collegiorum et puellae, quae in Conservatoriis et Collegis educantur, retinent domicilium patrum, cui non renuntiarunt, et habent quasi domicilium in parochia, ubi collegium situm est.

Professores alicuius facultatis, medici ab aliquo Municipio conducti, officiales publici, magistri vel magistrae comunales etc., si operam suam in aliquo loco exercent ultra semestre seu ad tempus indeterminatum, saltem quasi domicilium eo in loco habent, verum domicilium retinentes, si quod alibi habent.

Item famuli et famulae videntur habere quasi domicilium (contra ac tradunt nonnulli) in parochia, in qua famulantur, et simul retinere etiam domicilium patrum, maternum vel fratrum. Ratio est, quia ad amittendum domicilium non sufficit actualis discessio vel absentia diuturna, sed sive verbis sive factis debet constare de animo renuntiandi domicilio, quod, quamdiu de renuntiatione non constat, conservatur. Oietti, *Synopsis*, etc.

Vagi, cum nullibi habeant domicilium vel quasi domicilium, valide contrahere possunt coram quolibet Parocho in cuius Parochia tunc inveniuntur. Parochus tamen, qui vult matrimonio alicuius vagi assistere, debet prius ex gravi praecepto Tridentini sess. XXIV, c. 7, *De Ref. Matr.* diligentem inquisitionem facere et re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinere. Cf. Oietti op. c.

2. — *De delegatis ad assistendum Matrimonio.*

Ut plurimum ex mente Ecclesiae ipse parochus matrimoniis assistere debet, tamen hoc non impedit quominus, ipso permittente Tridentino, et alius sacerdos *valide*, et, rationabili interveniente causa, etiam *licite* ad assistentiam matrimoniis praestandam deputetur.

1. In genere ii omnes possunt delegare qui *per se* assistere valent, idque facere possunt quousque officium retinent, etsi censuris irretiti sint. In particulari licentiam assistendi matrimoniis concedere queunt: 1. Ordinarius et parochus tum in specie quoad singulos casus, tum in genere quoad omnia matrimonia. 2. Ipse delegatus ad universitatem causarum seu ad assistendum matrimoniis in genere, attamen solum pro casu particulari.

2. Subiectum *passivum*, cui munus testis autorizabilis valide potest delegari vel subdelegari, est *quilibet et solus sacerdos*; dicit enim Conc. Trid.: « *vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu Ordinarii licentia* ». Ita pluries S. C. Conc. Solus R. Pontifex posset hanc facultatem, cuicumque voluerit, delegare.

3. *Delegatio*, ut valida sit, necesse est: a) Ex parte *delegantis* sit *libere et deliberate* concessa; eius tamen validitati non obstat, si extorqueatur *metu* vel eliciatur *dolo*, nisi error intercesserit substantialis. b) Ex parte *delegati* sit *expresse vel tacite acceptata*; unde necessitas quod innotescat, cui concessa fuerit. Verum hoc *certum est*, si licentia non expetita fuerit, secus vero *probabilius*. c) Ex parte *modi*

sit *expressa* vel saltem *tacita* per facta vere concludentia et praecedentia; non sufficit consensus praesumptus, mera tolerantia aut etiam rathiabitio.

Cessat vero licentia per *revocationem* a delegante *factam* et delegato *intimatam* antequam nuptiis assistat. Quare, si revocatio delegato non innotuerit ante nuptias, certus est valor matrimonii.

Scholion. — De *Vicario* vel *Coadiutore Parochi*. — Hoc nomine intelliguntur illi sacerdotes qui paracho *praesenti* et *valenti* in cura animarum assistunt. Ex consuetudine vel statuto particulari Dioeceseos eruendum est, num eiusmodi Vicarii vel Coadiutores sive ab Ordinario sive a Paracho una cum commissione Coadiutoratus deputentur etiam ad assistentiam matrimoniis praestandam; ratio est quia non ubique ita Vicarii vel Coadiutores constituuntur, ut eis generalis Sacramentorum administratio attributa sit; vel saltem quia non ubique, in generali Sacr. administratione eis facta, censetur comprehensa assistentia matrimonialis. Non obstat tamen, saltem ordinarie, facultati Vicarii vel Coadiutoris clausula « *Paracho consentiente* » quae saepe reperitur in litteris delegationis, nam ea videtur ab Episcopo potius simpliciter subindicari necessitatem disciplinae, quam limitem commissionis datae. *A fortiori* hoc dicendum est de alia clausula « *sub dependentia Parochi* » quae pariter frequenter litteris concessionis apponitur.

3. — De testibus praeter parochum requisitis.

Tres aut saltem *duos testes* necessarios esse ad *validitatem* Matrimonii, praeter parochum proprium ut testem qualificatum, decrevit Synodus Trid. sess. XXIV, c. c. *De Ref. Matr.* In testibus vero praeter qualitates, ex rei natura requisitas, ut de Matrimonio contracto testificari possint, aliae speciales qualitates ad *validam* assistentiam iure Trid. non sunt praescriptae. Quare valide assistunt paren-

tes, consanguinei, viri et feminae, boni et mali, infames, excommunicati, infideles et impuberes qui satis intelligentiae habeant. — In matrimoniis tamen catholicorum *licite* testes acatholici adhiberi non possunt, nisi gravis excuset causa, atque scandalum vitetur.

4. — *De assistentia per parochum
et testes celebrationi Matrimonii praestanda.*

Ut parochus vel sacerdos delegatus et duo testes matrimonio valide intersint, sufficit, ut sint praesentes illa assistentia *passiva*, vi cuius *officio veri testis autorizabilis nomine Ecclesiae* de facto contracti matrimonii fungi possunt, quin oporteat sint praesentes *assistentia* quadam *activa*; nullum enim ordinis vel iurisdictionis actum ponunt, neque ministri sunt sive causae efficientes matrimonii, sed solum praestant conditionem ad formam solemnitatis in Matrimonio essentialiter requisitam.

Verum tum parochus, tum testes debent esse praesentes: *a) simultanee*; nam ex mente tridentini oportet sint de uno eodemque actu (i. e. de manifestato consensu matrimoniali) non singulares testes, sed contestes; *b) non solum phisice seu corpore, sed etiam moraliter* i. e. advertere ad id quod peragitur, ita ut de eo fidem facere possint, sive ex signis, si forte surdi, sive ex verbis, si forte coeci; aut per interpretem, si forte ignari idiomatis sint (1); tandem *c)* debent esse praesentes *formaliter* ut parochus et testes, quatenus scilicet sciant eorum praesentiam contrahentes ad Matrimonium celebrandum. Necesse non est tamen quod expresse ad Matrimonium assistendum vocati fuerint, sed sufficit, ut, dum contrahentes consensum exprimunt, aliquo signo moneantur de eo quod contrahentes peragere volunt. Cf. Nouv. R. Th. XVII, 107, seqq.

(1) Attamen adverte quod si Parochus admonitus vel interpellatus, affectet non intelligere, oculos claudat, aures obturet, vel aufugere conetur, matrimonium valet; sufficit enim ad validum, ut *possit* esse testis de matrimonio, quod contrahitur. S. U. Inq. 17 Nov. 1835.

B — De subiecto legis Tridentinae.

Ut huic quaestioni fiat satis, duo enucleanda sunt:
a) qua ratione Decr. Trident. vigeat; b) quatenus et pro quibus vigeat.

1. — De ratione qua lex Tridentina inducitur.

Ut decretum tridentinum statuens impedimentum clandestinitatis *vim habeat*, necesse est ut iuxta dispositiones ipsius Concilii promulgetur. Quare, si quacumque de causa, sive culpabiliter, sive inculpabiliter, aliquo in loco promulgatio debita omissa fuerit, ipsum nullam vim habet, ibique valida sunt coniugia clandestina sicut erant ante Conc. Tridentinum.

Haec autem promulgatio duplici modo haberi potest :
1. *formaliter*, 2. *virtualiter*.

1. *Formaliter* seu *explicite*, si in unaquaque ecclesia parochiali (vel quasi parochiali) ab Ordinario vel de eius mandato decretum illud et quidem tanquam lex Tridentina intelligibili idiomate publicetur.

Dixi 1. in *unaquaque Ecclesia parochiali*. Illud enim exigit Concilium et rem ita fieri debere declaravit S. C. apud *Fagnanum*; ergo non sufficeret promulgatio facta simpliciter in Concilio provinciali, vel in Synodo dioecesana etc.; unde fieri potest, ut decretum robur obtineat in una paroecia et non in altera eiusdem dioecesis, imo eiusdem civitatis.

Dixi 2. vel ecclesia *quasi parochiali*, quia largiori quodam sensu et non stricto sensu canonico hic ecclesia parochialis sumenda est, quia ad validam promulgationem sufficit quod districtus vel missio regatur ad instar paroeciae, cuius rector parochialia iura exerceat. Cf. resp. S. U. I. 14 Nov. 1883.

Dixi 3. *ab Ordinario vel de eius mandato*; quare si Parochus hanc publicationem suo nomine et auctoritate faceret, nulliter ageret; imo in recenti disciplina valde expedit, ut Episcopus ipse eam non praecipiat, Sede Apostolica inconsulta.

Dixi 4. *tanquam lex Tridentina* (S. C. C. in Kiovien, 2 Dec. 1628, 20 Martii 1629 decr. appr. ab Urbano VIII, etc.); nec proinde sufficeret, ut Episcopus decretum publicaret tanquam suum, vel tanquam decretum Concilii provincialis.

Dixi 5. *intelligibili idiomate*, seu lingua vernacula aut alia, quam populus intelligit, ut videtur constare ex resp. S. C. C. 30 Mart. 1669 in caus. Ind. Orient.

Huius legis autem Trident. proprium est, ut vim suam non exserat nisi post triginta dies a die primae publicationis in parochia factae. Conc. Trid. l. c. (1).

2. *Virtualiter* seu *implicite* censetur publicatum decretum clandestinitatis, si iam a diuturno tempore tanquam lex Tridentina receptum fuit et observatur. Videtur autem requiri tempus quod excidit hominum memoriam. S. Off. 10 Ian. 1886, ap. Gasparri n. 898.

Quaenam autem sint loca in quibus *revera* Trid. decretum promulgatum est v. apud Perrone *De Matr. Christ.*, lib. 2, Mansella *De imped. Matr.*, Zitelli *Enchir. ad sacr. discipl. cultores*, Gasparri *De Matr.* alleg. VI., Oietti op. c. l. c., etc. Ad nos quod spectat sufficiat in praesenti animadvertere, illud promulgatum non fuisse iis in regionibus quae eo tempore, quo latum fuit, haeresi dominanti subiectae erant, ut in Anglia, Svevia, Saxonia, Dania et pluribus Germaniae et Elvetiae partibus.

(1) Hoc decretum publicari quoque potest pro certis quibusdam personis et non pro omnibus, puta pro catholicis et non pro acatholicis, pro iis qui unum idioma loquuntur et non pro aliis qui in eadem paroecia alio idiomate utuntur; imo ob speciales locorum circumstantias, de speciali S. Sedis licentia, publicari potest tantum ex parte: idest prout requirit ad validitatem matrimonii praesentiam duorum vel trium testium, non vero prout requirit praesentiam parochi.

2. — *De vi intensiva et extensiva legis Tridentinae.*

1. Decretum Tridentinum est *locale* et *personale*. — Ut *locale* directe afficit territorium, ubi promulgatum est; indirecte omnes qui in eo versantur, vel per territorium iter faciunt, etiamsi ibidem nec domicilium nec quasi domicilium habeant. Ut *personale* directe afficit subiectos, quatenus valide contrahere nequeunt in territorio, ubi Tridentini lex non viget, si hoc adierint in *fraudem legis*, i. e. ea voluntate, ut ibidem, absque domicilio, aut quasi domicilio, matrimonium clandestine ineant. Utrum vero valide necne nubant in tali loco, absque forma Tridentina, sponsi quorum *neuter* est *vagus*, et ipsum adierint non quidem in *fraudem legis*, sed ex gr. ad negotia gerenda, vel ad rusticandum, etc. *controvertitur*; *communius* tamen recentiores tale matrimonium irritum reputant. Si unus vero contrahentium ratione loci, in quo habitat (quia e. gr. ibi habet domicilium vel quasi), eximitur a lege Tridentina clandestinitatis, matrimonium valet, quia unus alteri privilegium suum cummunicat ratione individuitatis contractus.

Per se, etiam haeretici Decreto Trid. ligantur (S. C. C. 9 Ian. 1863 et 7 Sept. 1772, 8 Ian. 1678). Attamen in concreto ii impedimento clandestinitatis non tenentur, ubi pro *solis catholicis* promulgatum fuit; aut ubi, quando promulgatum fuit, erant quidem omnes vel fere omnes catholici, at dein nova Haeticorum societas introducta est. Insuper declaratione Benedectina, ut pro quibusdam locis foederatis statibus Belgii et Hollandiae, partibus Poloniae, quae ab anno 1780 in Borussiae ditionem venit, etc. valida sunt matrimonia inter utramque partem haeticam inita, ideoque, ob individuitatem actus etiam *mixta coniugia*.

2. *De causis excusantibus a lege Tridentina.* — Si impotentia adeundi parochum vel Episcopum est *communis*, et *diuturna* (seu quae perduret per spatium saltem mensis)

certo excusat a lege clandestinitatis ea ex parte, quae praesentiam proprii parochi vel Ordinarii respicit; sufficit ideo ad validitatem matr., quod sponsi in casu contrahant coram duobus testibus. S. Off. 30 Ian. 1884.

Num vero obligatio impedimenti cesset, si impossibilitas sit *mere personalis*, nec ipsam communitatem afficiat, quidam apud Sanchez (quibus adhaeret etiam Ballerini), affirmant; *communius* tamen DD. negant, tum quia agitur de lege irritante, quae suam vim obligatoriam non amittit, nisi ob bonum commune; tum quia Congregationes nullam admiserunt exceptionem quoad personalem impossibilitatem.

Quidquid sit, quando sponsi sine parochi praesentia contraxerunt, curent ut quamprimum nuptialem benedictionem recipiant; et faciant, ut ipsorum matrimonium inscribatur in sacramentali registro parochiae, seu missionis, aut proximioris missionis Ecclesiae, a qua dependet. S. U. I. 14 Nov. 1883.

Scholion. — *De poenis in contravenientes decreto Tridentino.* — *Parochus* vel *alius Sacerdos*, qui minore *testium* numero quam est praescriptum, et *testes* qui sine *paracho* vel *sacerdote* huiusmodi contractui intersunt, necnon ipsi *contrahentes* graviter ex Trident. cap. *Tametsi* arbitrio *Ordinarii* puniendi sunt. Quodsi quis *parochus* vel *alius sacerdos*, sive regularis, sive saecularis sit, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiae sponso sine illorum parochi licentia matrimonio *coniungere* aut *benedicere* ausus fuerit, ex eodem capite *Tametsi* tamdiu suspensus *manet*, quamdiu ab Ordinario eius parochi qui matrimonio *interesse* debebat, seu a quo *benedictio* suscipienda erat, absolvatur.

§ 3. — De licita Matrimonii celebratione.

Etsi ad *validam* Matrimonii celebrationem *passiva* parochi (et testium) assistentia omnino sufficiat, tamen et in locis, ubi non viget Tridentinum, iuxta antiquissimam Ec-

clesiae praxim, ad eiusdem *liceitatem* requiritur quoque *activa* parochi interventio, ritum nuptiarum praecise servando. Tria iuxta Rit. Rom. praestare debet parochus in celebratione matrimonii: 1. contrahentium consensum excipere; 2. nuptias benedicere; 3. matrimonium rite inscribere.

1. — *De mutuo contrahentium consensu.*

1. Consensum excipiens Parochus ad tria attendat: *ad tempus et locum debitum, ad ritum statutum.*

1. *Tempus.* — *Iure communi* nullo anni tempore celebratio matrimonii proprie vetatur; solae prohibentur tempore clauso solemnitates nuptiarum. (Cf. pag. 131). *Iure vero particulari* vi consuetudinis alicubi et ipsum matrimonium celebrari vetatur, nisi de licentia Episcopi et iusta intercedente causa; alibi interdicitur etiam diebus dominicis et festivis, aut tempore vespertino, ad abusum vitandos, qui secus facile irreperent.

2. *Locus.* — Ex praescripto Tridentini Matrimonium celebrandum est *in facie Ecclesiae*, idest *publice*, seu in loco publico et honesto, idque sub gravi. (Cf. Bened., Concist. *Satis Vobis*). Imo iuxta rituale Romanum, « *in Ecclesia maxime celebrari decet.* » quae verba praeceptum prae se non ferunt, sed iuxta plura statuta dioecesana extra Ecclesiam, v. g., in oratoriis vel in privatis domibus peragi non licet sine speciali Ordinarii licentia, quae tamen in mortis periculo praesumi potest.

3. *Ritus.* — *a)* Parochus pro Matrimonii celebratione debet indui superpelliceo et stola alba, vel, si est immediate celebraturus, alba, stola et planeta coloris missae convenientis, non autem manipulo, quem ante missam accipit. Unum saltem adhibeat ministrum superpelliceo pariter indutum, qui librum et vas aquae benedictae cum adsersorio deferat, eique ministret.

b) Matrimonium celebrari solet ante altare maius, aut, hoc impedito, ante aliud altare. Sponsus stat a dextris

sponsae, testes prope adstant vel iuxta vel retro post sponso, ut videre et audire possint, quid agatur; post eosdem, parentes et propinqui, quorum praesentia nuptias cohonestari decet.

c) Sacerdos utrumque sponsum singillatim de consensu in matrimonium vulgari sermone sic interrogat: « N. (exprimendo nomen proprium, cui cognomen addi potest) vis accipere N. hic praesentem in tuam legitimam uxorem iuxta ritum sanctae matris Ecclesiae? » — Respondet sponsus: *Volo*. — « N. vis accipere N. hic praesentem in tuum legitimum maritum iuxta ritum sanctae matris Ecclesiae? » — Respondet sponsa: *Volo*. — Parochus responsiones exigit, nisi agatur de mutis, verbis expressas, non tantum nutibus; et quidem claris, apertis, vulgari sermone prolatis, ita ut et a parocho et a testibus clare percipiantur.

d) Mutuo contrahentium consensu intellecto, parochus iubeat eos invicem iungere dexteras dicens: « Ego coniungo vos in matrimonium. In nomine Patris ☩, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen. » Postea eos aspergat aqua benedicta, nihil dicens. Haec dexterarum coniunctio, quae est coniunctionis animorum symbolum, est in Ecclesia antiquissima, imo ex veteri lege originem ducit (v. Tob. VII, 15).

Rituale tamen pergit: « Vel aliis utatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum »; ex quo sequitur legitimas consuetudines hac in re vigentes servari posse.

e) Postea, precibus in Rituali descriptis, benedicitur *annulus*, et aspergitur aqua benedicta in modum crucis. Etiam hic ritus antiquissimus est: matrimonii unitatem et indissolubilitatem significat; quumque a sponso sponsae tradatur, pignus simul est amoris perpetui. Haec annuli benedictio nunquam omitti debet, ne quidem in secundis nuptiis, aut tempore feriato. Post traditionem annuli, sacerdos quasdam preces super sponso legit.

Si plura simul matrimonia iungantur, accepto primum singulorum consensu, dictaque pro singulis a parochò formula « Ego coniungo vos..... », nihil obstat quominus benedictiones annulbrum et reliqua fiant in communi per verba in numero plurali.

Certum est omnes supra descriptas caeremonias *praeceptivas* esse, videntur tamen, singillatim sumptae (si forte excipias, ut volunt quidam, verba « Ego coniungo..... et similia), nonnisi sub levi obligare.

2. — De benedictione nuptiali.

a) Expletis caeremoniis, supra descriptis, Missa celebratur pro *sponso* et *sponsa* si id permittitur, et datur *benedictio nuptialis*. Equidem nomine benedictionis nuptialis aliquando caeremoniae veniunt pro celebratione Matrimonii in Rit. R. descriptae; verum sensu proprio eadem non intelliguntur nisi preces Missae pro sponis, post *Pater noster* et *Benedicamus Domino*, insertae.

b) Benedictio nuptialis dari non debet nisi intra Missam vel votivam pro sponis, si haec a rubricis permittatur, vel infra Missam diei currentis; constat ex Rubrica Missalis et ex Decr. S. U. Inq. 31 Augusti 1831; — eadem, eaque sola, prohibetur tempore feriato; constat ex Conc. Trid. sess. XXIII *De Ref. Matr.* cap. V et Decr. S. R. C. — eadem sponis dari potest tum immediate post celebratum Matrimonium, tum etiam posterius, quamvis et longum tempus effluerit, et sponsi simul cohabitaverint; unus excipiendus est casus, quo mulier vidua sit, et iam in praecedenti matrimonio benedictionem acceperit. Cf. c. Decr. S. O. apud Pighi, *Liturgia Sacr.*, etc.

c) Sponsi enixe hortandi sunt, ut quam primum benedictionem nuptialem recipiant; num vero ad eam adigantur stricta, quamvis levi, obligatione, communiter affirmant QD. (S. Lig. n. 988); non desunt tamen qui pluribus de rationibus contrarium doceant (Génicot n. 464, Alberti, etc.);

quare practice non est asserenda obligatio, cum de ea certo non constet.

d) Minister benedictionis nuptialis est proprius contrahentium parochus. Alius sacerdos nequit illam imperitari nisi de parochi vel Ordinarii licentia, sub poena suspensionis ipso facto incurrenda (Conc. Trid. sess. XXIV, cap. 1). — Matrimonii tamen celebratio et benedictio nuptiarum non ita connexae sunt, ut ab eodem sacerdote fieri debeant; sed Matrimonium contractum coram parochi, licite benedici potest ab alio sacerdote de consensu parochi. Cf. De Herdt, n. VII.

e) Missa in nuptiarum benedictione debet semper esse votiva *pro sponso et sponsa*, exceptis (praeter tempus feriatum) dominicis, festis de praecepto, duplicibus 1. et 2. classis, tota octava Epiphaniae, vigilia et octava Pentecostes, die octava Corporis Christi, aliisque diebus duplicia 2. classis excludentibus. Hisque vero diebus, exceptis dicenda est Missa diei currentis cum commemoratione Missae nuptialis. — Sacerdos non tenetur Missam quam pro benedictione nuptiarum celebrat, applicare pro sponis, nisi ab iisdem stipendium accipiat. S. C. Inq. 1 Sept. 1841 (1).

f) Omnino *debet* quod sacerdos Missam celebrans post sumptionem calicis « *communicet sponso* » haec vero communio ex mente rubricae fieri debet *per modum sacrificii*, quatenus videlicet duae parvae hostiae in hac missa pro sponso et sponsa consecrari debent.

3. — De inscriptione Matrimonii.

« Peractis omnibus, parochus manu sua describat in libro matrimoniorum nomina coniugum et testium, et alia

[1] Si plures sponsi eodem tempore concurrunt ad nuptias contrahendas, potestne tuta conscientia Parochus uno eodemque sacrificio pro omnibus satisfacere? Dummodo sponsi nihil aliud exprimant, communius affirmative resp. aa. Ita *Castellani* in *Kalend. Veron. 1840* pag. 75. Contra sentit « Il Monit. Eccles. » Ser. 1, vol. VIII, P. 1, pag. 164. [Cf. Pighi *Liturg. Sacr.* n. 171 n. 1].

iuxta formulam praescriptam; idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus, matrimonium celebraverit » Rit. R. tit 7, c. 2, n. 6. Conc. Trid. sess. XXIV. cap. 1. In libro matrimoniorum facienda est quoque mentio de dispensatione forte impetrata ab impedimentis publicis pro foro externo, omittenda vero si agatur de dispensatione data ab impedimentis occultis pro foro interno.

Haec inscriptio sub gravi praecipitur; siquidem post obitum parochi et testium, ex hac sola inscriptione de peracto matrimonio constare potest. Marc. n. 2980.

CAPUT III.

De iis

quae superveniunt Matrimonio attentato seu de Matrimonii nulliter contracti revalidatione.

Non raro contingit ut matrimonium quidem attentetur, quin vere et valide ineatur. Quo in casu difficili, summaque prudentia tractando, multiplex praesto esse potest remedium solvendi difficultatem veluti cohabitatio ut frater et soror, dissimulatio, declaratio nullitatis, et praesertim revalidatio. Dixi *praesertim revalidatio*, nam, ut in posterum consulatur validitati matrimonii, hoc est remedium ordinarium et frequentissime applicandum, nisi impedimentum, cuius causa matrimonium nulliter initum fuerat, sit indispensabile, aut adiuncta secus exigant. Dicemus ergo: 1. quatenam debeat esse ratio agendi parochi aut confessarii, quando matrimonium aliquod nulliter contractum fuisse detegant; 2. qua ratione matr. invalide contractum revalidandum sit.

Art. 1.

**De agendi ratione Parochi aut Confessarii
quando Matrimonium nullum esse deprehenditur.**

Hic quam maxima sacerdos indiget prudentia, ne forte, dum saluti fidelium providere existimet, illos in laqueum diaboli deiiciat, eis occasionem praebens ruinae spiritualis. Quare, si casum inveniat, ante omnia veritatem diligenter inquirat, et, si res, ut non raro contingit, difficultatibus scateat, si fieri potest, Ordinarium vel doctum et prudentem virum consulat. Quodsi proprio iudicio sacerdos agere teneatur, re mature perpensa, in *dubio* stet pro valore actus et dispensationem ad cautelam postulet; in *caeteris casibus* sequentia sequatur:

1. Si Matrimonii nullitas est *publice nota*, regulariter urgeri debet separatio quoad torum et habitationem, ut vitetur vel reparetur scandalum. Quodsi separatio quoad habitationem est impossibilis v. g. ob paupertatem partium, scandalum removeatur meliori quo fieri potest modo; et, si timeatur periculum incontinentiae, partes non moneantur, nisi iam obtenta dispensatione. Tanqueray, n. 513. — Dispensatio autem quam citissime postuletur; et in supplici libello exponatur si partes voluerint aut nequiverint separari, ut in rescripto omittatur clausula de praevia separatione.

Patet, quod in casu impedimenti indispensabilis, separatio a toro, et habitatione omnino urgenda est, et quam primum ab iudice ecclesiastico petenda declaratio nullitatis.

2. Si matrimonii nullitas est *occulta*, a) vel *utraque* pars est *conscia* impedimenti, et tunc sufficit separatio a toro, modo absit periculum proximum peccandi; nam secus momentanea separatio etiam ab habitatione sub honesto praetextu v. g. itineris, praescribenda est. Marc., 2081; b) vel

utraque pars est *inscia* impedimenti, ac nullum ex monitione praevidetur incommodum, et tunc putativi coniuges moneri debent, ut ceu frater et soror vivant, absque publica separatione, donec dispensatio obtineatur; ratio est, quia etiam peccata materialia, in quantum fieri potest, impedienda sunt. Si vero, uti saepe contingit, grave ex monitione timetur incommodum, in bona fide relinquantur, donec dispensatio obtenta fuerit. Si impedimentum est indispensable et aliunde manifestari nequet aut partes separari non possunt absque infamia aut scandalo, confessarius dissimulet, ac coniuges in bona fide relinquat.

3. Si *una* pars tantum est impedimenti *conscia*, altera pars, si absque gravi incommodo fieri potest, moneatur, atque, donec revalidatio effecta fuerit, partes ab invicem saltem quoad torum separentur; si vero, ut plerumque contingit, altera pars absque gravi incommodo moneri nequet, coniux, cui nota est matrimonii nullitas, sub aliquo praetextu coniugii usum vitare debet, nam secus copula esset fornicaria. — Si vero debitum denegari nequit sine urgente periculo gravissimi mali, ut diffamationis aut scandali, *probabile* videtur legem ecclesiasticam irritantem in casu cessare, et matrimonialem consensum posse in his angustiis valide renovari; ita ut debiti redditio iam licita evadat; quamprimum tamen, ad maiorem securitatem et ob reverentiam legi ecclesiasticae debitam, dispensatio petatur. Cf. Lehm. n. 826, Ball. P. n. 533, Noldin n. 149.

Si impedimentum talis est naturae, ut ab eo dispensatio obtineri nequeat, omnino abstinendum est ab usu matrimonii (1).

(1) Non facile coniuges praesumantur conscii nullitatis Matrimonii, nam quamvis causam cognoscant impedimenti, non raro impedimentum ipsum ignorant, et etiamsi iudicent se male egisse relate ad Matrimonii celebrationem ac ideo de hoc se accusent in confessione, non tamen eo ipso putant suum Matrimonium coram Deo nullum esse.

Art. 2.

De Matrimonii revalidatione.

Per *revalidationem* matrimonium nulliter celebratum ita restauratur, ut suum consequatur valorem. Ea accipitur sensu stricto, si fit in matrimonio *putativo*, quod scilicet prae se fert legitimi matrimonii formam, et simul laborat vitio nullitatis ob dirimens impedimentum; sensu improprio si matrimonium legitima forma et specie caret, nam tunc, potius quam vera Matr. invalidi revalidatio, prima habetur eiusdem celebratio. Spectata *causa* invaliditatis matrimonii, revalidatio triplex haberi potest, nempe *a)* ob defectum consensus; *b)* ob defectum formae Tridentinae; *c)* ob inhabilitatem partium. Spectato *modo* revalidationis, haec duplex est: seu 1. per simplicem consensus renovationem, aut per ordinariam dispensationem cum renovatione consensus; 2. per extraordinariam dispensationem sine renovatione consensus sive per *sanationem* matrimonii *in radice*.

§ 1. -- De revalidatione ordinaria.

Ut diximus, Matrimonium invalidum esse potest: *a)* ob defectum consensus; *b)* ob defectum formae Tridentinae; *c)* ob inhabilitatem partium. — De singulis dicemus.

a) De revalidatione matrimonii *ob defectum consensus*. — Si matrimonium nullum est ob defectum substantialem consensus ex. gr. in casu fictionis, erroris, vis aut metus, convalidari nequit, nisi consensus renovatione, nec sufficit confirmatio prioris invalide dati. Qui consensus renovandus erit *publice*, i. e. servata forma Tridentina (in locis cap. *Tametsi* subiectis et quidem ad valorem) ubi nullitas est *publica*; si haec manserit *occulta*, sufficit quod *privatim* renovetur.

Si consensus substantialis ex una parte tantum defecerit, plane sufficit per illam partem renovare consensum, dummodo alterius partis consensus perseveret.

b) De renovatione matrimonii *ob defectum formae Tridentinae*. — Matrimonium nullum ob non servatam formam substantialem Concilii Tridentini, sive propter impedimentum clandestinitatis, convalidari potest in locis cap. *Tametsi* subiectis, absque dispensatione, sola renovatione consensus coram paracho proprio et saltem duobus textibus. Id autem fieri debet *secreto* ad vitandum scandalum, si *occulta* sit nullitas matrimonii; *publice*, si *publica* sit matrimonii invaliditas, nec alio modo scandala vitari possint. Si una pars prorsus renuat consensum renovare sive per se, sive etiam per procuratorem, aut per litteras, petenda est sanatio in radice. Sed si uterque absolute recuset comparere coram paracho aut confessario, nil remanet nisi pro eis orare, ut ad meliora se convertant. Ecclesia enim non solet dispensationes concedere eis qui eius leges obstinate contemnunt (1).

c) De revalidatione matrimonii *ob inhabilitatem contrahentium*. — Si uterque coniux est conscius impedimenti, uterque, obtenta dispensatione, renovare debet consensum ad matrimonium revalidandum, et quidem iterum servata forma Tridentina, si invaliditas sit *publice nota*. Si una pars tantum impedimentum cognoverit, illa certo tenetur consensum suum renovare; altera pars vero, si de nullitate matrimonii potest moneri absque magno incommodo, id certe prestandum est, et postea ambo consensum renovabunt (2); hoc enim exigit clausula, quae invenitur in dispen-

(1) Alius modus matrimonium nulliter contractum ob defectum formae revalidandi, etiam absque praesentia parochi et testium, est simpliciter consensum renovare sive per verba sive per copulam coniugali animo habitam, domicilio vel quasi domicilio acquisito, ubi Tametsi non viget. Necesse tamen est ut ambo conscii sint nullitatis prioris matrimonii; secus, non esset novus consensus a priori independens.

(2) Disputant DD. an in casu etiam pars impedimenti nescia debeat necessario consensum renovare post obtentam dispensationem, ut matr. consi-

sationibus a Poenitentiaria concessis; quod si fieri nequit absque gravi periculo, sufficit renovare consensum iuxta modos a probatis auctoribus in casu propositos. Cf. S. Lig. n. 1117 (1).

NB. Curent respective Parochus et Confessarius, ut contrahentes tempore, quo matrimonium revalidandum est, sint in statu gratiae; tunc enim ab ipsis Sacram. Matrimonii suscipitur. Si revalidatio publice fiat, nuptiae nova indigent benedictione, secus, si secreto. — Revalidatio *publica* inscribatur in solito libro parochiali; revalidatio *secreta*, si fiat servata forma substantiali Tridentina inscribatur in libro matrimoniorum secretorum; secus, i. e. quando nullitas oritur ex impedimento occulto, nulla fiat inscriptio, quia in foro externo indubia est validitas matrimonii.

stat. Graves theologi hoc affirmant, negant graves. Verum, re *in se* considerata et praesupposita *absoluta* impedimenti dispensatione, sententia negativa videtur praeferenda. Sane: consensus, quem putativi coniuges initio dederunt, verus fuit consensus in Matrimonium, quodsi de facto inefficax, hoc fuit simpliciter ob existens impedimentum; hoc ergo per dispensationem sublato, quid impedit quominus consensus ille, si adhuc perseverat, vim suam statim exserat, et matrimonium fiat? Dixi tamen « re *in se* considerata et praesupposita *absoluta* impedimenti dispensatione », nam si dispensatio conditionate concedatur, ut videtur semper fieri quando dispensatio non datur in radice, debet prius conditio (renovationis consensus) purificari, nam secus semper manet impedimentum.

(1) Dicunt ex. g. posse unum e sponsis alteri dicere: « dic, quaeso si nullum esset nostrum matrimonium, nonne iterum nunc me acciperes? » vel « angor scrupulis de nostri matrimonii valore: ideoque renovemus consensum »; vel « pro mea consolatione vellem de novo contrahere, eia contrahamus »; vel alia huiusmodi similia. At patet, quod in his modis, vel non habetur voluntas hic et nunc contrahendi, sed desiderium tantum; vel deest conditio appositae de certioranda altera parte, nam ad summum iniecitur dubium; vel deest utrumque. B. P. VI, 908; D'Ann. III, 485 [29]. Oietti, op. c. Hodie tamen difficultas aut evanescit aut saltem valde minuitur, quia S. Poenitentiaria in recenti formula facultatum, quas aliis concedere solet, addit, « et quatenus haec certioratio absque gravi periculo fieri nequeat, renovato consensu iuxta regulas a probatis auctoribus traditas » quod signum est eam in casu necessitatis dispensare a conditione certiorationis et forte etiam ab ipsa renovatione consensus, quae in aliquibus ex illis phrasibus a probatis auctoribus excogitatis non habetur; et contentam esse ut illae formulae adhibeantur ab una parte et acceptentur ab altera. Quare in praxi haec dispensatio coincidit cum dispensatione in radice.

§ 2. — De revalidatione extraordinaria Matrimonii seu de dispensatione in radice.

1. *Notio.* — Sanatio seu dispensatio in radice est: « *dispensatio legis irritantis, qua matrimonium conualescit, retrotracta per fictionem iuris ad matrimonii initium* ». Ita communiter DD. — Inde facile intelligis sanationis in radice efficaciam sive ex *nunc*, sive ex *tunc*; eiusque convenientiam ac discrimen cum dispensatione ordinaria. Patet autem Matrimonium etiam *partialiter tantum* in radice sanari posse, quatenus scilicet irritantur nonnisi effectus ex invaliditate matrimonii orti. Hoc sensu sanatio in radice haberi potest etiam utroque coniuge mortuo, vel alterutro aut utroque coniuge hic et nunc ex ipso iure naturali incapaci ad matrimonium contrahendum, dummodo fuerit capax contrahere, quando matrimonium primitus, etsi invalide, contraxit.

2. *Conditiones.* — Ad dispensationem in radice requiritur: *a)* quod impedimentum sit iuris mere-ecclesiastici, et quidem unum ex iis a quibus R. P. solet dispensare (1); *b)* ut consensus seu voluntas manendi in matrimonio adhuc perseveret (2) ex utraque parte et quidem absoluta non conditionata, neque interpretativa; *c)* ut coniugum unio extrinsecam matrimonii speciem habuerit. Hòdie tamen S. Sedes sanare solet, caeteris stantibus conditionibus, etiam matrimonium civile, modo intentio fuerit matrimonii et non concubinatus; *d)* ut adsit urgens ac gravissima causa.

3. *Petitio.* — In instantia exprimi debet an consensus adfuerit ab initio, an in utraque parte perseveret, an con-

(1) Equidem etiam in matrimonio nullo ob impedimentum ligaminis, cessato impedimento, concessa est dispensatio in radice; verum tunc eiusmodi sanatio ita accipienda videtur, ut vim suam exerat a momento cessati impedimenti. Cf. Oletti op. c.

(2) Quare, si ante sanationem supervenerit amentia aut impotentia sanatio nequit dari, vel saltem nonnisi ad partialem quemdam effectum, ut supra diximus.

trahentes fuerint in bona fide, quaenam causae habeantur ad dispensationem obtinendam, quaenam impedimenta valiori matrimonii obfuerint, iis omnibus expressis quae ad horum impedimentorum claram cognitionem necessaria sunt. Gasparri n. 1161. — Supplex libellus R. Pontifici inscriptus mittitur ad S. Officium vel ad S. Poenitentiarium. — Pro utroque foro petenda est dispensatio, quando periculum adest, ne impedimentum, quod nunc occultum est, postea cognoscatur et detegatur.

4. *Executio.* — Nulla determinata formula praescribitur ad exequendam dispensationem; debet tamen executor significare se matrimonium *sanare in radice*. Executione peracta « si agatur, ait Zitelli, de dispensando matrimonio iam contracto in forma Tridentina et sanatio in foro conscientiae data fuerit, nulla fit huius matrimonii inscriptio; si vero data fuerit in eodem foro pro matrimonio non inito in forma Tridentina, matrimonium inscribendum est cum nota diei et anni in libro matrimoniorum secretorum nulla mentione facta de obtenta sanatione. Quod si sanatio concessa fuerit in foro externo, debet inscribi in libro consueto et fieri etiam mentio de obtenta sanatione ».

Scholion. — *De nullitatis Matrimonii declaratione.* — Matrimonium nulliter contractum non semper convalidari, sed quandoque etiam dissolvi potest, imo debet. a) Necessitas huius declarationis in triplici praesertim casu occurrit: 1. si impedimentum est indispensabile simulque una saltem pars in mala fide versatur; 2. si impedimentum est indispensabile et partes quidem bona fide contraxerunt, sed ex continuato matrimonio vel scandala in publico vel damna gravia inter coniuges enascuntur; 3. si impedimentum quidem est dispensabile, at vero ex matrimonio damna gravia et scandala provenirent, alio modo non avertenda, nisi per coniugii dissolutionem. Aichner § 198.

b) Ius et officium accusandi Matrimonium propter impedimenta *iuris privati* (sèu quae principaliter statuta sunt ob bonum *privatum* contrahentium) nonnisi coniuges

habent. Ea quatuor sunt: *error, conditio, metus, impotentia*, quibus nonnulli *ligamen* addunt. In impedimentis *iuris publici* (quae principaliter ob bonum commune atque *publicam* matrimonii honestatem et sanctitatem statuta sunt) ius et officium matrimonium impugnandi competit non solum contrahentibus, sed etiam iudici ecclesiastico et cuilibet personae, quae tale impedimentum noverit. Impedimenta iuris publici sunt *aetas, ordo, votum caeteraque* praeter superius recensita.

c) Soli iudici ecclesiastico reservatur munus matrimonii nullitatem declarandi. — Tres personae autem de iure in processu interveniunt: iudex, idest Episcopus, vel alia persona ecclesiastica per ipsum specialiter delegata; defensor matrimonii iuxta normam a Benedicto XIV praescriptam constitutus; cancellarius seu notarius. — Ex praecepto Benedicti XIV conficiendus est processus sub poena nullitatis omnium actorum. Ea per Episcopum, vel per ecclesiasticam personam specialiter ab eo delegandam, confici debent.

d) Antequam deveniatur ad *authenticam* matrimonii nullitatis declarationem, duplex, ex Const. Bened. XIV *Dei miseratione*, regulariter requiritur sententia *iudicialis* nullitati favens. Dixi *regulariter*, nam ex decreto S. Off. 5 Iunii 1889 matrimonium poterit ab Ordinario declarari nullum, cum interventu tamen defensoris vinculi matrimonialis, quin opus sit secunda sententia et absque solemnitatibus in *cit. constit.* praescriptis, quando *evidenter* constet de nullitate matrimonii ob certam existentiam impedimentorum disparitatis cultus, ligaminis, consanguinitatis, etc. Cf. p. 155.

PARS III.

De bonis ac officiis e Matrimonio resultantibus

Bona ac officia matrimonialia generice sumpta idem sunt ac matrimonii effectus. Idem vero promanant vel ex ipsa coniugii natura vel ex Sacramenti religione, vel ex iure humano. Quidam *utrumque coniugem* spectant et sunt: 1. *Bonum Sacramenti* per quod intelligitur non solum gratia Sacramenti, sed etiam vinculi indissolubilitas per gratiam Sacramenti confirmata; 2. *Bonum fidei*, quo nupti mutuum ac exclusivum ius in corpus acquirunt atque obligationem ineunt sese sancto amore prosequendi sibi quoque mutuum praestandi adiutorium et solamen; 3. *Bonum prolis*, quod in *potestate* generandi atque educandi prolem consistit; 4. *Mutua rerum et bonorum communio*, quae pro diverso locorum iure diverse definitur. Alii sunt *cuiusque coniugis* proprii, et quidem ratione *virī* duplex potestas: *maritalis*, qua maritus est caput uxoris; *patria*, quam in liberos ex iustis nuptiis susceptos adipiscitur; ratione *uxoris* vero sunt: *participatio status ac dignitatis mariti* et *ius ad alimenta*. Denique duo sunt nuptiarum effectus etiam *respectu prolis*, ius nempe *alimenta* et *subsidia honestae et Xstianae educationis a parentibus exigendi, et subiectio*

poteslati patriae. De gratia et vinculo iam satis egimus, ubi de natura et proprietatibus matrimonii Xstiani, de caeteris ergo exclusive in praesenti disserendum est.

CAPUT I.

De bonis ac officiis respectu utriusque coniugis.

Art. 1.

De bono fidei coniugalis.

Duplici paragrapho quaestionem exolvemus; quarum prima erit *de debito coniugali seu de usu matrimonii*; altera *de coniugum cohabitatione ac mutuo amore*.

§ 1. — De debito coniugali seu de Matrimonii usu.

Articulus de *debito*, ait Card. Vives y Tuto, Compend. theol. mor. n. 747, legendus *raro*, ex sola *necessitate, atque humili et purissima intentione*, — De hac re loquendum rarissime; et extra confessionem cum solis sacerdotibus ob officii obligationem tantum. — Extra confessionem adhibeatur pro viribus lingua latina in verbo, et in scripto. — Frequenter recurrendum *ad Mariam castitatis matrem, Virginem carne, virginem mente, virginem professione, virginem denique mente ac corpore sanctam* (S. Bernar.).

Ignoscat mihi castus lector, si fuse de ea (foeda materia) hic loquar (S. Lig.). Si foedus est sermo, foedius est in peccato putrescere (Petr. Bless.).

Actus coniugalis, qui est ex parte sui par ad prolem procreandam, vocatur ab Apost. Paulo, 1. Cor. VII. 3, *debitum*; nam vir ius habet ad usum corporis uxoris; et similiter uxor ius habet ad usum corporis viri; ius autem

in una parte ingenerat debitum in altera. Dicemus a) de liceitate actus coniugalis; b) de eius obligatione; c) de peccatis coniugum.

I.

De liceitate actus coniugalis.

Actum coniugalem spectabimus tum *in se*, seu *objective*, tum respectu *ad personas*, quae ipsum exercent, tum respectu *ad finem caeterasque circumstantias*, in quibus perficitur.

Quaestio 1. — *De liceitate actus coniugalis in se.*

Coniugalis dicitur ille *actus*, quo vir et foemina per coitum unum quasi corpus et una caro efficiuntur.

Actum coniugalem *in se* licitum et honestum esse, imo, suppositis supponendis, etiā meritō iam satis constat ex iis quae alibi demonstravimus.

Verum ad hoc ut eiusmodi actus sit licitus necesse est sit per se aptus ad generationem seu, melius ac enucleatius, oportet omnibus stipetur conditionibus, quas ipsa natura ad eius essentiam et perfectionem dictare videtur; earum si alterutra desit, erit ipse plus minusve illicitus.

Tres *substantiam* actus spectant et sunt: penetratio vasis debiti, i. e. vaginae; effusio seminis intra vaginam; et retentio seminis a muliere, ut in uterum attrahi possit, et tempore opportuno fecundare unum ex ovis quae ex ovariis descendunt; aliae procreationem securiorem ac faciliorem reddunt et *accidentaliter* appellantur. Eiusmodi sunt situs naturalis in coitu, mulieris seminatio, etc.

His praesuppositis: 1. Grave peccatum est scienter et volenter ea non servare quae ad substantiam actus requiruntur; nam quamvis usus matrimonii non ad solam generationem sit ordinatus, sed secundo etiam ad secundam concupiscentiam directus sit, debet tamen esse

verus actus coniugalis, qui non datur, cum finis primarius, seu generatio, positive impeditur (1). *Veniale* vero non excedit accidentalia praetermittere, quae proprie natura non iubet, sed quasi solum insinuat (2).

Corollaria. — a) Licite copulam exercent coniuges, qui ob senectutem vel ob aliam indispositionem semen plerumque extra vas effundunt, modo adsit probabilis spes semen intra vas effundendi, haec enim requiritur et sufficit conditio, ut coniuges ius habeant ad copulam. S. Alph., n. 954.

b) Licite copulam habent *steriles*, quamvis nulla sit eis spes prolem generandi (3).

c) Uxor quae, dum actum coniugalem exercet, seminationem cohibet, *obiective* non peccat, cum semen, quod dicitur, mulieris ad generationem necessarium non sit; peccare tamen potest *subiective*, si ad generationem impediendam id faciat.

d) Omnis actus quo *voluntarie* semen receptum expellitur aut enecatur aut quominus in uterum ascendat impeditur, grave peccatum est (4). Si vero uxor ob organicum defectum virile semen retinere nequit, copula coniugalis, modo naturali ac convenienti habita, adhuc licita est, quia seminis eiectio per accidens fit.

[1] Attamen, ex physiologia constat conceptionem, licet difficilius, haberi posse etiam absque vaginae penetratione, modo semen virile ad labia organi muliebris effundatur; quare, iusta existente causa, uti si vir ob aliquem defectum perfectius copulam habere nequeat, licet ei hoc imperfecto modo eam peragere.

[2] Qua ratione vero etiam accidentalia singillatim attendere oporteat, melius apparebit ex dicendis, ubi de circumstantiis actus coniugalis.

[3] Iuxta graves auctores [Sanchez, Layman, d'Annibale, etc.] licite copulam habet etiam maritus, cui propter morbum amputati sunt ambo testiculi; quod a fortiori affirmandum est de uxore, cui extirpata sunt ovaria vel cui excisus est etiam uterus, quum, an sit impotens vel mere sterilis, dubium extet [cf. p. 150] et in responsione S. Off. simpliciter dicatur, mulierem, cui desint et uterus et ovaria, non esse impediendam a contrahendo matrimonio.

[4] Nihilominus si mulier vi aut dolo ad copulam coacta fuerit, licite valet receptum semen statim post copulam, lotionem, vel alio medio expellere; semen enim tunc se habet ad modum iniusti aggressoris, quem repellere licet. Génicot 1, 378.

Quaestio 2. — *De licitate actus coniugalis
ratione personarum.*

Ut coniuges, licite se commisceant, oportet haec simul concurrant; scilicet, ut ius habeant ad copulam et hoc sit expeditum, seu non ligatum aliquo impedimento sive antecedente matrimonium sive ei iam contracto superveniente. Obstacula vero, quae se habent ex parte ipsius existentiae iuris, oriuntur ab ipsa matrimonii celebratione; ea, quae eius legitimo exercitio proxime sese opponunt, oriuntur a personis coniugatis.

A) *Ex parte matrimonii.* — 1. Si matrimonium est certe nullum et ambo coniuges id cognoscunt, ab actu coniugali abstinere debent, donec matrimonium revalidetur. Si unus tantum nullitatem cognoscit, compartem moneat; quodsi facere non possit, sub aliquo praetextu interim, seu donec dispensatio obtineatur, a copula, utpote fornicaria, omnino absteineat (1).

2. *Si matrimonium dubium est*, sive dubium iam ante matr. extitit, sive matrimonio contracto supervenit: a) si est *leve*, spernatur; si est *grave*, veritas investigetur. b) *Durante investigatione*, si uterque coniux dubitat, uterque a copula abstinere debet; si tantum una pars dubitat, haec petere nequit, ne se exponat periculo fornicationis, debet tamen reddere, si alia ius petendi non amisit, quia in dubio melior est conditio possidentis. c) Si *inquisitione peracta* dubium permanet, matrimonium in utroque foro censetur validum, quia in dubio standum est pro valore actus.

B) *Ex parte coniugum.* — Duplici ex parte impedimenta oriri possunt, a) ex incestu; b) ex voto castitatis.

(1) Duplici in casu evenire potest ut coniux certo cognoscens nullitatem matrimonii compartem edocere nequeat: a) quando eius probatio a iudice ecclesiastico uti insufficiens reluciat ac ideo cogatur etiam cum poenis cum putativo coniuge cohabitare eique debitum reddere; b) quando impedimentum revelare nequeat sine periculo vitae vel famae. Cf. Noldin n. 90. *Probabile est* impedimentum iuris ecclesiastici, quod absque gravissimo incommodo manifestari nequit et a quo dispensatio statim obtineri in casu non potest, cessare, sicuti in casu perplexo. Interim tamen dispensatio petatur ad cautelam. Cf. p. 182.

a) *Ex incestu.* — Cf. quae diximus pag. 170; quibus adiunge: 1. Si incestuosus interim, seu donec dispensationem obtinuerit, in magno incontinentiae periculo versatur, potest debitum petere, quia lex ecclesiastica cum tanto incommodo non obligat. 2. Coniux innocens, quamvis non teneatur, reddere tamen potest, nam proprie non copula, sed sola petitio illicita est, ac ideo coniux non cooperatur rei malae (1).

b) *Ex voto castitatis.* — 1. Coniux voto castitatis ligatus petere nequit, quia promissionem implere debet pro quanto possibile est; obligatur autem reddere, quia votum emissum non potest compartem privare iure suo. 2. Si uterque coniux communi consensu vovit certo tempore ab usu coniugii abstinere, neuter petere aut reddere potest; attamen si unus contra votum petat, alter reddere tenetur, quia ille *iuri* petendi per votum non renuntiavit. Cf. Noldin l. c. Si post votum emissum coniuges versantur in gravi periculo incontinentiae, consulendus est recursus ad dispensationem; sed probabiliter possunt indirecte sibi mutuo votum irritare.

(1) Pro praxi iuverit sequentia adnotasse:

1. Si coniugatus de incestu se accuset, imprimis interrogandus est, in quonam gradu incestum commiserit: affinitas enim ex copula illicita sicut matrimonium non dirimit, ita neque usum matrimonii aufert ultra secundum gradum.

2. Deinde interrogandus est, num poenam ecclesiasticam cognoverit, et si, ut plerumque accidit, hanc poenam ignoraverit, de ea per novum incestum incurrenda monendus est.

3. Tandem investigandum est, num forte ex gravi metu in incestum consenserit, probabilis enim est illorum sententia, quam tenet etiam S. Alphonsus, n. 1071, gravem metum excusare, non quidem a peccato gravi, sed a poena ecclesiastica incurrenda.

4. Incestus semper involvit adulterium; sed alia est poena incestus, alia adulterii: Poenam *propter adulterium* contractam pars laesa condonare potest, poenam autem *propter incestum* contractam condonare non potest: illa enim in favorem innocentiae, haec vero unice ad puniendum incestum lata est, ideo eius ablatio ab ipsa Ecclesia peti debet.

5. Actus imperfecti hac lege ecclesiastica non prohibentur: nam lex poenalis prohibens copulam, cum sit strictae interpretationis, non est extendenda ad tactus aliosve actus imperfectos. Noldin l. c.

Nota. — Dispensatio poenitenti applicatur, sicut cum agitur de dispensatione a caeteris impedimentis. — Apud nos, quilibet est sacerdos ad confessiones adprobatus, facultate pollet ab Episcopo delegata restituendi ius petendi debitum.

Quaestio 3. — *De liceitate actus coniugalis ratione finis.*

1. Certum est actum conjugalem *licite* exerceri *posse* ob *fines matrimonio proprios*, nempe ob generationem prolis — in remedium concupiscentiae — ad satisfaciendum comparti legitime petenti, et ratio est manifesta; nam est manifesto licitum actum naturae conformem perficere ob fines, quos auctor naturae in eius institutione intendit (1).

2. Certum est eundem *licite* perfici posse etiam ob alium *quemlibet finem honestum*, v. g. ad conjugalem amorem fovendum, ad corporis sanitatem, etc.; nam actus de se bonus, ob finem honestum elicitus, malus esse nequit (2).

3. Ex adverso certo constat *illicitum esse* in actu coniugali ita *solam* voluptatem intendere, ut omnes honesti fines positive excludantur, est enim ordinem naturae pervertere, velle sistere in aliqua re tamquam fine, quam auctor naturae voluit tanquam medium ad finem.

Huiusmodi deordinatio tamen peccatum *leve* non excedit; nam delectatio in actu bono non est in se mala, sed tantum defectu relationis ad finem legitimum; talis est delectatio in manducatione: defectus autem relationis debitae in aliquo casu particulari, v. g. manducare ob solam delectationem, iuxta omnes peccatum non constituit nisi veniale.

4. Num vero illicitus dici debeat actus coniugalis etiam quando ob *solam voluptatem* quidem ponitur, sed ita tamen ut non excludantur fines honesti, affirmant communiter DD., nonnulli tamen contendunt nullam in casu adesse

[1] Sunt, qui cum S. Thoma tradant veniale esse actum conjugalem exercere ad propriam, non conjugis, incontinentiam vitandam. Verum finis iste non solum in se laudabilis et honestus est, sed etiam ad fines essentielles matrimonii pertinet; — Apostolus manifesto supponit opus coniugii in hunc solum finem peractum esse licitum; — Ecclesia benedicit nuptiis senum, quos novit inire matrimonium ad propriam incontinentiam vitandam; ergo.

(2) Nec ideo necesse est, coniuges in usu matrimonii generationem intendant, imo ex iuxta causa optare possunt ne proles subsequatur, modo tamen numquam ullo illegitimo medio utantur ad illam impediendam.

culpam, modo in eius exercitio nulla ex parte excedatur contra praescripta rationis, et actus tamquam licitus vel saltem ut non illicitus apprehendatur. Actus enim ipse licitus est, delectatio quae appetitur pariter licita est, in modo exercendi actum et capiendi voluptatem seryatur ordo a ratione praescriptus, i. e. concupiscentia regitur a ratione et voluntate: ergo actui nihil deesse intelligitur, quominus naturae rationali sit conveniens ideoque ordinabilis et obiective ordinatus in Deum, finem ultimum. Noldin n. 71.

Quaestio 4. — *De liceitate actus coniugalis ratione circumstantiarum.*

De situ. — Situs naturalis copulae est ut vir sit incubus et mulier succuba: iste enim est modus generatim aptior ad seminis infusionem. Nullus tamen situs, quamvis a naturali recedat, *per se* generationem impedit; quare, eius mutatio, modo periculum excludat *totum* semen extra vas effundendi, veniale non excedit, imo, iusta interveniente causa, ne leve peccatum constituit; ratio est, quia pars etiam minima seminis ad foecundationem sufficit, et dispersio partis etiam non modicae seminis, si evenit, *per accidens* fit (1).

De loco. — a) Pudicitia et caritas, qua scandalum praecavere obligamur, postulant, ut nonnisi loco *secreto* usus matrimonii habeatur. Caveant igitur coniuges ne in eodem cubiculo alii lectum suum habeant, vel saltem ne iuribus suis utendo occasionem ruinae illis praebeant.

b) Lex ecclesiastica prohibet ne loco sacro actus coniugalis exerceatur; sola excusat necessitas, quae tamen hodie vix unquam occurreret.

(1) Omittantur ideo in confessionali interrogationes de situ ad copulam conjugalem adhibito; et etiamsi coniuges consilii petendi causa de eo inquirant vel de innaturali situ se accusent, confessarius contentus sit respective aut respondere in genere naturalem situm, in quantum fieri potest, servandum esse, aut interrogare, num in illa copula generatio sequi potuerit.

De tempore. — Illicitus esse potest actus coniugalís ob circumstantiam temporis vel causa reverentiae misterio-debitae, vel causa nocumenti quod alterutri coniugum aut proli conceptae plus minusve eius usu afferri potest. Illa attenditur tempore sacro; haec tempore *menstruationis*, *praegnationis*, *purgationis*, *lactationis* et *infirmitatis*.

1. Tempore sacro. Non existit, neque unquam extitit lex ecclesiastica, quae usum matrimonii diebus sacris prohibeat. Ea quae in contrarium ex Patribus vel ex iure canonico afferuntur, non de praecepto, sed potius de consilio intelligenda sunt. Cf. Noldin l. c. — Re *in se* inspecta, consultum quidem est, ut coniuges diebus, qui poenitentiae agendaepotissimum dedicati sint, et praesertim diebus s. communionis a *petendo* debito abstineant; si tamen nocte praecedentē honeste copulam habuerint, a s. communione non arcentur. Quodsi in perficiendo actu venialiter peccaverint, reverentiā erga ss. sacramentum postulat, ut eo die a s. communione abstineant, nisi adsit peculiaris ratio eo ipso die communicandi.

2. *Caeteris* temporibus, principium est: illiceitatem actus maxime pendere ac mensurari ab existentia et gravitate periculi damni inferendi; quare si periculum est grave, copula coniugalís est per se lethaliter prohibita; si leve damnum tantum timetur, nonnisi leviter illicitus est etiam usus matrimonii. Dixi *per se*, nam in utroque casu ratio proportionata excusat. Convenit tamen paulo fusius singula tempora considerare.

Tempore *fluxus menstrui*. — Duplici de causa copula coniugalís hoc tempore quadamtenus illicita dicenda est: ob peculiarem nempe indecentiam (non moralem sed physicam), quam prae se ferre videtur, ob periculum sanitatis, quod imminet tum viro, tum praesertim mulieri. Verum utraque haec ratio est levis et ideo congressus maritalis etiam tempore fluxus menstrui licitus dicendus est, si ratio, nabilis extat causa. Idem proportionate dicatur quoque de copula habita tempore fluxus extraordinarii. Falsum autem

est, quod quidam antiqui putabant, prolem tempore menstrui concipi non posse vel nasci nonnisi debilem ac infirmam.

Tempore *praegnationis* actus coniugalis est *per se* licitus, quia, quamvis generatio amplius haberi nequeat, alii adesse possunt fines ad eum cohonestandum; fieri potest illicitus per accidens ob *periculum abortus*. Hoc vero facile extat primis (1) praesertim et ultimis praegnationis temporibus, si copula habeatur effraenata et saepe repetita; si sit moderata, in uxoribus sanis non est probabile.

Tempore *purgationis puerperalis*, quae partum sequitur, copula est illicita non quidem propter se, sed propter damnum quod uxori imminet. Teste *Capelmann* (pag. 154) periculum generatim est grave per duas priores ebdomadas post partum, est leve per quatuor sequentes ebdomadas.

Tempore *lactationis* copula simpliciter licita dicenda est. Putarunt quidem aliqui periculum adesse inficiendi lac, ac proinde nocendi proli, verum quamvis nova conceptione (quae raro hoc tempore contingit) lac diluatur ac minuatur et brevi desinat, tamen certum est ipsum non corrumpi; et proles artificiali lactatione nutriri potest.

Tempore *morbi*, actus coniugalis est illicitus, *si et quatenus* cum vitae vel sanitatis periculo cohaeret; de quo, si dubium extat, medicus consulendus est. In particulari distinguere iuvat inter morbos contagiosos et non contagiosos.

a) In morbis *contagiosis*, qui *brevi mortem inducere possunt*, copula non licet, nam nemo dominus est vitae propriae; in aliis, ubi tale periculum nonnisi remotum est, gravi de causa licet. — In morbo *syphilitico* seu *venereo*, usus matrimonii est graviter illicitus, ob horrendas sequelas, quas tam comparti quam proli affert (2).

[1] Status incipientis praegnationis vix cognosci potest; coniugibus tamen, qui praegnationem suspicantur, *moderatio* in copula commendari debet.

[2] Hac in re, ait *Capelmann*, p. 150, ne periculum incontinentiae quidem causam esse honestantem existimo.

b) Si morbi *non contagiosi* leviores sunt nec valde debilitantes, maritalis concubitus licet, quum per ipsum peiores non fiant; si iidem cum febris et magno dolore coniunguntur, copula illicita est, nam per eam ordinarie multum ingravescent, imo quandoque et periculum mortis inducunt (1).

II.

De obligatione actus coniugalis.

1. Neuter coniux *per se* tenetur petere debitum; uterque tamen, praesertim vir, teneri potest *per accidens* ex caritate. Ratio est, quia ex una parte nemo obligari potest iure proprio uti; ex alia aliqua potest intervenire causa, ob quam caritas petitionem debiti urgeat. Hae praesertim esse possunt: periculum incontinentiae in comparte, quae ob verecundiam non petat, et necessitas, quae aliquando extat, mutuum fovendi amorem vel dissidia avertendi.

2. Coniuges *ex iustitia* per se tenentur debitum sibi invicem reddere, quoties una pars serio ac legitime petit sive expresse sive tacite.

Dicitur 1. Coniuges *« ex iustitia per se tenentur »* quod liquet ex ipsa natura contractus; iuri enim rigoroso ad actum coniugalem per matrimonium acquisito respondet in altero obligatio pariter rigorosa debitum reddendi.

Idem aperte colligitur etiam ex verbis Apostoli: (1. Cor. 7, 3) *uxori vir debitum reddat et uxor similiter viro*. Huic accedit, quod, qui debitum negat, compartem saepe exponit periculo gravium peccatorum. *Gravem* porro esse *per se obligationem*, manifestum est; quia per se res gravis agitur, sive sit generatio prolis, sive vitanda incontinentia, sive coniugalis amoris significatio pro domestica pace tuenda.

[1] Mulieres, quibus ex iudicio medici proximus partus mortem sit allaturus, ordinarie non sunt obligandae, ut ab usu matrimonii abstineant, tum quia conceptio incerta est, tum quia eiusmodi iudicia medicorum experientia saepe falsa sunt. Noldin n. 79.

Denegatio debiti fieri tamen potest leve peccatum in duplici casu, nempe a) iuxta plures *ex parvitate materiae*, si raro tantum fiat, si e. g. saepe petenti semel in mense negatur, a fortiori si non omnino negatur, sed solum ad breve tempus ex. g. ad noctem differtur, secluso tamen semper periculo incontinentiae; b) si postulans facile acquiescit et periculum abest incontinentiae (1).

Dicitur 2. « *quoties una pars serio ac legitime petit* » si alter enim *ius* amiserit exigendi debitum, necessario cessat etiam obligatio reddendi. Iamvero alteruter coniux *ius* exigendi amittit:

a) Per *adulterium* formale, certum, consummatum, non permissum, nec condonatum: frangenti enim fidem fides amplius non debetur.

b) Per *amissionem rationis*, v. g. si unus e coniugibus sit *amens* vel *ebrius*; nam qui usu rationis caret, non petit rationabili et humano modo, ad quod certo per matrimonium obligatio contracta non est. *Licet* tamen hoc in casu amenti vel ebrio, praesertim si in periculo incontinentiae sit, debitum reddere (2).

c) Si debitum petatur *modo illicito*. Verum si agatur de actu illicito vel in se vel propter circumstantiam, quae ad actum coniugalem refertur, non solum coniux non tenetur, sed nec potest reddere; si agitur de actu illicito tantum ob aliquam circumstantiam, quae habetur ex parte personae petentis, coniux potest ac debet reddere debitum

[1] Ex speciali concessione iuris coniuges *intra primum bimestre* a celebratis nuptiis debitum reddere non tenentur. Hoc quidem a iure conceditur, ut sponsi deliberare possint de religione quadam amplectenda; probabiliter tamen eo uti possunt, etsi religionem ingredi non intendunt. Denito autem semel reddito, cessat privilegium.

(2) Plures, ut peccatum etiam materiale vitetur, coniugem dicunt ex caritate obligatum ad redditionem debiti amenti vel perfecte ebrio, quando petens in periculo proximo committendae pollutionis versetur; verius tamen alii ob fundatum timorem, ne proles ex eiusmodi copula exorta, non solum graves defectus corporis, sed etiam pravos habitus animi contrahat, eiusmodi obligationem negant; quare practice, quum de ea certo non constet, urgeri nequit.

quemadmodum, ait Sanchez, debitor tenetur solvere debitum creditori, qui, se solutionem non petiturum iuravit, petit tamen et vult omnino.

d) Quando *immoderata est petitio*, quae nempe rectae rationi repugnat, et comparti intollerabile onus iniungit. Est autem petitio immoderata *absolute*, si plus quam semel in nocte petatur, *relative*, si ratio habeatur infirmitatis vel debilitatis corporis coniugis iudicio prudentum (1).

e) Si iudicio prudentis medici *grave periculum vitae vel sanitatis* timendum est. Hic non agitur de damno vel incommodo quod sit matrimoniali conditioni adnexum. Non excusant ergo a redditione debiti nec ordinaria graviditatis aut partus incommoda, nec aliqua sanitatis debilitatio, neque dolores graves quidem sed non diuturni, vel diuturni, sed moderati, prout sunt dolores capitis per complures menses post partum.

f) Si vir culpabiliter nullam proles curam habet et uxori onus seipsam et prolem alendi relinquit, non tenetur ei uxor debitum reddere, quamvis in periculo versetur incontinentiae, non enim tenetur ut serva mero arbitrio mariti esse addicta (2).

Dicitur 3. « *Quoties una pars.... petat sive expresse sive tacite* » seu interpretative, nam uxores propter innatam verecundiam, expresse petere non audent, sed suum desiderium signis interpretativis exprimunt; quae proinde si advertat maritus, tenetur debitum reddere.

(1) Generalis regula determinari nequit, nam pendet ab ipsorum coniugum physica constitutione aliisque adiunctis. Iuxta medicos, si coniuges sint valentes firmaeque constitutionis, usus matrimonii bis in hebdomada non nocet, imo etiam ter quaterve eo uti possunt, temporibus exceptis in quibus ipsa natura suadet; ut ab actu coniugali abstineant; si coniuges vero sint debiles et infirmae constitutionis nonnisi semel in hebdomada absque detrimento actum coniugalem exercere possunt.

[2] Probabiliter coniuges etiam numerosa prole iam donati et ita pauperes, ut ulteriorem prole alere nequeant, a reddendo debito excusantur, modo periculum absit incontinentiae ex utraque parte. Practice tamen, quia tale periculum vix aberit, sunt potius hortandi ut matrimonio utantur divinae Providentiae fidentes, quae, dum foecunditatem impertitur, et alimenta praebere solet.

Corollarium. — Ex obligatione reddendi debitum, quae coniugi incumbit, sequitur: 1. *Peccare* coniugem non solum, qui debitum negat, sed illum quoque, qui coacte reddit vel reddendo mussitat; tum quia sic reddendo *fere est ac non reddat*, tum quia sic indirecte prohibet coniugem a petendo, quum vellet, tum quia haec causa est cur nascantur in familia rixae et discordiae; et praeterea¹ si vir est, qui id facit, quia mulierem nimie angit, quae suspicabitur ab ipso aliam amari: si uxor, quia causa erit, cur vir ad alias feminas divertat. 2. Item *graviter peccare* coniugem, qui se impotentem reddat, etiam mediis alias licitis v. g. poenitentiis, ieiuniis etc., invito altero coniuge. 3. *Obligatio* oritur pro coniugibus *cohabitandi*, vel potius nasceretur si iam non adesset, nam eo ipso adest quod matrimonium est coniunctio viri et feminae individuae vitae consuetudinem retinens; de qua tamen cf. fuse in paragrapho 2. huius art.

III.

De licitis et illicitis inter coniuges.

Sunt actus qui plus minusve cum copula connectuntur; est praesentis quaestionis indagare, si et quatenus ipsi coniugatis liceant. Principium vero est: eorum moralitatem *relatione*, quam habent cum actu coniugali, definiri. Quod paulo fusius declarandum est.

I. *Quidquid ad actum coniugalem utile est, absolute licet.* — Constat enim actum generationi aptum licitum esse coniugatis: atqui non potest illis esse licitus, quin eo ipso licita fiant quaecumque ad illam complendam necessaria sunt vel utilia ad illam facilius, plenius exequendam. Quibus enim permittitur finis, ea etiam permittuntur quae natura sua uti media ad illum ordinantur. Hinc:

a) Coniugibus, qui copulam perficere intendunt, licent *actus venerei imperfecti*, sive mutui, sive solitarii, ut aspectus, tactus, amplexus, oscula, sermones, etc., quatenus ad

actum coniugalem excitant, sive ante copulam, sive in ipsa copula peraguntur. Nolint tamen coniuges diutius in eiusmodi actibus immorari, ne forte ante copulam pollutio sequatur; ea tamen, si praeter intentionem quandoque sequeretur, omni culpa vacaret.

b) Si vir durante copula iam seminaverit, nondum expleta voluptate uxoris, licet huic perfectam naturae resolutionem ac plenam voluptatem procurare; tum quia ea secretio humoris, quamvis ad generationem non sit necessaria, ordinatur a natura, quae nihil frustra facit, ad perfectionem conceptionis, ideoque ad complementum copulae spectat: tum quia nimis durum esset et praeter ordinarias vires compescere naturales motus et non complere quod iure et licite inceptum est, cum ratio a passione (legitime quidem) absorberi solet. Cf. Ball. P. n. 607 (1).

II. *Quidquid fit praeter, sed non contra generationem, non excedit veniale.* — Sane: voluptas venerea coniugibus licita est, modo ad aliquem finem honestum referatur. Porro solus defectus debitae relationis in operante non efficit nisi culpam venialem. Delectatio venerea coniugatis, quibus incumbit officium conservandi et propagandi genus humanum, se habet, sicuti hominibus universim, quibus incumbit officium conservandi individuum humanum, delectatio cibi et potus; sicut ergo excessus in usu delectationis ciborum ob defectum finis honesti veniale peccatum est, ita excessus in fruitione delectationis venereae, excluso proximo periculo pollutionis, ob defectum finis honesti nonnisi leve peccatum est. Hinc:

a) *Mutui actus imperfecti* (tactus, oscula, amplexus, etc.), quamvis ad copulam non ordinentur, liciti sunt, si

(1) Putant quidam (ut Capelmann p. 143, Berardi, 1, n. 991) id mulieri licere etiam quando actus coniugalis ex culpa viri, qui ante seminationem se retrahit, non perficitur, quia, aiunt, actus legitime inceptus ad debitum finem perducitur potest: secus, organa genitalia irritata manent. Communius tamen theologi (cf. Lehmk. n. 858, Noldin, n. 65) hoc illicitum pronuntiant, quia, quum vir intra vaginam non seminaverit, conceptio haberi nequit, et seminatio mulieris rationem haberet merae pollutionis.

aliquo fine honesto, v. g. ad fovendum mutuum amorem cohonestantur, et proximum pollutionis periculum absit; veniale peccatum efficiunt, si ex sola voluptate exercentur (1).

b) *Actus solitarii imperfecti* peccatum veniale non excedunt, modo absit periculum proximum pollutionis. Veniales sunt, quia veniale est saltem, agere propter solam voluptatem. Non sunt mortales; quia status conjugalis, sicut cohonestat mutuos actus imperfectos, ita et huiusmodi actus, in quibus pariter, cum ad actum conjugalem ordinari possunt, coniugatus non extra sed intra matrimonium delectationem quaerit.

III. *Quidquid est contra generationem prolis graviter illicitum est*, utpote repugnans fini, quem auctor naturae primarie in matrimonio intendit. Hinc:

a) *Pollutio voluntaria* extra copulam conjugalem, necnon quidquid eius proximum periculum inducit, non minus illicita sunt in coniugatis quam in solutis. Imo in coniugatis pollutio rationem induit etiam adulterii, cum iuris compartis sit laesiva (2).

b) Item grave peccatum est copula *sodomistica* inter coniuges habita, i. e. penetratio vasis praeposteri cum effusione seminis in eodem, tum quia est gravis deordinatio contra naturam, quum conceptionem impossibilem reddat;

(1) Excipiunt tamen communiter aa. quosdam actus enormiter obsceno v. g. immittere genitalia in os mulieris, vas praeposterum penetrare genitalia lambere etc., qui quandoque inter coniuges peraguntur. Hi vero actus non ideo praecise, quod obsceni, peccati gravis damnandi sunt, sed quia vix numquam sine proximo pollutionis periculo exerceri possunt; unde si de facto constaret in determinatis personis illos actus eiusmodi periculum non inducere, excluso affectu sodomitico, graviter peccaminosi non essent. Deterreantur tamen coniuges ab huiusmodi actibus, ne, sensu coniugalitatis pudoris amisso in deteriora cadant.

(2) Etiam *pollutio feminea* grave peccatum est, et quidem, ut videtur, peccatum *specificè diversum* a plena delectatione venerea. Quamvis enim non sit effusio seminis prolifici, nec secretio seu fluxus humoris ad generationem necessari, a natura tamen ad nullum alium finem praeter generationem ordinatus est, et propter generationem eidem fluxui adnexa est delectatio venerea completa; quare illam, extra copulam procurare, est ordinem naturae in re gravi pervertere.

tum quia adversatur fidei coniugali, quae postulat, ne coniuges aliter utantur corpore nisi modo ad generationem apto (1).

Positive cooperari ad sodomiam numquam licitum est; *passive* autem se habere ad concubitum sodomiticum viri iudicio plurimum potest uxor hac duplici conditione a) quod illum impedire conetur et tunc solum permittat, quando absque periculo gravissimi mali eum impedire nequeat; b) quod delectationi venereae inde forte suborienti non consentiat.

c) Sub gravi etiam interdicitur copula *onanistica*, de qua tamen speciatim agendum est tum ob eius frequentiam, tum ob funestissima consecratia quae inducit.

Scholion. — *De adulterio.* — Adulterium est copula cum alterius coniuge. Ipsum, praeter peccatum contra *castitatem*, peccatum includit etiam contra iustitiam, utpote laesivum iuris, quod compars sola contractu matrimoniali in corpus coniugis acquisivit (2).

Hoc verum est, etiamsi alter coniux consentiat, quia iure suo cedere nequit; nam de iure agitur, quod ex ipsa matrimonii unitate oritur, quae in suo esse a privata coniugum voluntate independens est.

Rationem adulterii induunt etiam a) actus imperfecti scilicet tactus, oscula, amplexus, quos coniugatus committit cum alia persona non sua, sive soluta est, sive ligata; b) actus contra naturam (pollutio, sodomia) quos coniugatus aut solus aut cum sua comparte committit. Raro tamen

(1) Copulam tamen in vase praepostero inchoare cum intentione eam consummandi in vagina, vel vas praeposterum genitalibus tangere modo praecaveatur effusio seminis et excludatur omnis affectus sodomiticus, non est probabiliter peccatum lethale: quia prior actus fit tanquam praeparatio ad copulam in vase debito, posterior autem est solus tactus qui inter coniuges non prohibetur sub gravi.

[2] His adiunge iniustitiam, quam coniugata, quae adulterium eo tempore committit, quo prolem concipere potest, contrahit tum contra maritum, qui prolem spuriam forte generandam alere, tum contra prolem legitimam, quae cum spuriam hereditatem dividere cogitur.

aut vix unquam poenitentes, qui rudes sunt in rebus moralibus, hanc specialem malitiam apprehendunt, nec de ea monendi sunt, nisi confessarius speret se poenitentes de maiore gravitate peccati monitos a novis peccatis committendis absterre posse.

Corollarium. — *De peccatis internis coniugum.* — Delectationes morosae (gaudia) et desideria licita, vel sub gravi aut sub levi vetita sunt, prout versantur respective aut circa ea quae coniugibus licent, aut circa ea quae ipsis graviter vel leviter illicita sunt. Quare *a)* peccatum grave est copulam optare cum aliena persona, vel de copula cum ea habita vel habenda gaudere: id enim nihil aliud est nisi adulterio interne consentire; *b)* delectatio de copula cum proprio coniuge cogitata ut praesente, gaudium de copula habita vel habenda eiusque desiderium, excluso tamen proximo pollutionis periculo, peccatum non est, etsi ex iis delectatio venerea oriatur (1): est enim gaudium et desiderium de re licita. Practice tamen, etiam semoto pollutionis periculo, hortandi sunt coniuges, ut ab his delectationibus abstineant, quum plerumque ob solam voluptatem quaerantur.

De onanismo coniugali.

A) Notio. — Onanismus proprie dictus est copula ita peracta, ut ex effuso semine generatio sequi non possit. Variis efficitur modis: 1. ex parte *virī*, quando copulam quidam debite incipit, at ante seminationem se retrahit et semen effundit extra vas; vel quando copulam exercet mediante aliquo instrumento, quo semen non intra matricem, sed intra illud remanet. Hic secundus modus, ait Berardi,

[1] Nam delectatio venerea ex cogitatione licita voluntarie admissa extra copulam, excluso periculo proximo pollutionis per se non est peccatum, eam enim cohonestat status matrimonialis; alias, cum sit tanta facilitas ac frequentia harum delectationum inter coniugatos ob adiuncta, in quibus reperiuntur, onns intollerabile, ipsis imponeretur, si in illis consensum cavere deberent.

est frequentissimus in civitatibus (speciatim quoad divites). ruri ignotus videtur; 2. ex parte *mulieris*, quando utitur medicamentis aut aliis mediis physicis ut ingressum seminis virilis in uterum praecludat; aut quando nonnullis specialibus lotionibus semen receptum eiicit aut illud interimit.

Onanismus semper peccatum gravissimum est: 1. quia adversatur fini praecipuo et essentiali matrimonii et fidei coniugali; 2. quia Deus illum graviter punit, ut constat ex Gen. XXXVIII, 9, 10; et 3. quia haec ratio utendi matrimonio est de se destructiva societatis aliaque gravissima consecraria affert. Merito igitur S. Sedes illum *naturali iuri* prohibitum (S. Off. 21 Maii 1851) *et intrinsecus malum* (S. Off. 19 Apr. 1853) declarat.

B) *Cooperatio ad copulam onanisticam*. — 1. *Cooperatio formalis*, qua coniux ad copulam onanisticam compar-tis vere consentit, aut de ea gaudet, grave peccatum est. Quod verum est non solum quando explicitè et directe delictum coniux approbat, sed etiam quando, quamvis implicitè et indirecte, moraliter tamen et efficaciter huic crimini cooperatur v. g. si uxor de numerosa prole, de partus doloribus aliisque similibus instanter queritur simulque praevidens hac sua agendi ratione virum ad congressum onanisticum vere induci.

2. Si cooperatio est *materialis* distinguendum est: a) si onanismus *sola retractione* viri peragitur, cooperatio uxoris non est intrinsece mala, nec ideo est in se illicita (1): nam immediate cooperatur copulae licitae et mediate tantum illicitae effusioni seminis. Praecipit tamen charitas ut uxor maritum prudenter (2) moneat ad actum rite perficiendum,

(1) Quando de viri peccaminosa voluntate non certe constat, non solum potest pro uxore esse licitum sed etiam debitum viro copulam petenti obsecundare.

(2) Dicitur prudenter, ne, si forte maritus in bona fide esset, postea formaliter peccet; nec tenetur singulis vicibus monere, sed tempore opportuno; imo, si absque gravi incommodo e. g. absque timore indignationis, dissidii, adulterii, etc. monere non possit, monitionem omittere potest.

et, ipso ad malum persistente, nonnisi ex causa mediocriter gravi, ei permittit peccato viri cooperari sive redditione debiti sive etiam petitione (1). Adverte certo uxorem teneri ad absolutam reprobationem peccati, si tamen de voluptate, quae copulam comitatur, vel de effectibus bonis v. g. de immunitate a doloribus et periculis partus, qui peccatum mariti subsequuntur, gaudeat, non eo ipso damnanda est de peccato lethali, nam gaudium ab obiecto moralitatem sumit, quod in casu est per se licitum. Hoc tamen gaudium de effectibus bonis caute fovendum est, ne transeat in desiderium perseverandi in consuetudine onanismi.

b) Si onanismus perficitur medio instrumento vel tegumento, quo impediatur receptio seminis in vas naturale mulieris, regulariter ipsa cooperatio materialis uxoris non licet, nam talis congressus est iam ab initio intrinsece malus, cui proinde uxor ad modum virginis violatae, totis viribus positive resistere debet, nec passive se habere ipsi licet. Dixi tamen *regulariter*, nam si metus extet gravissimi mali v. g. mortis vel gravium vulnorum, uxor quae passive se habeat, et omnem consensum in delectationem excludat, peccatum non committit, nam tunc proprie solum tolerat seu patitur matrimonii abusum non eum permittit.

b) Si cooperatio materialis est ex parte viri, quod raro contingit; pariter distinguendum videtur: 1. vel copula debito modo quidem peragitur, at inde specialibus lotionibus semen in vagina enecatur vel e vagina eluitur et tunc, iusta existente causa, licet viro copulam exercere, cum frustratio seminis se habeat ad ipsum tantum per accidens; 2. vel ante ipsam copulam adhibito medicamento vel aliis mediis uxor os uteri claudat, ita ut impediatur

(1) Causa sufficiens, quae uxori cooperationem ad onanismum viri licitam reddit, haec esset: a) timor incommodi ut iurgiorum, rixarum etc. b) timor ne maritus adulteria committat; c) si alias diu cum proprio incommodo ab usu matrimonii abstinere deberet; d) si ab exercitiis pietatis et ab usu sacramentorum impediretur; e) si turbata pace domestica cohabitatio redderetur molesta. Noldin l. c.

ascensus seminis virilis in uterum, quo foecundetur ovum, si forte ibi adsit, et tunc quoque iuxta Eschbach pag. 580, n. 2, proportionata extante causa v. g. ut concupiscentiam sedaret, licite maritus rem coniugalem perficeret. Ratio vero, quamvis cit. a. nullam afferat, ea esse videtur, quod omnia in casu essentialia ad maritalem copulam (i. e. ejaculatio seminis ex parte viri intra vaginam mulieris concurrant, et si eius naturalis effectus impeditur, hoc est tantum ex parte mulieris, cuius peccatum ex sufficienti ratione permitti potest.

Quam tamen rationem illi theologi qui aliud quoque elementum ad copulam requirunt (cf. p. 150) profecto admittere nequeunt.

Scholion. — 1. *De copulae abruptione.* — a) Coniuges, qui ex mutuo consensu incoeptam copulam ante seminationem abrumpunt, quin adsit periculum pollutionis, lethaliter non peccant, imo, iusta extante causa, eorum actus omni culpa vacat. Ratio est, quia incoepta copula haberi potest in casu instar tactus impudici, qui in coniugatis, excluso pollutionis periculo, non est graviter illicitus, imo nec leviter, si ex iusta causa fiat. Difficile tamen erit, quod eiusmodi actus proximo pollutionis periculo (et quidem in utroque coniuge) sit immunis.

b) Quodsi abruptione incoepae copulae coniuges pollutioni, vel eius proximo periculo sese exponunt, ab intentione, qua eam peragunt, pendet eius moralitas.

Ita 1. Si id faciunt ad generationem impediendam, certe gravissime contra naturam delinquant. Hoc evenit, ait Berardi, a) si vir ad onanismum perpetrandum se retrahit; b) si vir cum uxore congregiatur ad eam polluentem, et postea se retrahat, et nec intra, nec extra semen effundat; c) si vir congregiatur cum uxore sine mala intentione, sed ab ipsa iam polluta aut proxime polluenta rogatus ut discedat, ne gravida evadat consentiat, quamvis pariter nec intra nec extra semen effunda. Praxis etc. 1, 987. — 2. Si vero copulam maritalem interrumpunt ob

aliquam necessitatem v. g. ad vitandum scandalum quod pateretur persona fortuito superveniens, nullum est peccatum, nam si et pollutio locum habet, hoc est praeter intentionem ad vitandum maius malum morale, nec proinde magis culpabile est quam involuntaria pollutio.

II. *De foecundatione artificiali.* — Duplici praesertim methodo, artificialis fecundatio habetur: 1. Altera in eo consistit, quod medicus praehabita inter coniuges more solito maritali copula, semen in vagina receptum, ope syphunculi hauritur et in uterum iniicitur. In hac methodo proprie naturalis copula arte iuvatur, ut consequatur finem et in hoc nihil esse videtur quod legi cuicumque repugnet. 2. Altera methodus in eo consistit quod semen per pollutionem solitariam vel onanisticam effusum syphunculo in feminea organa introducitur. Et haec quidem methodus graviter illicita dici debet, quia solum per medium intrinsece malum, nempe per pollutionem directe voluntariam, obtinetur finis bonus fecundationis (1).

C) *Agendi ratio confessarii quoad onanistas.* — Normam sequendam nobis suppeditat ipsa S. Sedes pluribus hac de re responsis. a) Si adest fundata suspicio, quod poenitentes onanismo, de quo silent, sunt addicti, confessarius regulariter tenetur prudenter ac discrete eos interrogare, inquirendo nempe in genere, num v. g. quidpiam adsit quod conscientiam remordeat circa matrimonii sanctitatem. Quod si negative respondeant, generatim non erit a confessario ulterius indagandum.

b) Si Confessarius sive ex spontanea confessione sive ex prudenti interrogatione cognovit poenitentem esse onanistam, *regulariter* tenetur illum de huius peccati gravitate monere, aequè ac de aliorum mortalium, eumque paterna charitate reprehendere, eique absolutionem tunc

(1) S. *Officium* ad quaesitum: « An adhiberi possit artificialis mulieris fecundatio » die 24 Mart. 1897 respondit: *Non licere.* Cf. Eschbach, *Disput. physiol. theol.* 2 p. 70 ss.

solum impertiri, cum sufficientibus signis constet ipsum dolere de praeterito et habere propositum non amplius onanistice agendi (1).

c) Si vero Confessarius deprehendat ex una parte poenitentem onanistam in bona fide esse et ex alia ex monitione nullum bonum fructum sperari posse, monitionem omittere potest usquedum melius sit dispositus; interea tamen confessarius pedetentim illum praearet ad accipiendas et sequendas hac de re christianae ethices regulas (2).

§ 2.*— De coniugali cohabitatione ac mutuo amore.

Quo melius res pertractetur, dicemus 1. De natura ac necessitate coniugalis cohabitationis; ei accedet, uti corollarium, sermo de mutuo coniugum amore. 2. De legitimitate separationis coniugum. 3. De causis legitimae separationis. 4. De modo in separatione servando.

1. — De natura ac necessitate cohabitationis coniugum.

Coniugum cohabitatio tria importat, scilicet 1. ut in eadem domo habitent; 2. ut eadem mensa accumbant; et 3. eodem thoro utantur. Quo posito dico:

Coniuges per se tenentur sub gravi ad mutuam cohabitationem. Certum est.

(1) Quodsi poenitens pluries in idem peccatum relapsus est absque emendatione, ei applicantur regulæ a probatis auctoribus circa recidivos traditæ.

(2) Poenitentibus vero, quos alia ratione a detestabili onanismi crimine abducere frustra tentaverit, confessarius, *caute*, tamen et *prudenter*, insinuare poterit, ut solum eo tempore, [seu a quintodecimo die ad paucos dies qui praeceunt menstruorum recursus], quo conceptio raro accidit, matrimonio utantur. Duplici de causa autem dicitur *caute* solum et *prudenter* insinuantur esse hanc praxim, nempe, tum quia ipsa coniugibus ansam dare potest quovis tempore vel negandi debitum, vel committendi onanismum, tum quia hoc medium fallax est: nam experientia constat, conceptionem quandoque etiam hoc tempore locum habere.

Constat 1. *Ex scriptura.* — In Gen. 11 legitur: « *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una* ». Ex quibus verbis manifeste eruitur oportere non solum ut unio inter maritum et uxorem sit intima ac constans quod significat verbum « *adaerebit* » sed imo ita arcta, ut pro ea ipsi derelinquantur pater et mater.

2. *Ex ratione.* — Sane: Debitum reddendi quovis die et qualibet hora instare potest; proles educanda est apud utrumque coniugem, nam variis rebus indiget, quarum alterae viro, alterae uxori propriae sunt; sed haec omnia inferunt necessariò debitum cohabitandi. Insuper etiam ad *communis vitae consortium* matrimonium ordinatur, nam coniuges se mutuo iuvare ac solari debent; vir enim fortior ac prudentior est muliere, quae igitur viri consiliis et directione eget; e converso mulier aptior est rebus domesticis et ideo eius opera eget vir; (*S. Thom. Comment. in Ethic. lib. VIII. c. 12*); id autem nisi simul vivant, praestare nequeunt.

Porro haec obligatio est natura sua gravis, quia de re in se et ob suas sequelas gravis momenti agitur; est iuris divini sicuti et matrimonium e quo enascitur.

Eadem tamen non eodem modo virum et uxorem adstringit. 1. *Uxor*, utpote subdita viro, regulariter tenetur illum sequi quocumque ierit, etiamsi in exilium mittatur, vel in longinquam regionem abeat, etiamsi alisque iusta causa, modo causa non sit turpis, domicilium mutet. Contraria autem consuetudo, utpote iuri divino opposita, reprobanda est. (*Sanch. l. 1. disp. 41. n. 3.*) Dixi *regulariter* nam excipe: *a*) si uxori ex sequela periculum corporis vel animae immineret; *b*) si vir factus sit vagabundus post initum matrimonium; secus vero si antea vagabundus erat idque ipsa sciebat; *c*) si vir discedens brevi inde reversurus sit; *d*) si factum fuisset non mutandi domicilium nolente uxore, quod intelligendum nisi nova et gravis causa superveniat.

2. Maritus non tenetur uxorem sequi ut subditus, sed tantum ne eam immerentem privet usu iuris ad communem vitam et copulam coniugalem. Génicot, n. 554. Quare vir non obligatur sequi uxorem alio migrantem, nisi haec migratio fiat ex causa necessaria; ex sua tamen parte non licet marito diu abesse sine gravi causa (1), nec longam peregrinationem suscipere uxore invita.

Corollarium. — Cohabitatio simul est coniugatis bonum ac officium, at neutrum adipisci poterunt, nisi quasdam virtutes, maxime *mutuum amorem, fidem connubii ac mutuum iuvamen*, colant. De his partim iam antea dixi, partim dicam postea; de illo in praesenti aliquid innuam.

Necessitas amoris se prodit tum e causa coniugii quae est singularis amicitia, tum e gravitate obligationum quae e nuptiis profluunt. Ipse autem, ut coniuges plene muneri suo satisfaciant, *christianus* esse debet ac proxime accedere ad illum, quem unusquisque fovere debet erga seipsum. Hoc dictat ipsa natura coniugii Christiani; matrimonium enim unionem significat Xsti cum Ecclesia, quam ideo pro viribus suis imitari debent coniuges; « Viri, ait Apostolus Paulus, diligite uxores vestras sicut Xstus dilexit Ecclesiam et tradidit seipsum pro ea ». Quare amor coniugalıs ante omnia a) debet esse *castus*: si enim sit libidinosus, brevi fiet adulterinus; voluptas naturaliter inconstans est et circa varia fertur obiecta, ita ut, qui libidini serviunt, post aliquod temporis alios foveant amores; b) debet esse *patiens*, mutuas infirmitates alacriter perfrendo ac sibi mutuo condonando; c) debet dein esse *devotione plenus*, quatenus quisque non exclusive sua quaerat, sed vir quae placeat uxori, et uxor quae placeat viro; item quatenus quisque seipsum pro alio sacrificare paratus sit.

(1) Quam ideo imprudenter agant, imo *per se* graviter peccent, viri, qui paucis diebus ab initis nuptiis absque *vera necessitate* ad longum tempus, uxore domi relicta, in longinquam regionem abeunt, nemo est qui non videat. Curent igitur Parochi et Confessarii, ut eiusmodi funestissimus mos, qui pluribus in locis invaluit, auferatur.

Hinc graviter delinquent coniuges qui odio, contemptibus, maledictionibus, rixis, contumeliis sese lacesunt. Hinc peccati gravis rei fiunt mariti qui mulieres suas, tanquam si essent ancillae, excipiunt; illas sine causa verberantes, aut e domo eiicientes, aut etiam propter saevitias, derelictionem, propensionem erga famulas etc., illas moerore absumentes. Similiter peccant et mulieres quae per suam morositatem, pertinaciam, intempestivas exprobrationes, etc. viros suos ad iram et blasphemias provocant, vel in illorum odia incurrunt, aut illos irrident, contemnunt, inhonorant. Huc etiam redit zelotypia infinitorum malorum origo. Quot enim iurgia, rixae, odia, increpationes, familiarum perturbationes!

2. — *De legitimitate separationis quoad thorum et habitationem.*

Protestantes, duce Luthero, acriter inficiantur divortium imperfectum licitum esse; quia, ut aiunt, mera separatio, manente vinculo, nedum medeatur malo, est veluti feracissimum immoralitatis seminarium, quum coniuges ita separati continentiam servare non valeant; unde potius plenum divortium advocant. Eis assentiunt passim plures increduli et viri politici.

Catholici ex adverso, certo concedunt Matrimonium natura sua etiam coniunctionem quoad thorum et habitationem exigere, at simul contendunt hoc non pertinere ad eius essentiam, sed solum ad integritatem, quae proinde suspendi vel tolli potest, si bona, quae exinde oriuntur, multo superant mala quae ex eo resultant. Sit ergo sequens

Prop. Coniuges possunt, ob certas causas, licite separari quoad thorum et habitationem.

Prob. — 1. Ex Sacris Litteris. — S. Scriptura aperte permittit huiusmodi separationem ob unius coniugum *fornicationem*. « Ego autem, ait Xstus, dico vobis: quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, *excepta fornicationis causa*, fa-

cit eam moechari » Matth., cap. V, 32 (1). Apostolus Paulus supponit uxorem a viro discedere posse propter *legitimam causam*; nam, postquam praecepit eam non discedere, ita prosequitur: « Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari »; quasi videlicet possit a viro separata manere, dummodo alium non ducat, — vel eidem reconciliari.

Imo Dominus laudabilem declarat huiusmodi separationem propter *vitam perfectiorem*: « Omnis qui dimittit domum..... aut uxorem propter nomen meum centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit » Matth. XIX, 29.

2. *Ex doctrina et praxi Ecclesiae* idest, statutis SS. Pontificum et Conciliorum, quibus haec doctrina in praxim deducta est ac sancita. — Unde Concilium Tridentinum ita definivit (sess. XXIV, can. 8): « Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum *ob multas causas separationem inter coniuges, quoad thorum, seu quoad cohabitationem*, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; anathema sit ».

3. — *De causis legitimae separationis.*

Quatuor praesertim recensentur: adulterium alterutrius coniugum, apostasia a vera religione, grave animae vel corporis damnum et mutuus consensus; quarum nonnullae ad perpetuam, aliae ad temporaneam separationem sufficiunt, ut ex dicendis apparebit.

1. Adulterium *alterutrius coniugis* iustam esse causam separationis, patet ex citatis verbis Domini, communi SS. Patrum sententia et Conciliorum doctrina (2).

Nomine *adulterii* ex sententia longe communiiori ac probabiliori venit quilibet illicitus cum alio concubitus, ut

(1) Duplici de causa Xstus ibi meminit tantum fornicationis, nempe *a)* quia fornicatio est sola causa intrinseca ac propria solutionis matrimonii; *b)* quia sola fornicatio nata est dimissionem perpetuam introducere, de qua tantum loquitur Dominus.

(2) *Verius* haec separatio est *de iure naturae*; ei enim, qui fidem frangit ipsa natura dictat, fides servanda non est.

sodomia (1) et bestialitas, eadem enim obtinet pro his ac pro adulterio stricte accepto ratio: *frangenti fidem fides impune frangitur*.

Adulterium est *ex se* causa *perpetua* separationis; hinc coniux innocens ab adultero discedere potest in perpetuum; et, si velit, religionem ingredi aut in saeculum castitatem vovere. — Quod tamen non est statim consulendum.

Ut *adulterium* sit iusta separationis causa, oportet sit: a) *Consummatum*, idest adsit perfecta carnis commixtio; b) *Formale*, secus non esset iniuriosa fidei violatio. Quapropter si uxor putans virum esse mortuum, alii nubat vel etiam fornicetur; item si vi fuerit oppressa ab aliquo, hac de causa non licet viro eam dimittere (2); c) *Moraliter certum*; nam in dubio nemo privandus est iure suo; d) *Non sit mutuum*, nam paria delicta mutua compensatione solvuntur; e) *Invito altero coniuge commissum*. Scienti enim et volenti non fit iniuria. Coniux, ideo qui in adulterium compartis expresse vel tacite consensit, nequit separationem instituere. Non censetur tamen maritus tacite consentire in adulterium uxoris, si eidem ad adulterium quamcumque causam remotam dederit, v. g. debitum coniugale negando, contumeliosa verba in eam proferendo, etc.; f) *Condonatum*, sive expresse, sive tacite per novum usum matrimonii post cognitionem adulterii; necesse tamen est condonatio sit libera (3).

Regulariter non tenetur coniux innocens dimittere fornicantem, nemo enim obligatur se privare iure suo

(1) Quae tamen sententia nequit extendi ad sodomiam cum proprio coniuge, quae solummodo dat causam *temporanae* separationis, i. e. donec pars culpabilis fuerit emendata; etenim in casu non habetur divisio perfecta cum altero, unde ius ad perpetuam separationem oritur. Wernz, n. 707, nota 120; Rosset, n. 3873.

(2) Dubitatur, num *gravis metus* excuset.

(3) Si qui condonavit, et ipse adulterium postea committat, potest, intacta iustitia repelli a coniuge, cui iniuriam condonavit, quamvis caritas suadeat ut condonatus condonet.

propter malitiam alterius. Dixi *regulariter*, nam per *accidens* aliquando vir teneri potest ad dimittendam uxorem adulteram, ratione correctionis fraternae vel scandali vitandi; attamen raro, nam et alia sunt media ad id obtinendum et aliunde gravia incommoda ex separatione timeri possunt.

Duo sunt notanda. 1. Pars innocens, separatione facta, potest semper alterum coniugem cogere ut ad se redeat; idque probabilius, etiamsi iuridica sententia separationis adfuerit, noluit enim iudex parti innocenti nocere et illius iura minuere. 2. Si pars innocens dein et ipsa adulterium committat, compartem revocare tenetur, si separatio *privatim* facta fuerit, si *mediante iudicis sententia*, non tenetur iuxta plures cum S. Ligorio (lib. 6 n. 967), quia *ea* adulter sua iura amisit. Verum, quamvis non obligandus, ad id est omnino suadendus.

2. *Recessus a vera religione per apostasiam*, vel *haeresim*, et probabilius per *schisma*; ex iure enim haec tria adulterio aequiparantur; quare ut coniux fidelis licite discedere velit, necesse non est ut simul grave perversionis periculum adsit.

Si separatio propter recessum a religione privatim facta fuerit, coniux fidelis, comparte resipiscente, ad vitae consortium *certo* redire debet, *probabilius*, si iudicialiter contigerit. Excipe, si innocens religionem ingredi velit.

3. *Grave periculum*, — vel *animae*, quod habetur si unus e coniugibus alterum ad peccatum v. g. furtum, adulterium, haeresim pertrahere tentet; tunc enim non solum ius, sed etiam obligatio adest recedendi; — vel *corporis*, quale inducere possunt non solum insidiae ad mortem, vel mutilationem tendentes, sed etiam convicia, contumeliae etc. quibus vir iniuste uxorem lacessat. Verum haec omnia pensanda sunt, non tantum ex factis obiective sumptis, sed praecipue ratione habita circumstantiarum, idest personarum, indolis, conditionis. Insuper ratio separationis viget, si vir mulieri sanae alimenta negaverit, aut infirmæ medi-

camenta; imo tunc etiam viget, quum valetudinis imminet periculum, veluti si vir morbo contagioso laboret, nisi mulier cum tali morbo laborare cognoscens, eidem sciens volens nupserit. Attamen adverte, divortium a cohabitatione tunc tantummodo fieri posse, quum ex ipsa cohabitatione periculum sequatur, nam si alia via v. g. denegando tantummodo redditionem debiti coniugalis periculum satis caveri posset, divertere a cohabitatione non liceret. B. P. VI, 510.

4. *Mutuus consensus* causa est per se sufficiens separationis sive temporanae sive perpetuae; siquidem quilibet iuri suo renunciare potest, modo et scandalum et incontinentiae periculum caveatur. Attamen practice maxima cautione hac in re agendum est. Ita

a) Separatio quoad *thorum*, ad *breve* tempus, facile concedi potest (1, Cor. VII, 5); ad *longum* tempus, vel voto perpetuo sancienda, nonnisi praemissa matura deliberatione et diuturna experientia permittatur, propter humani cordis inconstantiam.

b) Separatio non solum quoad *thorum* sed etiam *quoad habitationem* difficiliter permittenda est, nam vir et mulier regulariter loquendo, simul cohabitare debent; siquidem unus e finibus secundariis Matrimonii est ut sibi invicem opitulentur; cui accedit scandalum quod aliis facile praebetur. Unde, ut recte iudicetur, an liceat separatio quoad habitationem, sedulo attendendum est, num gravis extet causa, absit incontinentiae periculum ac prolis educationi sufficienter provideatur.

c) Si de ingredienda religione agatur, et coniuges sint iuniores atque incontinentiae expositi, unus non permittatur monasterium ingredi, nisi alter quoque religiosum ordinem adeat; si vero coniux relictus sit senex, nec incontinentiae expositus, iuxta iudicis ecclesiastici arbitrium, sufficit ut continentiae votum in saeculo emittat coram Episcopo et testibus.

d) Si vir ad sacros ordines ascendere velit, uxor debet religionem ingredi, nisi propter provectam aetatem, permittatur castitatem in saeculo vovere coram Episcopo et testibus. Quo casu non potest, etiam mortuo viro, novas nuptias inire propter reverentiam sacerdotio debitam. Tanquerey n. 93.

4. — *De modo in separatione servando.*

1. Ad plenam separationem *regulariter* necessarius est recursus ad iudicem ecclesiasticum, ut periculum illusionis vitetur (1). Dixi *regulariter*, nam si crimen, propter quod fit separatio, sit *certum* et vere *notorium*, licet privatim secedere. Expedit tamen, ut et in hoc casu ad separationem definitivam et perpetuam sine iudicis sententia non procedatur.

2. Ad solos iudices ecclesiasticos per se recurri debet ut separatio obtineatur; nam haec est vera causa matrimonialis, cum in ea agatur de relaxandis iuribus ex ipso sacramento orientibus. Attamen, ait Tanquerey n. 95, attentis gravissimis rerum adiunctis, tolerari potest, ut in regionibus in quibus matrimonium civile existit, separatio quaeratur a civili tribunali: secus enim coram lege coniuges ad cohabitandum obligati manent. Ita tamen regulariter fieri nequit inconsulta auctoritate ecclesiastica. Si tamen coniuges in bona fide, civili auctoritate separati sunt, absque recurso ad Episcopum, non sunt generatim inquietandi, quum vix ullus fructus ex monitione sperari possit.

(1) Imo separatio a thoro et cohabitatione etiam mere temporanea, sed diuturna, cum sit res publica et naturae matrimonii contraria, non obstante iusta et proportionata causa, sine interventu iudicis ecclesiastici, propria auctoritate, fieri nequit, nisi constet de casu specialiter excepto, vel periculum sit in mora. Cf. Wernz, n. 714.

Art. 2.

De bono prolis.

Vi matrimonii coniuges potestatem acquirunt generandi et educandi prolem, quod, praeter obligationem erga partem reddendi debitum, duplex erga susceptam prolem onus involvit, nempe, eam habendi ut aliquid sui existens, ac eam bona educatione ad perfectum statum perducendi.

§ 1. — De amore parentum erga filios.

Motiva ac indolem huiusmodi amoris exponemus.

1. *Motiva*, quibus innititur amor parentum erga prolem alia sunt *naturalia*, alia *supernaturalia*.

a) *Naturalia* quidem, quatenus quisque diligit opus suum et eo magis ipsum diligit, quo in se est nobilius et ad altiorem finem destinatur. Sane, lex tenero ac devoto affectu proprios natos prosequendi adeo radicitus indita est naturae, ut inveniatur quoque in brutis, quae illam coapte ad prolis suae necessitatem in omnibus adamussim servant. Ipsamet ferocissima bruta foetus suos amant atque eorum victui, sustentationi et tutelae diligentissime prospiciunt. « Unde quisque, ait August. *Serm.* 349 (alias de tempore 52), tali crudelitate effertur, ut perdat etiam humanum dilectionis affectum, et non amet filios suos.... nec inter homines memorandus est... ipse leone peior est ». Quod manifestius apparet, si natura et finis considerentur, quibus proles condecoratur; ipsa enim imaginem Dei simul ac parentum in se fert, imo est veluti quaedam personae paternae amplificatio; sicut parentes intelligentia ac libero arbitrio nobilitatur, sicut illi immortalitate gaudet et ad Deum tanquam finem ultimum destinatur; eadem est civis patriae terrenae, cuius bonum

honoremque promovere potest, si bene educata fuerit; et quis parentum haec sincere ac devote attendens non diligit dulces natos, qui Dei gloriam, patriae exaltationem ac familiae felicitatem procurare valent?

b) *Supernaturalia*. Filii non solum terrenae, sed etiam coelestis patriae cives sunt; ad finem supernaturalem, nempe claram Dei visionem perfectamque possessionem destinantur; quapropter vita divina donantur, omnibusque gratiis ad eam augendam necessariis; a Xsto redempti, et eius praetioso sanguine mundati, Xsti imaginem in cordibus impressam gerunt, eiusque virtutes imitari debent. Iamvero, parentes sunt veluti Dei cooperatores in filiorum procreatione, proindeque speciali ac peculiari amore natos diligere debent, ut, paterna sollicitudine, in eis effortent spiritum ac virtutes Xsti, eosque supernaturaliter gignant, quos carnaliter genuerunt, iuxta illud Apostoli: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Xstus in vobis. Tanquerey n. 13, *De Off. laicorum*.

2. *Indoles*. Amor, quum includit *benevolentiam* et *beneficientiam*, tum praefulgere debet *rationabili et christiano* modo diligendi.

a) Dicitur « *benevolentiam* », quatenus amor debet esse *verus* ac *internus*, ita ut parentes, non solum verbis, filiis bonum exoptent, sed eis animo sincero ipsum velint, sive quoad corpus, sive praesertim quoad animam, sive pro praesenti, sive etiam pro futuro. — Quare peccati gravis rei *per se* dicendi sunt parentes, qui filios odio prosequuntur, eis *serio* mala imprecantur, aut illos, verbis *graviter iniuriosis*, ad iracundiam provocant. Dixi *per se*, nam de facto plerumque genitores talia filiis exprobrantes, etc. a gravi peccato excusantur, quia, ira permoti, absque perfecta deliberatione ita agunt. Nullo modo autem peccant, sed recte agunt, si, iusta de causa, severe filios redarguant, eosque moderate castigant.

b) Dicitur « *beneficientiam* » quatenus oportet amor parentum sit *operosus*, seu reapse filiis id praestent, in quan-

tum fieri potest, quod ad eorum bonum et salutem conducere valet, ac ab eis avertant omne malum sive corporale sive spirituale, quod quidem praesertim per optimam educationem peragitur.

c) Dicitur « *amor.....* praeferere debet *modo rationali et christiano*. » Hinc oportet filios diligant rationali simul ac supernaturali motivo innixi, non scopo mere humano; eos amore prosequantur modo conditioni accommodato, ita ut neque excessivus sit, quasi *idololatricus*, quo omnia proli indulgeant et propter segnitiam aut crudelem benignitatem eius vitia minime corrigantur etc.; neque sit *inaequalis*, quatenus uni potius quam alteri irrationabiliter faveant; neque tandem sit in sua manifestatione *inconstans*, sed opportune ac regulate se prodatur.

§ 2. — De educatione filiorum.

Educatio est progressiva et harmonica evolutio facultatum, qua infantes pedetentim et ordinate in viros perfectos transformantur. Infantes siquidem a Deo varias acceperunt facultates, quae, —quamvis *genericè* eadem sint in omnibus, specialibus tamen imbuuntur propensionibus sive bonis sive malis; iamvero in eo sita est bona educatio, ut malas inclinationes eradicet, indomitas passiones fraenet et ad bonum dirigat, bonas vero qualitates roboret, excolat, et ad perfectionem humanam simul et christianam ordinet. — Haec autem evolutio nonnisi *lenta et progressiva* esse potest, quia multis impeditur obstaculis, et aliunde homo naturaliter nonnisi pedetentim perfectionem adipisci valet. *Harmonica* seu recte *ordinata* esse debet, in quantum omnes facultates, sive corporales, sive spirituales ac religiosae ita excoli debent, ut *totus* homo efformetur, id est *mens sana in corpore sano*; si igitur unum genus facultatum prae aliis evolvatur, id tamen proportionate fieri debet, ut corporalis exercitatio mentis pro-

gressui non noceat, nec nimia intellectualis cultura corporali obstet sanitati. Ita Tanquerey n. 15, *De off. laicorum*.

Dicemus de educatione tum *corporali*, tum *spirituali*.

1. — *De educatione corporali*.

Educatio corporalis importat providentiam tum *vitae*, tum *victus*, tum etiam *status* prolis.

A) *De providentia vitae*. — Ab ipso prolis conceptu usquedum ipsa polleat sibi providere, obligantur parentes ei subministrare, quidquid ad vitam et sanitatem conservandam necesse est, ac id omne avertere, quod vitae vel sanitati nocere potest. Hinc peccant viri aliique, qui mulierem praegnantem graviter percutiunt, vexant, exasperant, etc., quum exinde vita foetus periclitetur. Item peccant matres, quae noxia proli edunt vel bibunt, nimio labori incumbunt, onera portant aut levant nimis gravia, lasciviis, saltationibus admodum impense indulgent, aut vehementi passione abripiuntur, ex quibus foetus morbum capiat, vel etiam abortivus erumpat ex utero. — Item post nativitatem prolis peccant parentes, qui sedulo non vigilent, ut quidquid nocivum arceatur ab illa, sive ex parte cibi, sive ex parte animalium, indumenti et lectuli, etc.

B) *De providentia victus*. — Parentes tenentur filiis subministrare cibum, vestitum, habitationem, aliaque omnia ad vitam honeste sustentandam necessaria, iuxta suam conditionem quousque hi eadem sibi providere valeant; imo, etiam toto tempore vitae, si in extrema vel gravi necessitate reperiantur; ratio est, quia ad ipsos spectat vitam tueri eorum quos procreaverunt, et haec obligatio, ex natura sua, gravis est.

Neque ab officio alendi filios excusantur, si iidem sint illegitimi, vel indigni, nam semper verum est quod qui *esse* et vitam communicavit, tenetur illam servare ac prospicere mediis necessariis ad illam servandam. Hinc graviter peccant parentes, qui prolem suam absque iusta causa

exponunt, non solum quia officio suo desunt, sed etiam quia proli nocent, quippe quam inducant in suspicionem originis spuriae; quodsi prolem ita exponant, ut grave etiam vitae periculum subeat, gravissime peccant, non solum contra pietatem, sed etiam contra iustitiam. Verum, si agatur de *illegitima* prole, prudentia exigere potest, ut orphanotrophio commendetur; quo tamen casu, honor et aequitas certo postulant, ut *divites* expensas resarciant pro nutrienda prole; num vero *iustitia* quoque ad id adigantur, dubitatur; quidam *probabiliter* eos a tali onere deobligant, quia, secus famae, et saluti parvulorum satis provisum non esset; quare practice, si parentes expensas non solverint, enixe hortandi sunt, non autem cogendi ad restitutionem (1).

Scholion. — Num matres teneantur proprio lacte filios enutrire. — Per se matri onus incumbit prolem proprio lacte nutrire; constat sive ex natura rei, sive ex incommodis, quae e contraria praxi colligitur, — tum *mater*, ut docent medici et experientia comprobant, — tum *proles*, cui nullum nutrimentum est ita aptum, ut lac maternum, — tum *ipsa nutrix*, quae plerumque virum et propriam prolem derelinquere cogitur, cum incontinentiae periculo et neglectu officiorum vitae domesticae. Dixi tamen *per se*, nam causae dari possunt, ob quas mater, a praedicto onere legitime se subducere potest; duae potissimum recensentur: nimirum a) *necessitas*, ut defectus lactis, mala valetudo etc.; b) *utilitas*, ut si mater filium lactare nequeat, quin laborem deserat, quo sibi victum comparare solet. Quidam addere solent et tertiam causam, nempe *consuetudinem*, quae tamen, utpote contra legem naturae *per se* nihil valet. Mater vero, quae per se ipsam infantem lactare nequit,

(1) Ubi vero infantes expositi cura communis civilis sive in domibus privatis sive in hospitali ex tributis vel ex bonis pauperibus destinatis aluntur, parentes divites expensas compensare tenentur. Noldin n. 238, *De praecipis Decal.*

saltem curet, ut nutrix mente et corpore sana sit, et sanitati simul ac moribus infantuli provideat.

C) *De providentia status.* — Genitores non solum tenentur curare ut filii victum habeant, sed ulterius obligantur providere, ut illud filii sibi ipsis in futurum procurare valeant.

Quod quidem praestabunt: a) *adlaborando*, ut filii honestam addiscant artem, opificium, vel disciplinam eorum statui consonantem; illasque corporis et animi dotes acquirant, quibus, etiamsi haereditate orbarentur, sibi honestam sustentationem consequi valerent; b) filiis *consilium praebendo* de eligendo vitae statu; ipsi enim, cum maiori polleant prudentia, incautos iuvenes valde hac in re iuvare possunt. Meminerint tamen, ipsis nullum competere ius exigendi, ut filii datum consilium sequantur; c) *opem eis ferendo*, ut statum quem elegerunt, assequi valeant. Hinc parentes, si ditiores sunt, omnino *debet* ut filios moderate dotent, quo facilius sibi suaeque familiae, quando nupserint, providere valeant.

Dixi « *debet* » nam, utrum, solum *iure naturae* inspecto, ad filios dotandos *ex iustitia* teneantur, non tam certe constat, dummodo filii aliter sibi consulere valeant (1).

Debet pariter ut parentes pro filiis thesaurizent, eisque partem haereditatis relinquant, quo tutius honori ac securitati familiarum provideatur; sed, *solo naturali iure inspecto*, illud *ex iustitia* non praescribitur. Cf. Tanqueray l. c., nn. 26, 27. Quodsi lex civilis (ut apud nos) aliquid hac de re definiat, quid in conscientia agendum sit, in tractatu de iustitia et iure traditur.

(1) In plerisque tamen regionibus mos invaluit, ut filiae dotentur, quo facilius nubere possint, secundum suam conditionem; quare ubi huiusmodi consuetudo obtinuit, parentes, qui, absque rationabili causa, eam praestare nollent, contra caritatem peccarent (graviter vel leviter iuxta circumstantias); ratio est, quia eorum culpa filia innupta maneret, aut nonnisi dispar connubium iniret. Cf. Tanqueray, l. c.

2. — De educatione spirituali.

Cura parentum non ad solam corporis educationem coarctatur, sed maxime in instituendis filiorum animis versari debet. Ea vero non solum ob suam praestantiam, sed etiam propter difficultates, quibus scatet, peculiarem diligentiam exquirat.

Quaedam tamen magis generalia trademus: educatio videlicet debet esse *gravis, christiana et accomodata vitae*.

A) Educatio debet esse *gravis*, idest naturae rationali ac liberae conveniens. Quare a recta educationis regula deflectunt, tum qui putant in iunioribus nihil aliud desiderari nisi perfectam animi docilitatem ac caecam voluntatis oboedientiam, qua statim ac sine querela amplectantur opiniones a superioribus expressas eorumque mandatis pareant; tum qui altam propriae cuiusque dignitatis persuasionem quasi exclusive inoculandam esse iudicant, qua facile iuvenes caeteris omnibus se superiores existimant, imo ipsi auctoritati non raro resistunt. Non haec creaturae ratione ac libertate praeditae digna est institutio. Sed exemplis simul ac opportunis et prudentibus monitionibus ac correptionibus ita iuniores edoceri debent, ut paulatim *per se ipsos* cogitare, velle et operari valeant, non quidem *independentem a Deo et regula morum, sed independentem a vano hominum timore, et praeiudiciis rationi minime consentaneis*.

Quare statim, ac elucescit rationis exercitium, motiva eis et modus exponantur, pro quanto possibile est, vitandi malum et bonum amplectendi; eis salubria consilia suggerantur, quibus simul et vitia eorum aetati praesertim communia fugiant, et virtutes, *maxime* sinceritatem et honestatem, iustitiam et caritatem, modestiam et castitatem, excolant. Haec autem omnia peragere doceantur non solum ex timore et consuetudine, sed ex *intima animi persuasione*, qua intelligant ad id se teneri, tum ex voluntate

Dei, tum ex conscientiae dictamine. Pariter, *voluntatis vires*, assiduis conatibus, augeant, quo facilius superent indomitas passiones, quae intus exurgunt, et mundi illecebras, quae extrinsecus eosdem ad vitia alliciunt.

B) Educatio debet esse *christiana*. Sane, officium et munus coniugum christianorum est procreare filios, qui sint veri Dei Salvatoris nostri Iesu Xsti cultores, ideoque eos spiritualiter instituere, ac praesertim ad vitam christianam informare. Gravissima ergo obligatione adstringuntur parentes ut iuxta doctrinam ac exempla Xsti prolem suam educent; quod quidem praestabunt per *institutionem* et *bonum exemplum*, per *vigilantiam* et *correctionem*.

a) *Institutio*. Debent parentes: 1. per se vel per aptos institutores filios edocere, tum quae ad salutem, sive necessitate medii, sive praecepti necessaria sunt, tum quae in exercitiis vitae christianae omnibus fidelibus communia sunt; 2. *curare*, ut filii bonis moribus imbuantur, praecepta Dei et Ecclesiae observent, sacramenta frequentent et a peccatis abstineant.

b) *Exempla*. Parentes *bonum exemplum* praebere debent, tum quia, si exempla semper efficacius quam verba ad sequelam trahunt, hoc maxime verum est in casu, cum prima aetas sicut mollis cera distinctius et elegantius impressiones recipiat, praesertim ab iis, qui maxima apud eam auctoritate gaudent; tum quia vix verba ad bonum movebunt, ubi ab iis, qui malis moribus imbuti sunt, prolata noscantur.

Hinc apparet quam graviter peccent parentes, qui verba turpia, audientibus filiis, proferunt, maledicta et imprecationes evomunt, iuramenta et blasphemias eructant; qui notoriis vitiis, ebrietatibus, impudiciis sunt addicti; qui de pietate et rebus sacris impie subsannant, etc. Cf. Gury n. 375, 376 etc.

c) *Vigilantia*. Meminerint parentes ipsorum tutelae a Deo creditos esse filios, ut ab ipsis, quidquid eis damno esse potest, removeant. Quapropter invigilare debent in

pravas inclinationes et vitia, quae in pueris iam a tenerima aetate prodeunt; in societatem eorum quibuscum conversantur, in libros quos legunt, in officinas et scholas etc. quas frequentant; in agendi modum quem filii tenent, quum se latere putant.

d) *Correctio*. Ius et officium habent parentes filios delinquentes corrigendi; eruitur sive ex conceptu educationis, sive e S. Scriptura, *Prov.* XIII, 24, XXIII, 13, 14. — Correctio autem debet esse *prudens* et *discreta*, ne filiis potius noceat, quam prosit; unde Apostolus Eph. VI, 4: « Et vos, patres, ait, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini ».

C) *Accomodata vitae* debet esse educatio, seu apta indoli et circumstantiis vitae cuiusque, ac statui quem quisque eligere intendit; hoc enim exigit quum natura rei, tum filii ac parentum bonum. Sedulo igitur parentes et magistri non proprias, sed filiorum vel discipulorum indolem et propensiones prospiciant, ut suo institutionis media loco accomodent ac illorum statui obsequantur; quae enim in prima pueritia conveniunt, dedecent sane in adultiore aetate, quae uni prodesse, aliis forte obesse possunt. Insuper, si iam a prima aetate diversos status, diversas conditiones, pro quanto permittunt prudentia et circumstantiae, filii cognovissent, inclinationes ipsae promoverentur ac rectius evolverentur, et serius tot non essent iurgia ac dissensiones in familiis, nec societas forsitan tot delicta vel membra inutilia in proprio sinu recenseret. Brevius, utar verbis perillustri D'Azeglio « il diritto naturale esiste anche per i bambini; ed è loro diritto di non essere nè corrotti, nè ingannati, nè fuorviati..... Essi hanno diritto di non essere sacrificati ad inopportune e dannose tenerezze. Hanno diritto d'essere avviati, nel modo più breve e più certo verso quel benessere morale e materiale che, per dir così, è il loro capitale ».

Scholion. — *De scholis acatholicis.* — 1. Scholae acatholicae duplicis generis sunt: a) *neutrales*, quae in puerorum institutione atque educatione a positiva religione omnino praescindunt, sed nihil haeretici aut impii docent; b) *positive malae*, in quibus plus minusve atheismus, haeresis aut indifferentismus propugnatur.

Huiusmodi scholae, neutrales non exceptae, *proximum perversionis periculum* tum quoad fidem tum quoad mores per se generatim inducunt. Dixi « *neutrales non exceptae* »; nam eo ipso quod omnem excludunt religionem, indifferentismus fovetur et via paratur atheismo. Insuper vix possibile est, ut institutio a religione omnino praescindat praesertim in rebus historicis et moralibus, et si de religione sermo est, fere non reducitur, ut dolorosa experientia comprobatur, nisi ad dogmatum catholicorum impugnationem aut derisionem. His accedunt magna pericula, quibus non raro his etiam in scholis morum puritas exponitur (1).

2. Numquam, ne ad gravissimum quidem damnum vitandum, licet parentibus filios mittere ad scholas acatholicas, in quibus *proximum perversionis periculum removeri nequit*; aeterna salus enim omnibus bonis anteponi debet (2).

Si, omnibus attentis circumstantiis, perversionis periculum e proximo *remotum* fieri possit, *iusta* de causa licet filios ad illas mittere. Constat ex iis quae traduntur in tractatibus, vel de peccatis, vel de poenitentia. Periculum vero difficillime removeri poterit in scholis *positive noxiis*, facilius in *neutralibus*.

Media, quibus potest proximum perversionis periculum aliquando removeri, haec sunt: a) filios extra scholam rite

(1) Quod plus minusve valet non solum de scholis elementaribus et mediis, sed etiam de superioribus: in omnibus enim, etiam supremis, quae vere catholicae non sint, discipulis gravia in fide et moribus imminet pericula. Cf. Noldin n. 271.

(2) Catholici, praesertim patres familias, si alicubi eiusmodi scholae existant, non omittant eas denuntiare, utpote bono communi contrarias, omnibusque legitimis utantur mediis ad illas penitus abolendas.

instituere ac educare in iis quae ad christiane credendum et vivendum necessaria sunt; *b*) eos apte docere et confirmare in iis, quae in eiusmodi scholis potissimum impugnari solent; *c*) diligenter invigilare, ne filii vel ex pravis libris vel ex malis sociis in fide et moribus damnum patiantur. Instr. S. C. *de Prop. Fide* die 24 Nov. 1875 ad Episcop. Stat. Foederat. Amer. S. Off. 26 Mart. 1895.

Quoties autem periculum, cautionibus et remediis expositis, remotum factum est, causa sufficiens, ob quam schola acatholica adiri poterit, aderit si vel nulla praesto est schola catholica, vel, quae suppetit, conditioni filiorum non sufficiat, parentes autem opibus careant, quibus filios in aliam regionem ad scholam catholicam mittere possint.

Art. 3.

De mutua rerum ac bonorum communione.

Coniugium importat etiam aliquam temporalium bonorum societatem, quae quidem generalibus quibusdam lineamentis iure naturali et divino describitur, ulterius tamen, tum libera contrahentium voluntate, tum lege civili cuiusque regionis determinatur.

Equidem vi matrimonii mulier non est serva, neque ancilla, sed socia et adiutrix viri, attamen in societate omnino necesse est, ut unus praesit auctoritateque potiat, caeteri obediant; naturale vero ac divinum ius uxorem sub potestate viri constituit, quippe ipsa, tum ratione corporis, tum ratione animi inferiores vires sortita est.

Insuper coniuges tenentur in solidum prolem alere ac curam temporalem ipsi impendere, quod sane generatim aptius sub unius quam plurium ductu perficitur. Unde fere apud omnes populos partes potissimae in regimine domestico ac familiae viro adscriptae ac legibus sancitae fuerunt, et quaedam introducta est inter virum et uxorem mutua rerum ac bonorum communio. Num aliquid directe statuatur codex noster circa regimen matrimoniale; quid

valeat iuxta ipsum privata coniugum voluntas; quatenam inde principia moralia statui possint circa regimen bonorum temporalium in matrimonio, erit in praesenti breviter discurrendum.

§ 1. — De regimine matrimoniali iuxta codicem Italicum.

Praenotanda: a) Competit coniugibus omnimoda libertas ineundi quamlibet voluerint conventionem circa bona sua, modo nihil stipuletur, quod bonis moribus, auctoritati maritali et paternae, ac legi civili adversetur.

b) Conventiones *ante matrimonii celebrationem* iniri debent, coram *notario*; semel initae mutari possunt eadem forma *ante*, sed *non post* matrimonii celebrationem.

c) Quaelibet ineatur conventio, duo sedulo sunt attendenda: 1. Uxor numquam est penitus independens a marito quoad alienationem bonorum immobilium, et ut se sistat in iudicio civili; cessat tamen illa dependentia per interdictionem mariti, vel per separationem, ob eiusdem culpam, a thoro et habitatione. 2. Uxor quoque tenetur de suo conferre, si possit, et aliquid praestare unde maritus, familiae caput, oneribus matrimonii provideat, aa. 131-138, 1378-1387.

d) Hoc loco exclusive loqui intendimus de iuribus coniugum in bona temporalia sub determinato regimine unitorum, *vero existente matrimonio et formalitate civili observata*.

Triplex praecipue recensetur conventionum genus: 1. regimen *separationis bonorum*; 2. regimen *communions bonorum*; 3. regimen *dotale*. Systema absolutae communitalis magis respondet ideali conceptui matrimonialis societatis; caetera magis tuentur iura personalia. Codex italicus ea omnia aliquatenus admittit (1).

(1) Adverte, varia regimina matrimonialia voluntate contrahentium posse misceri, tunc autem cuilibet speciei bonorum applicandae sunt regulae quae spectant regimen sub quo illa species est constituta.

1. — *De regimine separationis bonorum
seu bonorum paraphernalium.*

1. Dicuntur *paraphernalia* bona uxoris quae dotem non constituunt, a. 1425. Tribus praesertim modis haec bona uxori provenire possunt; a) si a parentibus vel ab extraneis ea acceperit; b) si industria singulari aut labore extraordinario ea sibi acquisiverit; c) si forte, aliquid subtrahendo (saltem de consensu praesumpto mariti) ex sibi concessis ad victum, recreationes, etc., bona parsimoniaalia accumulaverit.

2. *Iura utriusque coniugis sub regimine separationis.* Bonorum paraphernalium uxor *dominium perfectum* et *administrationem* habet, nisi ipsa hanc administrationem marito reliquerit a. 1427. Tamen nequit uxor (durante matrimonio) ea bona alienare absque *mariti* et interdum iudicis *authorizatione*, excepto casu, quo uxor mercaturam exerceat, aa. 134, 136.

Nullitas tamen alienationis non ipso facto, sed solum ad instantiam causam habentium incurritur, a. 137.

2. — *De regimine communionis bonorum.*

Regimen *communitatis* intelligitur talis bonorum societas in qua bona, quae conferuntur in sustentationem familiae, manent sub dominio non viri, sed communitatis, seu indivisim viri et uxoris.

A nostro codice regimen communitatis eatenus admittitur quatenus a) actu celebrationis matrimonii ineatur; b) fructus exclusive respiciat a. 1433; c) administratio bonorum, quorum fructus in communione sunt, ad maritum pertineat. Hic autem nequit ea alienare aut ea hypothecae subiicere nisi titulo oneroso, a. 1438. Non comprehenduntur in communione bonorum neque *activum* neque

passivum praesens coniugum, neque quidquid eis obtingere posset successione aut donatione, matrimonio perdurante, at solum *ususfructus* bonorum coniugum, tam mobilium quam immobilium praesentium aut futurorum et *bona*, quae coniuges, detractis debitis communitatis eademque extante, simul aut separatim tum ex industria communitum e parsimonia in fructibus aut redditibus propriis *acquisierunt*, aa. 1435, 1436. Conventio communitatis, nisi pactiones speciales adsint coniugum, subiacet iisdem regulis ac contractus societatis. Quocumque tamen casu observanda veniunt statuta in codice a. 1435 et seqq. eiusdem *cap.* — Communitas solvitur morte unius coniugum, absentia declarata aut separatione personali definitiva et iudiciaria separatione bonorum, a. 1441. Ea nequit solvi mutuo consensu.

Raro apud nos communio bonorum usu venit, et uxor, cum marito laborans, pro eo laborare censetur, quin ad laboris fructum dividendum ius habeat.

3. — *De regimine dotali.*

Regimen *dotale* modus est magis ordinarius et communis relationes coniugum circa bona regulandi; quare convenit aliquantulum fusius in ipso declarando immorari.

a) *Notio.* Sensu proprio nomine *dotis* veniunt bona collata ab uxore vel tertio ad onera matrimonii sustinenda. Ea regulis specialibus, vi contractus specialis, subiicitur, ac inde regimen speciale, quod *dotale* appellatur, exurgit. Bona ita collata vocantur dotalia, reliqua uxoris bona, si sint, appellantur, ut iam diximus, extradotalia seu *paraphernalia*.

Dos constitui potest sive bonis immobilibus aut mobilibus non aestimatis, sive summa pecuniae aut mobilibus aestimatis.

Eius constitutioni tria dominantur principia, nempe
a) existentiae matrimonii validi debet esse alligata (aa. 1157, 1168, 1388); *b)* intentio eam constituendi debet esse expressa (non sufficit tacita, secus ac in iure Romano) actu publico (aa. 1982); *c)* constitui et augeri potest (modo ne sit ab ipsis coniugibus) etiam post celebrationem matrimonii (aa. 1391, 1398).

b) Iura utriusque coniugis sub regimine dotali. Ipsa determinantur duplici generali principio: 1. Ususfructus dotis est in favorem mariti; 2. Conceditur assecuratio dotis in favorem uxoris.

Hinc, habita ratione etiam naturae bonorum, quibus dos constat, maritus gaudet: *a)* *quasi dominio* in iura realia aut personalia, quibus dos constituitur, aa. 1399, 1413; *b)* *absoluta proprietate* in dotem quae consistit in rebus fungibilibus aut mobilibus aestimatis *venditionis causa*. Soluta matrimonio, tenetur maritus *illarum* reddere tantundem, *harum* pretium restituere, aa. 1401, 1402, 1410; *c)* *usufructu* dotis (una cum iuribus ac oneribus usufructuarii) ac *exercitio* omnium actionum (uti plena administratio), quae, si dos est inaestimata aut aestimata *taxationis causa*, proprietario annectuntur (1).

2. Uxor autem, nisi aliquid obstat ex natura rei (uti constat ex superius dictis), gaudet *dominio directo* in bona dotalia. Lex vero, ut iura tueatur uxoris in dotem, tribus utitur mediis *a)* vetito *alienandi* dotem, duobus exceptis casibus, 1. si coniuges ipsi statuerint omnia alienare vel permutare; 2. si bonum familiae expostulet alienationem dotis, quo in casu tamen nedum utriusque coniugis consensus, sed etiam decretum iudicis requiritur, aa. 1404, 1405; *b)* quibusdam *assecurationibus* ad obtinendam restitutionem vel assecurandam dotem, aa. 1400, 1969, 1981, 1982,

(1) Nihilominus fieri potest conventio, vi cuius uxor quolibet anno vel quolibet mense percipiat partem fructuum dotis, de qua pro suis necessitatibus personalibus et minutis expensis ad libitum disponere possit.

2007; c) *praeservatione dotis* contra imminencia pericula, qua uxor eiusdem separationem a bonis mariti iudicialiter petere potest. Hoc ex cod. civ. tribus in casibus admittitur: 1. Si bona a marito dilapidentur cum periculo quod etiam bona uxoris eandem subeant sortem; 2. Si uxor obtinuit ex lege divortium imperfectum; 3. Si uxor agnoscit maritum esse ineptum administratorem cum damno familiae, aa. 1418, 1423, 1424.

§ 2. — Principia moralia circa regimen bonorum temporalium in matrimonio.

Generatim legis civilis praescriptionibus, varia iura ac officia coniugum hac in re determinantibus, standum est in conscientia, vel quia agitur de lege proprietatis determinativa, vel quia iuxta illas censentur pacisci contra-hentes, qui proinde vi ipsius contractus iuxta earum normam ad invicem sese obligant. — Attamen, cum iura et obligationes pari gressu incedant, qui obligationes non adimplet neque iura iis respondentia sibi vindicare potest. — Item si dolus et fraus in ipso contractu intercesserint, pars laesa moraliter non tenetur illas obligationes implere, quae iniuste ipsi impositae fuerunt. Quibus expositis:

1. *Uxor* nequit, quin violet iustitiam, *extra casum necessitatis*, disponere, invito marito, de bonis, quorum ususfructus et administratio eidem exclusive competunt.

Facile tamen omnes concedunt ad peccatum mortale maiorem requiri quantitatem quoad uxorem, quam quoad extraneum, quinimmo, ut ea securius determinetur, plures aliae perpendendae sunt circumstantiae, v. g. voluntas praesumpta mariti, gravitas causae, etc. Dixi « *extra necessitatis casum* » nam adiuncta dari possunt in quibus, si oporteat, etiam clam uxor subducere valet e bonis familiae quidquid *sibi* vel etiam *propriis* necessarium est, de quo tamen cf. cap. 11, art. 2.

2. Quando plena bonorum separatio viget, *uterque* coniux *iustitiam* laedit, si, altero rationabiliter invito, partem ex alterius redditibus distrahit. Maior tamen pro coniugibus quam pro extraneis requiritur quantitas ad peccatum grave constituendum, quia censentur minus inviti.

3. *Maritus* iniustitiam committit: a) Si bona *propria uxoris dissipet*, sive ea *alienando* contra uxoris placitum aut leges civiles; sive male et *negligenter curam* eorum *gerendo*; tenetur enim vir ea administrare ut bonus paterfamilias; secus damnum infert, et ut damnificator ad restitutionem tenetur. b) Si bona, quorum *proprietas* est *communis*, alienet modo a lege civili prohibito. Si vero maritus *intra legis praescripta* haec bona dissipaverit, certum est ipsum contra caritatem peccasse, num etiam *iustitiam* violaverit, controvertitur, at probabilius videtur affirmandum.

CAPUT II.

De bonis ac officiis eiusque coniugis propriis.

Art. 1.

De bonis ac officiis seu de effectibus marito propriis.

Duo recensentur: potestas *maritalis* et potestas *patria*. Haec iura mariti quidem fundamentum habent in ipso *iure naturali*, legibus humanis ideo aut pactis privatis tolli vel limitari arbitraria ratione non possunt, attamen eorum ordinatio per leges convenientes potestatis civilis non est exclusa.

§ 1. — De potestate maritali.

Dicitur *maritalis* potestas, quae viro competit, tanquam *uxoris* capiti, in ordine ad gubernationem et administrationem domesticam. Eadem legitimum consequitur matrimonium. Siquidem amicitia, qua inter se conligantur coniuges, tametsi proxima sit ei, quae viget inter aequales, proprie tamen spectat ad genus amicitiae *excellentiae*, ut eam vocat Aristoteles *Ethic.* c. 7, quae scilicet existit inter eos qui praesunt cum iis qui imperio subsunt.

Porro ipsa rerum conditio dictat penes virum eiusmodi potestatem esse, non penes uxorem, cum plusquam evidens sit, hominem, per se loquendo, mulieri longe praestare, sive physiologice, sive psychologice consideretur quoad corporis et animi dotes, inspecta praesertim maturitate consilii et constantia voluntatis, quae duo ad caeteros regendos omnino requiruntur (1). Quod apertissime confirmant Sacrae Litterae. Sic B. Petrus 1 Epist. III, 1. *Mulieres subditae sint viris suis*. Similiter B. Paulus Coloss. III, 1. *Mulieres subditae estote viris, sicut oportet in Domino*. Et 1 Cor. XI, 7, 8 et 9. *Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago et gloria Dei est: mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum*.

Finis ad quem natura sua potestas maritalis ordinatur, est bonum non proprium mariti, sed *coniugale*, unde dicitur in definitione « potestas... quae viro competit tanquam *uxoris* capiti, in ordine etc. » A bono ergo *coniugali* definitur *character* huius potestatis, et ab eo oportet sumat

(1) Neque opponatur, quod aliquando inveniantur mulieres, quae ad familiam regendam aptiores sunt quam viri, nam quid lex naturae ferat, minime diiudicari debet ex iis quae sunt per accidens in individuo aliquo, sed ex iis quae sunt per se, attenta connaturali evolutione rerum.

maritus rationem, tum *mensurae* eiusdem, tum *modi* eandem exercendi. Quatenus marito tribuatur potestas in uxorem vel in eius bona *vi iuris positivi*, apparet ex aa. 130, 131 et seqq. usque ad a. 137 cod. patrii.

Corollarium. -- 1. *Vir* debet uxori *curam* et *gubernationem* in iis quae spectant salutem et bonam administrationem rei domesticae, imo *correctionem rationabilem*, iuxta leges necessitatis et prudentiae. Meminerit tamen uxorem vi matrimonii sibi datam fuisse in *sociam* et non in ancillam, quapropter illam benigniter et honorifice tractare satagat. — Hinc peccat maritus, si absque correctione permittit, ut uxor in munere educandi filios deficiat, ut praecepta Dei et Ecclesiae transgrediatur, magis autem, si eam sine causa impedit, quominus exercitia religionis sive necessaria sive utilia tantum obire possit; item peccat vir si uxorem dure ad instar ancillae tractat, etc.

2. Ex sua parte *uxor* tenetur praestare marito *honorem*, *obsequium* et in iis, quae ad gubernationem domus (1), filiorum educationem, bonos mores et salutem spectant, *oboedientiam*. Unde *graviter* peccat mulier quae iusta mariti praecepta *in re gravi* transgreditur; quae imperium et administrationem domus sibi arrogat, etc. Practice tamen non ita facile uxor inobediens rea dicenda est de peccato lethali, cum raro omnia concurrant ad grave praeceptum requisita; imo, eius conditione praesertim attenta, interdum nec culpa adest, ac potest in aliquibus suum iudicium interponere, et maritus debet eius sententiae adhaerere, si sit iuxta prudentiae dictamen. Insuper meminerit mulier Deo esse obediendum potius quam hominibus. Igitur *sollicita sit quomodo placeat viro*; sed, si quid vir exigit contra bonos mores, religionis praecepta et Dei honorem, ipsi fortiter et cum reverentia curet resistere.

(1) Non tenetur tamen uxor marito obedire in iis quae mulieres eiusdem dignitatis et conditionis praestare non solent, ut si mulieri nobili vir praeciperet cibos parare aut domum verrere; sufficit, ut per ancillas id praestet.

§ 2. — De potestate patria.

« L'uomo non nasce *vero uomo*, ma si fa tale mercè l'*educazione*. I genitori hanno l'obbligo della *difesa* dell'*educazione* e dell'*istruzione* dei figli. È questo un dovere etico, e come garanzia di esso sta il diritto di patria potestà ». Filomusi Guelfi, *Enciclopedia giuridica*. Potestas ergo inest parentibus ad educationem filiorum obtinendam, nam quomodo concipi posset obligatio ad aliquid praestandum, quin continuo facultas concipiatur et ius praescribendi, quae ad ipsum recte prosequendum requiruntur? Quoniam vero educatio in tantum filiis debita est a parentibus in quantum hi illos genuerunt, hinc, licet finis eiusmodi potestatis sit filiorum educatio, tamen causa et fundamentum generatione continetur.

Potestas patria, etsi, ut iam innui, fundetur in iure naturali, in multis tamen ordinatur vel etiam determinatur a iure positivo. Quare, ut adaequate noscatur eius natura, utile censeo sub utroque respectu distincte eam attendere.

I. a) Iam, ex iis quae diximus, apparet, patriam potestatem esse a *iure naturae*, sive in se consideretur, sive in determinato subiecto cui inest; ipsa enim exigentia naturalis ordinis dictitat, ut in his, quae ad educationem spectant, liberi obsecundent suis genitoribus. Haec itaque auctoritas residet, tum in patre, tum in matre: ob naturalem tamen subiectionem uxoris ad virum, primas partes et quasi primatum huius auctoritatis habet pater, ex quo etiam nomen accepit, *patriae* scilicet *potestatis*.

b) Haec potestas non est proprietatis, quamvis in aliquo ad ipsam accedat, sed iurisdictionis, quippe quae exerceri oporteat in personam filii, prout persona est, et in bonum eiusdem. Porro, cum omne ius coactivum sit, et pervicax filiorum voluntas curas parentum inutiles reddere posset, parentibus a natura tribuitur facultas eos castigandi ac vi ad oboediendum adigendi. Id tamen fieri

debet cum debita moderatione; quod Apostolus his verbis significavit *Ephes. VI, 4. Et vos patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina et correctione Domini.*

c) Mensura seu limites patriae potestatis sumenda sunt, tum ex *fine* quem per se spectat, tum ex *conditione propria subiecti* in quo residet.

Hinc: 1. Omnino deneganda est parentibus potestas in vitam filiorum, quasi poena capitis eos mulctari possint vel saltem eorum membra mutilari; hoc enim minime necessarium est ad finem educationis et aliunde nimis repugnat naturali amoris parentum erga propriam prolem.

2. Patria potestas, adolescentibus pueris, successive decrescit. Ratio est quia a natura eadem parentibus conceditur veluti quoddam subsidium et supplementum impotentiae et imbecillitatis puerorum, quousque ad perfectum individui statum perducantur, crescente ideo eorum aetate ac rationis consilio, oportet et ea decrescat (1).

3. Electio status vitae, cum sit res proprie non ad educationem pertinens, sed potius personam ipsam filiorum et vitam ab iis in posterum ducendam respiciens, parentum voluntati minime subiecta est. Quare poterunt parentes, imo debent, experientia et prudentia propria filios etiam in electione status dirigere, a quibus eorum sententia sine gravi causa repudianda non est; at definire et cogere nequaquam possunt, quin ius sibi arrogent, quo reapse destituuntur.

II. a) Potestas patria *iuxta codicem nostrum* locum habet solum quoad filios legitimos vel legitimatos. Ea duobus innititur generalibus principiis: 1. Obligatio, qua filii tenentur parentes revereri, honorare, ac erga eos gratos se

[1] Hinc filii, cum perfecte adoleverint, ac maiores evaserint dicuntur a patria potestate emancipari, ideo quod tum ea fere evanescat. *Fere*, inquam. Semper enim filii respectu parentum se habent ut effectus ad causam a qua esse acceperunt: id autem ex ipso communi naturae instinctu merito efficit, ut maiores numquam ita independentes se existimare debeant a suis parentibus, quasi nullum plane vinculum subiectionis in eis remaneat respectu ipsorum. Schiffini, *Ethica spectatis*, n. 335.

exhibere; 2. Auctoritas iuridica in parentibus filios educandi ac in eorum favorem bona, quae iidem possident, administrandi usque dum sibi sufficiant, a. 220 et seqq. Pater solus exercet hanc auctoritatem, quamdiu matrimonium perdurat. Defuncto patre, vel ob absentiam vel delictum eam exercere non valente, patria potestas adscribitur matri. In patre haec potestas solis limitatur legis praescriptis, in matre etiam conditionibus a patre defuncto in testamento aut alio authentico actu appositis, a. 235.

b) *Vis iuridica* (de morali alibi dicitur) potestatis paternae sequentia parentibus *iura* attribuit: 1. Educandi, custodiendi ac corripiendi filios. Valet pater prolem educare iuxta principia religionis quam meliorem censet, ac eos instituere in professione, quae magis sibi arridet. Potest filium, si alias nequeat ad meliorem frugem reducere, auctoritate sua e domo paterna expellere, modo alimenta ad vitam necessaria ei adsignet. Item ex adverso auctoritate pollet impediendi quominus filius paternam domum deserat, aa. 221, 222. 2. Filios *repraesentandi* in omnibus actibus vitae civilis, a. 224. 3. *Administrandi* omnia bona filiorum familias; nequit tamen ea alienare vel onerare; 4. *Usufruendi* bonis quae ex successione, donatione aut alio titulo lucrativo filio proveniunt, a. 228. Non gaudet tamen pater usufructu legali in bona quae filio proveniunt ex labore proprio aut industria separata, a. 229-4; aut filio donantur sui ipsius intuitu exclusivo, a. 229 - 1. 2. 3.

c) Solvitur potestas patria: a) morte utriusque parentis aut filii; b) filii maiestate aut emancipatione. *Maioritatem*, tum filii, tum filiae adipiscuntur quando vigesimum primum annum expleverunt. Excipitur, pro masculis id quod spectat ad matrimonium contrahendum, quo in casu, minoritas protrahitur usque annum vigesimum quintum, a. 63. *Emancipatio* in filio minore accidere potest duobus modis, nempe 1. per matrimonium; 2. per actum specialem genitoris, dummodo filius decimum octavum annum compleverit, aa. 310, 311. Item cessat patria potestas c) si parens ergastulo mulctetur aut poena reclusionis ultra quin-

quennium; vel etiam *d*) cessare potest aut. minui ob abusum in eius exercitio aut ob delictum parentis. Transitu patris aut matris ad ulteriores nuptias, ius amittitur ad bonorum filii usumfructum, non vero ad eorundem administrationem.

Art. 2.

De effectibus uxori propriis.

Duo, ut iam diximus, sunt praecipui effectus matrimonii quoad uxorem, nempe, participatio *dignitatis* ac *nobilitatis viri*, atque ius *ad alimenta*.

I. Vi legitimi matrimonii (1) uxor elevatur ad viri dignitatem ac nobilitatem, imo ex iure Romano, plura viri privilegia, uti fori, sessionis, immunitatis participat; quod saltem magna ex parte, consentaneum videtur etiam iuri naturae. In variis ditionibus non pauca horum privilegiorum ablata sunt. Ex codice nostro uxor *nomen* et *conditionem* mariti sequitur, ac acquirit eius *domicilium* atque *forum* cum ipso commune, a. 131 et seqq.

II. *a*) Uxor ius habet ad *honestam sustentationem* pro conditione sua, etiamsi nulla bona attulerit, nec ullum pactum explicite initum fuerit: ius enim naturale id postulat. Hoc confirmat etiam cod. civ. a. 132 (2). Honesta vero sustentatio complectitur non solum victum et vestitum, sed etiam honestas recreationes, pro sua conditione; ac facultatem moderatas eleemosinas erogandi, quum uxor obligata maneat lege caritatis (3).

b) Mulier ius habet, si ipsi non sint aut non sufficiant

(1) Excipe, si matrimonium sit *morganaticum* sive *disparagium*, in quo etiam proles nata potius *matris* nomen et dignitatem consequitur.

(2) Item uxor, prosequitur cit. art., tenetur concurrere sustentationi mariti si huic desint media sufficientia.

(3) In foro conscientiae vir non tenetur uxorem adulteram alere; si enim ius habet illam expellendi eique convictum et cohabitationem denegandi, ita etiam potest ei denegare alimenta. Dixi, *in foro conscientiae*, nam in foro externo tenetur alimenta ministrare et cohabitare, donec, probato adulterio, auctoritate iudicis facta sit separatio. Excipiunt tamen plures casum, in quo adulterium sit notorium.

bona paraphernalia, subveniendi *sustentationi necessariae parentum* vel *prolis* propriae *ex alio matrimonio susceptae* ex bonis communibus vel fructibus dotalibus, imo, his deficientibus, ex bonis propriis mariti, modo remaneant necessaria marito et eius familiae; et hoc quidem sine mariti consensu, si donationes tanquam eleemosinae haberi possint; si vero sint ampliores, cum mariti consensu, cum hic sit administrator bonorum communium ac dotalium et dominus suorum. Quidam *probabiliter* idem dicunt de *fratribus* et *sororibus*, qui sunt in gravi necessitate. Cf. etiam possunt aa. cod. civ. 139, 140, 141, 142, 143.

CAPUT III.

De bonis ac officiis respectu prolis.

Duo sunt nuptiarum effectus respectu prolis *ius*, nempe, *alimenta* et *subsidia honestae et christianae educationis* a parentibus exigendi, et *officium pietatis filialis*. De postremo exclusive in praesenti agendum erit, cum de altero iam satis dictum sit, ubi de relatione parentum erga filios.

Articulus unicus.

De filiorum obligationibus erga parentes.

Filii debent parentibus *amorem, reverentiam* et *obedientiam*. Fundatur haec obligatio in triplici peculiari relatione, qua filii ad parentes referuntur ratione *originis*, quam filii a parentibus trahunt, ratione *dignitatis*, qua parentes ipsis excellunt, et ratione *potestatis*, qua iidem filios educare ac dirigere possunt et debent. Haec dicuntur officia *pietatis*; pietas enim est quae « *parentibus, patriae* et his qui ad haec ordinantur, officium et cultum impendit » S. Thom. 2, 2, q. 101, 3, 3.

Obligatio pietatis *ex genere suo gravis est*, adeo ut graviter peccet, qui in re notabili, et leviter; qui in re parva amorem, reverentiam et oboedientiam parentibus debitam laedit; facilius autem grave peccatum est, si erga parentes, quam si erga alios superiores haec officia laeduntur.

§ 1. — De obligatione amoris.

1. *Filii non sola lege caritatis, sed speciali pietatis praecepto*, tenentur parentes diligere. Sane, a) parentes fuerunt qui proli, mediante procreatione, vitam largiti sunt et cum ea omnia bona quae exinde fluunt; ipsi qui eam, mediante educatione physica et morali, promoverunt ad perfectum statum hominis, imo quid habent filii, quod, post Deum, genitoribus non debeant? Hinc in *Eccli.* VII, 29 et 30: « *Honora patrem tuum, et gemitus matris tuae ne obliviscaris: memento quoniam nisi per illos natus non fuisses; et retribue illis quomodo et illi tibi* ». Insuper b) parentes intenso ac devoto affectu sobolem prosequuntur, tanquam aliquid sui existens eam ineffabili ac vehementi amore prae caeteris diligunt, speciali ideo obligatione amoris et gratitudinis erga eos filii quoque adstringuntur.

Quare Deus in sacris Litteris optima quaeque promittit iis qui parentes honorant et diligunt: « *Honora patrem et matrem tuam ut sis longaevus super terram* » *Exod.* XX, 13. Item « *Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filiis, et in die orationis suae exaudietur.... In opere et sermone et omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio ab eo, et benedictio illius in novissimo maneat* ». *Eccli.* III, 7, 9, 10.

2. Amor filiorum erga parentes debet esse internus simul et externus, seu duobus constare: *benevolentia* et *beneficentia*.

a) Dicitur « *benevolentia* » quatenus pio ac benevolo cordis affectu tenentur genitores prosequi, ita ut animo

parati sint pro eis omnia pati et agere. — Hinc graviter contra pietatem delinquant filii qui parentes odio habent, de eorum adversis gaudent, de prosperis dolent, malum eis exoptant, puta mortem, licet non ut malum parentum, sed ut bonum proprium; item qui eos contemptu aut indignatione prosequuntur, aut, sine iusta causa, graviter et deliberate contristant.

b) Dicitur « *beneficentia* », hoc est, debent filii omne malum et iniuriam a parentibus propulsare, benevolentiae signa eisdem exhibere, et in necessitate sive corporali sive spirituali constitutis opem praestare (1). Ideo contra pietatem graviter peccant filii, qui parentes habitualiter torvis oculis aspiciunt, amaris verbis alloquuntur, male de eis loquuntur; qui iis egentibus alimenta non suppeditant, non curant ut in periculo mortis sacramenta suscipiant, ut defunctis pro facultatibus decentes habeant exequias, imo et sacrificium missae pro eis aliquoties offeratur; qui eorum testamenta non exequuntur, eorum debita sive sacra sive non sacra iuxta vires haereditatis non solvunt (2).

§ 2. — De obligatione reverentiae.

1. Filii *specialem* reverentiam ac obsequium parentibus exhibere tenentur. Dicitur « *specialem*..... » quia maior, caeteris paribus, debetur reverentia parentibus, quam alienis. Re quidem vera, ratio et mensura debiti honoris est excellentia personae honorandae: ipse igitur eo maior esse debet quo altior illa est. Porro parentes peculiari modo Dei excellentiam participant, quippe qui coopera-

(1) Haec obligatio tanta est, ut parentibus in extrema aut gravi necessitate versantibus, filius, ut eis subveniat, ingredi nequeat religionem, etiamsi voto ingressum promiserit, modo tamen in saeculo manens parentibus succurrere possit; ratio est quia obligatio a natura imposita, uti est lex de cura parentum, praecedit omnem obligationem propria voluntate adscitam, vel actionem, quae meri consilii est.

(2) Filius tamen non tenetur de suis bonis solvere debita patris, qui filio nihil reliquit; ratio est, quia obligatio debita solvendi est personalis.

tores Dei fuerunt in sobolis procreatione et educatione; ipsi sunt Dei invisibilis visibiles ac viventes imagines; his igitur, quatenus vices Dei gerunt, filii specialem honorem et reverentiam exhibere tenentur. Id aperte constat etiam ex omnibus Scripturae locis supra relatis, in quibus agitur de *honore* parentibus debito.

2. Reverentia autem, quam filii parentibus debent, exigit, ut *interius* eorum dignitatem agnoscant, et *exterius* verbis, signis et factis eam profiteantur. Hinc etiam *graviter* peccare possunt filii contra reverentiam parentibus debitam: a) *verbis*, si nominibus contumeliosis eos afficiunt, a fortiori si serio eis maledicunt: « *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur* »; b) *signis*, si irrisionibus, subsannationibus, gesticulationibus, etc., illis, sive praesentibus, sive absentibus illudant; c) *factis*, si eos percutiunt, etsi leviter tantum, imo si voluntatem percutiendi ostendant, v. g. manum aut instrumentum ad percutiendum levando (1); si eos in iudicio accusant etiam de vero crimine, excepta causa boni publici; d) *defectu*, si iuxta morem patriae ac conditionis suae consueta paternae reverentiae signa eis non exhibeant; si opportune eorum consilia, praesertim in rebus magni momenti, in quantum fieri potest, non exquirant et sequantur; item si eos pauperes, male vestitos despiciant, de iis erubescant aut simulent se eos non cognoscere, nisi, secluso contemptu, iustam ob causam fingant se illos non agnoscere, nempe ad vitandum grave damnum, quod incurreret filius, sive in vita, sive in bonis fortunae, sive in honore. Quae quidem omnia sic contrahit Sapiens: « *In opere et sermone, et omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio ab eo, et benedictio illius in novissimo maneat. Benedictio patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta. Ne glorieris in contumelia pa-*

(1) Filii percutiendo parentes non solum contra pietatem, sed etiam contra iustitiam peccant; et quamvis facta leviter tantum adversentur iustitiae, graviter tamen laedunt reverentiam.

tris tui: non enim est tibi gloria eius confusio.... Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vita illius; et, si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tua ». Eccli. III, 9-14.

§ 3. — De obligatione obedientiae.

1. Filii tenentur parentibus *oboedire* in omnibus, quae honesta et licita sunt et ad eorum *curam* pertinent, quamdiu sub eorum *potestate* versantur. Constat ex ratione et ex Sacra Scriptura. Et sane, si parentibus officium et ius insunt prolem educandi et instruendi, ut manifesto apparet ex iis quae supra diximus, eo ipso respondet debitum in filiis obtemperandi atque implendi ea quae a parentibus iuste praescribuntur. Quod saepe apertissime inculcant Sacrae Litterae. Sic in *Prov.* 1, 8 legitur: « *Audi, filium, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuae.....* »; in epist. ad *Ephes.* VI, 1. « *Filii obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim iustum est....* » et in epist. ad *Coloss.* III, 20 « *Filii obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est Domino* ».

2. Dicitur tamen a) « in omnibus, quae honesta ac licita sunt », nam si parentes aliquid mali aut minus honesti praeciperent, v. g. vindictam exercere, odio prosequi inimicos, aut furari damnumve aliis inferre, vel periculosus peccandi occasionibus obviam ire, etc. eis resistere oportet, nam « *obedire oportet magis Deo quam hominibus* ».

Dicitur b) « et ad eorum *curam* pertinent », siquidem auctoritas parentum nec absoluta nec universalis est, sed iure ad educationem prolis familiaeque gubernationem mensuratur. Hinc graviter contra obedientiam parentibus debitam peccare possunt filii: a) si contra expressum praecceptum parentum missae diebus festis non assistunt, per notabile tempus sacramenta non suscipiunt; b) si cauponomam vel theatra frequentant, perniciosus ludis se dedunt, nocte exeunt, periculosas conversationes non vitant; c) si

studiis vacare, vel artem addiscere negligunt, si opus magni momenti ipsis iniunctum non exequentur. — Ex adverso per se non peccant filii si parentibus non obsecundant in iis quae extra finem patriae potestatis sistunt, praesertim in *eligendo vitae statu*, sive matrimoniali, sive clericali, vel religioso, sunt enim in iis liberi iure naturae. Equidem filii ordinarie sub gravi obligantur parentes tum *de ineundo matrimonio* tum *de eligenda certa persona* consulere; at eorum consilium per se sequi non tenentur. Imo, si de vocatione *clericali* aut *religiosa* agitur, ordinarie nec praestabit consilium parentum petere, quum iis necessaria harum rerum cognitio desit; sed, facta demum electione, eorum consensum petere sufficit, quem si negant, magis obediendum est Deo vocanti, quam parentibus obsistentibus.

Dicitur tandem d) « quamdiu sub eorum *potestate* versantur », nam stricte loquendo filii utpote sui iuris effecti non tenentur parentibus obedire quando e potestate paterna iam emancipati fuerint, vel maioritatem attigerint, aut nupserint. Quamdiu tamen sub tecto paterno degunt, quandam obedientiam patri, ut familiae capiti, praestare tenentur. Insuper adverte quod si, desinente patria potestate, etiam obligatio obedientiae ex parte filii cessat, nullo modo tamen cessat obligatio amoris et reverentiae (1).

Duo pro praxi notanda sunt: a) Ut peccatum contra obedientiam parentibus debitam grave sit, requiritur 1. ut parentes serio et stricte praecipiant; 2. materia praecepti sit gravis, omnibus attentis (2); 3. inobedientia sit plene voluntaria. Quare non raro, ex defectu unius ex his conditionibus, peccatum censetur leve, praesertim quando

(1) Imo cf. quae superius dixi in nota [1] pag. 284

(2) Quatenus vero *materia* censenda sit *gravis*, prudenti iudicio est definiendum, ratione habita finis, quem parentum potestas habet, qui est bonum ipsius filii et bonum familiae. Unde generatim ea gravis erit, qua omissa grave detrimentum patientur parentes, domesticus ordo, bonum temporale vel spirituale ipsius filii, ut vitare prava consortia, ludos aleatorios, domus suspectas etc. Noldin n. 283, Génicot 1, n. 348.

committitur non ex contemptu aut contumacia, sed ex quadam fragilitate aut innato independentiae sensu. b) Speciale *peccatum inobedientiae* tum solum committitur, cum quis non obedit, quia *praeceptum* est. Hinc in his omnibus, quae iam lege divina vetantur aut praecipuntur, filii inobedientes non committunt, nisi accedat contemptus, duplex peccatum, unum contra specialem virtutem quae offenditur et alterum contra obedientiam parentibus debitam; malitia tamen peccati augetur ex irreverentia contra parentes commissa, et iuvenes hortandi sunt ad hanc circumstantiam declarandam, ut confessarius opportuna hac de re consilia tradere valeat.

APPENDIX

De Matrimonio civili.

Matrimonium *civile* generatim sumptum dici potest omne matrimonium quod ad normam legis civilis contrahitur; sensu tamen proprio matrimonium *civile* est illud quod mere iuxta leges civiles coram magistratu civili contrahitur, et ex sola forma servata in foro civili, omne robur omnemque valorem accipit. Melata, *De potestate qua matr. regitur*, n. 52 (1).

Matrimonium civile, hoc sensu acceptum, tripliciter distinguitur: in *facultativum*, *necessarium* seu obligatorium et *subsidiarium*.

Matrimonium civile, dicitur *facultativum*, si arbitrio contrahentium permittitur, num tali modo velint contrahere (2); *necessarium* seu obligatorium, si praeter civile

(1) Quamvis etiam ante publicam rerum in Gallia eversionem non defuerint exempla, quibus auctoritas laica sibi vindicare potestatem circa matrimonii baptizatorum valorem (cf. Friedberg - Ruffini, Trattato di diritto ecclesiastico cattolico ed evangelico) studuerit, tamen totam causam matrimonialem legibus civilibus regere tentavit aetas revolutionis gallicae sub finem saeculi XVIII, atque hoc ius una cum lege divortii relatum fuit in codicem civilem gallicum, qui, anno 1803 publicatus est a Napoleone, ut vim legis haberet in omnibus nationibus sub eius ditione constitutis.

(2) Matrimonium civile facultativum viget in *Anglia* et in *America Septentrionali*.

nullum aliud recognoscitur matrimonium (1); *subsidiarium*, « si eius celebrationem ius civile coram magistratu civili tum solis suis subditis christianis permittit, cum pro illis, utpote extra omnem societatem religiosam constitutis, minister cultus non existit, qui habeat ius a potestate civili *agnitum* solemnizandi matrimonium, aut legitimus minister cultus v. g. parochus catholicus copulationem religiosam iuste denegat ipsis catholicis propter impedimentum non sublatum iuris divini vel ecclesiastici a iure civili alienum » (2). Wernz op. c. n. 201. In primo casu matrimonium civile dicitur *relative subsidiarium*, in altero *absolute subsidiarium*. His declaratis, investigemus: a) quid de eiusmodi civili pacto in se ac in suis principiis et consecrariis iuxta doctrinam catholicam debeat iudicari; b) quisnam ergo sit valor matrimonii civilis; c) quaenam praecipuae dispositiones codicis patrii de eiusmodi matrimonio; d) quaenam principia de modo agendi quoad civile matrimonium ac leges, quibus regitur.

§ 1. — De legitimitate Matrimonii civilis.

Assertum. — *Matrimonium, quod vocant, civile est in suis principiis falsum, in se iniustum ac Ecclesiae iniuriosum, in suis consecrariis summe perniciosum.*

Prob. I pars. — *Falsis innititur principiis.* — Sane matrimonium civile, ut cuilibet, qui rem tum philosophice tum hystorice investiget, manifesto apparebit, naturaliter fluit vel a) ex principio primatus absoluti, etiam in causis morum et religionis, potestatis laicae; vel b) ex denegatione veritatis sacramenti in matrimonio; vel saltem c)

(1) In diversis Europae regionibus iam viget matrimonium civile obligatorium ut in *Gallia*, in *Germania*, in *Italia*, in *Hungaria*, in *Belgio*, in *Helvetia*.

(2) Matrimonium civile subsidiarium viget in *Austria*, ubi nupturientibus, qui in foro Ecclesiae ob aliquod impedimentum contrahere nequeunt, permittitur, ut matrimonium civile coram officiali politico iniri possit, modo non obstat impedimentum iuris civilis. Noldin n. 68.

ex asserta separatione quoad rem contractus maritalis a sacramento, ita ut contractus legitimus esse possit, qui non sit sacramentum; quae omnia, uti constat partim e tractatu philosophiae christianae vel iuris ecclesiastici, partim ex priore doctrina de matrimonio, falsa et haeretica sunt. Ergo, etc.

Prob. II pars. — Matrimonii civilis institutum est in se iniustum ac Ecclesiae iniuriosum. — Re quidem vera *a*) eiusmodi instituto potestas civilis sibi vindicat rei sacrae administrationem, quam Deus Ecclesiae exclusive concedidit; ac inde vel *b*) coniunctiones illicitas imo forte invalidas sua auctoritate tuetur; vel *c*) matrimonia coram Deo et Ecclesia valida iniuste dissolvit. His accedit, quod *d*) tali instituto subditi non raro iniuste impediuntur quominus conscientiae suae satisfacere possint. « Veluti cum concubinarium, poenitentia ductus, ad scandala reparanda et ad filios legitimandos in articulo mortis matrimonium celebrare vult, is, qui iam morte imminente magistratum civile adire nequeat, lege civili impeditur, quominus suae conscientiae satisfacere possit (1); item veluti si uxor, quae levitate et libidine arrepta civiliter tantum nupsit, postea poenitens facta erroris sui, matrimonium et coram Ecclesia celebrare velit, quod recuset maritus, haec, maritum ut concubinarium deserere deberet, sed quominus fiat, prohibent liberorum amor, necessitates vitae, ipsae leges quae prohibent, quominus civiliter coniuncti sese invicem deserant ». Sasse, De *Sacr. Ecclesiae*, Sect. III, Cap. III.

Prob. III pars. — Est in suis consequentiis summe perniciosum. — Sane: *a*) matrimonium hoc instituto spoliatur ea sanctitate, quae ei suapte natura convenit; quod gravissimum periculum inducit, ne coniunctio maritalis unice spectetur tanquam contractus proprius ad explendam libidinem institutus. Praeterea quomodo inde obtineri po-

(1) Patet hoc verificari, si praecedentia quoque matrimonii civilis obligatoria sit.

terit, ut parentes officia sua sancte obeant et filios suos fide ac moribus christianis recte instituendos curent?

b) *Matrimonium civile favet divortio.* Si Matrimonium enim nihil aliud est quam civilis contractus, non secus ac caeteri, pluribus in casibus, mutuo contrahentium consensu et ipsa vi legum solvi poterit. Nec quisquam opponat, id impediri prole, quae perennitatem matrimonialis vinculi postulat, vel saltem vetari posse lege publica; nam quid fiet si coniuges prole careant, vel haec iam adoleverit, nullaue re indigeat? Lex vero quae indissolubilitatem sancivit, legislatorum voluntate mutari potest, et revera apud plures populos etiam christianos fuit mutata (1).

c) *Favet polygamiae legali.* Etenim, dari possunt adiuncta in quibus valde conveniat, si non oporteat, ut cum determinata persona matrimonium religiosum celebretur, cum qua nequeat matrimonium civile consistere; iamvero, si postea una pars levitate et libidine arrepta alii civiliter nubat, hae secundae nuptiae, validae quidem coram lege civili, coram Deo nullae prorsus et adulterae forent, et ita legalis polygamia haberetur. Item, finge animo, Matrimonium civile quibusdam de causis solvi posse; coram lege civili coniuges soluti ad alias nuptias transire possunt; sed vinculum matrimoniale (in hypothesi quod semel extiterit) non solvitur, neque solvi potest, ac ita pariter polygamia legalis haberetur.

Quibus praesuppositis, nemo est, qui non videat, quam magna familiae subversio et quanta morum corruptela et depravatio e instituto matrimonii civilis manare debeant.

Attamen, quamvis quodcumque matrimonium civile, utpote per se illicitum, reprobandum sit, non quaevis eius-

(1) Neque instes, Matrimonium esse institutum sociale, quod ideo perennitatem vinculi postulat, quamvis legibus civilibus regatur, nam semper verum est, omnimodam contractus matrimonii indissolubilitatem maxime a Sacramento pendere; quare, si contractus a Sacramento separatur, et indissolubilitas vinculi coniugalitatis multum vulneratur. Hoc de caetero comprobatur historia, tum in societate infideli cuiusvis temporis, tum in societate etiam fidei nostri temporis, in quibus Matrimonii dissolutio plurimis de causis vi legum fuit sancita.

dem species aequali modo reiicienda est. Ita minimus malitiae gradus convenit matrimonio civili *relative subsidiario*; maximus matrimonio *absolute subsidiario*; utrum magis reprobrandum sit matrimonium civile *necessarium* seu obligatorium an *facultativum*, auctores disputant.

§ 2. — De valore Matrimonii civilis.

1. a) Iis in locis, ubi viget cap. *Tametsi*, et pro personis quae eodem adstringuntur, matrimonium civile invalidum est, quantumvis aliud non obstat dirimens impedimentum, ex solo defectu formae Tridentinae. Quare qui in huiusmodi contubernio vivunt iuxta doctrinam catholicam vere et proprie sunt *concubinarii* (1), qui speciosis nominibus excusari non debent. « Verumtamen ad vitanda incommoda in foro civili non solum abstinendum est a verbis *iniuriosis*, sed etiam ipse concubinatus matrimonii civilis pro modo loquendi Benedicti XIV et Leonis XIII terminis *aequivalentibus* minusque periculosus est appellandus v. g. matrimonii invalidi vel caeremoniae ritusque civilis vel matrimonii *mere civilis* ». Wernz n. 207.

b) Matrimonium civile iis in locis, ubi viget cap. *Tametsi*, et pro personis quae eodem detinentur, neque ex natura rei, neque ex iuris canonici praesumptione habet vim *sponsalium de futuro* (2), ex quibus oriatur impedimentum publicae honestatis.

c) Matrimonium civile celebratum, ubi viget decretum tridentinum, nec *figuram* habet *matrimonii*, nec vim matrimonii putativi, habet tamen rationem *matrimonii attentati*.

(1) Quodsi factum sit notorium, habendi sunt ut *publici peccatores*, neque proinde ad sacramenta admitti possunt, nisi prius, aut ab invicem separantur, aut in foro Ecclesiae coniungantur.

(2) Quare si vir et mulier in matrimonio civili celebrando *vellent* saltem contrahere sponsalia de futuro, talis intentio plane extraordinaria *extrinsecus* esset *manifestanda* et *probanda*. Quae probatio ex communiter contingentibus haud felicem habebit exitum, cum *verba consueta* matrimonii civilis contradicant illi *intentioni*. Wernz n. 207, (341).

Unde: 1. Si concurrat cum adulterio, producit impedimentum criminis. 2. Si clerici in sacris constituti vel regulares voto solemniter castitatis obstricti ipsum ineunt, excommunicationem Ordinario reservatam incurrunt. 3. Si clerici vel regulares matrimonium civile contractum insuper consummare ausi sint, contrahunt etiam irregularitatem ex bigamia similitudinaria.

2. Matrimonium civile contractum sive a *catholicis* sive ab *acatholicis* baptizatis lege tridentina non *adstrictis*, *validum* (quamvis illicitum) matrimonium est, modo contrahentes *intentionem* habeant *vere contrahendi matrimonium* neque *aliud* obstat impedimentum *canonicum*.

Dixi « modo contrahentes *vere intendant matrimonium contrahere* » nam si *civilem* tantum *velint* performare *caeremoniam*, quam ex ipsorum intentione *sequatur* in Ecclesia coram ministro cultus *verus contractus matrimonialis religiose* celebratus, omni valore caret matrimonium civile. Hinc his in locis validitas eiusmodi matrimonii non est propter formam *legemque civilem servatam*, neque absolute et simpliciter, sed cum clausula: « *Dummodo constet de mutuo eorum consensu* » (cf. S. C. Inq. 6 Sept. 1876) i. e. coniugum ad tramites antiqui iuris Decretalium. Quodsi dubia exurgant de illo consensu vere dato, vel de quaestionibus connexis, causae particulares ad competentem auctoritatem ecclesiasticam sunt deferendae. Cf. Wernz, n. 207.

§ 3. — De iure matrimoniali italico.

Praescripta iuris patrii (1) circa matrimonium civile breviter attendam, tum in iis quae ipsum praecedunt, tum in iis quae ipsum comitantur aut constituunt, tum demum in effectibus qui ipsum consequuntur.

(1) Quale sit ius matrimoniale civile apud caeteras praecipuas nationes v. penes Melata *op. c.*, Wernz *op. c.*, Tanqueray *op. c.*, etc.

I. *De iis quae matrimonii civilis celebrationem praecedunt.*

a) *De sponsalibus.* Lex civilis admittit quidem sponsalia, sed vim contractus eis non tribuit; quare effectum iuridicum seu obligationem ineundi matrimonii ex sponsalibus ortam non agnoscit. Id solum concedit, et hoc pariter tantum in *determinatis casibus*, ut pars innocens compartem, quae iniuste recessit, de reparatione damni, quod reipsa *matrimonii* celebrandi causa passa est, aa. 53, 54, 1217, coram iudice convenire possit.

b) *De proclamationibus.* Matrimonium, antequam celebretur, *bis* ab officiali status civilis promulgari debet, a. 70. Proclamationes fieri debent per duas consecutivas Dominicas et quidem ad eades utriusque communitatis, in qua unusquisque nupturientium habitat, aa. 72, 74 et seqq. — Dispensatio ab una publicatione causam exigit gravem, gravissimam si ab utraque. Ea conceditur a Rege, vel ab aliis ad hoc delegatis. In casu dispensationis a qualibet publicatione, actus exigitur *notorietatis*, quo quinque personae iuramento testentur de capacitate legali nupturientium ad matrimonium ineundum, a. 78 cod. civ. Decr. 15 Nov. 1865 et 14 Febr. 1869.

c) *De oppositione*, quominus matrimonium ineatur. Quilibet est civis valet impedimenta, quae obstant matrimonii celebrationi, revelare. Quaedam vero determinatae personae in casibus a lege determinatis possunt praeterea competenti auctoritati quaestionem proponere ut matrimonium impediatur; quod oppositionem proprie constituit; aa. 82, 83, 84, 85, 86, 87. Oppositio matrimonium suspendit usquedum res in rem iudicatam transierit (vulgo, passata in giudicato), a. 90. Si oppositio non admittitur, opponens, nisi sit ascendens aut publica auctoritas, obligari potest ad reparationem damnorum.

II. *De iis quae matrimonii celebrationem comitantur vel constituunt.*

A) *De iis quae comitantur.* — Duplex oportet distinguatur capacitas nupturientium, nempe a) *valide* simul ac

legaliter matrimonium ineundi; b) *valide* quidem, sed *non legaliter* matrimonium celebrandi; seu considerari debet duplex impedimentorum species, *impedientium* et *dirimentium*: si nupturiens est immunis ab impedimentis utriusque speciei, matrimonium est validum et legale, si ab impedimentis solius postremae, matrimonium est validum, sed illegale.

1. De impedimentis *impedientibus*. — Lex civilis nullum agnoscit impedimentum impediens, neque iuris ecclesiastici, neque iuris naturalis; ipsa vero tria alia statuit, quae matrimonium in foro civili non irritum, sed tamen illicitum seu illegale faciunt. Ea sunt: 1. *Oppositio*, quae fit a parentibus, tutore, publica auctoritate vel ab iis, quibus id ius tribuitur, a. 90; 2. *Omissio duarum publicationum* quae praescribuntur, a. 70 etc. 123; 3. *Tempus luctus pro viduis statutum*. Ipsum hac potissimum de causa inductum fuit, ne dubium sit, utrum primus, an vero secundus maritus nasciturae prolis sit pater. Quare, partu secuto, eo ipso cessat et vetitum pro uxore alias nuptias ineundi, a. 57 (1).

2. De impedimentis *dirimentibus*. — Impedimenta dirimentia, quibusdam mutatis, *utrique* potestati *communia*, sunt: Ex parte *consensus*: a) *Infirmetas mentis*. Nullum est matrimonium si iam ipso celebrationis tempore motivum aderat interdictionis, aa. 61, 112.

b) *Error* impedimentum est dirimens non solum si versetur circa *identitatem physicam* alterutrius nupturientium, sed etiam si eiusdem *personalitatem civilem* respiciat, a. 105. Nil refert quod error procedat ab ignorantia, vel a dolo.

c) *Vis*, quae non sola coactio materialis intelligitur, sed etiam moralis, ut est *metus gravis* praesenti libere et iniuste incussus in ordine ad extorquendum consensum, a. 105.

(1) His impedimentis impedientibus adiungi potest etiam *appositio conditionis* consensui matrimoniali, a. 95.

Petitio nullitatis matrimonii *causa erroris* vel *violentiae* amplius non admittitur, si, cognito errore vel plena libertate adepta, per integrum mensem cohabitatio adfuerit, a. 106.

Ex parte *idoneitatis absolutae* contrahentium: a) Defectus *pubertatis*. Vir ante annum 18 completum, mulier ante annum 15 pariter completum nubere nequeunt, a. 55.

b) *Ligamen*, a. 56. Bigamia siquidem prorsus prohibetur a lege civili, atque etiam poenis corporalibus punitur, cod. poen. a. 359. Dissolutio autem maritalis vinculi ex codice italico habetur in solo casu mortis unius coniugis (1).

c) *Impotentia*. Ut matrimonium causa huius impedimenti nullum declaretur, necesse est impotentia sit manifesta, sit perpetua, matrimonium antecedit, a *comparte* proponatur, a. 107.

Ex defectu *idoneitatis relativae* contrahentium: a) *Cognatio naturalis*, seu consanguinitas, et *affinitas*. In linea *recta* lex civilis concordat cum iure canonico quoad gradus, in linea *collaterali* ipsa, si agatur de *consanguinitate*, irritat tantum usque ad secundum gradum et tertium mixtum, si de *affinitate* usque ad secundum gradum, aa. 58, 59. Advertatur, diversum esse modum in iure canonico computandi gradus, ac est in iure civili.

b) *Adoptio* seu cognatio legalis, a. 60. Videtur ex hac adoptione, quamvis in aliquo discrepet ab adoptione perfecta iuris Romani, verum oriri et impedimentum canonicum.

c) *Crimen*, a. 62. Lex civilis non admittit *adulterii* crimen cum promissione, vel attentatione matrimonii. Ad impedimentum tamen inducendum, secus ac in iure canonico, sufficit coniugicidium *attentatum*, nec requiritur *ma-*

(1) Ufficialis tamen status civilis obligatur ad assistentiam praestandam matrimonio exteri, cuius coniugale vinculum sententia divortii extra statum italicum solutum fuerit. Cf. Calchi Novati, *Il diritto ecclesiastico dello stato italiano*.

chinatio ex parte alterius personae, cum qua delinquens nuptias inde contrahere vellet.

Impedimenta *iuris canonici*, quae *potestas politica* non agnoscit, sunt: a) *Raptus*, qui a lege civili, a. 112, non admittitur nisi quatenus *vere* libertatem consensus aufert (1).

b) *Ordo sacer et professio religiosa sollemnis*.

c) *Honestas publica*. Quatenus hoc impedimentum oritur e sponsalibus de futuro certe a codici civili non admittitur. Verum ex matrimonio rato locum habere posse videtur aliquatenus, sub titulo *affinitatis*, cum ad hanc lex civilis non exigit, ut matrimonium fuerit consummatum.

d) *Cognatio spiritualis*.

e) *Disparitas cultus*.

f) *Clandestinitas*, de quo ubi de iis, quae matrimonium civile constituunt.

Impedimenta dirimentia *iuris civilis*, quae *leges canonicae* nullatenus admittunt, sunt:

a) *Consensus parentum*. 1. Ad validitatem matrimonii civilis absolute requiritur parentum consensus pro viro ante annum vigesimum quintum completum, pro muliere ante vigesimum primum. Si parentes dissentiant inter se, sufficit consensus patris. — Si unus e parentibus mortuus sit, vel nequeat manifestare voluntatem suam, sufficit consensus alterius. — Ad matrimonium filii adoptati, qui annum *vigesimum primum* non expleverit, requiritur praeterea consensus adoptantis, a. 63. — 2. Deficientibus patre et matre, succedunt in eorum locum avi et aviae; si dissentiant inter se avus et avia eiusdem lineae, sufficit avi consensus; si dissentiant ambae lineae, ille dissensus consensui aequivalet, a. 64. — 3. Deficientibus his omnibus, usque annum vigesimum primum, sive pro masculis, sive pro foeminis, requiritur consensus consilii familiae, a. 65.

Quoad filios naturales, statuit a. 66: si sint legaliter recogniti, indigent sicut legitimi consensu parentum; his

(1) Mentionem non facio « *conditionis servilis* », cum servitus proprie dicta abolita sit.

deficientibus, consensum exquirant oportet a consilio tutelae; — si vero non sint agniti, consensus consilii tutelae indigent. Cf. etiam aa. 67, 108, 109.

b) *Defectus formalitatum*, de quibus tamen ubi de iis quae constituunt matrimonium.

De *dispensatione impedimentorum*: a) *Ante Matrimonium*. Plura sunt impedimenta, a quibus dispensatio obtineri potest, uti constat ex legum declaratione, nempe: 1. ab impedimento *aetatis*, a. 68; 2. ab impedimento *consanguinitatis*, quod existit inter fratrem et fratris vel sororis filiam, vel sororem et fratris vel sororis filium, a. 68; 3. ab impedimento *affinitatis*, quod existit inter fratrem et sororem coniugis suae, aut viceversa, a. 68. De aliis impedimentis silent leges. — Potestas dispensandi est penes Regem, a. 68; Tribunal *appellationis* valet dispensare a consensu parentum, a. 67.

b) *Post Matrimonium* obtineri potest dispensatio ab impedimentis supra enumeratis, sicuti poterat ante eiusdem celebrationem. — Insuper Matrimonia prius nulla non semper indigent dispensatione ut revalidentur, quia eorum nullitates temporis lapsu sanantur, ita ut amplius invocari nequeant. Ita nullitas oriens ex *defectu aetatis* appellari non potest quando vel elapsi sint sex menses post acquisitam legitimam aetatem, vel sponsa conceperit, licet eiusmodi aetatem non adepta fuerit, a. 110.

B) *De iis quae Matrimonium constituunt*. — Sponsi personaliter et simul praesentes verbis vel signis aequivalentibus suum consensum matrimonialem rite declarare debent coram officiali status civilis et duobus testibus. Post declaratum sponsorum consensum officialis status civilis solemniter nomine legis edicit sponsos esse legitimos coniuges, aa. 93, 94. — Officialis *competens* est officialis loci in quo domicilium tenet aut residet unus e contrahentibus, a. 93.

Aliae equidem a lege requiruntur solemnitates, nempe promulgatio bannorum, celebratio coniugii in aedibus mu-

nicipalibus, indicatio ex parte officialis obligationum coniugum, insertio actus celebrati matrimonii in registro status civilis, etc. sed non sub poena nullitatis; imo non desunt qui putent matrimonium validum esse etiam sine testibus contractum, si aliunde constet indubitanter, illud celebratum fuisse. Insuper animadvertatur, codicem absolute vetare appositionem conditionis consensui nupturientium. Quodsi sponsi persistent, magistratus nequit ad celebrationem matrimonii procedere; hoc tamen conditionate inito, conditio vitiat, et matrimonium absolute contractum censetur, a. 95.

III. De *effectibus Matrimonii civilis*. De praecipuis iuribus ac officiis e matrimonio resultantibus etiam iuxta codicem patrium, iam satis egimus in tertia parte huius tractatus. Quoad divortium imperfectum cf. aa. 150-158. Nullum vero admittitur divortium perfectum.

§ 4. — Principia de modo agendi quoad Matrimonium civile.

1. Quodcumque matrimonium civile proprie dictum est *per se illicitum*, nam unumquodque, uti constat ex dictis de eius natura, erroribus dogmaticis innititur, proditur in se iniustum et funestissima consecutaria inducit.

2. Matrimonium civile necessarium seu obligatorium *licite iniri potest*, dummodo fiat cum *intentione* explendi illo actu *caeremoniam mere civilem*, non vere contrahendi matrimonium; ex iusta enim causa permitti potest, ut ponantur conditiones, quas lex civilis requirit, ut matrimonium agnoscatur validum et effectibus civilibus donetur (1).

Dicitur a) « *obligatorium* » tum quia nulla est caeterorum necessitas, nec ideo apparet ratio eadem christianis

(1) Matrimonium civile est prorsus illicitum quoties ritu haeretico vel idolatrico perficiatur.

permittendi, tum maxime quia in eorundem celebratione vix non necessario etiam in nupturientibus subintelligi debet intentio vere contrahendi, quod sane est illicitum (1).

Dicitur b) « dummodo fiat cum *intentione* explendi illo actu caeremoniam mere civilem..... »; nam, si contrahentes verum intenderent matrimonium celebrare, in locis ubi viget cap. *Tametsi* actum ponerent intrinsece malum, extra territorium tridentinum actum perficerent sub gravi ab Ecclesia prohibitum, quae ipsam matrimonii celebrationem ritu religioso in facie Ecclesiae peragendam, non tantum subsequentem quandam benedictionem pro more acatholicorum praescribit.

Consultius est, ut fideles prius contrahant matrimonium coram Ecclesia et dein caeremoniam civilem expleant; nisi lex civilis vel alia vera necessitas aut gravis ratio eos cogat, ut ordinem invertant. Id postulat tum rei natura tum necessitas incommoda cavendi quae secus oriri possunt. Cf. Instr. S. Poenit. 15 Ian. 1886 (2).

3. Coniuges ordinarie culpa non vacant, si celebrationem matrimonii civilis obligatorii omittant. Haec tamen obligatio non ex *iniusta lege civili* est repetenda « sed ex *iure naturali et canonico*, quae ad poenas vexationesque vitandas, ob bonum prolis et periculum polygamiae illius civilis caeremoniae observationem suadent, atque adeo

(1) Equidem si ritum ab auctoritate civili praescriptum nupturientes eo fine peragerent, ut de matrimonio vero ac legitimo (iam inito aut *mox ineundo*) magistratum civilem certiores faciant, ac inde ipsum effectus civiles sortiatur, actum in se non prohibitum ponerent, at, repeto, peculiari natura matrimonii subsidiarii absoluti et facultativi attenta, haec intentio vix intelligi potest.

(2) Ubi tamen circumstantiae exigant, ut civilis caeremonia praecedat matrimonio religioso, nupturientes moneri debent: 1. ne contractum civilem prius ineant, quam certo constet eorum matrimonio ecclesiastico nullum ob stare impedimentum; 2. tempore, quod inter caeremoniam civilem et matrimonium religiosum intercedit, ipsos non esse coniuges, ac proinde interim separatim vivere teneri; 3. ut curent quod utrumque matrimonium eodem die celebretur vel saltem inter utrumque exigua tantum mora intercedat.

pro casibus communiter contingentibus omnino praescribunt ». Wernz, n. 209 (1).

Dixi a) « *ordinarie* »; nam dantur casus, in quibus v. g. in articulo mortis et in matrimoniis conscientiae sprete legis civilis observatione non solum potest, sed debet contrahi matrimonium ecclesiasticum *ante* solemnitatem civilem et non obstante alio quodam impedimento mere civili. Dixi b) « *culpa non vacant* »; num autem peccatum ex omissione caeremoniae civilis sit grave vel leve, pendet a natura damnorum quae ex eadem oriuntur.

Scholion. — *De assistentia magistratus et testium matrimonio civili.* — 1. Magistratus et testes *licite* matrimonio civili assistunt quoties et fidelibus *licitum est* idem inire, dummodo et ipsi intendant caeremoniam mere civilem perficere, neque quidquam agant vel dicant, contra sanctitatem matrimonii atque eiusdem celebrationem religiosam vel specialia Ecclesiae interdicta. Instr. S. Poenit. 15 Dec. 1865.

2. *Illicite*, nisi causa extet gravis, civili matrimonio assistentiam praestant, si constet sponso ob pravam suam voluntatem in facie Ecclesiae contrahere nolle et solum civile matrimonium intendere; ipso enim iure naturae prohibetur quominus quis facto suo concurrat in malum proximi sui. Dixi « *nisi causa extet gravis* » nam, ea existente, assistentia *licita est*; quia tanquam testis autorizabilis assistere actui malo natura sua malum non est, alias ne-

(1) Parochus, ad celebrandum coram Ecclesia matrimonium ne admitat sponso, nisi prius constet publicationes pro civili actu iam esse factas aut saltem inch oatas, atque iidem etiam declaraverint se praescripta legis civilis servaturos esse. Synodus Ecclesiae Mediol. ex S. Poenit. Eos vero, qui quoniam lege (civili) arcentur, ad civilem actum *dein non admitterentur* ac proinde non haberentur ut legitimi coniuges, parochi non ita facile ac promiscue admittant. Hac in re multa uti debebunt cautela ac prudentia et *Ordinarii* consilium exposcere, atque hic facilis non sit ad annuendum, sed in gravioribus casibus hoc sacrum Tribunal consulat. S. Poenit. in cit. Instr.

que parochus assistere posset matrimonio eorum, qui sacrilege contrahunt (1).

3. Si constet matrimonio civili nunc celebrando obstare impedimentum iuris canonici vel divini lege civili non agnatum, quaestio valde implexa est; verum assistentia syndici ne in hoc quidem casu *intrinsecus mala* videtur, et universa quaestio reduci ad vitationem publici *scandali et illicitae cooperationis* ad actum *in se* et suis *effectibus* malum. Ex quibus consequitur esse *regulariter* illicitum syndico huiusmodi matrimonio assistere, at ipsum posse, debitis adhibitis cautelis et *gravissima* de causa, praesertim ad damnum publicum vitandum, tali matrimonio adesse. Cf. Santi, IV, III, n. 55 seqq., Gasparri n. 1230, Wernz n. 208, Noldin n. 671, Gennari, 1. Consult. 41, etc. (2).

Causa tamen ita gravis, quae sufficiens sit ad excusandum syndicum ab obligatione denegandi assistentiam suam matrimonio, cui obstat impedimentum in quo Ecclesia non possit aut non soleat dispensare, de facto adesse non solet; quare practice, si detur casus, syndicus consulat Episcopum, qui pariter ad S. Poenitentiarium vel S. C. Inq. recurrat.

(1) Nihilominus advertatur, quod causae quae cooperationem magistratus licitam reddere possunt, pro *testibus* quidem non valent, quandoque vero aderunt aliae causae, quae etiam testium cooperationem cohonestent, ut « timor gravis offensae propinquorum, spes civiliter coniunctos postea adducendi ad matrimonium in facie Ecclesiae celebrandum et similia, praesertim in magnis civitatibus, ubi matrimonia civilia saepius fiunt et parum animum commovent ». Génicot, II, n. 508. Noldin, I. c.

(2) Auctores *affirmantes* illicititatem hoc in casu assistentiae syndici, quippe qui eam dicunt *intrinsecus malam*, sequentibus praesertim innuntur argumentis: a) effectus veri matrimonii tali assistentia tribuuntur personis, quae illorum sunt incapaces; b) plura dantur RR. CC. responsa quae hanc assistentiam prorsus illicitam declarant; c) si impedimentum, quod obstat, est ligaminis, fit etiam iniuria matrimonio existenti. — Pro *altera sententia* haec afferri possunt: a) formalitas matrimonii civilis est in se indifferens, modo syndicus declaret illam coram Ecclesia et in conscientia nullum valorem habere; b) responsa Congreg. assistentiam non videntur declarare *intrinsecus malam*, sed in particularibus illis casibus prorsus illicitam sive propter scandalum fidelium sive propter defectum causae cooperationem cohonestantis; c) circumstantia vero impediementi ligaminis forte praeeistentis demonstrat solum in casu peccatum contrahentium maius esse et proinde graviores causas requiri ad cohonestandam syndici cooperationem. Noldin I. c.

ADDITIONES.

I. Pro norma sacerdotum Dioeceseos nostrae sequentia animadvertantur:

• 1. Tutti i RR. Parrochi ed i RR. Coadiutori che ne fanno le veci, come sono *autorizzati a ricevere le deposizioni dei testimoni sulla libertà di stato libero dei loro rispettivi parrocchiani*, così pure sono *autorizzati a deferire ai medesimi*, quando, giusta le norme stabilite, ne sia il caso, *il giuramento suppletorio* ».

• 2. È però prescritto che, tanto per lo *stato libero* quanto pel *giuramento suppletorio*, si trasmetta il relativo atto di verbale alla Curia Vescovile per ritirarne apposito Decreto che certifichi la libertà di stato del richiedente. Senza tale Decreto Vescovile rimane proibito passare alla celebrazione dei matrimonii » v. Bollettino del *Segretario del Clero*, a. 1, n. 3 et ea quae supra dixi pag. 111.

II. Num apud nos Vicarii tum titulares tum, ut vulgo dicunt, *d'ufficio* facultate assistendi Matrimoniis polleant?

R. *Affirmative* quoad validitatem, modo agatur de Matrimoniis parochianorum in ipsa paroecia celebrandis. Hi enim Vicarii in sua ipsa institutione deputantur ad omnia in paroecia sacramenta administranda, nec aliunde constat quod Ordinarius assistantiam matrimonialem in tali commissione excludat. Imo idem mihi affirmandum videtur etiam de caeteris in Dioecesi Coadiutoribus, modo ab Episcopo facultate ad universas causas donati fuerint.

Verum dixi « *in ipsa paroecia celebrandis* », quia delegatio concessa Vicario non est personalis sed territorialis; in aliena ergo paroecia parochianos suos coniungere non debet sine speciali Episcopi aut Parochi licentia.

Insuper dixi, quoad *validitatem*; nam quoad *licitatem* semper manet plus minusve obligatio dependentiae a Parrocho. Cf. pag. 214.

INDEX

<i>Praefatio</i>	Pag. V
Introductio. — <i>Obiectum, utilitas et divisio tractatus Matrimonii christiani</i> . . .	1

PARS I.

De natura Matrimonii christiani.

<i>Definitio nominalis Matrimonii</i>	5
<i>Definitio realis Matrimonii</i>	6
<i>Quotuplex distinguatur Matrimonium</i>	8

Caput I. — De Matrimonii christiani institutione.

Art. 1. — <i>De institutione Matrimonii ut est in officium naturae</i>	10
Art. 2. — <i>De institutione Matrimonii uti Sacramenti</i>	13

Caput II. — De essentia Matrimonii christiani.

Art. 1. — <i>De essentia Matrimonii prout est in officium naturae</i>	20
Art. 2. — <i>De essentia Matrimonii uti Sacramenti</i> <i>N. L.</i>	26
§ 1. <i>De Sacramenti Matrimonii ministro</i> . . .	ibi
§ 2. <i>De inseparabilitate Matrimonii Sacramenti a contractu</i>	30
§ 3. <i>De materia et forma Sacramenti Matrimonii</i>	36
Art. 3. — <i>De Matrimonii honestate et dignitate</i> . . .	37

Caput III. — De Matrimonii proprietatibus.

Art. 1. — <i>De unitate Matrimonii</i>	Pag. 40
§ 1. <i>De polygamia simultanea</i>	41
§ 2. <i>De polyandria ac polygamia successiva</i>	50
Art. 2. — <i>De indissolubilitate Matrimonii</i>	53
§ 1. <i>An et quo iure vinculum Matrimonii sit indissolubile</i>	ibi
§ 2. <i>An et quatenus detur exceptio aut dispensatio legitima</i>	64
Quaest. I. <i>An in V. L. apud Iudaeos solvetur vinculum coniugale per libellum repudii</i>	65
Quaest. II. <i>An detur dispensatio a lege indissolubilitatis in N. T.</i>	66
I. <i>De privilegio fidei</i>	ibi
II. <i>De solutione Matrimonii per professionem religiosam</i>	71
III. <i>De solutione Matrimonii per auctoritatem R. P.</i>	75
§ 3. <i>An per praedictas causas solvi possit Matrimonium ratum et consummatum</i>	79

PARS II.

De regimine Matrimonii.

Sectio I.

Caput unicum. — De legitima auctoritate humana in Matrimonium christianum

Art. 1. — <i>De exclusiva competentia Ecclesiae in Matrimonium christianum</i>	83
Art. 2. — <i>De subiecto huius potestatis</i>	90
§ 1. <i>De subiecto activo huius potestatis</i>	ibi
1. <i>Quoad impedimenta</i>	91
II. <i>Quoad causas matrimoniales</i>	92
§ 2. <i>De subiecto passivo talis potestatis</i>	93

Sectio II.

De legibus quibus Matrimonium christianum regitur.

Caput I. — De legibus quae moderantur ea
quae praecedunt Matrimonium.

Art. 1. — <i>De sponsalibus</i>	Pag. 94
<i>De practica agendi ratione circa spon-</i> <i>salia</i>	» 106
Art. 2. — <i>De processu libertatis status</i>	» 108
§ 1. <i>De examine testium</i>	» ibi
§ 2. <i>De inquisitione a Parocho facienda</i>	» 112
§ 3. <i>De bannis seu proclamationibus matri-</i> <i>monii</i>	» 113
I. <i>De natura legis bannorum</i>	» ibi
II. <i>De modo legi bannorum satisfaciendi</i>	» 115
III. <i>De dispensatione a lege bannorum</i>	» 117
IV. <i>De obligatione revelandi impedimenta</i>	» 118
Art. 3. — <i>De dispositionibus in subiecto necessariis</i> <i>ut Matrimonium christianum digne</i> <i>suscipiat</i>	» 121

Caput II. — De legibus quae moderantur
ea quae comitantur vel constituunt Matrimonium.

Art. 1. — <i>De contrahentium idoneitate seu immu-</i> <i>nilate a quolibet impedimento</i>	» 126
§ 1. <i>De impedimentis in genere</i>	» ibi
§ 2. <i>De impedimentis in specie</i>	» 129
I. <i>De impedimentis impredientibus</i>	» ibi
1. <i>De Ecclesiae vetito atque de tempore</i> <i>feriato</i>	» 130
2. <i>De voto</i>	» 131
3. <i>De mixta religione</i>	» 132
Scholion. <i>De consensu parentum</i>	» 135
II. <i>De impedimentis dirimentibus</i>	» 138
A. <i>De impedimentis, quae consensum</i> <i>afficiunt</i>	» 139

1. <i>De errore</i>	Pag. 139
2. <i>De impedimento conditionis</i>	» 141
3. <i>De impedimento vis seu metus</i>	» 142
4. <i>De impedimento raptus</i>	» 144
B. <i>De impedimentis dirimentibus, quae idoneitatem seu habilitatem contrahentium afficiunt</i>	» 147
<i>De impedimentis ex defectu absolutae idoneitatis quoad corpus</i>	» ibi
1. <i>De aetate seu impubertate</i>	» ibi
2. <i>De impotentia</i>	» 148
<i>De impedimentis ex defectu absolutae idoneitatis quoad animum</i>	» 153
1. <i>De impedimento ligaminis</i>	» ibi
2. <i>De impedimento voti</i>	» 155
3. <i>De impedimento ordinis</i>	» 157
<i>De impedimentis, quae idoneitatem relativam contrahentium afficiunt</i>	» 159
1. <i>De impedimento cognationis naturalis seu consanguinitatis</i>	» ibi
2. <i>De impedimento cognationis spiritualis</i>	» 164
3. <i>De impedimento cognationis legalis</i>	» 166
4. <i>De impedimento affinitatis</i>	» 168
5. <i>De impedimento publicae honestatis</i>	» 170
6. <i>De impedimento disparitatis cultus</i>	» 172
7. <i>De impedimento criminis</i>	» 173
§ 3. <i>De dispensatione ab impedimentis Matrimonii</i>	» 176
A. <i>De natura dispensationis</i>	» ibi
B. <i>De potestate dispensandi</i>	» 178
C. <i>De petitione dispensationis</i>	» 183
D. <i>De executione dispensationis</i>	» 195
Art. 2. — <i>De iis, quae ipsam Matrimonii celebrationem constituunt</i>	» 200
§ 1. <i>De consensu ad Matrimonium requisito</i>	» ibi

Quaest. I. <i>De consensu conditionato</i>	Pag. 203
1. <i>De conditionibus impropriis</i>	204
2. <i>De conditionibus honestis et possibilibus</i>	205
3. <i>De conditionibus inhonestis et impossibilibus</i>	ibi
4. <i>De conditionibus contra substantiam Matrimonii</i>	206
Quaest. II. <i>De consensu mediato</i>	208
§ 2. <i>De praesentia Parochi et testium ad Matrimonium contrahendum requisita seu de clandestinitate Matrimonii</i>	209
A. <i>De iis, quibus constat forma substantialis Matrimonii</i>	210
1. <i>De Parocho, qui Matrimonio assistere debet</i>	ibi
2. <i>De delegatis ad assistendum Matrimonio</i>	213
3. <i>De testibus praeter Parochum requisitis</i>	214
4. <i>De assistentia a Parocho et testibus celebrationi Matrimonii praestanda</i>	215
B. <i>De subiecto legis Tridentinae</i>	216
1. <i>De ratione, qua lex Tridentina inducitur</i>	ibi
2. <i>De vi intensiva et extensiva legis Tridentinae</i>	218
§ 3. <i>De licita Matrimonii celebratione</i>	219
1. <i>De mutuo contrahentium consensu</i>	220
2. <i>De benedictione nuptiali</i>	222
3. <i>De inscriptione matrimonii</i>	223

Caput III. — De iis,

quae superveniunt Matrimonio attentato
seu de Matrimonii nulliter contracti revalidatione.

Art. 1. — <i>De agendi ratione Parochi, aut Confes-</i> <i>sarii, quando Matrimonium nullum</i> <i>esse deprehenditur</i>	Pag. 225
Art. 2. — <i>De Matrimonii revalidatione</i>	» 227
§ 1. <i>De revalidatione ordinaria</i>	» ibi
§ 2. <i>De revalidatione extraordinaria Matri-</i> <i>monii, seu de dispensatione in radice</i>	» 230

PARS III.

De bonis ac officiis e Matrimonio resultantibus.

*Caput I. — De bonis
ac officiis respectu utriusque coniugis.*

Art. 1. — <i>De bono fidei coniugalis</i>	» 234
§ 1. <i>De debito coniugali seu de Matrimonii</i> <i>usu</i>	» ibi
I. <i>De liceitate actus coniugalis</i>	» 235
Quaest. 1. <i>De liceitate actus coniugalis</i> <i>in se</i>	» ibi
Quaest. 2. <i>De liceitate actus coniugalis</i> <i>ratione personarum</i>	» 237
Quaest. 3. <i>De liceitate actus coniugalis</i> <i>ratione finis</i>	» 239
Quaest. 4. <i>De liceitate actus coniugalis</i> <i>ratione circumstantiarum</i>	» 240
II. <i>De obligatione actus coniugalis</i>	» 243
III. <i>De licitis et illicitis inter coniuges</i>	» 246
<i>De onanismo coniugali</i>	» 250
§ 2. <i>De coniugali cohabitatione, ac mutuo</i> <i>amore</i>	» 255
1. <i>De natura, ac necessitate cohabitationis</i> <i>coniugum</i>	» ibi

2. De legitimitate separationis quoad tho-	
rum et habitationem	Pag. 258
3. De causis legitimae separationis	259
4. De modo in separatione servando	263
Art. 2. — De bono prolis	264
§ 1. De amore parentum erga filios	ibi
§ 2. De educatione filiorum	266
1. De educatione corporali	267
2. De educatione spiritali	270
Art. 3. — De mutua rerum ac bonorum commu-	
nione	274
§ 1. De regimine matrimoniali iuxta codicem	
italicum	275
1. De regimine separationis, seu bono-	
rum paraphernalium	276
2. De regimine communionis bonorum	ibi
3. De regimine dotali	277
2. Principia moralia circa regimen bonorum	
temporalium in Matrimonio	279

*Caput II. — De bonis ac officiis cuiusque
coniugis propriis.*

Art. 1. — De bonis ac officiis, seu de effectibus ma-	
rito propriis	280
§ 1. De potestate maritali	281
§ 2. De potestate patria	283
Art. 2. — De effectibus uxori propriis	286

Caput III. — De bonis ac officiis respectu prolis.

Articulus unicus. — De filiorum obligationibus	
erga parentes	287
§ 1. De obligatione amoris	288
§ 2. De obligatione reverentiae	289
§ 3. De obligatione obedientiae	291

APPENDIX.

De Matrimonio civili.

§ 1. <i>De legitimitate Matrimonii civilis</i>	Pag. 296
§ 2. <i>De valore Matrimonii civilis</i>	» 299
§ 3. <i>De iure matrimoniali italico</i>	» 300
§ 4. <i>Principia de modo agendi quoad Matrimonium civile</i>	» 306
<i>Additiones</i>	» 310

ERRATA

CORRIGE

Pag. linea

16	18	Matrimonio	- Matrimonii
37	10	uti	- ut olim
37	11	videntur, tanquam	- videntur, et nostra aetate, quidem sub diverso respectu, Mormones, Sansimoniani, Communistae et generatim fautores liberi amoris, tanquam
37	12	damnarunt.	- damnant.
64	29	sola	- solae
77	6	concludi	- concludere
79	34	atque	- aut
87	31	ad	- ab
88	19	<i>dirimentia,</i>	- <i>dirimentia constituere</i>
103	21	quatenus	- illud a quo
103	22	et ab ipso dispensatio	- dispensatio
103	23	conceditur	- conceditur tantum
107	20	Aliquae	- Aliquas
108	21	<i>iuri</i>	- <i>iure</i>
110	4	Op.	- O.
110	31	quibuis	- quibus
112	19	utrum	- utrum sponsi
120	26	paroecis	- paroeciis
122	4	devincunt	- devinciunt
124	14	peccato	- peccata
135	14	pertimesceri	- pertimesci
136	7	copula	- copulam
136	33	iss	- iis
137	18	experientiae	- experientia
138	14	dissentiretibus	- dissentientibus

Pag. linea

142	23	aufertur	- infertur
156	24	suae	- suae quis
160	2	(nota) sel.	- scil.
165	1	et	- vel
165	31	hucusque	- hucusque
166	29	sicut ac	- sicut
167	9	si adoptionis	- si
168	2	(nota) haberi	- habere
171	27	aut	- an
175	19	ex	- ex mutua
175	20	utriusque	- proprium
193	20	(nota) vel affinitatis	- vel affinitatis etc.
196	13	cum	- eum
197	19	pontifici	- pontificii
203	10	perfecturus	- perficiendus
203	11	perfecturus	- perficiendus
226	9	nequet	- nequeat
226	17	nequet	- nequeat
235	2	de peccatis coniugum	- de peccatis coniugum seu melius de licitis et illicitis inter coniuges
237	3	(nota) etiam cum	- etiam
253	35	effunda	- effundat,
256	26	mittatur	- mittatur
256	26	alisque	- absque
256	34	factum	- pactum

Alia minoris momenti, quae forte irrepserint, lector facile a semetipso corrigere poterit.

DELLO STESSO AUTORE

TRATTATELLO

PER

La pronuncia della Lingua Francese

CON

metodo nuovo, facile, chiaro, progressivo

Prezzo L. 0. 60

Explicatio Casuum

In Dioecesi Bergomensis

RESERVATORIUM

Preteriam L. 1. 25

 NB. - Per l'acquisto rivolgersi all'Autore o alla
Tipografia Vescovile Secomandi - Bergamo